

చాటు ప్రబంధము

హరి కథా పితామహ
శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

సంపాదకుడు
యస్వీ జోగారావు

ప్రకాశకుడు

కర్తా ఈశ్వరరావు

C7

శుభం శాసనాది

మాన్యవార్యు, సమృద్ధిజాత్యురూప

శ్రీమద్వి రామకృష్ణ మహాశయలకు

స్వామ్య సాధువాదవలకు

"మన్మథిన్ పవిత్రము"

యస్య శుభానామ

(సంపాదకము)

కరణి కి శ్రీరామ

(ప్రకాశకుడు)

6.3.74.

B.

Handwritten text in Devanagari script, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and mostly illegible due to the paper's texture and the nature of the bleed-through.

C

మేలుబంతి

[చాటు ప్రబంధము]

హరికథాపితామహ

శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

సంపాదకుడు

అచార్య యస్వీ జోగారావు

M. A., Ph. D.

ప్రకాశకుడు

శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు

B. Com. (Hons), B. L., F. C. A.

ప్రథమ ముద్రణ అవిష్కరణ

{ శ్రీనారాయణదాస వర్ధంతి-29 వది }
{ పుష్యబహుళ పంచమి-13-1-1974 }

ప్రతులు : 1000

సర్వస్వామ్యములు : ప్రకాశకులవి

ప్రాప్తిస్థానము

కర్తా ఈశ్వరరావు

Officer, I. L. T. D. Company,
GUNTUR-4

నిమిషములు

వెల : 12 రూపాయలు

ముద్రణ

పి. రామకృష్ణమూర్తి

మేనేజింగ్ డైరెక్టర్

వెల్ కంప్లెస్ ప్రైవేట్ లిమిటెడ్

2వ లైను బ్రాడీపేట, గుంటూరు-2

E

Adihhatta Narayana Das
Principal,
Sri Vijayarama Ganapathala.
Vizianagaram.

7

మధుర సరస్వతి

కవిసమాఖ్య కళాప్రపూర్ణ పద్మభూషణ

డాక్టర్ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

[అంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వాస్థానకవి

జ్ఞానపీఠపురస్కారగ్రహీత]

వితతి సగర్భమౌ వెలుగు విస్ఫుటమౌ మతిచే మఱిన్ వికా
రితమయి వేదశాస్త్ర సుపరీత పురాణ నవేతిహాస సం
గతిః గని గూడఁ దొల్లిటి సగర్భ్యత మానక యుజ్జ్వలత్సర
స్వతి యయి సర్వశాస్త్ర పరిషత్ప్రథమాకృతియై వెలుంగుచున్.

అవిదితముల్ మఱెన్నియొ మహాకళలందున లీనమై మఱిన్
జవు లుదయింపఁ జేయునవి సాగెను మెట్లవు ఖండకాలమున్
నవము స్వరాకృతిం జనిన నాదము వేదము శారదాంబుదో
దృవమయి వాన వెన్నెలలు పంటలు తీర్చినయట్లు సాగఁగా.

క్రతువులు చేసి స్వర్గమున కంటె నిమేష సజీవము క్తిగా
ప్రతను రసానుభూతి గల బంధుర కావ్య విశిష్ట శిల్పిస
త్కృతి రచనాంగ భూతమగు రీతి కవిత్య మనేకరాగ సం
గతమును భావ రాగ రస గానము శారద గర్భరూపముల్.

లయ గతి తాళ భేద పరిలక్ష్యముగాఁ గను ఖండకాలమున్
రయ విచలత్తురంగమ తరంగములై చను రీతిగాఁగ స
న్నయముగ మోదదాయి యగు నాట్యము భారతి వేటు రూపుగా
నయి బహుభిన్నవై భవ సనాథముగాఁ బొలుపొందు నిచ్చటన్.

ఈ యఖిలమునందుఁ బరమేశ్వరుఁ డెట్టులు నిండియుండెనో
యా యఖిలము వచ్చి తనయందున నుండెన యాదిభట్టనా
రాయణదాసులో హరికథాకృతి భారతి సర్వశిల్పవి
ద్యాయుతి సంస్కృతాంధ్రముల యాకృతియై పెరిమూర్తులై మఱిన్.

ଶ୍ରୀମଦ୍ ରାମାୟଣ

१. श्रीगुरुदेवकी आज्ञासे
 २. श्रीगुरुदेवकी आज्ञासे
 ३. श्रीगुरुदेवकी आज्ञासे
 ४. श्रीगुरुदेवकी आज्ञासे

[illegible]

The following are the names of the persons who have been
 appointed as members of the committee on the part of the

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
 श्रीमद्भगवद्गीता ॥ अध्यायः प्रथमः ॥

Prof. S. V. JOGA RAO, M. A., Ph. D.

Head, Dept. of Telugu, A. U. P. G. Centre, Guntur.

President, Guntur Dist. Writers' Co op. Society.

[Formerly Professor, Leningrad University.]

సంపాదకీయము

ఉపోద్ఘాతము :

లక్ష్మీనారాయణులవలెను, శివపార్వతులవలెను, సరస్వతీచతురాస్యు లవతారము లెత్తినట్లు వినము. ఎత్తియుండిన ఇరువురును గలిసి యేకైక మవతారమెత్తియుందురు. అదియే శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసావతారము. అనాదిగా సాగుచున్న యీ మహాసృష్టిలో వేదముఖుడగు పరమేష్ఠిపట్లనే “ఆదిభట్ట” సంజ్ఞ అన్వర్థమగును. అది యిటీవల ఇంటిపేరుగాగాక ఒంటబట్టిన విజ్ఞానము వైనముగ దాసుగారిపట్ల అన్వర్థమగుట చూడ ఆయనకు నీయనకు నేదో ఆంతరంగికమైన అనుబంధముండి యుండవలెను.

హరికథా పితామహులైన శ్రీ దాసుగారు హరికథలనేగాక నైక కృతులను సంస్కృతాంధ్రములందు గద్య పద్య గేయాత్మకములుగా రచించిరి. అందీ “మేలుబంతి” యొకటి. ఇది యొక చాటుప్రబంధము వంటిది. ఇదమితముగా ఒకవిషయముపై ఒకనాడు సావధానముగా రచింపబడినదికాదు. ఇందలి పద్యము లనేకము అప్పుడప్పు డనేక జీవిత సన్నివేశములలో సందర్భములలో అలవోకగా చెప్పినవే. అం దాశువుపాలే అధికము. అందు కొన్నిమాత్రమే పత్రికలలో ప్రకటితములైనవి. అసలు కొద్దిమాత్రమే యుపలబ్ధములు. అంటిపెట్టుకొనియుండిన అల్లుడు కీ. శే. ఉపాధ్యాయుల అప్పల నరసయ్యగారు హరికథలకై వేంచేయునప్పుడు హంగుదార్లుగా వెంటనుండిన శిష్యులు గణపతులును గురునాథులునైరి గనుక ఈ చాటుభారతము మన కీపాటియైన దక్కినది.

ముద్రణ :

అస లిది యీనాటి కిట్లచ్చుమొగము చూచుటకు మరియొక మహత్తర నిమిత్తము గలదు. అసూర్యంపశ్య లయ్య బహుధా కీటకవిటాధముల నితాంతదంతక్షతములకు గురియై ఎక్కడెక్కడో విడివిడిగా పడియున్న పత్రసుందరులను హరి

నరకాసురకారనుండి నానారాజ సరోజాక్షులను విడిపించినట్లు పట్టుకొనివచ్చి నాచేత పాణిగ్రహణము చేయించినారు శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారు. దాసుగారి దౌహిత్రి వీరి ధర్మపత్ని. పండితలోక పారిషదులు కీ. శే. ఆచార్య కర్రా వెంకటరావుగారు వీరి పితృపాదులు. ఉభయ వంశములును కళలకు కాణాచులై, చదువులకు శారదా పీఠములై వాసికెక్కినవి. ఈశ్వరరావుగారును చదివినది న్యాయ, వాణిజ్య, గణక శాస్త్రములై నను చేయుచున్నచోక ధూమపత్రి సంవర్ధక సంస్థలో బాధ్యతగల పెద్ద యుద్యోగమైనను అనలుయోగము జాగుండి వేదకంఠులు, సంస్కృతిప్రవణులు, సంగీత సాహిత్యాది కళా ప్రియంభావుకులు, సహృదయసమాట్టులు నై నవారు. హరిదాసులన్నను, ఘనపాతులన్నను, కవులన్నను, కళాకారులన్నను మమకారము పెంచుకొని మనసుతోపాటు ధనమును ఘనముగా దానముచేయువారు. గుంటూరు రచయితల సహకార సంఘమునకు ప్రధాన సంవర్ధకులై విశేష ద్రవ్యము పోగుచేసి యిచ్చి “శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస సారస్వత నీరాజన”మను మహాగ్రంథము నద్భుతముగా రూపొందించుచున్నవారు. ఈ గ్రంథమునకు స్వయముగా ముద్రణబాధ్యత స్వీకరించినారు. ఈ కృతిని చూచిన సహృదయుల పరితోషమే వారికి తగిన ప్రతి ఫలము కాగలదు. వారి నాశీర్వదించుట కిప్పుడు దాసుగారు లేరుకదా. సరస్వతీచతు రాస్యలే వారి నా దివ్యధామమునుండి దీవింతురుగాక !

నామకరణము :

వివిధ విషయములపై తత్తద్వేళావిశేషముగా ప్రసరించిన అంతరంగ నంగీతమైన సాహిత్యవిన్యాస మిది. ఆ విషయముల కొక వరుసయు వాడియు లేదు. కొన్ని ఖండికలు సమగ్రముగ లభింపలేదు. విపినవీధిలో విప్రకీర్ణముగా పడియున్న పూవులనేరి జాతులు వింగడించి అభినవ స్తబకము లమర్చగా ఏర్పడిన దీ మేలుబంతి. కాని దాసుగారు ఈ గ్రంథమునకు “మేలుబంతి” అనియే నామకరణము చేసుకొనిరి. మేలుబంతి యనగా వారి యర్థము ఒజ్జబంతి లేక ఒరవడి యనుకొందును. లోక జ్ఞుడు, విశాలహృదయుడు, అంతర్ద్రిష్ట, సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడు అయిన ఆయన సంప్రదాయపాఠేయములు, గతానుగతికములునై న అనేక భావవ్యవస్థల గురించి తన మనస్సాక్షికముగ విచక్షణ దక్షతతో చేసిన ప్రతిపాదనములు నిర్ణయములు కొన్ని విద్వారముగ నున్ననేమి అవి యెల్లరకు నొజ్జబంతులవలె నవశ్య మనుసరణీయము లని వారి యుద్దేశము కానోపును.

గ్రంథస్థ విషయము :

ఇందు పండ్రెండు స్తబకములు గలవు. మొదటిది దైవస్తుతి స్తబకము. ఇందు రెండు తెలుగు కీర్తనలు, ఒక సంస్కృత కీర్తన, ఆరు సంస్కృత శ్లోకములు, నాల్గు తెలుగు పద్యములును గలవు. రచనలో పోతనగారివలె అంత్యప్రాసయం దాస్థ జూపిరి దాసుగారు. సూర్యనారాయణ నామాంకితులై నవారు ఆ యిష్టదైవత స్తుతిలో స్ఫురితప్రస్తుతకల్పముగ తమ వ్యక్తిత్వమును నిక్షేపించిరి. అప్రధృష్యము, దుర్నిరీక్ష్యమునైన దా మహస్సు.

ద్వితీయము ప్రభుప్రశంసా స్తబకము. ఇందు దాసుగారిని గౌరవించిన ఆంధ్ర, ఆంధ్రేతర ప్రభువుల ప్రశంస లనేకముగలవు. అందరును వీరిని విజయ నగరాస్థానవిద్వాంసు లనుకొందురు. కాని యది సత్యముకాదు. దాసుగారి గాత్ర గాంధర్వమునకు మంత్రముగ్ధుడై దర్బారు సన్మానములు జరిపించిన అంత మైసూరు మహారాజే తమ యాస్థానము నలంకరింపుడని సప్రశ్రయముగ ప్రార్థింపగా “I will never serve a mortal” అని తిరిగివచ్చిన తృణీకృతబ్రహ్మపురందరు డీ హరిదాస జగద్గురుడు. అయితే ఆయా రాజులవలన సన్మానము లందినందులకు కృతజ్ఞతా సహకృతముగను, వారి గుణశీలములయెడ వా రొనర్చిన వాగ్దేవీ పరివస్య యెడను తన కేర్పడిన ప్రతిపత్తి చొప్పునను దాసుగారు వారివారిని పేరుపేరున సంభావించిరి. అంతే. అందు విజయనగర గజపతిప్రభువుల వంతెక్కువ. పూర్ణ పురుషాయుషజీవి యగుటవలనను, పుట్టుకతోనే పుట్టెడు కళాకౌశల పేశలమైన వ్యక్తిత్వమును, అలోకసామాన్యమైన ప్రతిభాసౌరభమును మోసుకొనివచ్చిన పుంభావ సరస్వతి యగుటవలనను, తన మనుగడ కాస్పదమైనది విజయనగరము కావునను, ఆ ప్రభువులు సరస్వతీపురోహితు లగుటవలనను దాసుగారు తమ యెరిగిన పెదవిజయ రామ గజపతి తరమునుండి నేటి శ్రీ పి. వి. జి. రాజుగారి తరమువరకు ఆ రాజులను రాణులను ప్రశంసించిరి. ఆనందగజపతి యంతటి దొడ్డప్రభువున కీయన పూజ్య స్థానము. ఇరువురును ఆ ప్తమిత్రులవలె మెలగిరి. అగ్గిపుల్లలు పందెమొడ్డి యిరువురును పేకాట లాడుకొనెడివారు. ఆ ప్రభువు నుద్దేశించి దాసుగారు “సత్యవ్రతి” శతకమును జెప్పిరి. అది నే డలబ్ధము. అందలి కొన్నిపద్యములీ స్తబకమున చేర్పబడినవి. విజయరామగజపతి విజయనగరమున దాసుగారు వేంచేసియున్నారకదా యని సంగీత కళాశాలను స్థాపించి తదధ్యక్ష పదవిని బేషరతుగా యావజ్జీవితము వీరి కుంకువ చేసెను. ఈ ప్రభువునకును వారి రాణి లలితకుమారీదేవిగారికిని అంకితముగా దాసుగారు తమ “ఉమరుకై యాము రుణాయతు”ను వెలయించిరి. ఈ రాణి

గారికిని రాజసోదరి రీనాసర్కార్ రాణి అప్పలకొండయాంబగారికిని దాసుగారు గురు స్థానము. అలకనారాయణగజపతిప్రభువు రాజ్యమునకు వచ్చిన తరువాత రాజసమక్షమున నలుగురును పాటించు నమ్రలక్షణ మర్యాదలు దాసుగారు పాటించుటలేదని గుర్తించి వారు—“దాసుగారి కీ మరియూదలు తెలియవా?” యని వేరొకరి నడుగగా ఆనందగజపతి కాలమునుండియు దాసుగారికి కట్టడలు వర్తించుటలేదని సమాధానము వచ్చెను. ఆయన రాజాశ్రితుడుగాడు, రాజమిత్రుడని గ్రహించి అలకనారాయణప్రభువులు గూడ దాసుగారి నాప్తకోటిలోని వ్యక్తిగా పరిగణించుచుండెడివారు. వారితో దాసుగారు నీలగిరియాత్ర చేసిరి. వారికి తమ “నవరసతరంగిణి”ని అంకితమిచ్చిరి. విజయనగర సంస్థాన శిరఃప్రధానులు పెనుమత్స జగన్నాథరాజుగారును, ఏమారు నరసింహంపంతులుగారును దాసుగారిని మిక్కిలి గౌరవాదరములతో చూచెడివారు. ఆ సంస్థానముతో దాసుగారి అనుబంధ మట్టిది. వారింకను మైసూరు, సేతూరు, పుదుక్కోట, జయపురము, పిఠాపురము, చల్లపల్లి, సంగమవలస, బొబ్బిలి, తుని, ఉర్లాము ఇత్యాది నానారాజ సందర్శనముచేసి హరికథలును పాటకచ్చేరీలును మాత్రమే గాక తిరుపతి వెంకటకవులవలె అవధానములును అసాధారణ ప్రజ్ఞతో చేసి అపూర్వ సన్మానములంది అఖండకీర్తి నార్జించిరి. మైసూరిప్రభువు వీరి పాటలను రికార్డు చేసుకొనిరి. చల్లపల్లి ప్రభువు స్వయముగా గండపెండేరపు ఘనసన్మానము చేసిరి. దాసుగారు పాలకొల్లున విజయఘంటాకంకణము స్వీకరించిరి. నందిగామ, తుని నగరములందు వీరికి “బ్రహ్మరథ” సన్మానము జరిగినది.

మూడవది మహావ్యక్తి ప్రశంసాస్తబకము. కులమతభేదభావన లేని దాసుగారెందరో మహానుభావుల నిందు ఘనముగ సంభావించిరి. అంబరీషునివంటి పరమ భాగవతుని కైస్తవ మహ్మదీయ మతప్రవక్తలను సరిసమానముగా గౌరవించిరి. తమ్ము సత్కరించిన జయంతి కామేశం, ప్రభుల లక్ష్మీనరసింహంపంతులు, న్యాపతి సుబ్బారావుపంతులు ప్రభృతులనేగాక నాటి జాతీయ నాయకులైన ప్రకాశం, రాజగోపాలాచారి, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు, దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారలను, వివిధ రంగములలో లబ్ధప్రతిష్ఠులైన సర్ కూర్మా, సర్ అల్లాడి, సర్ రఘుపతి వెంకటరత్నంనాయుడు ప్రభృతులను, అప్తమిత్రులు సోమంచి భీమశంకరం ప్రభృతులను, తన ఆంగ్ల కళాశాలాధ్యాపకులను మాటలో మనసుపెట్టి ప్రశంసించిరి. ఈ పొగడ్తులు కొన్ని వట్టి పొడిముక్కలైనను రచనలో చాతుర్యమో, చమత్కారమో, రచయిత హృదయచారుత్వమో ప్రతిఫలించుచుండును. సోమంచి భీమశంకరంగారు దాసుగారికి పరమమిత్రులు. వెలయాలిని వలచి వలపించుకొన్న శృంగారశూరులు. ఆమె

పేరు చిన్ని లేక చిన్నన. కాని వారిపొత్తు వైశికాధికరణముకన్న పెద్దది. వారి రాసలీలాసౌరభమును తమ సంగీత సాహిత్యములలో గుణాశింపజేసిరి దాసుగారు. తమ కళాశాల గురువులు చంద్రశేఖరశాస్త్రి, కిశాంబి రామానుజాచార్యులు పరమపదించిన సందర్భమున దాసుగారు వ్రాసిన పద్యము లా గురువుల గుణశీల గురుత్వమునేకాదీ శిష్యుని హృదయకదుష్టస్నిగ్ధశీలతను పరిస్ఫురింపజేయుచున్నవి.

నాల్గవది విద్యత్రృశంసా స్తబకము. ఇందు నాటి వివిధ విద్యారంగప్రసిద్ధులు సుమారు నలువదిమంది ప్రశంసలు గలవు. దాసుగారి గీటునకు వచ్చిన హరికథకులను గుర్తింపగలము. అవి యేవో బోడి పొగడ్తలవలెగాక వారి వారి వ్యక్తిత్వములకు నికపోపలరేఖలవలె నుండును.

ఒక్క ఉదాహరణ :

జిలుగు రతనాల పేట పూచెండు లాట
క్రొంజవుల యూట అమృతంబు కొలను మోట
వలపు ముద్దుల మూట పువ్విల్లు వేట
హాయి నొడపోయు తేట రాజాయి పాట.

ఇట్టిదే చిట్టచివరి “మణిప్రవాళ” స్తబకములోని పప్పు వెంకన్నగారి పాటను గురించిన సీసపద్యము. ఈ ప్రశంసలలో వారి గానకళా పరిమళ ఘుమ ఘుమలేగాక దాసుగారి సరస వాక్ప్రసూనముల జలజలలు స్ఫురించును. అయితే కొందరు వందలు వేలును గ్రుమ్మరింతుమని తమపై పద్యములు వ్రాయుడని కోరగా దాసుగారు నిరాకరించిన సందర్భము లనేకము గలవు.

ఐదవది దేశ ప్రశంసా స్తబకము. ఇందడుగడుగున ప్రతి పంక్తి దాసుగారి దేశభక్తి కెత్తిన దీపికవలె నున్నది. అందును వారి తెలుగు మక్కువ నిరుపమానము.

“త్రిలింగ భూరేవ భూమిః। త్రిలింగ నర ఏవ నా
త్రిలింగ భాషైవ భాషా। నాత్ర కార్యా విచారణా॥”

అని వారి తీర్మానము. హరికథక చక్రవర్తిగా యావద్దక్షిణ భారతమున నేక చృత్రాధిపత్యము సాగించిన దాసుగారు తాము దర్శించిన పలు తెలుగు పట్టణములను, దక్షిణదేశ నగరములనుగూడ ఈ స్తబకమున వర్ణించిరి. అంత్య ప్రాసల విన్యాసములతో, పురముల కలరూపుల నిపుణనిరూపణములతో ఆ పద్యము లనవద్యముగ సాగినవి.

“వేసవి యెండైనఁ బ్రయ మగుచుండు ని

ల్లాలి చూపుల పొలయల్క మాడ్కి

హితమయ్యెడు నకాల హిమసాతమయ్యు వి

వాహ మందలి యువవాస మట్లు”

అని సాగిన యీ నీలగిరి వర్ణయందును, మరికొన్నితావులను ఉగ్గుపాలతో దాసు గారి కబ్బిన యువమలు పచ్చికబయళ్ల లేళ్ల వోలె క్రేళ్లురికినవి. కొన్ని శ్లోకములును, మైసూరు దండకము సంస్కృతప్రౌఢిని పుణికి పుచ్చుకొన్నవి. పిఠాపురమును గూర్చి వీరు వ్రాసిన సంస్కృతపారశీకాంగ్లేయాంధ్ర చతుర్భాషా సీనము వాసి గాంచినది.

ఆరవది సంగీత సాహిత్య స్తబకము. సంగీత సాహిత్యములు దాసుగారి కుచ్చాస నిశ్వాసములు. ఇందు కొన్ని ఖండికలందు సాకల్యముగ సంగీత కళా ప్రాశస్త్యమును, గాణబయకారుల హరిదాసుల లక్షణమును, వీణావాద్య నిర్మాణ ప్రక్రియను లాక్షణిక విచక్షణచణమైన ప్రజ్ఞతో నిరూపించినారు దాసుగారు. అఱవబాణి కంటె విలక్షణమైన తెలుగు బాణి తీరు తీయములను తేటతెల్ల మొనర్చినారు. ఆయన భరతశాస్త్రవేత్త యగుటచే నిందు నృత్య లక్షణ శిక్షణ పాండిత్యమును గూడ ప్రకటించి “తెలుగు గొండ్లి” లో ఆనాటి ఆంధ్ర సంగీత విద్వాంసులను పేరుపేరున ప్రశంసించిరి. వారు రచించిన “తదరనా” అను తిల్లానయు, చల్లపల్లి సువర్ణ ఘంటా కంకణ స్వీకార సందర్భము నందలి సంగీత సమస్యాయుతమైన కీర్తనయు నిందు పొందుపరుపబడినవి. కావ్య నక్షత్రమాల, చదువులు-కవిత్వము, కవిత్వము-కవులు అను ఖండికలను బట్టి చూచినచో దాసుగారు దౌడ్డ కవి యగుటయే కాదు సారస్వత పరమాత్మ స్వరూపము నంతశ్శుద్ధిగ గుర్తించిన ఆలంకారిక మూర్ధన్యుడనియు విశద మగును. దేశ్యాంధ్ర భాష యన్నను, దేశి చ్చందస్సు లన్నను వీరి కభినివేశము మెండనియు నీ స్తబకమున విశదమగును. అట్లని సంస్కృతాభిమానము లేనివారు కాదు. సంస్కృతమున పలు రచనలు పరిథి వించిన వారు. వీరి సంస్కృత కీర్తనలు ముత్తుస్వామి దీక్షితరు కీర్తనల వలెను, శ్లోకములు హితోపదేశ ఛందశ్చరణముల వలెను చతురస్రముగ నుండును. సంగీత సాహిత్యముల గురించి వీరు ప్రకటించిన అభిప్రాయములు కొన్ని విద్వారముగను, ఉగ్గడించిన నియమము లనుసరణ దుశ్శకములుగను నుండును. అయితే అవి యన్నియు సకల కళా సరస్వతీ నైపథ్యమైన ఆయనకే చెల్లినవి.

సప్తమము వర్ణన స్తబకము. కడమ స్తబకములందు దాసుగారి కవిత దూతిక వాలకములు వేసినది కాని యిందు నాయిక వేషము వేసినది. ఇందలి మొదటిఖండిక-“శృంగార చాటువులు-సమస్యలు”లో హరిదాస హృదయము నుండి శృంగారలక్ష్మి సాక్షాత్కరించినది. బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున దాసుగారంత మడికట్టు కొన్నవారు కారు. అనేక శాఖాచంక్రమణములు చేసినవారే. వాత్సయనమును కాచి వడబోసినవారే. ఆ విషయమును స్వీయ చరిత్రలో వారే నిశ్చంకముగ నివేదించుకొనిరి. అయితే అది వాణి పలికినచోట చేసిన వైశికమేగాని పారదారిక పాపముగాదు. పాపమాయన యేమిచేయును! ఒంటబట్టిన కళారాసిక్యమున కాపాటి కండూతి యుండుట సహజమాయెను. అవధానములందు “అమిత విజృంభణంబు లబలా! తగునా? సుజనాళి కెప్పుడున్”, “చెలియపోలిక చలియును దెలియవలయు”, “....ప్రకృతిన్ వికృతుల్ సెలంగెడున్” అని యీ విధముగా ఈయబడిన సమస్యల నలవోక శృంగార పరముగ పూరించెడివారు దాసుగారు. కడుపు తుష్టి, కండ పుష్టి, కళాదృష్టి లేనివారికిగాని దాసుగారికి శృంగార మొక సమస్యయా? “వీరోత్సాహము” అను ఖండికలో వారి దేశభక్తి వీరమును చూడగలము. దేవుడంటేనే కాదు దేశమన్నను వారికిగల భక్తి కడు దొడ్డది. ఇందలి ప్రతిపద్యమును దాసుగారి ఉత్సాహ మావేశించినట్టే అలంకార చారుత్వ మావహించినది. “ఖరవత్సరపు కటవు” అను ఖండిక స్వభావోక్తి సుభగమైన యొక మహాసృష్టి. “నందన వత్సరపు సువృష్టి” యను ఖండికలో రెండవ పద్యమున వ్యాకరణ పరిజ్ఞానము నుండి దాసుగా రలంకారములను మలచిన తీ రతిమాత్ర మనోజ్ఞము. తదుపరి వర్ణ్య విషయములు గోదావరీ కృష్ణానదులు, దిగంతరేఖ, మైదానము, వేగుజుక్క, శీత కాలము ఇత్యాదులు-అన్నియు ప్రకృతి విషయములు. వర్ణ్య విషయములకు దగినట్లన్నిటికిని అలంకారపు మొలాము వేసిరి దాసుగారు. అందు వారి సువిశాల లోకజ్ఞత, సుదుచిర శృంగార మర్మజ్ఞత, ప్రకృతి పరిజ్ఞానము మున్నగు వ్యక్తిత్వ మూల ద్రవ్యములు మూరిబోయినవి.

ఎనిమిదవది హితోపదేశ స్తబకము. ఈ స్తబకము స్తబకమంతట దాసుగారి నయకోవిదత్వమును, ధర్మనిష్ఠను, దేశకాలమాన పరిస్థితి పరిశీలన క్షమమైన దృష్టిని దర్శింపగలము. మొదటి యెనిమిది ఖండికలును సంస్కృత ఘటితములు- 631 అను ఘట్టములును, ఒక గీతి. అన్నిట రుచిరార్థ సూక్తులు కోకొల్లలు. రచన సర్వతః ప్రసన్నము. వివిధ జీవిత వ్యవహార సందర్భములందు ఉదాహరణ యోగ్యములైనట్టి

వా శ్లోకములు. “యథార్థ కథనము “అను ఖండికలో పరమ నిర్భీకముగ దాసుగారు తమ యభిప్రాయములను ప్రకటించినారు :

“అంద తొండొరిమిక హాయిగా మనఁగలు
నాఁడు పు సైముడుపు వేడబంబు”—

“పసుల బాధింపక పను లన్నియున్ యంత్ర
ములచేత మాత్రమే నలుప వలయు”—

“సకల లోకోపకారము నల్పు రీతి

కొలఁది నాచారములు మార్చుకొనవలయును”—

విద్య గురించి చెప్పినవి రెండు ముక్కలే యైనను “సుభాషిత” కర్త చూచిన సెభాషను నట్టివి. భాగవతుని మించు పావనుడు, విద్వాంసుడు, సమ్మాన పాత్రుడును లేడని దాసుగారి విశ్వాసము. “ఉగము సరయిక” అను ఖండికలో మానవుడు తన ఆయుః ప్రమాణమును గు రైరుంగుట కొక చిట్కా చూపినారు. “పెండ్లిగోడు” అను నొక పెద్ద ఖండికలో వివాహ వ్యవస్థకు ప్రతికూలముగ వాదనై శిత్యమును ప్రద ర్శించిరి. అస రెత్తుగడయే—“పెండ్రోవకుం దవ్వు పెండిలిగోడు” అని- మోక్ష మార్గమున కది పెద్ద ప్రతిబంధకమని. అంతేకాదు సాంఘిక నై తిక మనస్తా త్వికాది వివిధ దృక్కోణములనుండియు ఆ వ్యవస్థను దర్శించిరి దాసుగారు. “సూర్య నారాయణ” పేరును సార్థకము చేయు చూపు వారిది. వారి యుద్దేశము కిట్టని వారికిని వారి యుపపత్తులను, తార్కిక ప్రజ్ఞను పరా స్థము చేయుట యన్న అంత తేలికగా నయ్యెడు పనిగాదు. ఈ స్తబ్ధకమంతయు అత్యంత ప్రబోధాత్మకముగ నున్నది. శిశు సంరక్షణ విధానము నుండి వేదపాఠక లక్షణము వరకు ఆయన కచుంబితమైన విషయము లేదనిపించును.

తొమ్మిదవది అనువాద స్తబ్ధకము. ఇందు కొన్ని ఆంగ్ల సంస్కృత రచన లకు దాసుగారు సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములందు చేసిన అనువాదములు మూల సహిత ముగా చూపబడినవి. ఆయన త త్తత్సాహిత్య స త్తనెరిగిన బహుభాషావే త్త. అనేకము లవధానములందును హరికథలందును అప్పటికప్పుడు పృచ్ఛకు లడిగిన మీదట ఆశువుగా కాళిదాస షేక్స్పియరు ప్రభృతుల కవిత లనువదించినట్లు నాటి పత్రికల వార్తలను బట్టి తెలియుచున్నది. ఆ మహాకవుల వివిధకావ్యసౌందర్య సారము నాపోశనము వట్టి “నవరస తరంగిణి” యను బృహద్ద్రంధము వెలయించిరి. ఉమరు కై యాము రుభాయతును పార్సీమూలమునుంచి సంస్కృతాచ్చాంధ్రములందు సంత

రించిరి. వారి అనువాద విధానము మూలవిధేయము అన్యూనాతిరిక్తము నయ్యు స్వతంత్ర రచనమువలె సాగి ముచ్చట కొల్పుచుండును. ఆంధ్రీకరణ విధానమున “నాటు తెలుగు” పలుకుబడియే వారి కుపాదేయము.

దశమ మాశాసన స్తబకము. ఇందు వ్యక్తిగతములైన ఆశాసనము లటుండ కష్టజీవులైన కార్మికులను దాసుగారు సానుక్రోశముగ సమాశ్వాసముతో ఆశాసించుట గమనార్హము. 1931 లో గుంటూరులో జరిగిన అఖిలాంధ్ర గాయక మహాసభ కధ్యక్షపీఠము వహించి తమ యుపన్యాసము చివర దేవభాషను, సంగీత మును సమాశ్రయించి పాఠాక మంగళాశాసనము పలికిరి. అది ఆ గుంటూరు సభకే పరిమితముకాదు. “వాగ్దేవీకృపవలన సర్వభారతీయులును పరస్పర మైత్రితో ప్రమోదింతురుగాక! సర్వభూమండలమునను కృతయుగధర్మము ప్రగల్భించునుగాక!” అని యీ విధముగా సాగినది. అసలీకృతిని వారు ప్రతి హరికథాంతమందును మంగళము పాడుటకు ముందు పాడుచుండుట పరిపాటియని దాస జీవిత చరిత్రకారు లైన శ్రీ మరువాడ చయనులుగారు తెలుపుచున్నారు.

ఏకాదశము “స్వవిషయ స్తబకము”. ఇందు దాసుగారి యుదంతము, హృదయము కొంతకొంత ప్రకటమైనవి. ఆయన జీవుని వేదన, భక్తిభావపావిత్ర్యము, ఆధ్యాత్మిక భావధారయు వ్యక్తములైనవి. ఇందలి “వింతకల” అనునది యొక విశిష్టరచన. పైచూపునకొక కట్టుకతవలె కనిపించును. అంతర్వాహినిగ ఒక నిగూఢ మైన ఆధ్యాత్మికమైన అర్ధాంతరము గలదు. దానికి శ్రీ ఓరుగంటి నీలకంఠశాస్త్రిగారు చేసిన వివరణ మక్కడనేగలదు.

ద్వాదశము “మణిప్రవాళ స్తబకము”. ఇందు చేర్చబడిన రచన లసలు మేలు బంతిలోనివి కానేకావు. కాని అవియన్నియు గ్రంథస్థములుకాని అనిబద్ధ రచన లగుట వలనను, ఇదియొక చాటు ప్రబంధమగుటవలనను ఇందు చేర్చబడినవి.

ఒక చిత్ర మేమన మొన్నమొన్నటి దాసుగారి గ్రంథములే నేటి కుత్సన్నము లై పోయినవి. వారి సత్యవ్రతి శతకము, ముకుందశతకము, దంభపుర ప్రహసనముల నుండి కొలది పద్యములు తప్ప అసలు గ్రంథములు లభించుటలేదు. అందుచే ఆ పద్యములను దాసుగారి అముద్రిత స్వీయచరిత్రమునందలి కొన్ని పద్యము లనుగూడ నిందు చేర్చితిమి. ఇందలి పద్యములు కొన్ని చయనులుగారి దాస జీవిత చరిత్రమున నుదాహృతములైనవి.

రచనాసమీక్ష :

ఇది ప్రధానముగ తెలుగు గ్రంథమే యైనను సంస్కృతము నిందు పలు తావుల చోటుచేసికొన్నది. మనకు తెలుగనగా సంస్కృతాండ్ర మిశ్రభాష. కాని దాసుగారికి తెలుగనగా తద్భవములతోగూడిన అచ్చతెలుగుగూడ కాదు, శుద్ధ దేశ్యాండ్రమే. దానికి “నాటు తెలుగు” అనివారొక ముద్దుపేరు పెట్టుకొనిరి. అందులో శుద్ధ దేశ్యములేగాక మారుమూల మాండలికములును వినియుక్తము లైనవి. (మరీ కఠినములనుకొన్న కొన్ని పదములకు మాత్రము అర్థము చూపితిని) అచ్చతెలుగే కఠోరనియమ మనుకొనగా దానిని మించిన దీ నాటు తెలుగు దీక్ష. ఆంధ్రీకరణమునకెట్లును వారు నాటుతెలుగును దప్ప ససేమిరా మరియొకటి వాడరు. అది వారి ప్రతము. అంతేకాదు నాటుతెలుగున అనేక స్వతంత్ర గ్రంథములనుగూడ వెలయించిరి. మిశ్రభాషలో మినమినలాడునట్లు వ్రాయగల్గియు నాటుతెలుగుపై మమకారమును పెంచుకొనిరి. అది కొంత ముదురుపాకమున బడినదనక తప్పదు. అందువలననే వారి ఆ గ్రంథ సంచయమునకు రాదగినంత ప్రశస్తి రాలేదు. పోనీ వారికి సంస్కృతము పొడయంత గిట్టదందమాయన్న కేవల గీర్వాణముతో పండిత సుత్రామశ్లాఘాశిరః కంప పాత్రములైన తారికము హరికథామృతము, రామచంద్ర కాశీశతకములు మున్నగు పలురచనలు చేసిరాయెన. ఈ మేలుబంతి యందును సంస్కృతమున శ్లోకములు, కృతులు, కీర్తనములును కుప్పించిరి. మిశ్రభాష నాశ్రయించి కొన్నిపద్యములు పకడ్బందుగా చెప్పకపోలేదు. కాని నాటుతెలుగు నపురు సపురులేవారి నచ్చిక.

మొలక లేతటికము తలిరులనవకము

మొగ్గ సోగదనము పూవుతావి

అలరుతేనెతీపి తెలుగునకేకాని

మోటలాఁతి నాటుమాట కేది? (చూ. పుట 141)

అయితే అంత కక్కులకల్లెము వంటి నాటుతెలుగు నందును భావ వ్యక్తీకరణ వైశద్యము వారి సొత్తు. ఆశువుగా చెప్పినపుడైన అనాయాసముగా వ్రాయుట వారి చాకచక్యము. పద్యరచనలో గణయతిప్రాసల కోసము పడిగట్టు రాళ్ళును పేడు బిగింపులును కన్పింపవు. సహజముగా వారికై లి సర్వతః ప్రసన్న మైనది. కాని కై లీలాలిత్యసాధనకు పనిగట్టుకొని ప్రయత్నము చేయరు కావునను, ఉన్న భావపుష్టినంతయు నొక్కయూపున పద్యము పీకలమీదికి త్రోయుదురు కావు నను ఒక్కొక్కచో కై లి ప్రీతిపోవును, బంధసౌందర్యము సదలుచుండును,

దాసుగారు సంగీత ప్రాణస్నాయువు లగుటవలన నిందు పలు కీర్తనలును గలవు (కొన్నిటిని వారే స్వరపరిచిరి). కాని పద్యకవితపాలే యధికము. అందును వారి తెనుగుదనము మక్కువచొప్పున సంస్కృత శ్లోకములందు దప్ప తెనుగున వృత్తములు తక్కువైనవి, జాత్యుపజాతులే యెక్కువైనవి. సంస్కృత వృత్తములకును తెలుగుపేరు పెట్టిరి. ఉదా : చంపకమునకు బంగారమనియు, మత్తకోకిలకు కోయిల యనియు. దేశిచ్ఛందస్సులలో సీసము, తేటగీతి, ఆటవెలది, కందము, ద్విపద, మంజరి, మధ్యాక్కర, తరువోజ, రగడయు ప్రయుక్తములైనవి. ఇవియే “తెలుగు కూర్పులకు నమరెడు” నని వారి యభిప్రాయము (చూ. పుట 141). వీనిలో మంజరికి ప్రాచుర్యము. దానిని చెండు, పూగుత్తి, బంతి అని వ్యవహరించిరి. అట్లే కొన్నియెడల ద్విపదకు అడ్డుదోయి, జంట అనియు, మధ్యాక్కరకు నడియక్కర అనియు, కందమునకు మూపు అనియు తెలుగు పేర్లు పెట్టిరి. అఖండయతి, రలయతి వంటివి వారి కభ్యంతరములు కావు. సంస్కృత శ్లోకములందును తెలుగు రివాజుగా యతిప్రాసలను పాటించుటయు కాననగును. సంస్కృతరచనకు తెలుగు ఛందస్సులను వినియోగించుట కద్దు. అస లొక్కొక్కచో సంస్కృత రచనకే తెలుగువాలకము వేయుదురు. అనేక పద్యముల నాశువుగా చెప్పుటవల్లనో యేమోకాని ఛందస్సును సరిపెట్టుటకోసము అటనట శైలి కుంటువడినట్లే వ్యక్తివాచక శబ్దములకు వికృతి యేర్పడుట శోచనీయము. అయితే దాసుగారెచటను భావమును బలిచేయరు. ఆయన ప్రతిభాసమగ్రుడు. ఆ పాండిత్య పరిణాహ మెంత దొడ్డదో లోకజ్ఞత యంతలోతైనది. అనుభవమెంత సువిశాలమైనదో ఆలోచన యంత సునిశితమైనది. వీని యన్నిటికిని దోడు దొడ్డహృదయ మున్నది. పొగడ్తలలో పొడిముక్కలేకాని ఉపదేశ వాక్కులలో ఉదాత్త భావ సంపదగలదు. వర్ణనలలో మధురభావములు తమ చతురాస్యములతోను కవితా సరస్వతిని కదుష్టచుంబనము చేసినవి; రచనలో రాణివాసపు రామణీయకము గోచరించినది.

అయితే దాసుగారి అభిప్రాయములు కొన్నికొన్ని కొందరికి నచ్చవు, అవి అత్యధునాతనములుగను వింతగను విడ్డూరముగను గూడ నుండునని యిదివరకే మనవిచేసితిని. ఆయన సంప్రదాయప్రవణత లేనివారుకారుగాని స్వతంత్ర వివేచన వారి స్వభావజీవలక్షణము. నారాయణునకుగూడ నమ్రుడగునే కాని భయంపడడు. కనుక నిశ్శంకాతంకముగ ఎంత నిరంకుశభావములనైన వ్యక్తము చేయగలరు. ఇంకొక విశేషము. ఆయన యొక పూర్ణపురుషుడు. లోకములోని మానిసులెల్ల అట్లే

యుండవలె ననుకొందురు. అది సంక్షిప్తమైనచో మంచిమాటే గాని తమకున్న వివిధ కళాకౌశలములు, విద్యావిదగ్ధతలు, వ్యక్తిత్వలక్షణములు, శరీరశారీరములు గలవాడే కవి, వాడే గాయకుడు, వాగ్గేయకారుడు, అసలు మానవుడుననియు కాకపోతే కాడనియు నుగ్గడింతురు. అది అతివాద మనిపించుకొనును.

ఏమైననేమి ఒక ఆరితేరిన అనుభవశాలి యగు మాలకరి కట్టిన మేలుబంతి యిది. సర్వ సహృదయ మధువ్రతముల కించునుగాక :

ఏతద్గ్రంథ పరిష్కారమున వేదాంతసారీణులు, విద్యాభాషాప్రవీణులు శ్రీ ఓరు గంటి నీలకంఠశాస్త్రిమహోదయులు నాకు తమ సంపూర్ణసహకారము నందించిరి. వారికి నా కృతజ్ఞతాపురస్సర పురస్కారము.

ఆవిష్కరణ :

తేది 31-8-1864 లో ప్రభవించిన దాసుగారు పూర్ణపురుషాయుషజీవియై 2-1-1945 న పుష్య బహుళ పంచమినాడు పరమపదించిరి. వారి 29వ “వర్ధంతి” 13-1-1974 న పడినది. నాడు వారి వర్ధంత్యుత్సవమును, ఈ “మేలుబంతి” ఆవిష్కరణమును గుంటూరు “భారతీయ విద్యాభవన” కేంద్రము పక్షమున జరుగుటకు కారణభూతులైన తద్వ్యవస్థాపకులును, సహృదయలోకపారిషదులును అయిన శ్రీ వూటుకూరి భానుమూర్తి, ఎం. ఏ. గారికి నా సౌహార్ద సాధువాదములు.

ఒక సలహా :

దాసుగారి గురించి యింకను దెలిసికొనగోరువారు శ్రీ మరువాడ వెంకట చయనులుగారు, B. A., B. L. రచించిన— “శ్రీమదజ్ఞా డాదిభట్ట నారాయణదాస జీవితచరిత్రము”ను (ప్రకాశకులు : కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండు సన్న్, రాజమండ్రి), శ్రీ వసంతరావు బ్రహ్మజీరావుగారు, B. A., B. L. వ్రాసిన— “Life of Sri Adibhatla Narayana Das” అను గ్రంథమును, శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు ప్రభృతుల వితరణవశమున నా సంపాదకత్వమున గుంటూరు రచయితల సహకార సంఘము ప్రచురణముగా త్వరలో వెలువడనున్న— “శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస సారస్వత నీరాజనము” అను నొక భూరి పరిశోధన నిబంధమును సంప్రదింపదగును.

మేలుబంతి - చాటుప్రబంధము

డాక్టర్. ప్రసాదరాయ కులపతి, M. A., Ph. D.

శ్రీ దాసుగారి చాటుపద్యముల సంకలనగ్రంథ మిది. దీనికి మేలుబంతి యను పేరు వారే పెట్టిరి. నిజముగా నిది మేలైన పంక్తియే. చాటుపద్యముల ప్రకృష్టమైన బంధముగా దీనిని పరిగణింపవచ్చును. చాటుపద్యములనగా ఒక కావ్యంతర్గతములుకాక ముక్తకములుగా అప్పుడప్పుడు చెప్పినవని అర్థము. తెలుగుదేశమున ఈయర్థమున చాటుశబ్దము రూఢమైనది. నిజమునకు చాటువనగా ప్రియోక్తియని యర్థము. ప్రాచీన సంస్కృతకవు లీయర్థముననే ఉపయోగించిరి.

1. ప్రియః ప్రియాయాః ప్రకరోతి చాటుం — ఋతుసంహారము 6-14

2. శిప్రావతః ప్రియతమ ఇవ ప్రార్థనాచాటుకారః — మేఘసందేశము—31

3. విరచితచాటువచనరచనం చరణరచితప్రణిపాతం — గీతగోవిందము—11

4. పటుచాటుశతై రనుకూలం—గీతగోవిందము—2

తెలుగు కవులును ఈయర్థమున ప్రయోగించినవారు పెక్కురు.

1. చాటుప్రౌఢికి చేసె ధూర్జటి మహాశ్లాఘాశిరః కంపమున్ — శ్రీనాథుడు-కాశీఖండము

2. చాటుప్రౌఢిఁ బిసాళమాడెదవు కాసల్పాటి బాపండవో — క్రీడాభిరామము—92

3. హాటకగర్భవధూటీ
పీటీకర్పూరశకలవిస్మయరసౌర
భ్యాటోపచాటుకవితా
పాటవమరుదవని వల్లభన్నకు నమరున్ — క్రీడాభిరామము—24

4. భోటకలాటకిరాటవ
రాటమరాటాంగవంగరాజన్యసభా
రూటనిరాఘాటనట
చ్చాటుకవిత్యాంకు డరయ జగ్గన ధరణిన్ — కూచిమంచి తిమ్మకవి-సింహశైల మాహాత్మ్యము

పైన ప్రయోగింపబడిన చాటుప్రౌడి, చాటుకవితలలోని “చాటు” శబ్దము మృదుమధురోక్తి యను నర్థముననే కనిపించుచున్నది. ఆదృష్టితో కావ్యాంతర్గత కవితయు చాటుకవితయే. కాని ఏకారణముచేతనైనను కాలక్రమమున చాటుకవిత్వ మనగా కావ్యములలోనిదికాక విడిగా వివిధవిషయములపై వివిధసందర్భములలో పలుకబడిన కవిత్వమని లోకరూఢి వచ్చినది.

కావ్యము నిలుకడగా ఆలోచించి నవరసాత్మకముగా కవి నిర్మించెడి ప్రకృష్టమైన బంధము. చాటు వట్లుగాక తత్కాలావసరమునుబట్టి సామాన్యముగా ఆకు వుగా పలుకబడినది. శాంతచిత్తముతో విశ్రాంతచింతనతో నిర్మితమగు కావ్యమున సహజముగా రససిద్ధియుండును. కాని ముక్తకములలో ఆయవకాశము తక్కువ. రససిద్ధి కవసరమగు విభావానుభావవ్యభిచారిభావములకు వీలుండదు. అట్లని రసస్థితి రాదనజాలక ముక్తకములలో అసంలక్ష్యక్రమమున రసనిష్పత్తి యగునని కొంద రాలంకారికులు భావించిరి.

విమర్శక వరేణ్యులు శ్రీ రాళ్ళవల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు వేమననుగూర్చి వ్రాసిన గ్రంథములో నొకచోట ప్రాచీనకవుల కావ్యములలోకంటె వారి చాటువుల లోనే రసవంతమగు కవిత్వము కనబడుచున్నదని పలికిరి. అలసాని పెద్దననుగూర్చి ఉదాహరించుచు మనుచరిత్రములోని పద్యము లన్నింటికంటె కృష్ణదేవరాయల నిర్యాణానంతరము వ్రాసిన “ఎదురై నచో తన మదకరీంద్రము డిగ్గి కేలూతయొసగి యెక్కించుకొనియె....” అను పద్యము మిక్కిలి రసవత్తరమైనదని వ్రాసిరి. దానికి కారణ మేమనగా మనుచరిత్ర రాజు కొరకు, తోడిపంతులమొగము చూచుచు తన ప్రజ్ఞాప్రాభవము ప్రదర్శించుటకు వ్రాసినది. రాయల మరణానంతర పద్యమో దుఃఖావేశముచే సహజముగా వెలువడినది. ఆసహజత దానికా రససిద్ధి నిచ్చినదని శర్మగారు భావించిరి. కావచ్చును. కొన్నిసార్లు చాటువులలో పరమరమణీయము లైన కవితాజలపాతములు కావ్యమహితత్వము నధిగమించినవి లేకపోలేదు.

నారాయణదాసుగారి చాటువులలోను ఆవిధమైన వైశిష్ట్యము, మృదుమధు రోక్తి సంవిధానము, చమత్కారచారుత్వము కలవనుట అతిశయోక్తి కాదు. సహస్రాధికములైన అముక్తకములలో అనేకసమయములలో అనేకసందర్భములలో పలికినవికలవు. వ్యక్తిగత జీవితము, వేదాంతము, శృంగారము, భక్తి, లోకపరి శీలన, దేశభక్తి, భాషాభక్తి. ఉత్తమపురుషకీర్తనము, ప్రకృతివర్ణనము, దేశవర్ణనము, నగరవర్ణనము, సంగీతాదికళాప్రాశస్త్యము మొదలగున వెన్నియో ఆయన చాటువులలో చోటు చేసికొన్నవి.

దాసుగారి దైవభక్తి నిరుపమానము. ప్రాచీనసంప్రదాయానుగతమైన భావ పరంపరకు తోడు వైయక్తికమైన నిశ్చలచిత్తవృత్తి అందుకు బాగుగా తోడ్పడి వారినొక ఉత్తమ సారస్వతోపాసకునిగా తీర్చిదిద్దినవి. విద్యాధిదైవతమగు వినాయ కుని వారెట్లు స్తుతించిరో చూడుడు—

శ్లో॥ హేరంబ లంబోదర వక్రతుండ
సదావతంసీకృతచంద్రఖండ
సమస్తభక్తాభయదానశౌండ
నిజప్రభాభాసితపద్మజాండ

అంత్యప్రాసనుందరమైన ఈపద్యమునకు తీసిపోనిదే యీక్రింది తేటగీతి

గీ॥ బొజ్జ నుండ్రాళ్ళు నించిన గుజ్జువేల్పు
పాప జన్నిదములు నెలవంక తాల్పు
రమ్ము భక్తుల భవసాగరమునఁ దేల్పు
తగునె నాబోటి నీదు తత్వంబు బోల్పు.

కవి ఆదేవతలంతవా డనియే దాసుగారి నమ్మిక. కవి సాక్షాద్వేదపురుషుడనియే వారు పలికిరి. పరికింపుడు—

శ్లో॥ కవి స్సాక్షాత్ త్రయీమూర్తిః కావ్య మేత చ్చరాచరమ్
నకశ్చి ద్వస్తుతో భేదః కార్యకారణయో స్తయోః.

శ్లో॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం కావ్య మేకై కసాధనం
ప్రత్యక్షదేవతామూర్తిః కవిరేవ నసంశయః

న ర్తించుచు, పాడుచు, స్వకార్యము నాలాపించుచు కవి తాను తరించి పరులను తరింప జేయునట!

శ్లో॥ నృత్యన్ గాయన్ స్వరచితం కావ్య మాలావయన్ కవిః
స్వయం తీర్త్వా తరయతి సంప్రదాయాత్ పరా నపి.

వారి సిద్ధాంతము ప్రకారము కవులందరును నర్తకులు, గాయకులు కాకున్నను వారు మాత్రము నర్తకులు, గాయకులు, నైన కవులు. ఈశ్లోకము వారివిషయమున నన్వర్థము.

సంగీతసాహిత్యముల సంబంధమును, వానిఫలమును వారు చాల సుందర ముగా భావించిరి,

శ్లో॥ సంగీతం పుష్ప ముద్దిష్టం సాహిత్యం తద్రజః స్మృతం
ఆస్తికత్వం ఫలం ప్రోక్తం కైవల్యం రస ఈరితం

సంగీత మొక పూవు, సాహిత్యము పుప్పొడి. సంగీతసాహిత్యముల పరమావధి రసానుభవము. అది అందరు సంగీకరింతురు. కాని ఆస్తికత్వమును ఫలమునుండియే అది యుదయించునని దాసుగారివంటి తాత్త్వికుడు తప్ప పలుకజాలడు.

కావ్యము వైదికము లౌకికము రెండు విధములట! దేవతాస్తోత్రాత్మకమైనది వైదికమనియు, మర్త్యవర్ణనము లౌకికమనియు వారిట్లనిరి.

శ్లో॥ వైదికం లౌకికమితి ద్విధా కావ్యం విభిద్యతే
వైదికం దేవతాస్తోత్రం లౌకికం మర్త్యవర్ణనం.

అటులే కావ్యము ఛాందసము, అర్షము, భాషారూప మని మూడువిధములుగా వారు భావించిరి. వేదము ఛాందసమనియు, రామాయణ మార్ష మనియు, గీతగోవిందము భాషారూప మనియు నిట్లు వర్గీకరించిరి.

శ్లో కావ్యం త్రిధా ఛాందసార్షభాషారూపేణ కీర్తితం
సామ, శ్రీరామచరిత, గీతగోవిందనామకం.

ఇట్లు కవితాతత్వమునుగూర్చి ఒక నక్షత్రమాలిక పలుకుచు “కావ్యనక్షత్రమాలేయం కృతా మందధియా మయా” అనిరి. ఇందు “మందధియా” అనివిడదీసిన “మందః కవియశః ప్రార్థీ” అన్నకాళిదాసువలె వినయమును సూచించును. లేక “అమంద ధియా” అని సంధివిడదీసిన చతురాహంకారముస్ఫురించును. రెంటును యోగ్యులే దాసుగారు.

మరియొకచోట కవిత్వము కవులు అనుశీరికపై పలుకుచు సహజకవితా లక్షణము నీరీతి నిర్వచించిరి.

గీ. సాగి కమ్మెచ్చునన్ వచ్చు తీగకరణి
సాలెపురుగు కడుపులోని నూలువలెను
దబ్బునన్ దొర్లిపడు కొండ ధార మాడ్కి
సహజకవిత బయల్ వెడి సన్నుతిగను.

తిక్కన “జాత్యముగామి నొప్పయిన సంస్కృత మెయ్యెడ జొన్న” నని తెనుగు కవిత్వమున సంస్కృతోపయోగమును వియమబద్ధము గావించెను. దాసుగారును అటులే

గీ॥ అతుకు లుంచక పద్యము లల్లవలయు
యమకమున్ జెప్పవలెను రసము చెరపక
అనవసరముగ జొన్నరా దాంధ్రకృతుల
రచన చేయు కవి తన గీర్వాణమెల్ల.

అని పలికిరి. ఇందలి “గీర్వాణ” పదప్రయోగములోని సొగసు సహృదయవేద్యము.

బాణ, భవభూతి, కాళిదాసాది మహాకవుల గ్రంథములు చూచిన వాడెవడైనను తాను నొక కవియని కవిత వ్రాయబూనుట సాహసమే. ఐనను లోకములో కవులు దయించుచునేయున్నారు. కావ్యములు పలుకుచునే యున్నారు. దాసుగారును ఆభావననే వినయపూర్వకముగా నిటు లందించినారు :

గీ॥ కాళిదాసుని రఘువంశకావ్యము కను
గొనియు భవభూతి నాటకమును జదివియు
బాణు గద్య మరసియు, కవనము చెప్ప
వెరవ డద్దిర నావంటి వెర్రివాడు.

పూర్వకవులలో సంస్కృతమున గీతగోవిందకారుడగు జయదేవుడన్నను, ఆంధ్రభాగవతకర్తయగు పోతనయన్నను వారికి మిక్కిలిభక్తి:

గీ॥ పూర్వకవులందఱున్ గడు పూజ్యులందు
భాగవతులయి గోస్తనీపాకముగను
కృతు లొనర్చు నధికుల సంస్కృతమున జయ
దేవు తెనుఁగున పోతనన్ దెలిసి యెంతు.

వారిద్దరు భాగవతు లగుటయు తానును “భాగవతార్” అగుటయు ఆభక్తికి హేతువు కావచ్చును.

సంస్కృతకవితకంటె తెనుగుకవిత యనిన వారికి ప్రీతి అధికముగా కన్పించును.

1. తల్లి నుడ్వెలుఁగని ద్రావికు జేజేల
నుడి గ్రుడ్డి కద్దము వడువగుఁ గద

2. తిన్ననివాఁ డచ్చ తెనుఁగునఁ బల్కు
ఁకర్కరి వేల్పు మాటల డాబు సేయు

3. మొలక లేతదనము తలిరుల నవకము

మొగ్గ పోగదనము పూవు తావి

తేనె తీయదనము తెలుగునకే గాక

పరుషసంస్కృతాఖ్యభాష కేది.

4. తేట తీయని అచ్చతెలు గల్లువాడు

సాటిగానని కయినరి మొనగాడు

తియ్యని తెలుగున్నదే పల్కు వెరవు

దయ్యపు నుడ్డు గోతాల్కోయు తెరవు.

దేవభాషను వికృతిలో దయ్యపు నుడు పనుటలోని చమత్కారము గమనింపదగినది.

అచ్చతెను గనిన దాసుగారికి ప్రాణాధికము. అందు వారనేకగ్రంథము లే రచించిరి. పోతనగారి పద్యమువలె శబ్దాలంకారకై లీనమన్వితమగు ఈ యచ్చ తెనుగు సీసము చూడుడు—

సీ॥ అంకుల కొల్చున కంకింప కున్నచో

నాట కాదది పేకులాటగాని

జన్నపుఁ దిండుల నెన్నఁ బోవని యెడఁ

బాట కాదది బంగిపాటకాని

వేల్పుల గొప్ప తోపింపనేరని చోట

మీట కాదది మోట మీట గాని

జేజేల నెపుడు కై పేయని పట్టున

మాట కాదది కానిమాటగాని

గీ॥ మ్రోలఁ దెలుగంట్ల రావింపఁ జాలనప్పు

చదువు కాదది నెఱి గ్రుడ్డి చదువుగాని

జియ్యల న్మది నెలకొల్పఁ జెల్లనపుడు

వ్రాత కాదది చెదపుర్వు వ్రాత గాని.

తెనుగు సీమ యనిన దాసుగారికి ప్రేమాస్పదమైననేల. రాష్ట్రభక్తిపూరితమైన వారి హృదయమునుండి తెనుగుసీమ వర్ణన మిట్లు వెల్వడినది.

సీ॥ పాడి పంటల నెల్ల నాడులన్ మించిన

ధనయము మన మంది తెనుగు సీమ

కలిమికి నలువ నెచ్చెలి కున్నిపట్టు ని
 చ్చలు మన పుట్టిన తెలుగు సీమ
 వేయేం డైదురు లేక రాయలు మొదలు తేం
 డలరిన మన మేటి తెలుగుసీమ
 తిక్కన్న పోతన్న తిమ్మన్న పెద్దన్న
 వెలసిన మన గొప్ప తెలుగుసీమ

గీ॥ చెలగు నన్ని యిమ్ముల మన తెలుగు సీమ
 చెలగు పెద్ద యేరుల మన తెలుగుసీమ
 తనరు పొడవు గుడుల మన తెనుగు సీమ
 పొనరు వేల్పు కొండల మన తెనుగుసీమ.

దాసుగారు అచ్చ తెనుగుపై మోజు పెంచుకొనిరి. కాని అది కొంత మితి
 మీరినదేమో అనిపించును.

“తెలుగు పలుకు చేను వలనుగాఁ బెరుగదు
 వేల్పు నుడువు కలుపుఁ బెరుకకున్న”

ఆంధ్రసాహితీక్షేత్రములో సంస్కృతపదములు కలుపుమొక్కలవంటి వనుట
 అత్యంతసాహసము. అనేకసందర్భములలో సంస్కృతభాషాభక్తిని ప్రకటించిన
 దాసుగారు - పోతనవంటికవివరుల సంస్కృతపదబంధురకవితను స్తుతించిన దాసుగారు
 అంతగా సంస్కృతమును తిరస్కరించుట ఏదో ఆవేశవశమున పలికినదై యుండు
 నని భావించుట సముచితము.

దాసుగారు చాల అష్టావధానములు చేసిరి. వారి గంగాప్రవాహమువంటి
 ఆశుధార, అపారపాండిత్యమును, దానికి వన్నె చేకూర్చినవి. కాని హరికథకునిగా
 వారికి వచ్చిన కీర్తి ఇతర నైపుణ్యప్రజ్ఞాప్రాభవలబ్ధకీర్తులను మ్రింగివేసినది.

ఒక అవధానములో “అమితవిజృంభణమ్ము లబలా! తగునా? సుజనాళి
 కెప్పుడున్” అని సమస్య నొక రిచ్చిరి. దానిని దాసుగా రెంత శృంగారమధురముగా
 పూరించిరో చూడుడు—

చం॥ క్రమ మెఱుంగంగలేని విధి వ్రాత బలమ్మునఁ దమ్ము మోయు మ
 ధ్యము పయి నీదు చన్ను లిసుమంతయు నక్కటికంబు మాని యు
 బ్బి మదకతోతభావమున విస్తరమంది చలింపఁజేసి జృం

భము నటు చూపకున్న క్షతమర్దనబాధల పాలుగావుగా
అమితవిజృంభణమ్ము లబలా! తగునా? సుజనాశి కెప్పుడున్—

శృంగారము దాసుగారికి కావ్యమునను, జీవితమునను మిక్కిలి యిష్టమైన
రసము. అటువందే మరొకటి పరికింపుడు—

చం॥ వలపుల మీరి మీరి నును వాతెర తేనియ లాని యాని గు
బ్బల నెదఁ గ్రుమ్మి గ్రుమ్మి పలుభంగుల ముద్దులు పెట్టి పెట్టి నే
వలచిన వన్నెకాడ! యిక వద్దుర జాగని పైకి లాగు నిన్
దలఁచిన గుండె యుల్లుమని తల్లడ మందుగదే! తలోదరీ!
ఇంకను చిత్తగింపుడు—

ఉ॥ సన్నపు మోటికల్ కలుగు చక్కని చన్నుల పైట జారఁగా
చెన్నగు వీణ మోపి శ్రుతిఁ జేయుచు మెట్టు లమర్చి తీగెలన్
క్రొన్నెలవంక లొప్పు కొనగోళ్ళను మీటుచు నీదుచెంత నా
చిన్నది వాద్యగానములచేత దలంచెద భీమశంకరా!

వినవచ్చు వీణాగానముమీద నెంత శ్రద్ధయున్నదో వీణీయ మీటు చేలువ
పైట జారగా బయటపడు వక్షోజములపై నెంత శ్రద్ధయు దాసుగారి కున్నది.
మనసు గానముపైన- చూపు స్తనములపైన.

శ్లో॥ చతుర్భుజే చంద్రకళావతంసే !
కుచోన్నతే ! కుంకుమరాగశోణే !
పుండ్రేక్షుపాశాంకుశపుష్పబాణ
హస్తే ! నమస్తే జగదేకమాతః !

అని జగన్మాత కుచోన్నత్యమును విస్మరింపని కాళిదాసును,

గీ॥ పద్మకోశాభినయహస్తపల్లవంబు
చూపె నచ్చోట రమణికి సౌబగు దొక్క
డంత యోగిర మడిగెనో అంతలేసి
మెరుగు పాలిండ్ల నడిగెనో మెలత నతఁడు.

అని భోజనసందర్భమున నైషధములో పలికిన శ్రీనాథుడును నారాయణదాసుగారి
కాదర్భకవులై వారిచేతను ఆట్టి పద్యములు పలికించి యుండవచ్చును.

భర్తృహరి శృంగారశతకశ్లోకమునకు వారి అనువాదమును ఇట గమనార్హము.

శ్లో॥ ఉరసినిపతితానాం స్రస్తధమ్మిల్లకానాం
ముకుళితనయనానాం కించిదున్నీలితానాం
ఉపరిసురతభేదస్విన్నగండస్థలానాం
అధరమధువధూనాం భాగ్యవంతః పిబంతి.

అనువాద మిది—

ఉ॥ అక్కున వ్రాలి వాలి బుజమందున క్రొమ్ముడి వీడి చిందులన్
ద్రొక్క సగంబు మోడ్చువడు తొంగలి రెప్పల విప్పి చెమ్మటల్
చెక్కుల గ్రమ్ముచుండ మగసేతల చొక్కెడు తీగబోండ్లలో
దక్కిన మోవి పానకము త్రావెడువా రెటువంటి ధన్యులో.
స్రస్తయనుటకు చిందులు ద్రొక్క యనుటయు వధూ శబ్దమునకు తీగబోడి
యనుటయు మేల్తరమగు ననువాద నైపుణ్యమునకు సూచన. పురుషాయితమునకు
“తీగబోడి” మిగుల సమర్థురాలుగదా !

ఈ శృంగారపు పట్టులోనే ఏ మధురస్మృతులు హృదయమున మెదలినవో
గాని ఈక్రింది పద్యమును గూడ పలికినారు

ఉ॥ వీడిన రైకతో సగము వీడిన కొప్పున రాలు పూలతో
బేడిసమీల కన్నవను వింతగు నిద్దుర మబ్బు చొక్కుతో
వీడిన నీవి నొక్కకయి వెల్లగ బట్టి మహానుభావ ! నన్
గూడుము ప్రాణముల్ నిలిపి గొబ్బునఁ బ్రోవుము చేడిఁ జంపగా
గూడ దటంచు నాడు పలుకున్ వినవా ! యది నీవెరుంగవా !
వేడి తమిం బయిం బడిన వెట్టక కూడిన పాప మున్నదా ?
కూడు మటంచు నన్ను మును కొంగును లాగు నొయారమైన నీ
జాడలు గంటి గాదె ? యిక చాలదె ! స్వర్గము వేరె యున్నదే ?

ఆ శ్రీ యెవరో గాని వరూధినివలె

“వెతలన్ బెట్టకు మింక నన్ననుచు నీవీబంధ మూడన్”

పై బడినది. కాదనుటకు దాసుగారేమి ప్రవరుడా ? కాడు కనుక ఆతరుణియు ధన్యురాలైనది. వారును భూలోకస్వర్గము ననుభవించిరి.

దాసుగారు జగదాకర్షకమూర్తియని ప్రసిద్ధి. అట్టి వ్యక్తిని స్త్రీలు వలచుట పెద్ద ఆశ్చర్యము కాదు. గోదావరీతీరప్రాంతముల శ్రీనాథుని కాలమున పంచారామ ప్రౌఢేందుబింబాననలు కానుకలంపి మన్మథతుల్యుడగు బెండపూడి అన్నామాత్యుని కవయుటకై కబురులు పెట్టెడివారట. అట్టి అనుభవములు దాసుగారికిని కలిగినట్లు తోపింపఁజేయునదీ క్రిందిపద్యము. ఇందు వారిరూపవైభవముకూడ కన్నుల గట్టి నట్లు వర్ణింపఁబడినది.

ఉ॥ చక్కని నవ్వుమోము కడు సన్నపు కౌను వెడందరొమ్ము బల్
నొక్కుల కొప్పు సోగయగు నున్నని చామనచాయ మేను పై
నిక్కు బుజంబులన్ జివురు నిగ్గుల మోవి దయారసంబు నల్
దిక్కుల జొక్కు వాల్గనులు తీయని మాటలు మొల్క మీసముల్
గ్రక్కున జుట్టిరా బవిరిగడ్డము దిద్దిన జవ్వనంబుతో
నిక్కడి కేగుదెంచి నను నిట్టుల మాటల పాటలన్ గడున్
జొక్కగజేసి నామనము చూరగ గొంటివి భాసురేంద్ర! నే
దక్కితి నీకు నన్నెదను దాల్చెదొ మారుని కప్పగంచెదో
నిక్కుము చెప్పుమా! యిపుడు నిన్ బ్రతిమాలెద నంచు వేడు నా
చక్కదనాల కుప్ప! నిను సంస్మరియించెద జీవితేశ్వరీ!

ఇట్టి దాసుగారిని గూర్చి కాముకు డనియో అహంకారి యనియో ఏవో అధి
క్షేపణలు చేయువా రుండకపోరు. అట్టి వారినిగూర్చి ఏనుగు పోవుచుండగా మొరుగు
కుక్కలవంటివారని ఆయన తిరస్కరించెను.

కం॥ దొరవేపి మొరగినంతన్
వెరపున నాకొమ్ముతేన్గు వెనుక దిరుగునే
కొరగాని మాట వదరిన
సరకు గొన రొకింతయైన చదువరి మిన్నల్.

కవి యన్నవానికి కొంత సాత్వికాహంకార ముండక తప్పదు. అది లేనిచో కవి
త్వమే పుట్టదు. దాసుగారును శ్రీనాథాదుల వంటి వారు.

“నాల్గేండ్ల యీడున నాకెల్ల చదువు

లభ్యై తమంతనే నరసినకొలది

నేఁబుట్టులయకాడ నేమాటకాడ

నాటపాటల మేటి ననిపించుకొంటి

నాకెదు రేరికే నాడులనై న
వేవేలమందికి వినుచు నాగొంతు”.

అనియు బహురాజసన్మానములందితిననియు, బహురాష్ట్రములు నిరాఘాట పరిపాటి సంచరించితినినియు దాసుగారు చెప్పుకొన్నారు. తమ వ్యక్తిత్వము యొక్క విశిష్టత నిటులే అనేకస్థలముల వారందించిరి. నాలుగేండ్ల యీడుననే విద్యలు వారిని వరించినట. “ప్రపేదిరే ప్రా క్తనజన్మవిద్యాః” అను కాళిదాసోక్తి వారియం దన్వర్థమైనది. ఆయన పలికినట్లే తాను జన్మభాగవతుడు. భాగవతకళాభ్యుత్థానమునకై జన్మించిన మహితాత్ముడు.

ఆయన చాటుపద్యములలో నీవిధముగా వారి వ్యక్తిగతజీవితరహస్యముల నుండి లోకరహస్యపరిశీలనమువరకు అనేకశతాధికవిషయములపై నాధికారికమైన చిత్రణము కానిపించును.

నాటి దేశపరిస్థితిని, దేశదౌర్భాగ్యమును వర్ణించుచు దానికి హేతువులను 1942 సం॥ ఎడ్వర్టైజరు అను పత్రికలో కొన్ని శ్లోకములు ప్రకటించిరి. అందులో కొన్ని

శ్లో॥ ఆర్యాణాం మ్లేచ్ఛసాంగత్యం పునుర్బాపాణిపీడనం
హీనజాతినమస్కారః కదర్యధనసంచయః॥

శ్లో॥ అత్యంతస్వార్థపరతా సామరస్యవిహీనతా
పరధర్మానుసరణం శిష్టాచారవిదూషణం॥

శ్లో॥ స్వవర్ణాశ్రమసంత్యాగః శుష్టగ్రంథావలోకనం
అనర్హోద్యోగాధిపత్యం పుణ్యభూమివినాశనం॥

వారుపలికినట్లు పుణ్యభూమియగు భారతసీమనాశనమునకు కారణములగు మ్లేచ్ఛ సాంగత్యము, గోమహీసురనిందయు, అనర్హోద్యోగాధిపత్యము మొదలగునవి ఇంకను అధికాధికముగా సాగుచునే యున్నవి. ఈజాతి యెప్పటికి బాగుపడునో ! ఈభూమి యెప్పటికి ప్రాచీనాన్నత్యమును చెందునో !

ఇట్లే వారి చాటువులలో నీతి ధర్మప్రబోధకములు, సంస్థారప్రేరకములు నగు నెన్నో విషయములు కన్పించును. అ స్తికుడై నను నా స్తికుడై నను ప్రజాశ్రేయోరతుడై నచో జగత్పూజ్యు డనియే వారిహృదయము.

శ్లో॥ స్యాదా స్తికో నా స్తికో నా సర్వలోకహితే రత !
యస్స ఏవ జగత్పూజ్యో నాత్రకార్యా విచారణా ॥

సంస్థారరహితయగు స్త్రీయును, గ్రంథతస్థుడగు కవియును, తీర్థరహితమగు దేశమును, వ్యాధిపీడితమగు దేహమును ఉండియేమి లేకేమి ? యనుచు దాసుగారు

శ్లో॥ కిం స్త్రీ సంస్థారరహితా ? కిం కవి గ్రంథతస్కర ?
కిం దేశ తీర్థరహిత ? కిం వపు ర్వాధిపీడితమ్ ?

అని ప్రశ్నించిరి.

వట్టి కవికంటె పండితునికంటె భాగవతుడు శ్రేష్ఠుడని వారి సిద్ధాంతము. విద్వాంసుడు పాడిన దెల్ల ఆడవలెనని వేదము చెప్పుచున్నది గాన వట్టి మాటలు చెప్పిన మెచ్చరాదని వారి అభిప్రాయము.

గీ. కొసరి సంగీతసాహిత్యరసికులెల్ల
హాయి హాయి యనంగ తానాడి పాడి
అఖిలదేశంబులందు ప్రఖ్యాతిగన్న
భాగవతుకన్న సన్మానపాత్రు డెవరు ?

అని భాగవతుని విశిష్టత వారు బహుముఖముల కీర్తించినారు. ఈవిధముగా భాగవతులగూర్చి, నాటి సమకాలీనకవులగూర్చి, రాజులగూర్చి, ప్రాంతములగూర్చి, పరిస్థితులగూర్చి వా రనేకపద్యములు పలికినారు. కాళిదాసు షేక్స్పియరు మొ॥ సంస్కృతాంగ్లకవుల రచనలకు నిపుణుమగు ననువాదములును చేసినారు. ఇట్లు బహువిధముల విస్తరించిన దాసుగారి చాటుపద్యప్రపంచము ఆంధ్రసాహితీ కొక చక్కని జ్యోత్స్నావిహారభూమి.

ఈ దాసభారతిని ఆంధ్ర రసజ్ఞచతురాశ్యుని కందించుచున్న పుణ్యము మాన్యమహోదయులు శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారిది. నా మీది యాదరముతో వారీ పీఠికారచనకు నన్నాదేశించిరి. వారి సహృదయతకు సౌహార్దమునకును నా సాధువాదములు.

విషయ సూచిక

I. దైవస్తుతి స్తబకము

1. వినాయక స్తవము 1; 2. గజముఖ కీర్తన 2; 3. సూర్యస్తుతి 4;
4. బాలాత్రిపురసుందరి 5; 5. భగవత్కీర్తన 5; 6. పెనుగొండ కన్యకాపరమేశ్వరి 6.

II. ప్రభు ప్రశంసా స్తబకము

౧. విజయనగర ప్రభువులు

1. గజపతిరాజ కీర్తనము 7; 2. పెదవిజయరామగజపతి 8; 3. ఆనందగజపతి పట్టాభిషేకము 9; 4. ఆనందగజపతి ప్రశంసలు 11; 5. ఆనందగజపతి వాల్మీకీగీతములు 14; 6. సత్యవ్రతి 16; 7. రాణి అప్పలకొండయాంబ 18; 8. విజయరామగజపతి 19; 9. మహారాణి లలితకుమారీదేవి 21; 10. అలకనారాయణ గజపతి 22; 11. విజయానందగజపతి 27; 12. మహారాణి విద్యావతీదేవి 29; 13. విజయరామగజపతి 29; 14. విశ్వేశ్వరగజపతి 30; 15. దివాన్ పేనుమత్త జగన్నాథరాజు 30; 16. దివాన్ ఏచూరు నరసింహంపంతులు 30.

౨. ఇతర ప్రభువులు

1. మైసూరు చామరాజు ఒడయరు 31; 2. సేతూరుప్రభువు 33; 3. శ్రీకృష్ణరాజేంద్ర ఒడయరు 34; 4. వాడ్రేవు వెంకటప్పారావు 34; 5. విక్రమదేవవర్మ 34; 6. పుదుక్కోట మహారాజు 35; 7. పితాపురం మహారాజు 35; 8. సంగమవలస ప్రభువు 35; 9. చల్లపల్లిరాజు 36; 10. ఉర్లాం సంస్థానము 36; 11. బొబ్బిలి మహారాజు 36; 12. తుని రాజు 36; 13. మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు 37.

III. మహావ్యక్తి ప్రశంసా స్తబకము

1. అంబరీషుడు 38; 2. ఏను, జేకబ్ 39; 3. మహమ్మదు 40; 4. విక్టోరియారాణి 41; 5. సోమంచి భీమశంకరం 42; 6. జయంతి కామేశంపంతులు 43;

7. W. R. S. సత్యనాథన్ 44; 8. సర్ కూర్మా వెంకటరెడ్డి 44; 9. రాజగోపాలాచారి 51; 10. మంత్రిప్రగడ నరసింహం పంతులు 51; 11. ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్రరావు 51; 12. టంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు 51; 13. బుర్రా రాజలింగశాస్త్రి 52; 14. ప్రభల లక్ష్మీనరసింహం పంతులు 53; 15. కాశీనాథ నాగేశ్వరరావు 54; 16. న్యాయపతి సుబ్బారావు 54; 17. దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య 55; 18. సర్ అల్లాడి కృష్ణస్వామి 56; 19. బూదూరి సోమయ్య 56; 20. గరికిపాటి సుబ్బారాయశాస్త్రి 57; 21. బ్రహ్మర్షి రఘుపతి వెంకటరత్నం 58; 22. చంద్రశేఖరశాస్త్రి 58; 23. కిశాంబి రామానుజాచార్యులు 59; 24. వ్యాసుల జగన్నాథరావు 61; 25. వల్లూరు సూర్యనారాయణరావు 61; 26. గంటి లక్ష్మన్న 61; 27. దండెమురాజు భగవాన్లు 63; 28. తణ్ణా రంగనాయకులు 63; 29. ముప్పన సోమరాజు 64; 30. అవసరాల జగన్నాథరావు 64; 31. చుండూరు నారాయణరావు 65; 32. ఇనగంటి బుచ్చితమ్మయ్య 66; 33. కరిడేహాల శ్రీనివాసరావు 66; 34. పాలంకి సూర్యనారాయణ 67; 35. మెహర్ 67; 36. బి. రాఘవేంద్రరాజు 67; 37. జుజ్జవరపు బ్రహ్మన్న 67; 38. పేర్ల సత్తెయ్య పెట్టి 67; 39. పొట్టా అచ్చయ్య పెట్టి 68; 40. చిన్నారావు 68; 41. నాయక ప్రశంస 68; 42. వివిధ వ్యక్తులు 68; 43. సొలసా వెంకటరామయ్య 68; 44. జూపూడి వెంకన్న 69; 45. జూపూడి సుబ్బన్న 69.

IV. విద్యత్రుశంసా స్త్రుకము

1. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి & ఆకొండి వ్యాసమూర్తి 70; 2. తంగుటూరు శ్రీరాములు 70; 3. ఓరుగంటి రామారావు 70; 4. బంకపల్లి బాలకృష్ణదాసు 70; 5. మద్ది రంగనాయకులు 70; 6. గోరు వీరభద్రదాసు 71; 7. కొమ్మూరి బాల బ్రహ్మానందదాసు 71; 8. నాటి హరికథకశ్రేష్ఠులు 71; 9. బుర్రా శేషగిరిరావు 71; 10. వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రి 72; 11. రుద్రాభిల్ల రామశాస్త్రి 72; 12. దంటు సుబ్బావధాని 73; 13. వెదురుమూడి రామారావు 73; 14. నగర్కోయిల్ డాక్టరు 73; 15. తిమ్మరాజు వెంకటశివరావు 74; 16. వల్లూరి జగన్నాథరావు 74; 17. తిరువళ్లూరు రాజాయి పాట 74; 18. పంతుల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి 74; 19. కానుకుర్తి లక్ష్మీనరసింగరావు 75; 20. ఎనమండ నారాయణమూర్తి 76; 21. కోడుగంటి రామదాసు 76; 22. పసుమర్తి యజ్ఞనారాయణశాస్త్రి 76; 23. ముడుంబి నరసింహాచార్యులు 77; 24. కొంపెర్ల సుబ్బారాయశాస్త్రి 77;

25. పరవస్తు రంగాచార్యులు & బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి 77; 26. తిరుపతి వెంకట కవులు 77; 27. కొక్కొండ వెంకటరత్నశర్మ 78; 28. తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రి 78; 29. ఆర్యసోమయాజుల పార్వతీశ్వరావధానులు 79; 30. వివిధ విద్యా రంగ ప్రసిద్ధులు 79.

V. దేశ ప్రశంసా స్తబకము

౧. మనదేశము—మనసీమ

1. భరతమాత 82; 2. భరతవర్షము 83; 3. బ్రిటిష్ పరిపాలన 83; 4. తెలుగు సీమ 84; 5. త్రిలింగదేశ ప్రశంసా 86; 6. ఆంధ్రుల కర్తవ్యము 87; 7. ఎన్నందగు తెలుగువారు 87.

౨. వివిధనగర ప్రశంసలు

1. సికిందరాబాదు 88; 2. విజయనగరము 89; 3. కాకినాడ 93; 4. రాజ మహేంద్రవరము 94; 5. శ్రీకాకుళము 95; 6. బందరు 95; 7. నందిగామ 95; 8. విశాఖపట్టణము 96; 9. గుంటూరు 96; 10. పీఠికాపురము (చతుర్భాషా సీసము) 96; 11. సింహాచలము 97; 12. తుని 98; 13. పార్వతీపురము 98; 14. పాలకొండ 99; 15. ఏలూరు 99; 16. తణుకు 100; 17. సింగరేణి 100; 18. పెద్దాపురము 100; 19. పాలకొల్లు 101; 20. మూలపేట 101; 21. గొల్లల మామిడాడ 102; 22. ఎలమంచిలి 102; 23. నెల్లూరు 103; 24. బొబ్బిలి 103; 25. ఉప్పాడ 103; 26. క్రొత్తపేట 104; 27. ఆకివీడు 104; 28. చెన్నపట్టణము 104; 29. నీలగిరి 105; 30. బెంగుళూరు 106; 31. మైసూరు 106; 32. పుదుక్కోట 107; 33. రవణసముద్రము 108; 34. బళ్ళారి 108.

VI. సంగీత సాహిత్య స్తబకము

1. సంగీతప్రశస్తి 109; 2. వాగ్గేయకారుడు 110; 3. అయకారుడు 111; 4. ఆట-పాట 118; 5. వీణీయ 120; 6. దెబ్బకుదెబ్బ 124; 7. శ్రీకృష్ణావతార భారతపీఠిక 126; 8. తెలుగు గొండ్లి 131; 9. “తదరనా” అను తిల్లానా 134; 10. చల్లపల్లి సువర్ణ ఘంటాకంకణ కీర్తన 135; 11. కావ్య నక్షత్రమాలా 136;

12. చదువులు-కవితలు 139; 13. కవిత్వము-కవులు 147; 14. సీమపట్టు 150;
15. నాటు తెలుగు 150.

VII. వర్ణన స్తబకము

1. శృంగార చాటువులు-సమస్యలు 156; 2. వయ్యారిపిల్ల 160; 3. వీరో
త్సాహము 161; 4. ఖరవత్సరపు కఱపు 162; 5. నందనవత్సరపు సువృష్టి 165;
6. గోదావరీనది 167; 7. కృష్ణానది 168; 8. త్రివేణి 168; 9. కాల్యలు 169;
10. కొండధార 169; 11. నూతులు 170; 12. దిగంతరేఖ 170; 13. కొండల
వరుస 170; 14. మైదానము 170; 15. అడవివేల 171; 16. వేగుజుక్క 172;
17. శ్రావణమాసము 172; 18. శీతకాలము 172.

VIII. హితోపదేశ స్తబకము

1. విజ్ఞాపనమ్ 173; 2. విచారణా 174; 3. దుఃస్వభావః 174; 4. దేశా
రిష్టమ్ 175; 5. వై పరీత్యమ్ 176; 6. నిర్ణయః 177; 7. సిద్ధాంతః 177; 8. వేద
పాఠకః 178; 9. యథార్థకథనము 179; 10. విద్య 181; 11. భాగవతుడు 182;
12. ఉగము నరయిక 184; 13. పెండ్లిగోడు 185; 14. శిశు సంరక్షణము 193;
15. చదువరి బాపడు 198; 16. కోమటి గొప్ప 202; 17. కాపు గొప్ప 203;
18. మందలింపు 205; 19. నిరుకు 206.

IX. అనువాద స్తబకము

1. India's Glory 207; 2. The Seven Ages of Man 212;
3. పేక్స్పియరు సొగసులు 214; 4. కాళిదాసు సొగసులు 216; 5. రామాయణ
రత్నము 218; 6. భర్తృహరి శ్లోకము 219.

X. ఆశాసన స్తబకము

1. సభాశుభాశంసనము 220; 2. శ్రీమదానందగజపతి మహారాజు 220;
3. పప్పు సోమసుందరము 220; 4. కోటి సన్యాసయ్య 221; 5. గొట్టిముక్క అ
జగన్నాథరాజు 221; 6. గరిమెళ్ళ అచ్చయ్య 222; 7. పనివారలు 222;
8. దీపన 223; 9. గుంటూరు గానసభ 224.

XI. స్వవిషయ స్తబకము

1. నామాట-నాయెఱుక 225; 2. యథార్థ రామాయణము 229; 3. నంది
గామ హరికథాభివర్ధినీ సభాప్రసంగము 229; 4. భంగుపాట 230; 5. ముకుంద
వందనము 230; 6. పరిదేవనము 231; 7. స్వాంత సాంత్యనము 232; 8. వింత
కల 233; 9. హరికీర్తనము 239.

XII. మణిప్రవాళ స్తబకము

1. రాధారుక్మిణీ సంవాదము 241; 2. బాలరామాయణ కీర్తన 242; 3. పసి
పాప 242; 4. వేసవి 243; 5. జయంతి కామేశంపంతులు 243; 6. కాళిం
గాంగన 244; 7. న్యాపతి సుబ్బారావు 245; 8. బొడ్డు వెంకటేశము 246; 9. పప్పు
వెంకన్నగారి పాట 246; 10. లోకము పోకడ 247.

XXXX a

XXXXX

XXXXX

XXXXX

XXXXX

6

మేలుబంతి

శ్రీ భక్త నారాయణదాస్

ప్రేమభిర్యోగి

Aharayanadast.

శ్రీ నారాయణదాస్

సంస్కృత, పాఠశీక, ఆంగ్ల, ఆంధ్రములలో
శ్రీ దాసుగారి చే వ్రాలు

6

சென்னை

தமிழ்நாடு அரசு

தமிழ்நாடு அரசு

தமிழ்நாடு அரசு

தமிழ்நாடு அரசு

தமிழ்நாடு அரசு

హ రి దా స జ గ ద్గు రు వు

“దాసు నారాయణునకు నీ తండు, వీని

దాసు లెల్లెడగల హరిదాసు లెల్ల”

—తిరుపతి వేంకటకవులు

d

I దైవస్తుతి స్తవము

1. వినాయకస్తువము

శ్లో॥ హేరంబ లంబోదర వక్రతుండ
సదావతంసీకృత చంద్రఖండ
సమస్త భక్తాభయ దానశౌండ
నిజ ప్రభాభాసిత పద్మజాండ.

గీ. బాజ్జ నుండ్రాళ్ళ నించిన గుజ్జవేల్పు
పాప జన్నిదములు నెలవంక చాల్పు
రమ్ము భక్తుల భవసాగరమునఁ దేల్పు
తగునె నాబోటి నీదు తత్వంబుఁ బోల్పు.

: కల్యాణి - మిశ్రగతి :

- ప॥ కరిరాజ వదన సజ్జనచిత్త సదసనే-గనిపెట్టుకొంటి నీరాక
పప పాప పపప మాపద పాద నిదపమగా - మగారిని సారిగారి
- అ॥ కరమరుదుగనెల్క గుట్టమెక్కి వేగ - గదలిరావేల పరాక
సససని ససరీరి గామాపదనీదపమగరీ - నిదపమాగారి నీపారిమగా
- ౧॥ భోగిభూష సంతత భక్త పోషబె-బ్బులితోలు నీవల్లెవాటు
వేగ మమ్ములగావ వేంచేయుదేవ నీ-వే తొల్లి మ్రొక్కుటోల్లేటు.
- ౨॥ కారుణ్యసాగర మాయంట నాగర-గణనాథాయేకదంత
నారాయణదాస మానసోల్లాసని - న్రబ్బస్తుతింపగ నేనెంత.
- పప పాప పప పామ పదపాథా నినిదప మగానిదపామగారిని సరిగా
మగరీ సససానీసస రీరిగామా పదనీదపమగరీ, నిదపామా గారి రీ
గమ పామగారి॥

2. గజముఖ కీర్తన

దేశీయము -

సరిమపనిస
సనిదపమగరిస }

మార్గము -

సరిగమరిపమపదనిస
సనిదపమగరిస }

కాఫిరాగము - ఆదితాళము

“గృహలక్ష్మి” 1-4-1938

22వ మేళకర్తయగు “భరహరప్రియ”యందు జన్యము.

ప్రేలికి నాలుగు అక్షరములచొప్పున ఘాతనుండి రెండు
అక్షరములు త్రోసి పాడుకొనవలయును.

పల్లవి|| గజముఖ రూపా ! వినుత ప్రతాపా !

భుజగ భూషణ సుతా ! త్రిభువన సన్నతా ! ||గజ||

అనుపల్లవి|| ఆద్యంతముల కాధారంబగు

వేద్యుడవని మనసార సుతింతును ||గజ||

చరణము|| అమరులకెల్లను అధినాయకులై

ప్రమదగణములతో కొలువైయుండెడు

పార్వతీశ్వరుల అంకతలముపై

బరగుచు భక్తుల నిరతము బ్రోచెడు. ||గజ||

ప|| ,, : పపామపా పమగరిమాపా | ,, మనీదనీ | పమపా. మగరిస |

గజా ముఖారు ఉఉఉపాఆ | ,, వినుతప్ర | త అఆ. ప అఅఅ

రిమ:నిదానిపాపమగరిమాపా | ,, పసానిసా | దనిపా. మగరిస |

అఅ : గజాముఖారు ఉఉఉపాఆ | ,, వినుతప్ర | త అఆ. ప అఅఅ

రిమ : నిదానిపా పామామగరీ మాపా | ,, పగారిసా | నిదనిప. పమగరి

అఅ : గజాముఖారు ఉఉఉఉపాఆ | ,, వినుతప్ర | తఅఅఅ. పఅఅఅ

మప : పనీనినీ సానీసనిసా | ,, నిదానిపా | పమగరి. సరిరిమ

అల : భుజగభూషణసుండతా । ,, త్రిభువన । సలలల. న్నుడతల.

మప : పనీనినీ సాసాసానీపనిసరి । గరి. నిదానిపా । మగరిస. రిమపని.

అల : భుజగభూషణసుండత అలలల । అల త్రిభువన । సలలల. న్నుడతల

సరి : నిదానిపా. పామామగరీ మాపా । పదమపగరిసరి । మపనీదపా.

అల : గజముఖా రూడ ఉడఉ పాట । అలలలలలలలలల । అలలలలల,

అ॥ ,, : నినిమాపానీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । సారీసనిసా

అలల ద్యంత ముడలూ । ,, కఆధాట । రం బలగూ

,, : నిదని పమప నీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । రిమగరిసనిసా

అలలలలద్యంంతము డలూ । ,, కఆధాట । రంంంబలగూ

,, : నిదనిపమప నీనీ సనిసా । ,, సమాగమా । రిమగరి సనిసా

అలలలలద్యంంతముడలూ । ,, కఆధాట । రంంం బలగూ

,, : గా, రిసనిదానీ పామా । పానీ నిరిసా నిదనిప । పమగరి. సరిరిమ

వే, ద్యుడలవ ని మన । సాఅలలలరలనుడ । తింంంతుడనుడ

మప : గా, రిసనిదానీపామా । రిమపని సరిగరి । సనిదని పమగరి

ఉఉ : వే, ద్యుడలవనమన । సలలలలరలనుడ । తింంంతుడనుడ

మప : నిదానిపా పామా మగరీ మాపా । పదమప. రిమపని, దపా,,,

ఉఉ : గజముఖారూడ ఉడఉ పాట । అలలలల. అలలలల । , అల,,,

చ॥ ,, : పపాపపా-పా ,, పాపా । ,, మగామమా । మగమమ-గారీ

అమారులా-కే ,, ల్లను । , అధి. సల । యలకుడ-లై ఈ

,, : పపాపపా-పా ,, పనిపసనినిపా । , మగామమా । రిమపని. దపమగ

అమా రులా-కే ,, ల్ల అలలలనుఉఉ । ,, అధినల | యలకుడ. లై ఇఇఇ

రిమ : నిదామపా-మగరీ సనిసా । ,, సమాగమా । రీగా-రిసరీ-

ఇఇ : ప్రమదగ - ణలమూలలలొ । ,, కొలు వై ఈ | యుం-డెఎడూ-

,, : నినిమ పపా నీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । సారీ - సనిసా

,, : పలల ర్వతీ ఈశ్వరుడలూ । ,, అం కత । ల ము-పై ఇఈ

,, : నిదలి పమపనీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । రిమగరి - సనిసా

,, : పరిఅర్వతి ఇ ఈశ్వరు డలా । ,, అం క త । ల అముడ-పై ఇ ఈ
 ,, : నిదని పమపనీసని సా । ,, సమాగమా । రిమగరి-సనిసా
 ,, : పరిఅర్వతి ఇ ఈశ్వరు డలా । ,, అం క త । ల అముడ -పై ఇ ఈ
 ,, : పగారిసా-నిదనీపామా । పానీ నిరిసా-నిదనిపా మగరిస . సరిరిమ
 ,, : పరాగుచూ-భరిత క్తులా నీ ఈరతిత-తలముడ । బ్రాబబబ చెఎడుడ
 మప : పగారిసానిదనీపామా । రిమపని - సరిగరి । సనిదని-పమగరి
 డడ : పరాగుచూభరితక్తులా । నిగరితతలముడ । బ్రాబబ
 బ బ చె ఎ డు డ
 మప : నిదానిపా పామామగరి మాపానిదపమ . గరిసరి । మపదనీదపా
 డడ : గజా ముఖరూడడడడడపాత । అలలలల, అలలలల । అలలలలలల

: చిట్ట స్వరము :

,, నీనీ పమగరి . సరిమపని . మ । పనిసాసాగరి । సరిసని- దనిపమ
 గరి . మామాపనిమపనీసరి । నిససాసాదని । పాపా - మగరిస ।
 రిమ : గ జ ము ఖ రూ పా —

3. సూర్యస్తుతి

శ్లో॥ భూవణై ర్భావణై ర్వాపి
 విష్ణు భాగవతస్య కిమ్
 పావండ్లై శ్రోత్రియై ర్వాపి
 కిం సదా కర్మ నాక్షిణః

కం॥ దోటవేపి మొలంగినంతన్
 వెలపున నాకొమ్ము తేన్లు వెనుకఁ దిరుగునే
 కొలుగానిమాట వదరిన

సరకుగొన రొకింతయైనఁ జదువరి మిన్నల్.

గీ॥ వెలుగుల దొరకెదుట నిల్వ వెఱచి పగలు
గ్రుడ్డియై మూలదాఁగున్న గ్రుడ్ల గూబ
తెలివి మాలినరే ప్రాపువలన రేఁగి
బయలువడి యూలవెట్టు సీవాట్లుమాని.

3

శ్లో॥ నిజభక్త పరాయణం దయాఽఽధ్యమ్
త్రిజగద్బంధు ముషాపతిం ద్యురత్నమ్
లజ మవ్యయ మాశ్రితాను కూలమ్
భజ మానస సూర్య మిష్ట దైవమ్.

౪

4. బాలా త్రిపురసుందరి

శ్లో॥ క్రూర విశిష్టా చరణం
త్యజ భజతవ రూప సంపదా భరణం
కమపి కులీనం దాసం
సవిలాసం శ్యామలాంగి నిస్త్రాసం

శ్లో॥ సర్వాంగ సుందరీం తాం
బహుశోమాం వీక్షితం సమాయాతాం
మన్యే జ్యోత్స్నా రచితా
మథవాకవి దంత కల్పితా కాంతా.

శ్లో॥ జననీ సర్వలోకానాం । సచ్చిదానంద రూపిణీ
మాం పాతు సతతం దేవీ । బాలా త్రిపురసుందరీ॥

5. భగవత్కీర్తన

నవరోజు - చతురస్ర

ప॥ మానససంచరరే బ్రహ్మణి మానససంచరరే

౧॥ సృష్టి స్థితిలయ కారణ భూతే
శిష్ట భక్తజన పారి జాతే

౨॥ పరమ హంస భావిత పదయుగళే

నిరత దుఃఖ భాజన భవ నిగళే

౩॥ నారదాది సన్నత గుణ జాలే

నారాయణ దాసావన లోలే॥

6. పెనుగొండ కన్యకాపరమేశ్వరి

గీ॥ ఎన్నఁగాఁ బెనుగొండనీ - పున్నయూరు

పూని నినుగొల్పు వాడునీ - లోనజేరు

నీవు ముక్కంటి మేన సంగోరు పేరు

హాయి నలరారు మాకన్యకామ్మవారు.

II ప్రభు ప్రశంసా స్తబకము

౧. విజయనగర ప్రభువులు

1. గజపతిరాజ కీర్తనము

: బేగడ రాగము - చతురశ్రజాతి రూపకతాళము :

ప|| ,, గగ | మా పధప || ; మపధా | ధపమా మగ || గరి+గగమా ||
విజ య నగర మే . లు చుం . డు || . . + విజ య ||

అ|| ,, సరి | స స రి స || రిని | ధపమగ || గరి + గగమా ||
గజ పతి బిరు దుగ లుగుదొర || లు + విజ య ||

చ|| ,, సస | గ రి గ మ || గ గ | రి రి స స |
.. విత రణగుణ మిం తం త ని
,, సా | సా స ని దా సా || ,, మప | ధా పమమగ || గరి+గగమా .
.. వే యినో . . శ్ల .. బొగ డ ద ర మ || . . + విజయ ||

,, సా | సా గా రీ గా || ,, మప | మా గ గ రి ||
.. అ గ్ర హో ర .. ముల ను స . ల్పి

,, గ ప | మా , , , , || , , , , | , , , , గ మ ప మ ||
.. నా రు త మ పు ర

గ రి స రి ! సా సా రీ నీ || నిని | ధ ప మ గ ||
మున అఖి ల వి . ద్య ల నె ల కొ . ల్పి

రి గ ! ధా ధ ప మా గా || రీ , , || సా , , , , ||
. నా . రు

,, గ గ | మా పా , , పా || ,, పా | ధ ప సా , , రీ ||
.. అమ ల జీ .. వ .. నం బు . ని .. ల్పి

ని ధ | పా , , గ మ ప మ || గరి సస | గ రి గ మ||
 నా . రు .. త మ పు ర మున నౌ . రౌ . ర .
 ప మ | మ గ రి గ || మ ప ధ ప | మ ప ధా ధ ధ ధ ధ||
 పూ . . స పా . ట్యూ .. స్వ యా బి
 రి స స ని | ని ధ ధ ప ప మ మ గ || గ రి + గ గ మా||
 చం ద్రులు శ్రీ . || . . + వి జ య

, , గ మ | పా ధ ప || సా | రి ని ధ ప ||

.. అ ల కా . మ హా . రా . జ్ఞ

, , మ ప | ధా ధ ప మా గా || , , మా | ధ ప ప మ మ గ గ రి||

.. అం లు గ . . ట్టి .. తి య . మ . . . వి.

, , స ని | స గ రి గ మ || మ గ మా | గ గ రి స ||

.. అది పు డు. క . ల్ప . వృ . క్ష మయి

రీసా | , రి స ని ధా పా || మ ప దా | ద ప మా గ గ || గ రి + గ గ మా||

యభీ. . స్వ . ధ ల ము. లి డు. ప్ర జల || కు + వి జ య

చిట్ట స్వరము

స నీ స | గ రి గ మ ధ మ గ రి || త ర్పెంత | కిట ర్పెణుతకుందరి||

స రి స స | , రి స ని ధ ప సా || ర్పుంతరి | కిట త క గ మ గ రి||

గ మ ధ మ | గ రి స ని స గ గా || మ ధ ప మ | త ర్పెణుత కిట త క||

తరికిట | త క ర్పెం తరికిట || త క ధ శం గు త క ద ధి గిణ || తొం - వి జ య ||

2. శ్రీ శ్రీ శ్రీ పెదవిజయరామ గజపతి మహారాజులుంగారు

సీ || అ స హా యుక్తై పులిన్తై నఁ జంపఁగఁజాలి

నట్టి సామార్థ్యమే జెట్టి కలరె

పురుషులకై నను మోహంబు పుట్టించు
 సౌందర్యమే నెరజాణ కమరె
 క్షణములోఁ దనకు వశ్యంబుగ నాంగ్ల ప్ర
 భుతఁ జేయు నేరుపే ప్రోడకుఁదగె
 రమ్య సంతానము, రాజ్యాభివృద్ధి, మ
 హారాజ బిరుదే కృతార్థు నందె
 భోగ సురరాజు విద్యల భోజరాజు
 శౌర్య మృగరాజు విజ్ఞాన జనకరాజు
 ధైర్య గిరిరాజు సూన్యత ధర్మరాజు
 రాజలెన్ శ్రీ పెదవిజయ రామరాజు.

3. శ్రీశ్రీశ్రీ అనందగజపతి మహారాజపట్టాభిషేకము

: ధన్యాసి - తానవర్ణము - (ఆది)

పట్ట అల, భిఱ, పిఱ, క్తు ఉడయి, న ఆడే

ప॥ సాసధప, ధపమప, మరి, మమరిరిసా
 రిస మరి పమదపదరి ॥సా॥
 ఆల, నం, ద అ । గజపతి॥
 సరీదసా పదా మపారిమ పదపమరిసరిమ
 ప్రభాకరాన్వయాబ్ధి చంద్రుడు, నం, రంద అన, అలౌ
 పదమప, ధరిసధ, పధసా॥
 ఒబ విజ, య నగరమున

ప॥ సా సదప దప మప మరి మమరిరి సా
 పట్ట అ అభి ఇషి ఇ ఇక్తుడయిన అడే
 రిసమరి పమద పధరి ॥సా॥
 సరీ దసా పదా మపారిమ । పధప మరిస ।
 రిమ పధమప । ధరి సదపద ॥సా॥

- అ॥ రీరి పమరి మప దాదాసా, సద పద పమ
పాపా, మా మరిస పాప, మరిదాద పమ
సా సదప, రీరి సద, సరిదస పదమ, రిమమ పదరి ॥
- సా॥ పఅఅఅఅఅట్టు గడ్డెన్ । కూ ఉఉర్పుం ఉఉడి సామం ।
తుల్ నతులు సేయ, భట, పఅఅఅర్గంబు, గొబ, ఒల్వ ।
బ్ర అఅఅఅహ్మణులు ది ఇఇఇవిం ॥ప॥
పదమప, దసధప, మరిసరి, మరిపమ, పదపస, ధరిసద
రిసమరి, సరిమప, దసరిమ, పమరిస, రిమపద, సరిసద
పదరిస, రిమపమ, పధమరి, మపదరి ॥సా॥
- అ॥ దాదా, పాపామరీ, సాసారి మపదా
యెట్టి వే, ఏడుకే, నేడంద అఱికి
- ౧॥ పదాపమ పమపా మరి మరీమప
ఖిరాబ్బపు గరు వెచ్చటికి బోయెను
మదాపదపసదాపమరి సరిమప ॥దా॥
గదా చెరువులు నిండి పొలములలరె
- ౨॥ కృపాశుడైన మన ప్రభువు రహితుల, కిడెమదువులు బకాయి
మాపుజేసి, యిపుడెల్ల నొఖిర్ల జీతంబులు హెచ్చించెన, ట
సద్గుణ నాండ్రుడు
- ౩॥ రిపామ పామరి మపద పమరిసరి, దసరి మరిసరి మాపదాసరీస,
ద పదా సదాపామపాదాపమరి మారిస, దసాదరి సాదప ॥దా॥
- ౩॥ గుత్తలకమ్మబడిన కోవెలలున్, సత్తరవుల బాగుచేసెధర్మం
బుత్త మముగ పసులజంపనమ్ముట కొప్పడట యాప్రభువుమార్గట్టున
- ౪॥ జీతంబులు శుంఠలకనోషరి, పోతులకీకయర్హుల కొసంగుచు
ఖ్యాతిగ బారశాలలు సర్వవిద్యలకై గట్టించుచుండెనట ప్రభు ॥వె॥

రహితు = రైతు (శ్రీకాకుళమండల వ్యవస్థాధిపతి); బకాయి = బాకీ,

3|| దాద్దపదాపమపమరీమరిసా, పప్పమపమరీమరీ సరీరీ
మమ్మపపదదరిసదాపమా పదరీసదపదాపమరి మారీమప ||దా||

౪|| పాదాపదసాధాపమపామరి, మాపమపాదపామరిమమారిస
దాసరి మారిపా మదాపదారి సదాసాదాపమారి సరిమప ||దా||

4. ఆనందగజపతి ప్రశంసలు

౧

౧|| దానాధ్యుడే దయాజలనిధి స
దా నంద మూర్తియే శ్రితులకు ని
ధా నంబె సున్ను గాయకకవిహ్మ
దానుమోది ప్రమదా నవాంగజుడే.

౨|| సంతతము దయారసమొలుకు నేత్రసరోజాతుడు శ్రితపారిజాతుడు
సుంతయుంగొండెములవినబోడు, సుకవితాగాన చణుం
డెంతయునై దారుభాషలందెక్కుడు శక్తివీణన్ బ్రజ్జ య
త్యంతబాహుబలము మేటిసౌందర్యంబు సాహసాదార్యముగల
ప్రభువు ||దా||

3|| సారిసదసదాపదసరిమరీస, ధసారీసరిమపదాపమారిస,
రీమపాదాపమరిసరిసాద, పదపమారీమపాదారిసా,
దాపమరీ మాపమారిసా, పామరిమాపదారీ సాదపా,
దారిసాదపదపమారిసాద, రీసరీమరీపాదపమరిమప ||దా||

౨

శ్లో|| దీన విబుధానుకూలః
సూన్యత పాలో మహాదయాశీలః
గాన కవితా విలోలః
జీయాదానంద మత్త శుండాలః

కం॥ ఆనంద మహారాజున
 కే నరులున్నాటి గాంచ రీవిన్ రీవిన్
 గాన కవితారసజ్ఞ త
 ధీనయ బలరూప సంగతిన్ బిత్పభ క్తిన్.

సీ॥ జగముపై నొరిగియున్నెర్యంబు దప్పని
 లింగలక్ష్మజి ధీలీలతోడ
 అమలుడై యుద్యోగ మరయు విజాపురి
 కోదండరాము సుగుణముతోడ
 శిష్టవృత్తిన్విభుసేవించు కరడాల
 నరసింహరాయు వినయముతోడ
 హిత మిత భావలనే పారు ద్వారకా
 సుబ్రహ్మవై దిక శోభతోడ
 మిగులు నీ పరివారంబు మెలపుతోడ
 పరిమళముఁ జవిగలమేల్మి పసిడియగుచు
 వన్నెగను నీ విజయపురి భాగ్య పదవి
 నవరసోద్దీప! శ్రీమదానంద భూప!

శ్లో॥ సంధ్యాతపరక్తాంగం
 మదవారణ కుంభ పీఠికాసీనం
 కందుక కేళీ కుతుకం
 విజయదశమ్యా మపశ్యమానందం.

3

: మణిమాల - బండరూపకము - దన్యానీ :

ప॥ ఆనందగజపతింగంటి - చెలి ॥యా॥

అ॥ సూన శరాకారుడే - దీన జనాధారుడే

మిత్ర॥ గాన కవితా వినోది - హూణ భాషాను వాది
సూన్యతవచోభూషణుండు - సుగుణనిధి - సుఖజలధి -

స్తుతికవధి ॥ఆ॥

౪

: స్వరజితి - సింహేంద్ర మధ్యమ - ఆది :

ప॥ సంతోషించుచుండ నీప్రజ ॥సం॥

నీ గా.....

లెంతో యానంద గజేంద్ర! గుణసాంద్ర!

ఆ॥ సంతతంబుం దయాంభోనిధివని

జనులకు మేలె వెదకుచుందువని

౧॥ సేవకులెంతయపరాధ మొనరించిన సహించి యేలుకొనుచుందువని

పై వారలదేకనీ పురజనులనె భాగ్యవంతుల సేయుచుందువని

దేవబ్రాహ్మణ భక్తింగలిగి సదాస్వధర్మముండప్పకుందువని

నీవెల్ల పుడున్సమస్త విద్యాభివృద్ధి న్నెరపుచుందువని ॥సం॥

౨॥ ఉత్తమక్షత్రియ వంశంబునందు బుట్టినందుకు దగినయట్లే యు

దాత్తేదార్యగాంభీర్య వీర్యధైర్య శౌర్యధుర్యుండవీవని ॥సం॥

౩॥ చల్లని విక్టోరియాంబా ప్రభుత్వమునంగడు విశ్వాసముంగలిగి

యెల్ల హూణాధికారులయెడ నేర్పునమెలగి బిరుదులందితివని ॥సం॥

౪॥ కాపులకు మదుపులిడి భూములంబాగుసేయించి నీ రాజ్యమ్మునెం

తోపండించెదవని మూన్నిపాలిటింగడు జాగ్రతసేయించెదవని

నీపురికేటికాల్వల దెప్పించి నీటియంత్రమ్ముల నింపించెదవని

వేపరి నారాయణ దాస కవిత విని యాదరించి పెంచుదువని ॥సం॥

5. శ్రీమదానందగజపతి వాల్మీకీగీతములు

౧ : ఏక - ధన్యాసి - మంజరి :

ప॥ ఆనందస్యప - గనరాకృప

ల॥ నే నమ్మితిమే నమ్మితిని - కా॥

౧॥ గామ పామ గామగారి సాగరి సారిని సనీధపానిదాపమ
 గాపమానిపాసనీగరీ సరిగరిని, సనిధపమ, నిధపమగదపమగరి
 సదానంద మదేభ! సంశ్రితచాతకఘనాభ
 బుధాళి మధురవవిలాసపుష్పిత వసంతమల్లికాభరితవికాస
 మదవతి యాకలి నిదురెరుగదు.
 నినుదలచి సైప జాలదు.

౨॥ నన్ను జూచినంత నిన్నుగన్న యట్లు పొంగు
 గామపామపానిదాపమా పమాగరీస
 వన్నె కాడ నాకుదెల్పవశమే దానిరంగు
 గాపమాని పాసనీ గరిసని దాపమాగ
 చిన్నది - నినుగన్నది - భ్రమ | గొన్నది | ర | మ్మన్నదిరా ॥స॥
 రీనిస-గమ, నీదప-మప-గరిస, పా, సానిధపా ॥స॥

3॥ జాబులో వ్రాసెబదము చక్కబాడుమా
 పానిదా పామదపమ గానిదాపమా
 యీబులాకి యానవాలిదిగో చూడుమా
 గాపమాని పాసనీ గరిసనీ సమా
 గూడుమా, మాటాడుమా, బిగివీడు, నీతోడు ॥మాస॥
 గాదమా, మానీద మాపమా పాదమాపాసాద ॥మా॥

౪॥ అన్నమన్నమాటపై పదక్కటక్కటా
 సాగగామ మాపపానినీపగారిసా
 కన్నుమూతలేదు వెన్నెలకాక పొక్కట
 సానినీదపాపపామ మాగగారిని॥

యెన్నరా కన్నెమిన్నరా మించువన్నెరా నాయన్నరా

॥స॥

రీనిసాగామ గారిసానీదపాని సాగామాపనీ

॥స॥

౨. హేమవతి - శబ్దపల్లవి - తిస్ర :

ప॥ సానిదని దపాపమ పాదని దపమా

రాజ విజయ రామతనూజవి ఇద్య

గపమపమగరిగరిరి సనిసగరిగ సరిస

భోటజ అఅశ్రితక అల్పభూజసు ఉర్యతేజ

జణుంత జణుదణాంతధిణగధీంతగధీతధిగిణత

2. కాలం.

౧॥ సనిసరిసనిదనిసా, పదనిధపమ పదపా

కలికి మనవి వినరా కనికరమును గొనరా

గపమపమ గరిమగమగరిపగరిగరినిస

వలసిన చెలియుసురిడుట వలదు వలదు

పాప పానిససాపాపపారి తాంతకిణత తద్దదిగిణత

బ్రోవరా ధీవరా దేవరా

3॥ సగరిగారి సరిసనిదని సరినిరీ సనిసనిదపా

మమ పప దద నిని దద పమ పదపమ దమపమ గమగరీ

ససస పపమ ససస

3. కాలం.

ధిర్గ్ ధిర్గ్ తకద్దదిగిణత తదదిగిణత దధిగిణత

నెలత సోయగము గని చెలువలె విరాళి గొనెదరురా

కలికి జిలిబిలి పలుకులు విని చిలుకలె బ్రమయునురా

వినరా చనరా గనరా॥

నిగరి సనిదని ధపమా పనిదపమ గరిసనిసా

నిగరిగా - రిమగపా - గదపదా - పసనిసా

నిగరి సనిదప మగరి సనిసాపాసా

అనుగు చెలియ కనుతుదల్

నిను గనుగొనినది మొదల్

చనవురా నిదురకున్, మనవు వెన్నెలలకున్ నిముసమయిన
నెరసరసుడ, రా, వేరా.

౪॥ పాససానీగగారీరీ పామానినీ పాసనిదపమగరిసా
నీరినీ సగరిగరి సనిసరి సనీదప నీనీ పాదపసాసా
రిరి గగ మమ పప, దదనిని ॥సా॥

ఆటలుం బాటలున్ మాటలున్ మాని నీతోడిదె జగమనియెరా
తోటలో బువుపొద నడగినదిర, నీటుగారమ్మా, కూటమింగొమ్మా
ఆ అలలలలన ంద గజపతి॥

6. సత్యవ్రతి

(అనందగజపతుల కంకితమైన శతకమునందలి వద్యములు)

క॥ బ్రతుకున సుంకం బెఱుంగక
స్వతంత్ర రాజ్యంబు చేయు - ప్రభువువలెబతి
వ్రతవలె సహజ కవివలెన్
సతతము సంతస మెసంగు - సత్యవ్రతికిన్ ॥

క॥ అతిజార విసుగుఁబతికిన్
మతిహీనుఁడు ధనము లొసఁగు మఱి తిరుపతికిన్
స్తుతిపొసఁగు జగత్పతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యవ్రతికిన్ ॥

క॥ క్షితిలోఁ గొండెమలఁతికిన్
మతిలో ధైర్యంబుపూత - మానుషసతికిన్
వితయగు బ్రతుకు కుమతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యవ్రతికిన్

కం॥ అతుల వికారము మీస మ
నృతవాదికి శక్తిహీన - నీచకుమారికిన్
క్షీతి సూన్యతునెడ సాగసది
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ బ్రతు కుపకృతి సలుపుట సూ
నృతమునకు ఫలంబు మంచి - నేర్పుదెలుపుటల్
జతపడు సుస్థిరధృతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

కం॥ క్షీతి నానందమయము సూ
నృత మది వివరించి వ్రాయు తెటులౌ నిక్క
ల్పిత కవిత నిజ మెఱుంగదన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ క్షీతిఁ గొంటె పొగడ్త చమ
త్కృతి కల్పన లిచ్చకములు - గేరడములు గ
ల్లితనమునకుఁ బిల్లలనన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ క్షీతి దాతృత్వము సత్సం
గతిత్వ మాదార్య శౌర్య - గాంభీర్యంబుల్
తత కరుణా సూన్యతములు
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ అతిరతివాంఛ కుమారికిన్
బ్రతిమర్కట చేష్ట నీచ - మనుజాకృతికిన్
బ్రతుకు వృథ లోభరతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ క్షీతిలో సూన్యత తత్వము
మతి నెఱిగి నుతించి నడుపు - మాన్యులకు న్నం
తత జీవనము క్తియనన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్ ॥

కం॥ బ్రతుకునఁ జదువులుసందెలు
జతురకళానిపుణతయును - సర్వప్రజ్ఞల్
విత సూన్యత మాడనిచో
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

కం॥ చతురకళావిద్యా సం
గతికిన్ స్థిరధృతికిఁ బ్రకట - కరుణామతికి
కృతి యానంద గజవతికి
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యవ్రతికిన్.

7. శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాణి అప్పలకొండయాంబాదేవిగారు

సీ॥ కాశీపురంబందు ఘట్టము కట్టించి
శాశ్వత కీర్తిని జరుపుతల్లి!
పాలుపుగ నీదు తమ్ముని యాశ్రతులకు గొం
దరికి జీతము నిల్పు ధర్మమూర్తి!
పేదసాదలఁగని ప్రియమున సన్నవ
స్త్రుములిచ్చి కాపాడు సదయహృదయ!
ఘనతకెక్కిన నీదు జనకునివలె కేశ
రూప గాంభీర్యము లొనరు బోటి!
కుటిల కుంతల రోలంబ! సగ్గుణకదంబ!
పైకత నితంబ! ముఖజిత చంద్రబింబ!
గమన కాదంబ! మధురవాక్య నికురంబ!
గోవిద వలంబ! యప్పల కొండమాంబ!

గీ॥ నిలువఁజేసె ధనంబు లక్షలకొలదిఁ
బౌరులకు నెల్ల నిత్యజీవనము పెట్టె
మించి స్వర్గంబునకు నెల్ల మెట్లు గట్టెఁ
గొంకెఱుంగని యప్పల కొండయాంబ.

8. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయరామగజపతి మహారాజులుంగారు

గీ॥ మాటతప్పడు జీవహింస న్సలువఁడు
పౌరులకు సుంతయైన నిబ్బంది యిడఁడు
భక్తి శ్రద్ధల నిఖిలదేవతలఁ గొల్చు
విజయరామ గజపతిరాజు జనహితుఁడు.

గీ॥ కూర్చు జీవన మప్పల కొండయాంబ
జనులకు, విజయరామ గజపతిగాన
పాఠశాలను స్థాపించి వన్నెతెచ్చి
రి తమ పూర్వుల సద్గర్మకృత్యములకు.

సీ॥ ఈశ్వర ధ్యానమం దెంతయు లీనమై
శివరాత్రుల నుపవసించుచుండె
సంగీత మిహపర సాధకంబని రామ
చంద్ర సాక్షిగ గానశాల నిల్పె
తన పూర్వు లేర్పఱచిన ధర్మములకెల్లఁ
బట్టుదలన్గడు వన్నె పెట్టె
భూతదయయు సత్యము న్నాశితప్రజా
పాలన మొనరింప వ్రతముపట్టె

ఇరుకెలఁకుల నిజపుత్రు లేపుమీఱ
వజ్రములమధ్య మాక్తికప్రభతనర్చి
నిండుకొలువుండె నెల్ల పండితులుమెచ్చ
విజయరామ గజపతి వేల్చే నిజముగ.

సీ॥ ఏరాజ చంద్రుడశ్వారోహణ ప్రవీ
 ణతఁ జూపె నభినవనకులుఁ డనఁగ
 ఈ విజయనగర మేలిన నృపులలో
 పల నే ప్రభువు మేటి భాగ్యశాలి
 జేజేలు మెచ్చఁ గాశీక్షేత్రమందుఁ గ
 న్యాదాన మిచ్చిన యనఘమూర్తి
 భూవిభునకుఁ బలుపుర నెట్టులైనఁ బో
 పించుటే తగవను మంచి తేఁడు

కడుపుపైఁ గొట్టి యెఱుఁగఁడు కపటిఁ కాడు
 ఆ స్తికో త్తముఁడుం బండితాభిమాని
 ఐహికాముష్మికముల విఖ్యాతిగన్న
 విజయరామగజపతియే వీరవరుఁడు.

శ్లో॥ శ్రీ విజయరామ గజపతిరాజః
 సంశ్రిత జనామర మహీజః
 విద్యాభోజః సంపద్భోగవిడోజః
 స్మితాననాం భోజః.

కం॥ శ్రీ విజయరామ గజపతి
 భూవిభునకు సాటి యెవఁడు పురహరభక్తిన్
 జీవావనానురక్తి న
 హా వే నుడులేల మరి మహాత్ముఁ డెతండే.

గీ॥ విద్య లభివృద్ధి గావించి, వితరణంబు
 సలుపు, పూర్వుల పేరు పెంపులకు వన్నె
 దెచ్చె విజయరామ గజపతి విజయనగ
 రమున సంగీతపాఠశాల మొనయించి.

చెండు॥ ఏఁ గన్న యొడయంద్ర - నెవరై న విజయ
(మంజరి) రామ గజపతితో - రా లేరు సాటి

కనికర మోర్పు ము - క్కంటిపైఁ దలఁపు
మంచిప లీకవి యీ - మన్నియ పాడి
పాటుల వేల్పుల - వలెఁ గాంచినాఁడు
నలుతీర్లఁ దేజీల - నడిపించినాఁడు
తగనాలు బిడ్డలం - దాఁ బెంచినాఁడు
ఆడి తప్పని నిక్క - మా మగవాఁడు
ఎల్లడన్బరెక్కె - నీ యెకిమీఁడు
ఇంతటి గొప్పతేఁ - డిఁకఁ బుట్టబోఁడు.

9. శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాణి లలితాకుమారిదేవిగారు

శ్లో॥ శ్రీ సూర్యవంశ సింహరాజప్రియే
దినకరదినేశ మాతామహి
దివాకర లలితా మాతాదేవి
శతం సమాభూయాః సౌభాగ్యవతీ.

గీ॥ రాజ్యమేలు పిల్లలఁ గన్న రాజపత్ని
ప్రచుర సౌభాగ్యమలరారు రాజపుత్రి
సంశ్రితుల గారవించు ప్రసన్నహృదయ
మంచిమాటల లలితాకుమారిదేవి.

సీ॥ రాజునకుం బుట్టి రాజు చెట్టంబట్టి
రాజులఁ గన్నట్టి రాణివీవు
మొల్లని మాటలఁ జల్లని చూపుల
నెల్ల ప్రజంబెంచు తల్లివీవు
*ఒడమి కుప్పొంగక యిడుమకున్లుంగక
తాలిమిగొను ముద్దరాలవీవు

అన్ని జగంబుల కాదరువగు గుజ్జ
వేలుపమ్మకు బత్తురాలవీవు

ఒరుల నొప్పింప సుంతయు నొప్పవీవు
ఎప్పటికినైన మఱి యాడితప్ప వీవు
మంచిన నరీవి నీ సొమ్ము తెంచిచూడ
శారవే నీవు లలితాకుమారిదేవి !

10. శ్రీ శ్రీ శ్రీ అలకనారాయణగజపతి మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ జీవ చిర మలకనారా
యణ గజపతిరాజ విజయనగరీశ!
వీరాత్మజ వీరా గజ
వీర జనక! పూషవాణ్మహావీరమణే!

ద్వీ॥ పూషవాడన్వయభూషణ! విజయ
రామన్మపతి పుత్రరత్నమా! జగతి
నీ సాహసాచార్య నీతు లద్భుతము
విజయనగరమేలు విభువులం దెల్ల.

శ్లో॥ మృదుమధుర వాక్పూరం
దయార్ద్ర హృదంచితమ్
ముహూః పరిచితాశాంతం
కాంతం నిజాన్వయభూషణమ్.

శ్లో॥ విజయనగరీదీపం భూపం
సదలక నారాయణమ్
ముహూరిహమహాపాయా
త్పాయాత్కరాగ్ర గిరిర్వర్తి.

శ్లో॥ ఆదిత్యో లలితావిష్ణు
ర్గణనాథో మహేశ్వరః
నారాయణ గజపతి
మహారాజ మవన్తుతే.

సీ॥ నీ తండ్రికొఱకు గన్నీళ్ళ నూర్పుల జల
స్థలములఁ దార్మారు సలిపినావు
శ్రద్ధతో మిక్కిలి శ్రమకోర్చి పితృమేధ
ము న్యథావిధినంతపుచ్చినావు
దిక్కుల న్ని కీర్తి పిక్కటిలన్ బాత్ర
మెఱిగి కోరని కోర్కెలిచ్చినావు
పూషవాడన్వయంబున గజపతి బిరు
దలరు పెద్దలపేరు నిలిపినావు

గద్దెపై గూరుచుండి యోగ్యతగల సచి
వుల నియోగించి ప్రజల సంపాదనము
కొఱకుఁ గంకణముం గట్టుకొంటి వీవు
మనుము సుచిర మలక *నారాయణ గజపతి!

సీ॥ పిలచిన రాబోక బిట్టబిగిసిన నీ
కులమువారలను లోగొన్న నేర్పు
గద్దెపైనుండి మేకలఁ బులులంగూడ
జతగూర్చి యేలు నీ జాణతనము
పట్టపుటేనుంగుపై స్వారి వేంచేసి
జనుల కన్నండువు సలుపునెనరు
ఆశ్రితులకు దగు నాదరమొనరించి
యలరుతోట నృతులందు ఘనత

నారాయణ - ఈ శబ్దము నీయన బుద్ధి పూర్వకముగనే పలుతడవులు ప్రయోగించెను.
ఇది పశ్చి తత్పురుషము.

పండితులయెడ నీకున్న భక్తి, విద్య
 లందు నీ చూపు ననురక్తి యసదృశంబు
 నిక్కమిది యిచ్చకముకాదు నీకు నీవు
 పమ యలక నరాయణ గజపతి నరేంద్ర!

సీ॥ సకల కలా పాఠశాలా దివానిశం

తావకీన రసిక-తాం స్తువన్తి
 నియతవేశాదత్త నిత్య సతాన్నస
 న్నర్పితాస్తే భవంతం నువన్తి
 జాగరూకా స్త్వ దుద్యోగినో భక్తి వి
 శ్వాస విభాసురాస్త్యాం భజన్తి
 పరమ సుహృత్త్వాణ బాంధవాః కింకరాః
 సర్వేపి యుష్మద్వశాశ్చరన్తి

దాతృ వర్య! ప్రవినుల స్వతంత్రచర్య!
 రసిక శేఖర! దివ్య సూర్య కులనృపర!
 త్వం చిరంజీవ సజ్జనతాం సదావ
 లలక నారాయణాఖ్య! విద్యాత్మసఖ్య!

సీ॥ త్వద్విరహాతపతప్తమై తాపకా

గమ సుధావృష్టి మొగమ్ములెత్తి
 వీలిన వారి నెడ్డెప్పు కందుము యని
 తత్తరః గనురెప్ప తెత్తి చూచి
 ఆబాల గోపాల మందఱుం బౌరులు
 నెంతయు సందడి నెదురువచ్చి
 పువ్వులు గురిపించి నివ్యాళులంబట్టి
 కనుపండువుగ సముఖమున నిల్చి

దిగ్విజయముగ హోయి నేతెంచి మఱల
ప్రజలఁ బాలింప దొరకొన్న భద్రమూర్తి
అలక నారాయణ గజేంద్ర! అఖిల సుఖము
లలర నీశ్వరకృపను శతాయువగుము.

....

మిశ్ర - బేహగు

- ప॥ మంగళంబు యువరాజా నీకు మంగళంబు
స్వచ్ఛమా క్తికతేజా మంగళంబు॥
- ౧॥ విజయనగరరాజ్యపాత్ర॥ శ్రీవిజయరామ
రాజ గజపతి పుత్ర ॥మ॥
- ౨॥ పలుసుగుణంబులఁబుట్టి - శ్రీలలితా మహారాజ్ఞ
తొలిఁగన్నపట్టి ॥మ॥
- ౩॥ అమల విద్యావతీ స్వాంతాబ్జధామ
అలక నారాయణ గజపతినామ ॥మ॥

....

గీ॥ విజయ నగరము పాలించు గజపతులను
రామచంద్రుండు సూర్య శూరాన్వయుండు
పెంచఁ దగునంచు వేట ప్రార్థించ నేల
విడువఁడు కులాభిమాన మే వేలుపైన.

గీ॥ ఉద్భవిల్లిరి కృష్ణుఁ డీ వొక్కనాఁడె
కనుక నారాయణాఖ్యతోఁ దనరినావు
పూషవాటి కులాంబుధి పూర్ణ చంద్ర!
విజయమొందు మహారాజ గజపతి! క్షీతి.

పౌర్ణమాసీ వృత్తము :-

నిరత సామంత వినమిత పదపాథోజ!
సతత సంపాషిత వివిధవిధ విద్యాజ!

నరహరి స్తాం సమవతు సుకవితాభోజ!
అలక నారాయణ గజపతి మహారాజ!

కం॥ ఆయెడఁ బద్మవ్యాహం
బా యభిమన్యుండు చించి - యశమందె న్దా
నీయెడఁ జూపె నలక నా
రాయణ గజపతి నృపాలుఁ - డతి పౌరుషమున్ .

గీ॥ సతత సత్యవతుఁడు హరి - శ్చంద్రమూఢ్మి
శరణనఁగఁ బ్రాణమిడు శిబి - త్కౌపతివలె
పౌరుష జ్ఞానకీర్తుల - న్స్వర్గమేగ
కలఁడె యలక నారాయణ - గజపతికెన.

శ్రీ అలక నారాయణ గజపతి చెన్నిన్క్రిడా వినోదము

సీ॥ ధర్మార్థ మెగచు మత్స్యముల లంకించు
గ్రద్దలగతి బంతి కోలలు చలింప
అస్వతంత్రపు బ్రతు కట్టు లిట్లు ల్తూలఁ
గొట్టఁబడిన చెండ్లు మిట్టి పడఁగ
రాణివాసపు తెఱలా గంటరాళ్ల మ
ధ్యస్థమా జూలు మర్యాద నిలుప
యజ్ఞ వాటమునలె స్వచ్ఛమై నున్నది
హద్దుల నాటప ట్టలరుచుండ

భటులు మగ్గపుకండెల పగిది తిరుగ
ఓటమి గైల్పు లెక్కించు మాట చెలఁగ
అలక నారాయణ గజేంద్రఁ డతిలఘువుగ
వేడుకలుమీరఁ గందుకన్క్రిడ సల్పె.

11. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయానందగజపతి మహారాజులుంగారు

: కమాచీ రాగాము - మిశ్రజాత్యేకతాళము :

పల్లవి॥ మమమథాధ పథ ధధ నీరీ నీధా
వి జ య నంద గజ, పతి రాజా! రాధా
స స మా సా సా సా పప ధా నీరిసా నిదపమ
ప్రియ! లక్ష్మీ రాజా, జన కా! జయము, నీ—కు ॥విజయ॥

అనుపల్లవి॥ సస మాసాస సానీనిధధా నీసా
సుజన వంద్య, యశోవి—శాలా
సా సానిస నిరిస సాసా
శూ రా గ్రణి — నూ
పాధా ధానిరి సనిధపమ
రేండ్లు హాయిగనుం — డు ॥వి॥
మగమ ధాధనీ ధపా పపా పాప
నీవే పరాక్రమ శాలివి రాజా
ధస పాపాపాధ నీధపాపాపా
నీవే సంగరరంగ, శూలివీరాజా,
సాసాసా, సాసససా, నీరిసా పపప
నీ వింత, ధైర్యమ, పారమాలలితా
సా మా సా స పాధానీధపాపాపా
దేవీ కన్న, కడసారమా రాజా ॥విజయ॥

౨॥ చూడఁదగిన వెల్లుఁ - జూచితి మిగుల
వేడుకతోఁ బ్రజలఁ గాచితి ॥రాజా॥
లేడు నీకు సాటి - తేడు పితృభక్తిఁ
దోడివారలందు నీ కెంతో యనురక్తి ॥విజ॥

3|| ఆసేతు శీతనగంబు, నీ - యయ్య వేడ్కలఁ గొన్నడంబు
రాజా, ఈ సర్వజగము న్నించితీ, వాసి -
నీవు నీతండ్రి న్నించితీ || రాజా || వి||

౪|| నీదెంతో గొప్పసావాసము, సరిగ, నీ స్వభావము
చిద్విలాసము రాజా
నీ వాక్కు-లమృతసారము, భళిర, నీతోడఁబుట్టె
నీ బీరమురా జా ||విజ||

౫|| పూసపాటి వంశభూషణా! సుజన! పోషణ నిత్యసంతోషణ! రాజా
నీ సాహసాదార్య నీతు లబ్బరములు, నీకు దేవుడిచ్చుఁగోరిన
వరములు ||విజ||

నీ|| పురుషాగ్రగణ్య! అద్భుత పరాక్రమశాలి!
ధైర్యమందరుండ! రాధా ప్రియుండ!
లలితా మహాదేవి కడచూల! విజయరా
మావనీశ్వరు ద్వితీయాత్మజుండ!
ఆస్తిక! అలకనారాయణ గజపతి
రాజానుజుండ! రాజాజనకుండ!
పూషవాడన్వయాంబుధి పూర్ణ చంద్ర! య
ప్పలకొండయమ్మ ముద్దు లిడు తంబి!

నమ్ర! పితృభక్తుండ! విజయానందరాజ!
సుందరాకారుండ! విజయానందరాజ!
అందరికి మిత్రుండ! విజయానందరాజ!
వందయేండ్లు మను! విజయానందరాజ!

కం|| ఆనంద గజపతియె విజ
యానందగజపతి యయి తదన్వయమున బ్ర
హ్మానందముతోఁ జెలఁడు
న్దా నంబాపాద భక్తి తత్పరుఁ డగుచున్.

12. శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాణి విద్యావతీదేవిగారు

శ్లో॥ రాజపత్ని రాజమాతా
రాజజా రాజసోదరీ
విద్యావతీ మహాదేవి
బాలాత్రిపురసుందరీ.

శ్లో॥ సుతద్వయం సుతాద్వయం
త్వత్సంతానం ప్రప యత్
విద్యావతీ మహాదేవి
తవజన్మైవ సార్థకమ్.

శ్లో॥ తవభర్తా మహారాజః
పౌరుషజ్ఞాన కీర్తిమాన్
విద్యావతీ మహాదేవి
తాదృశీ త్వం తపస్విని.

శ్లో॥ శ్రీమదలక నారాయణ
గజపతి రాజస్య ధర్మపత్నిత్వమ్
సంశ్రితరక్షాదీక్షే
జయజయ విద్యావతీ మహాదేవి!

13. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయరామగజపతి మహారాజులుంగారు*

శ్లో॥ విద్యావత్యలక నారాయణ గజపత్యైరసః
శ్రీవిజయరామ గజపతి ర్జీవ్యాచ్ఛిరం ప్రభుః॥

శ్లో॥ శ్రీవిజయరామ గజపతి మహారాజ చంద్ర!
విజయనగరరాజ్యలక్ష్మీం పాలయ నరేంద్ర!

శ్లో॥ మాతా విద్యావతీదేవి! తే ప్రత్యక్ష సరస్వతీ
పితా సత్యహరిశ్చంద్రోఽలక నారాయణప్రభుః

శ్లో॥ జనవర! శ్రోత్రియస్త్వం పూషవాద్రాజ చంద్రమః
శ్రీవిజయరామ గజపతీంద్ర సుగుణసాంద్రః

* వీరు ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిష దధ్యక్షులు, ఆం. ప్ర. మాటి విద్యామంత్రులు
అయిన శ్రీ పి. వి. జి. రాజుగారు.

శ్లో॥ శ్రీవిజయరామరాజ! విద్యా నారాయణాత్మజ!
శ్రీత విద్వత్కల్పభూజ! రాజ్యం శాధ్యధునా మహత్

గీతః॥ సూన్యత వాచా పితరం
పితామహం శీతల మనుసర తమయా
దానే నాప్పల కొండ
యాంబా మానంద గజపతిం బుద్ధ్యా.

14. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విశ్వేశ్వర గజపతి మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ శ్రీవిజయ నగర రాజ్యాధిపతి
శ్రీ మదలక నారాయణ గజపతి
మహారాజాధి రాజస్య ద్వితీయారస పుత్రః
శ్రీ విశ్వేశ్వర గజపతి శ్చిరంజీయాత్.

15. విజయనగర సంస్థానము దివాంజీ

శ్రీ పెనుమత్త జగన్నాథరాజుగారు

గీ॥ కొద్ది స్థితినుండి మిక్కిలి గొప్పపదవి
నొంది బంధుల దీనుల నుద్ధరించె
చదువకయ బుద్ధిచేత రాజ్యంబు నేలె
నరవరామాత్యుడౌ జగన్నాథరాజు.

16. దివాన్ శ్రీ ఏచూరు నరసింహంపంతులుగారు

శ్లో॥ ఏచూరు వంశ వార్ధిన్దు | ర్వేలనాటి మహీసురః
నరసింహో రాజమంత్రి | జీయా దాచన్ద్రితారకమ్.

ఒరులకు స్నేలు సలిపి మేలొందు వెరవు
అంతయు నెఱింగి యెఱుంగనట్లమరు మెలవు
జెడ్డకుం జెడ్డ మంచి మంచికి గడించు
తీరు నీ పేరు తగు నీకు నారసింహ!

౨. ఇతర ప్రభువులు

1. మైసూరు శ్రీ చామరాజేంద్ర ప్రశంస

[హిజ్ హిసన్ మైసూరు మహారాజా శ్రీశ్రీశ్రీ చామరాజ ఓడయర్ వారి దర్బారులో ఫోనోగ్రాఫులో సం॥ 1894 డిశంబరు నెలలో రికార్డుచేయబడినవి. ఈయవి నూరు సంవత్సరముల వరకు విన నొనని ప్రభువువారు సెలవిచ్చిరి]

సీ॥ ఏ మహాప్రభు నీతి-యేపారు నాండ్లైయ
విక్రమాంభోధికి-వేలయగుచు
నే మహిజాని వీ-తూ మాత్రమున నిరు
పేదయు నెగడుఁ గు-బేరుడగుచు
నే ధరణీకాంతు-నేలుబడి నిర్రి
తనరారుఁ దామర-తంపరగుచు
నే రసికాగ్రణి-చారుధోరణి మించుఁ
బండితజన కర్ణ - పర్వమగుచు
నలరు గావుత! గాన వి-ద్యాప్రకేలి
దుష్టవనకీలి, భక్తి సం-తుష్ట శూలి
శ్రితకమల హేళి, రూపమో-హితనరాళి
రమ్యగుణపాళి శ్రీచామరాజమాళి॥

కం॥ సర్వస్వతంత్ర రాజ్య ము
ఖర్వం బురు విక్రమము ని - గర్వము వీక్షా
పర్వంబగు సంతానం
బుర్విన్ శ్రీ చామనృపతి - కొక్కనికె తగెన్॥

శ్లో॥ బాలసూర్యతప సరాగ ముఖపద్మమ్
మాం విదేశీయ ముపలక్ష్మిత కటాక్షమ్

చారు * 'లేగోరు' యవనాశ్వ మధిరూఢం.
చామరాజేంద్ర మహా మున్నత మపశ్యమ్.

శ్లో॥ విద్యజనే సవినయం
స్వజనే చాక్షిణ్య మార్ద్ర మా ర్తజనే
శత్రుజనే చాత్యుగ్రం
ప్రసరతి భో చామభూప! తే దృష్టిః

శ్లో॥ న్యాయస్థానే ధర్మః
లాల్యాగారామ మండపే మదనః
మైసూ ర్విపణిషు జనకః
భాతి శ్రీ చామరాజ దేవేంద్రః

శ్లో॥ సింహాసనాధిపత్యం
విశ్రుత సత్యం సరాగ దాంపత్యం
పశ్యామి విబుధమాన్యం
మహిషపురీ చామరాజమూర్ధన్యం.

నూనిని.

అశ్వచతుష్టయ రశ్మి పరిగ్రహణాతతకౌశల హస్తయుగం
హూణ విలాసవతీ చతురోక్త్యనుకారి మనోహరహాసయుతం
మామపి పూర్వనివేదిత మధ్వని వీక్ష్య కృతస్మితదృగ్గసితం
చామనృపం గత సాయమ బిభ్రజదాత్మరథస్థ ముపేంద్రనిభమ్.

చ॥ సన్నని మబ్బులో మెఱయు-చందురుపోల్కి మొగంబు, పెన్వలం
బన్నగఁ ద్రుల్లు బేడిసల-మాడ్కి గనుంగవచూపు, చాపలోఁ
జెన్నలరారఁ గల్మిచెలి-చెల్వగు రాణియుఁ బట్టు గద్దెపై
వెన్నునిబోలు చేమదొర-నించుత కోరిక తల్లిదండ్రులై ॥

* లేగోరు - ఇది ఆశ్వప్రశస్తిని దెలుపు నొక ప్రదేశము పేరై యుండును.

శ్లో॥ యేన ప్రథమ కటాక్షా
దేవ జ్ఞాతా మమాంచితప్రతిభా
తం గాతుం మత్కవితా
నేచ్ఛతి కిం చామరాజ ముచితజ్ఞం.

శ్లో॥ వాణీ విలాసాక్షిచకోర చంద్రం
సౌజన్య సంతాన విభూతి సాంద్రం
స్వచ్ఛంద కార్యేషు సదా ప్యతంద్రం
పాయా చ్ఛివ శ్చామధరాధిపేంద్రం.

: కమాచ్ - మతియ :

ప॥ నీ దామ పాదా నిదా, మమపా - ధనిసానిధమ ॥ద॥
చామ భూపతిం గంటివా - చెలియా మైసూర్విభుని॥

2. సేతూరు ప్రభుప్రశంస

రాగః - కమాచః - ఆదితాళః

ఉద్గ్రాహః॥ శ్రీసేవక పాండ్యమహారాజ - సేతూరురాజ్యభోగవిజౌజ
ఆభోగః॥ భాసుర సుగుణవ్రజ సత్తేజ-పండిత సురభూజ విద్యాభోజ
స్వరః॥ సా నిధాపదప సానిధా - కిటుతకధిన్న, పాధపామపధానినీ
(త్రివారముక్తాయి) స ని ధ ప మ గ రి స, ధిగుణు, ధిగుణు, తరికిటుతక
తళంగు తకదధిగిణతోం.

శ్లో॥ శ్రుతి పూర్ణ లయబ్రహ్మన్
కంజరావాద్య కోవిద
సేతూర్మహారాజ చంద్ర
త్వం జీవ శరదాం శతం.

{ తిరువనంతపురము }
18-7-38

3. శ్రీ శ్రీ శ్రీ కృష్ణరాజేంద్ర ఒడయరు మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ సకల విచిత్రరాజ్యాంచిత హిందూనృప తిలక! చామరాజసుత!
జయజయ మహిసూరవిభో! ఉడయరబిరుదాధ్య! కృష్ణరాజేంద్ర!
విజయాద్వైపశ్యమహంత్వాం పితురంకస్థితం మహారాజ!

4. శ్రీ వాడ్రేవు వేంకటప్పారావు

గీ॥ వేడి వేలుపు, గొరమ్మ, పెన్నదొంగ
*యెంటికొమ్ముదేవర, బేసికంటి జేజె
కాచుచుందురు మిముఁ గోరికల నొసంగి
యెప్పటికిని వాడ్రేవు వేంకటప్పరాయ!

(17-3-32)

5. 'సాహిత్యసమాఖ్య' శ్రీ శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ

మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ దాతృత్వం ప్రియ వక్తృత్వం ధీరత్వ ముచితజ్ఞతా
తవైవ శ్రీవిక్రమాఖ్య చత్వారః సహజగుణాః

ఉపేంద్ర వ్రజః :-

విద్యత్ప్రభో విక్రమదేవవర్మన్! రాజన్య మూర్ధన్య సదాన్య మాన్య
జీయాశ్చిరం వైష్ణవ ధర్మమూర్తే దిగంత విశ్రాంత నితాంత కీర్తే॥

కం॥ జయపుర మేలెడు తేడా

వయిపు తెలియు చక్కని చదువరి మొనకాడా

కయికెమ్ము లేనివాడా

వెయి తెలుగుల మిమ్ములఁగటి - వేలుపుప్రోచున్

ఒంటికొమ్ము దేవర = ఏకదంతుడు; వేడి వేలుపు = సూర్యుడు;
బేసికంటి జేజె = త్రినేత్రుడు.

6. శ్రీ శ్రీ శ్రీ బృహదంబాదాస రాజగోపాల తొండమాన్

బహదూర్

[పుదుక్కొట మహారాజావారు]

శంకరాభరణ రాగః - ఏకతాళః

ఉద్ఘాతః॥ శ్రీనవసాల పురీ రాజ్యాధ్యక్ష దైవ
దక్షిణామూర్తి స్వరూప సదాశివ.

ధృవః॥ బ్రహ్మాండ సరస్వతీ సమనుగృహీత రాజ
కుటుంబాధీశ్వర సంగీత సాహిత్య విద్వదవన

మేళాపకః॥ సంశ్రిత జనమందార జగజ్జేగీయమాన
యశః పూరిత సకల దిగంతర

ఆభోగః॥ శ్రీబృహదంబాదాస మహారాజ రాజగోపాల
తొండమాన బహదూర్ సుఖం చిరంజీవ.

7. పిరాపురం మహారాజావారు

గీ॥ ఏకపత్నీ వ్రతుండు, సూ-నృత పరుండు
దాతృ శేఖరుఁ, డఖిల వి-ద్వ త్త్రియుండు,
ఇపుడు పీఠికాపురమేలు-నృపుఁ, డనాథ
రక్షకుం, డట్టి మంచిదొ-ర మఱిలేడు.

8. శ్రీరాజా మృత్యుంజయ నిశ్శంకబహద్దర్

[సంగమవలస వ్రతువు]

గీ॥ రేయి పవలుగఁ బగలు రా-త్రిగఁ జరించి
సకల విద్యల సాధించి-సమద సింహ
మువలె నూతేండ్లు నారోగ్య-ముగను బ్రతికె
నార నిశ్శంక మృత్యుంజ-యాఖ్య నృపతి

9. చల్లపల్లి రాజావారు

అ॥ వె॥ కమ్మవారి కెల్ల-గడు వన్నియ నైచ్చి
చల్లపల్లి రాజ్య-సంపదఁ గొని
యేలుచుండె నలువ-దేండ్లనుండియు మల్లి
కార్జున ప్రసాదుఁ - డార్యుతుఁడు.

10. ఉర్లాం సంస్థానము

గీ॥ వేదశాస్త్ర పరీక్ష సల్పించి శ్రోత్రి
యులకు బహుమతు లేటేట-నొసఁగుచుండు
శ్రావణి బసవరాజు, తత్సంతతియును
వన్నియనైచ్చె నాత్వేల-వారికెల్ల.

11. బొబ్బిలి మహారాజావారు

గీ॥ పేదలంబెంచె, రాజ్యము-వృద్ధి చేసె,
ఏగె సీమ, కధిపతుల-లోఁ గొనియెను,
పడసె బిరుదు, శాసనసభ్య-పదవిగాంచె,
రాజతముగ బొబ్బిలి మహారాజమాళి.

12. తుని రాజావారు

శ్లో॥ అధిరాజన్వతి తునిపురి సుధియః కవయో వసంతి రాజానః
శ్రీశ్రీమీర్జా నల్లపరాజాచ్యుత రామరాట్ ప్రభుర్యేమాం॥
గీ॥ భారతీవదనాంబుజ భాజమాన!
కలిత కర్పూర తాంబూలకబళ గంధ
బంధురంబులు నీ మంజు భాషణములు
లలితగుణధుర్య! అచ్యుత రాజవర్య!

13. కీ॥ శే॥ రాజా మంత్రప్రగడ భుజంగరావుగారు

సీ॥ సత్యవాక్య ప్రయుం-డత్యంత శాంతుఁడు

బ్రహ్మణ్యమూర్తి, స-ర్వజనసముఁడు

సంశ్రిత కల్పభూ-జము, కవీశ్వరుఁడు, ని

ష్క-పట మానసుఁడు, భా-గవతమాళి

రమ్య సద్గ్రంథ విరచనాధురీణుఁడు

ప్రఖ్యాత పురుషుఁడు - బహుకుటుంబి

భవ్యవర్తనుఁ, డేక-పత్నీవ్రతుం, డిహ

పరములఁ దరియించు - భాగ్యశాలి

ఆఱువేల నియోగి, ధ-ర్మానురాగి

మహిత మంత్రప్రగడ వంశ-మండనుండు.

భూసురాగ్రణి, యేలూరు-పురనివాసి

స్వర్గమరిగెనె “రాజ భు-జంగరావు”

III మహావ్యక్తి ప్రశంసా స్తవకము

1. అంబరీషుడు

ఉ॥ పాలన చంద్రిక న్మనుజ భావ కళంకము తామసింప దు
శ్శీలుర జార చోరులను జేతికి సంకెల వేసి నెల్ల వై
రాళి మొరుంగ జేసి గరుణామృత బిందు తుమార బద్ధమై
తూలగనీక చేనివలె దోఃపరిరక్షణ మోసి రాజ్యమున్.

గీ॥ యవన హయ మేఘమున మెఱు పలర కమ్మి
మిక్కుటపురుము విలురొద పిక్కటిల్ల
నంపవానల గురిపించి యరుల ముంచి
పిడుగు మొత్తిన రాలకై వడిగ జేసె॥

గీ॥ నడుచు నెడ, జీవితేశ్వరి కడను బూలు
ముడుచు నెడ, మద్దుపాపల మురిపెపుసిరి
గుడుచు నెడ సత్య గర్వంబు వడియు నంబ
రీఘః డన్ని తఱులను హరిసె తలంచు॥

గీ॥ స్వపరివారంబు లిహపరివార శ్రీల
సతత పర పరివార విజ్ఞాన మీన
పాడి పంటలు గల రాజ్య భార మేలి
కొడుకునకు బట్టముం గట్టి యడవి కరిగె॥

సీ॥ నిమోన్నతంబుల నిడుద వాల్గనవ
భూమి సహన భారములను దెలుప
సాటివారలఁ దన మేటి సతీత్వంబు
ఫలియించి భాగ్య సంపదలఁబెంప

గారవ మందము గల రత్నమై విభు
నికి దన వయ సలంకృతులు దెలుప
దాన ధర్మ ప్రతానూన విఖ్యాతి వి
ప్రుల చెవులకు నంటుపోగు నిలుప

చెలఁగు పరభృతవాణి లేయలరుబోణి
తులిత శార్వాణి నూత్న కిసలయ పాణి
విస్తృత శ్రోణి దృఙ్గిత విచకితైణి
యంబరీషుని రాణి రోలంబ వేణి॥

శి. ఏను చరిత్రము

శంకరాభరణము - త్రిపుట

- ప॥ శాంతకైస్తు చరిత్రము - సకల లోక పవిత్రము
అ॥ సంతత సుజన మిత్రము - సతతానంద పాత్రము
చ॥ సత్యవేద స్థానము - సర్వభూత సమానము
నిత్య దయా ప్రధానము - నిశ్చేయ నిదానము
భవ్య తత్వ ప్రచితము - పాపాత్మ సంకుచితము
సత్యవాక్య సముచితము - నారాయణ రచితము.

- సీ॥ నవ మన్మథాకృతి నృరగియు నాజన్మ
బ్రహ్మచర్యంబునఁ బ్రబలినాఁడు
తన సోదరుల మాడ్కి మనుజుల నందఱ
న్రేమ మిఱఁగ నాదరించినాఁడు
ఏ కోరికలు లేక యెల్ల జనంబుల
గూరిమి పెంపారఁ గొల్చినాఁడు
దైవ భక్తియును భూతదయ సత్య జ్ఞాన
ములు మూర్తి దాల్చిన ట్ల లరినాఁడు

శక్తి గల్గియు దుష్టుల న్నైనచినాఁడు
మంచి మాటల మతము బోధించినాఁడు
ఒరుల మేలునకై బాధ కోర్చినాఁడు
యేసువంటి మహాత్ము డెందేని గలఁడె.

గీ॥ బుద్ధు డాల్పిడ్డల న్మోసపుచ్చినాఁడు
కృష్ణుఁడు న్యవనునకు వెన్నిచ్చినాఁడు
ఇద్దరాండ్ర మహమ్మదుఁ డిఱికినాఁడు
శంకరుఁడు పశుహింస కాజ్ఞ యిడినాఁడు.

—: కమాత్ - చతురశ్ర :-

ప॥ ఏసువంటి ప్రభువేఁడి జగమున - నెంత వెదకిన న్నాని
అ॥ యీ సకల లోకములో నా పురుషుఁడే నిక్కంబగు జ్ఞాని.

—: జంజూటి - ఆది :-

ప॥ పరమార్థము చెప్పిన యవతార పురుషులలో యేసుదొకడే ఘనుఁడు
అ॥ సరిగ దానాచరించిన ధర్మమే పరుల కెరిగించె నమ్మహామహుడు.

—: జే క ట :-

గీ॥ కోరి గోదరిలోఁ గొంతు - కోసికొంచు
నీళ్ళ నుఱికిన యాతతా - యి న్దలపడి
పట్టి తెచ్చిన జాకబు - వంటి జెట్టి
కలుగునే యెన్నఁడై న జగంబునందు॥

(9-3-40)

3. మహమ్మదు

గీ॥ ఎవరి కందని మింటిపై - కెక్కినాఁడు
చిమ్మచీకటుల న్బారఁ-జిమ్మినాఁడు
సరిగ నందరికి న్మేలె - సల్పినాఁడు
జగము చుట్టము పేర్కొన-సాగు నెపుడు.

ఉ॥ కల్లులు వేదముల్ స్మృతులు - కల్లులు సువ్రత యజ్ఞ కర్మముల్
కల్లులు పైతృక క్రియలు - కల్లులు ఘోరతపః ప్రభావముల్
కల్లులు వేదవాక్యములు - కావున బైజలు మాని మామతం
బెల్ల విధంబుల న్నడుపుఁడిమ్ముల ముక్తికిఁ బోవ గోరినన్.

4. విక్టోరియా రాణి జయంతి

సీ॥ ఏయమ్మ పాలింప - నెల్ల హిందువులకు
నిర్భయ భోజన నిద్ర లొదవె
నేరాణి శాసింప - దూరదేశంబులు
చేరువ లయ్యె సంచారములకు
నేదేవి యాజ్ఞచే - నేర్లు కట్టువడి కో
రిన తావులందు జీ-వనము లొసగె
నే చక్రవర్తిని - యేలగ ధనధాన్య
విద్యాయురారోగ్య - వృద్ధి దనరె
నట్టి విక్టోరియాంబ యా-స్య శశి బింబ
వితత సింహాసన ప్రదీ-పిత నితంబ
కోవిద జనావలంబ స-ద్గుణ కదంబ
నేడు పుట్టిన దినమంట-నేస్తులార॥

ఆ॥ పె॥ ఎనుబడేండ్ల పాయ- మెంతయో సుగుణంబు
నేలయందు సగము - నేలుచుంట
కడుపు నిండ మంచి - గంపెడు పిల్లలు
దనరు రాణి కన్న-తల్లి తల్లి॥

శ్లో॥ జీయా దాంగ్లేయరాజ్ఞీ చిరతర విభవా దీన వాత్సల్య మూర్తిః
దేయా ద్విక్టోరియాంబా స్మిత ముఖ కమలా హిందు రాజ్యాభిలాషమ్

ఝాకాఫ్ కెంట్యాత్మభాతాం శత దశ శరదో హ్యదిదేవః ప్రపాయాత్
గేయా త్వర్వత్ర లోకే ప్రతికవి తిలకః పాలినీం భారతోర్వాః.

5. శ్రీ సోమంచి భీమశంకరంగారు

(వకీలు - రాజమండ్రి)

ఉ॥ చక్కని రూపు, నెమ్మి వెద-జల్లెడు చూపునుఁ వాడవాడ బెం
పెక్కిన విద్వే, సత్యరతి - యింపగు వర్తన, దీనబాంధవం
బెక్కుడు గాగ గల్గి నను - నిట్టులఁ బొంగగఁజేయు వాని ని
న్మక్కువతో స్మరించెదను-సవ్యరసాంకుర! భీమశంకరా!

చ॥ కులుకుమిటారి మేల్పసిడి గుబ్బలు, ముద్దు మొగంబు, చేరలం
గొలువగ వచ్చు వాల్లనలు - క్రొమ్మెరు గారెడి మేని జవ్వనం
బలరగ నిన్న నిన్వలచి హాయిగ దంబుర మీటి పాడఁ బు
వ్విలుతుని బోలి నీవు విను వేడ్క దలంచెద భీమశంకరా!

ఉ॥ తేలెడు కన్నుదోయి, వడ-దేరెడు ముద్దుమొగంబు, కాకలం
దూలెడు మేను, మిట్టిపడి-త్రుళ్ళెడు చన్దవ, వేడి చెమ్మటల్
గ్రాలెడు చెక్కుటద్దములు - గల్గుచుఁ గ్రన్నన నీదుకొగిటన్
సోలెడు గాత యాసవము - చొక్కునఁ బైకొని భీమశంకరా!

గీ॥ తొడపులకు నెల్ల దొడవైన - యొడలితోడ
వలపులకు నెల్ల దనమేను - వలపు దెలుప
చిన్నిపాటలతోడుత - వెన్నెల నిను
వలచి కొల్చుట కన్నుల - పండు వయ్యె.

—: పదము : చలతోడి - రూపకము :-

ప॥ మరుడు వెలిగుడారు వైచినాడె - మగువరొ నేనేమి సేతు ॥మరు॥

గ॥ చల్లగాలితోడు గోరినాడె - మొల్ల పుపు బాకు నూరినాడె ॥మరు॥

- 2|| గండుకోయిల దండు నంపినాడె-మెండు తేంట్ల గుండ్లు
నింపినాడె ||మరు||
- 3|| చెఱకువిల్లు చేత బట్టినాడె - కఱకుటమ్ము లెక్కు వెట్టినాడె ||మరు||
- 4|| చిలుకపై సవారు చేసినాడె - చివురుబాకున కొర దీసినాడె ||మరు||
- 5|| భీమ శంకరుడుగ వచ్చినాడె-కామితములమెచ్చి యిచ్చినాడె ||మ||
- చ|| ఒరులు వినంగలేని యెడ - నొండొరుతోడుత ముచ్చటాడుటల్
ఒరులు వినంగ గల్గు నెడ - నొండొరుతోడుత సర్మగర్భముల్
ఒరులకు దోచితోచనటు - లొండొరుతోడుత గన్నుసైగ లి
ట్టి గువుర మొక్కపై సలుపు తెన్నడొ దెల్పుమ ప్రాణ మిత్రమా||

6. కీ|| శే|| జయంతి కామేశముపంతులుగారు

- సీ|| పసినిమ్మ పండట్లు - పచ్చని దేహ, మా
అడ్డుల నర పొడ, వంగుళములు
నలువదెన్నిది చుట్టుకొలత తొమ్ము, నిడుపు
చేతు, లేచుచు చూపు, సింహముఖము,
హృదయము నవనీత, మింద్ర భోగ, మనంత
పాండితి, వెలనాటి పైదికతయు,
సమ్మోహనాకృతి, సరసకవిత, మహా
ర్జన శక్తి, జానకీ రామ భక్తి||

బరగెడు జయంతి కామేశు వంటి దాత
ఆగతి స్వతంత్ర పురుషుడె - దైన లేడు
పౌరుష జ్ఞాన కీర్తులఁ జూఱఁగొన్న
యతనితోడ రసిక సృష్టి - యంత మయ్యె.

- శ్లో|| ఈడే జయంతి కామేశ| పండితం గుణ మండితమ్
జీవన్ముక్తం రామ భక్తం| సుందరం ధైర్యమందరమ్||

శ్లో॥ దివ్యేషు రామచంద్రః పంచజనేష్వపి జయంతి కామేశః
గణ్యా వితి మన్యే నాఽ తిశయోక్తి రియం నను స్వభావోక్తిః॥

శ్లో॥ బాంధవ జనానురక్తి ర్విద్యా
సక్తి రపి దేవతా భక్తిః
అవ్యాజోక్తి రాభిల్యే
స్మిత శక్తి స్తప్త భుక్తి రనుభూతా॥

7. W. R. S. సత్యనాథన్

సీ॥ శ్రీమహితుండు సుస్థిర రాజ్య భక్తి మూ
ర్తీ భవించిన మహా - వైభవుండు
జవ్వనంబున బ్రహ్మచారియై మివుల లో
కోపకారము సల్పు నుత్తముండు
నోచిన తల్లిదండ్రుల కొక్కడే చాలుఁ
దగిన కొడ్కునుట కుదాహరణము
పై దేశమునఁ బాటుపడి ప్రయోజకుడయి
మాతృభూమి న్గొల్చు మంచి ప్రభువు
ధీరుఁ డుద్యోగవీరుఁ డు-దారమాళి
గొప్ప చదువరి మొత్తని-గుండెవాఁడు
భరత శాస్త్రప్రియుండు - సర్వమత సముండు
సత్యనాథనుఁడౌర యా-జానుకరుండు.

8. సర్ కూర్మా వెంకటరెడ్డి

కం॥ ఏయెడ వెంకట యను పే
రేయే వారలకుఁ గల్గు-నీ మొత్తముపై
నాయాయి వారె మేలులు
వేయెలా పెట్టుదొడ్డి - వేంకట రెడ్డి.

కం॥ పలికెదు చిటునగు ముత్రము
 లొలుక న్బద్ధలకు వంగి - యొనరించెదు మ్రొ
 క్కులు తెలుఁగు వారి గొప్ప
 న్వలయించితివి - చవిబుడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

కం॥ మొనగాఁడవు చదువరుల
 న్బనిపాటులు నేర్పు మేలు-బంతివి నీవే
 యనినైన నెవరికేని
 న్వనుకాడవు పందె మొడ్డి-వేంకటరెడ్డి.

గీ॥ నేను గొనియాడ నిను మఱె-ద్దానికైన
 గాని మెచ్చక తీరని - కతము కలదు
 వెన్న దొంగయై తగు నల్ల-వేలుపుపయి
 దొడ్డ కోర్కి సర్వెంకట-రెడ్డి నీకు.

కం॥ వైజాగులో గవర్నరు
 గాఁజనుదెంచి దొర కొలువు-కావించు తఱి
 న్ని జాను నుడి వడికి నీ
 యోజకు మేమెల్లఁ బొంగు-చుందుము రెడ్డి.

గీ॥ ఆలకాపరి నీ యిలు-వేలు పగుట
 నిడితి గోపాలుఁడనుచు నీ-కొడుకు పేరు
 జాలిగుండె నవ్వుల బండి-మేలి మగడ
 పాలబిడ్డి వేంకటరెడ్డి-పసిఁడి కడ్డి.

కం॥ తలపపు చేపెవ్వరికిన్
 గొలిచెదు పెరుమాళ్ళ నెల్ల - కోర్కులు దీరన్
 సలిపెదు మేలే పగఱకు
 వెలి పుచ్చపు నీదు నడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

గీ॥ చెలగి నోచిన తల్లిదండ్రులకు నిన్ను
వంటి కొడుకొక్కడే చాలు-బవర మందు
వెఱ పెఱుంగని మగవాడ-వెలితి పడిని
యింటికాప*తిర్కుడి మిన్న-యీవికాడ.

ఆ॥వె॥ నిన్నుఁ గన్న తల్లి-నిన్గట్టుకొన్న యి
ల్లాలు నీ యిలువడి - యవ్వ లెల్ల
గొప్ప పేరు గొన్న - శ్రీకొత్తడు ల్లావున
నింత వాడ వైతి - వీవు రెడ్డి.

గీ॥ నా యెఱింగిన యిప్పటి - నాల్గు తెగల
వారిలో నెల్ల నీవంటి - వాడు లేడు
నెత్తిపైఁ బెట్టుకొందువు - నేస్త కాండ్ర
మెచ్చి చదువరులనె పైకి - దెచ్చి దీవు.

గీ॥ నాలుగవది పెండ్రోవయే - నయ మయినటు
నాలుగవ తెగవారె యం-దటికి వాసి
కాలిపుట్టువుల నెల-గాలు మేలు
వారలందు కూర్మావారు - వాడి మగలు.

గీ॥ అలరెఁ దొల్లి ౪నంబెరుమాళ్ళ - యడుగు నిన్ను,
కలిగె నద్దాన విసువాక - కాపు తోడ
మ్రొక్కఁ దగు నడ్డులే నల్పు - బొందె నెల్ల
మందిలోపలఁ దెలగాలె - మంచివారు.

బంతి॥ ప్రాయేఱు తూర్పున - నృడమట నుడిపి
†వలవైపు కంచి, డా-పలఁ గటకంబు

* తిర్కుడి (తిరుముడి) = వైష్ణవుడు;

♦ క్రొత్తడి = పతివ్రత.

౪ నంబెరుమాళ్ళ యడుగు = విష్ణుపదము = ఆకాశము;

† వలవైపు = దక్షిణదిక్కు; డాపల = ఉత్తర దిక్కు.

నడుమ నలరుఁ దెల్లు - నా డెల్లు నేల
 రాకట్టు తెలగాదొ - రల కాటపట్టు
 నాగేరు కావేరి - నడి యాణిపూస
 నయకల పాడిపం - టలకుఁ బుట్టిల్లు
 తెనుఁగునాడు వలె నెం-దేలేదు సీమ
 తెలగా దొరలవంటి - తెగువరు లేరు
 తల తొల్త, జబ్బలు - తరువాత, తొడలు
 పిదప, నడ్డులు పైకి - వెడలుచు నుండు
 అంజలు లేని మే - నరుగుట యెట్లు
 కాపులు కలుగక - గడువ దెవ్వరికిఁ
 గాఁచు వారలు గానఁ - గాపు లైనారు,
 అడియరి కొలిచెడు - నప్పు, *డయ్యల్ల
 దినుసు లందరికి నం - దించెడు నపుడు,
 ఆలము కావించు - నంతట తేఁడు,
 ప్రాఁజదువుల నేర్పు- పట్ల బాపండు
 గా మారుచుండు నొ-క్కండె నిక్క-ముగ
 వేతె తెగలు లేవు- వేంకటరెడ్డి.

సీ॥ తన తల్లి యబ్బ పే-ర్దాల్పు బాపన్నయ్య
 నాయఁడు సీతండ్రి- నీయనుంగు
 పెద్ద నాయన గారు- వేంకట రామయ్య
 కొడుకులు వెంకన్న-కొడుకఁడై
 కిత్తమ్మకు, న్నిదు- ముత్తాత కూర్మ సెం
 బన్న♦ తాఁ గాపుర- మున్న యూరు

* బంతి = మంజరీద్వీపద (దీనినే దాసుగారు వేటొకచో 'చెండు' అని పేర్కొనిరి.

అయ్యల్ల = వైశ్యవాచక శబ్దముగా ప్రయుక్తమైనట్లు తోచును.

♦ 'సాంబన్న' అని తె. భా. స. విజ్ఞాన సర్వస్వము సం. 4.

ద్రాచ్చరామ కెలన- దచ్చి¹ తోడనోర్చి

తా నెగ్గికోనె కుమం-దాను² బిరుదు,

ఆతఁ డేడడుగుల పొడ, - వందగాఁడు

గొప్పవాఁ, డుక్కుతునియల-కు మొనకాఁడు

ఎఱుక గలవాఁడు, తగవరి, యీవికాఁడు

తరలె నాతనితోడ న-తని పొలంతి.

బంతి॥ కూర్మాపురం బేలు-కొను జమిందార్లు

నీ తొంటి పెద్ద లో-నిండు మగండ

అలరారె గొన్నాళు - లా దివాణంబు

గొప్ప మీఱ నొప్పంగు - క్రుంగులు వచ్చు

నోజమై యెటువంటి - యొడయలకై న

* పెట్టు వేలుపుగిడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

తరువోజ.

ఎలమిఁ గూర్మావార- ఇంటిల్లి పాది- యెవ్వరినైనఁ దా-మెగ్గింప బోరు

సులువుగా మనుచంద్రు-సోమరుల్కారు- చూపరు లెరవారి

జోలికి బోరు

కలిగిన దానితో - గడుపుకొనెదరు- కల్లులు వలుకరు- క స్తి కోర్చెదరు

వెలితి కన్నర్చరు- పెరుమాళ్ళ నెపుడు- వేడుకొందురు పెంతు -

పేదల నెల్ల.

కం॥ నిడుద కయిగవ, గుడుసు మెడ,

వెడంద తొ మొడ్డు పొడవు - విడికెడు నడు మా

విడి తమ్ముల గేరు కను

ల్యడముడి సెంబన్న వంటి-లావరి యేడి.

1. దచ్చి = డచ్చివారు; 2. 'Commandant' శబ్దభవము.

* పెట్టు = ఈవి;

౪ ఇంటిల్లిపాది = ఇంటనున్న యందఱు (ఇది శ్రీకాకుళం మాండలికము);

మ॥ కడిమి న్గుట్టము నెక్కి యుక్కు పగమూఁక న్నట్టి మల్లాడు న
ప్పుడు సెంబన్న కడింది చేవఁ గని య-బోబ్బ యీ*దునేదారు క
న్వడికో కర్వలిపట్టికై న నెన దాఁ-గావచ్చు నెందేని లొం
గఁ డితండే మగఁడంచు నెంత్రు తెలగా-లెకొన్న పేరెల్లరున్.

క॥ కూర్మా వెంకన్న కడున్
బేర్ని న్దన యూరిలోనఁ- బె త్తనకాఁడై
కూర్కిఁ గనుచుండు నందఱి
నోర్కిం గొని యెల్లవార- లోహో యనఁగాన్.

క॥ వెంకన్న కొడుకు కిత్తమ
కొంకఁడు పై దుముకుచున్న - క్రోల్పులి కై నన్
గ్రుంకఁడు చెడు నలవాటుల
నింక నతని గొప్ప పొగడ - నెవరి తరంబా.

క॥ ఒప్పే కైకొను చుండు
న్దప్పల కోసరిలుచుండుఁ - దాఁ గి త్తమ్మొ
క్కప్పు డయినఁ బై చెల్వకు
విప్పఁడు తన పట్టుచెడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

క॥ ఏయెడ వేంకటరామయ
నాయఁడు తెలగాలలోన - నయగారి కడున్
హోయిగ నందఱికి న్నే
లే యొనరిచె నాళువారు - లెస్సబ్రతుకునన్,

బంతి॥ అరయఁ గూర్మా వారి - యాడుపడుచులు
క్రొత్తడు లందఱు - న్గొప్ప కోరెదరు
నీ తలిదండ్రులు - నికపు వేలుపులు

* దునేదారు = కృపాణపాణియైన శూరుఁడు. కర్వలిపట్టి = వాయుపుత్రుడు.

* పై చెల్వ = పర ప్రి.

నచ్చి బాపన్నయ్య - నాయఁడు గారు
 తమ తల్లితండ్రు పే - ర్గాల్చిన వారు
 పొదుపుగా గాపుర - ము స్సల్పినారు
 తోడి వారల కెల్ల - దోడయినారు
 తనకన్నఁ బెద్దల - న్దాఁగొనియాడు
 కొంట గొప్ప నైపు - కొంటె యెట్లాను
 వెఱపు తెఱచు దిడ్డి - పెంకటరెడ్డి.

ఉ॥ ఇమ్మయి పుట్టితీవు పదు - నన్నిది వందల డెబ్బదైదులో
 నమ్మెయి నుడ్వతేడు తిని - హాయిగ నుయ్యెల నూఁగు చాలికి
 న్దమ్మ యొసంగ జాబిలి ప - దంపడి మీసము దువ్వుకొంచు న
 ద్దమ్మ కనున్గొనంగఁ దలి - దండ్రుల నోముల పంటయో యనన్

సీ॥ నేర్పున రాజమం - ద్రీ చెన్ననగరులఁ
 జదివి, బీయే వయి - పొగలి, యిర్వ
 దేండ్ల యీడునఁ దెల్వి - యెసఁగ సయస్ససి
 పైంటు టీచరు పని - చేసి, పిదప
 బీయలై ప్లిడరీ - వెరవున సల్పి సి -
 టీ తండ్రి బోర్డప్రసి - డెంటు వైతి,
 మెట్రాస్టెజెస్టేట్ - మ్మెంబరై, వరుసగాఁ
 బై కెక్కి యాక్టింగ్ - వర్నరు వయి

నేడు వైస్సాన్సులరు పని-నెఱపు చుంటి
 వార తెన్గు సీమకుఁ దెల్లు- వారి కెల్ల
 నిండు పేర్దెచ్చినావు నూ-తేండ్ల వఱకుఁ
 బెంపు మీఱఁగ నీవు నీ-బిడ్డ తెల్ల
 నందరు న్మెచ్చ హాయిగా- నలరినావు

గీ॥ ఇండియా వారి గూర్చి ని - న్లండ నాశ్రీ
కాల కేలిక పంప నీ-వచట గొప్ప
పనుల నెఱవేర్చి తిరిగి నీ-పట్టు చేరి
నావు వేంకటరెడ్డి క-న్పండు వగుచు.

9. శ్రీమాన్ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారి (మధుర)

శ్లో॥ శ్రీ రాజ గోపాలాచారి
స్వరాజ్య పరిపాలకః
చిరం జీయాత్ ముఖ్య మంత్రీ
హిందీ భాషానుశాసకః

10. రావుబహద్దూర్ శ్రీమంత్రిప్రగడ నరసింహం పంతులు

గీ॥ మహిత మంత్రిప్రగడ వంశ - మండనుండు,
దాత, స్మిత పూర్వ భాషి, స-త్యవ్రతుండు,
దొడ్డ యధికారి, రావభా-దు ర్నసింహుఁ
డాఱువేల నియోగుల -ఖ్యాతి నిలిపె.

11. శ్రీ ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్రరావు (నాగపూరు)

ఆ॥ వె॥ తెలుఁగు సీమ పరువు -మెలఁగించు మేల్త్రోవ
నాల్గు తెగల కెల్ల -నయము నీవ
బౌర సాటిలేని -పేరు వడసినావ
ఈడ్పుగంటి రాఘ-వేంద్రరావ!

12. శ్రీ టంగుటూరి ప్రకాశముపంతులు

(రాజమహేంద్రవరము)

గీ॥ ఆడితప్పఁ డెన్నఁడు, తెల్లు-నాడుకొఱకు
కడఁగి తన యుసురులనైన - నిడు వజీరు,
ఏ నెఱింగిన వారిలో -నెల్ల టంగు
టూర్ప్రకాశుఁ డొక్కరడె నిం-డు మగవాఁడు.

13. చోడవరము డిస్ట్రిక్టు మున్నబు

కీ॥ శే॥ బుర్రారాజలింగ శాస్త్రి

- ప॥ ఫేర్వే శేర్వే ల్బీరాజలింగ - శర్వాణీప్రియ పాదజలజాత భంగ
 ౧॥ ఫేర్వే శేర్వే ల్విమలాంతరంగ - సర్వదా జనహిత సత్యప్రసంగ
 ౨॥ లాంగ్లీ వ్ లాంగ్లీ వ్ లభ్యాచ్ఛ వర్ణ - ఆంగ్లేయాంధ్ర విద్యా పరి
 పూర్ణ

3॥ ఫేర్వే శేర్వే ల్బీతార్తి భంగ - గర్విత కామాంధకార పతంగ.

ఉ॥ పాలన వృత్తి, పౌరుషము, - వైదికసంపద, పండువంటి యి
 ల్లాలును, మంచిముత్తియము - లట్టుల గంపెడు పిల్లలు, న్నువా
 జ్జాలము, గ్రాడ్యుయేట్టిరుదు - గల్గిన పండిత రాజలింగమున్
 బోలిన పుత్రునిం గనంగ - నోచిన తల్లి యదృష్ట మెట్టిదో.

కం॥ పరకాంత మాతృభావము
 పర ధనములయందు లోప్త - భావము గల ధీ
 పర రాజలింగ శాస్త్రికి
 సరి మునసబుఁ జోడవరము - జన మింక గనునే.

నీ॥ పెద్ద కుటుంబముం - బెంచుచు నుండియు
 లంచం బెఱుంగని మంచి ప్రభువు
 బహుళాధికారంబుఁ బచరించు చుండియు
 గర్వింప బోని విఖ్యాత కీర్తి
 అఖిల లోక వ్యవహారమం దుండియు
 తప్పు సేయని సూన్యత వ్రతుండు
 ఉరు హూణ విద్యా పయోధి యయ్యును వైది
 కుల నిరసించని గోవిదురెడు

తనదు బంగారు జవ్వన-మునకు సత్ప్ర
 వర్తనము తావిగాఁగ నె-వ్వొదొనరిచె

అవనిలో బుట్టి రాజలింగార్కుఁ డెడయఁ
దగు మనుష్యుల సంఖ్య- యెంతయునుఁ దగ్గె.

14. శ్రీ ప్రభల లక్ష్మీనరసింహం పంతులు

(విశాఖపట్టణము)

సీ॥ వేద వేదాంగ వి-ద్యా దర్శకాగ్రణి!

పూర్వ శిష్టాచార పోషకమణి !

సంతత జప తప- స్సాధ్యాయ శాలి! దే

వీ భాగవత కేలి! విబుధ మాళి!

ధర్మావలంబి వే-దాంత వీణాతుంబి !

స్వర్గ వైభవ చుంబి! బహు కుటుంబి!

సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల భా-షా సార సంవేది!

హరికథా మోది! సన్న్యాస వాది!

జ్ఞాన వైరాగ్య పరిపూర! దానవీర!

వర యశః సాంద్ర! వైదిక బ్రాహ్మణేంద్ర!

లలిత వాగ్రూప! ప్రభల వంశ ప్రదీప!

కీలితాంహ! ధీ రంహ! ల-క్ష్మీనృసింహ!

గీ॥ ప్రభల లక్ష్మీనృసింహ వి-ద్వద్వరేణ్య !

పొందు మీవు మఱొక షష్టిపూర్తి వేడ్క

అమరు నీయిల్లు వేయి యింద్ల మొద లగుచు

నీయశంబు జగంబులో నిండి యలరు.

గీ॥ ప్రభల లక్ష్మీనృసింహుడా! వైదికమణి!

దాత! వాగ్మీ! తపోనిధి! తత్త్వవేత్త !

ఇహపరములదరించు న-దృష్టశాలి !
అకట! మము బాసినావ !మహానుభావ!

15. దేశోద్ధారక శ్రీ కాశినాథ నాగేశ్వరరావు

సీ॥ గొప్పతనంబున-కు న్గురు నాసిక,
యను శాస్త్రమున కీవు -దాహరణము
సర్వ ప్రపంచ ప్ర-సంగావహాత్మ వి
ఖ్యాతి నీపే ర్భంక-రాభరణము
సంగీత సాహిత్య- సారామృతాంజనం
బలరు నీవృత్తి యార్తావనంబు
ఎల్ల పూడు న్గపా-లేశ్వరమునకునె
యరుగుట నీ సహ-జాచరణము

నాఁడు బమ్మెరపోతన- నేఁడు నీవు
వన్నియ న్దెచ్చి రాశ్వేల-వారి కెల్ల
ఔర సకలాంధ్ర జనపదో-ద్ధారకమణి!
కాశినాథ నాగేశ్వరాఖ్య సుగుణిమణి !

కం॥ తన కష్టార్జిత ధనమున్
తన యిలు తన కన్నతనయఁ-దాఁ దన మేన
ల్లున కిడు భాగ్యము నీకొ
క్కనికే తగు నాంధ్రపోషకా! నాగేశా!

16. ఆంధ్రభీష్మ-శ్రీ న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులు
(రాజమండ్రి)

సీ॥ ఏలోపములు గాన- కెన్నదై దేండ్లును
హాయిగా బ్రతికిన న్యాయ వాది

ఇహ పరంబులు రెండు- నెంతయు న్సుఖవుగా
 దరియింపఁ గల్గిన- ధర్మమూర్తి
 మేని చెమ్మట నూర్చి- వేనవేలు గడించి
 సద్వినియోగము- సల్పు ఘనుఁడు
 తెనుఁగు దేశంబున- నెనలేని పేరు ప్ర
 తిష్ఠలు గొన్న య-దృష్టశాలి

భవ్య వర్తనము న్గన్న- బహు కుటుంబి
 యఖిల జన సమ్మతుండు వి-ద్యా రసికుఁడు
 రాజమాహేంద్రవర నగ-రమున నలరు
 సుగుణముల ప్రోవు న్యాపతి- సుబ్బరావు.

గీ॥ ఆలు బిడ్డలు మంచి ము-త్యాలు, గృహము
 నాక సదృశము, పే ర్సార్వ-తౌకికంబు,
 జన్మ మెల్ల గతుల నీకు-సార్థ కంబు
 సుగుణముల ప్రోవ! న్యాపతి -సుబ్బరావ!

17. ఆంధ్రరత్న- శ్రీ దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య (చీరాల)

గీ॥ దుగ్గిరాల వంశంబుధి తుహిన కిరణ
 గో మహీసురుల న్గొల్పు గొప్పవాఁడ
 ఆంధ్రరత్న గోపాల కృష్ణయ్య నీవు
 పౌరుష జ్ఞాన కీర్తులఁ బరగినావు.

గీ॥ ఉత్తములు భారతీయులె యుర్విలోన,
 వారిలోపల నాంధ్రులే, వారిపట్ల
 ఆరువేలనియోగులే అందు దుగ్గి
 రాల గోపాలకృష్ణయ్య మేలుమేలు.

18. సర్ అల్లాడి కృష్ణస్వామి (చెన్నపట్టణము)

శ్లో॥ ఆదిత్య లలితా విష్ణు! గణనాథ మహేశ్వరాః
కృపయా తేల్లాడి కృష్ణ! స్వామినం పాస్తు సర్వదా.

శ్లో॥ తాకిక వ్యవహారేషు! దక్షిణోపి పరమార్థవిత్
చిత్రం త్వ మల్లాడి కృష్ణ! స్వామి న్నుభయతారక.

సీ॥ న్యాయవాది మణి యాన్ధ్ర) ద్రావిడుల పెద్ద
తల బిరుదంబును.. చాల్చినాపు
ఇంగ్లీషు తెలుఁగు సంస్కృత మరవము మొద
లెన్నియో భాషల.. నెఱిగినాపు
అమల వర్తనుఁ డాస్తికాగ్రణి గృహమేధి
బహుపోషకుఁ డను పేర్వడసినాపు
చెన్నపట్టణమునఁ జెప్ప దగిన గొప్ప
వారల కెల్ల మేల్బంతి వీవు

మంచి వినయ వివేకము ల్గొంచినాపు
దేవరాజ సేవల నారి తేరినాపు
సత్కుటుంబి వాశితపారిజాత మీపు
లాలితామృత కృష్ణ! అల్లాడికృష్ణ!

19. ఆనరబుల్ శ్రీ బూదూరి సోమయ్య

శ్లో॥ పద్మావతీ రామమూర్తి! లక్ష్మీ నారాయణా వివ
సమస్త వైభవోపేతౌ, జీవతాం శరద శ్శతమ్ ॥

చెండు॥ బూదూరి వారిపే గొప్పదలించినాపు
నందవరీకుల న్నన్నాకు నీవు
నీతల్లిదండ్రు లెంతే గొప్పవారు
నీవంటి మంచివాని న్గొంచినారు

చెల్లియు న్సుంతేని చెఱుపు సలుపవు
చదువర్ల నందఱు న్నాకుచుండెదవు
ఆలుబిడ్డలతోడ హాయిగా నీవు
బ్రతుకుము నూతేండ్ల వఱకు సోమయ్య!

శ్లో॥ బూదూరు వంశ క్షీరాబ్ధి | పూర్ణచంద్ర ద్విజోత్తమ |
త్యాగ భోగైశ్వర్య విద్యా | ౭ధికారాధిక సోమయ!

20. శ్రీ గరికిపాటి సుబ్బారాయశాస్త్రి

శా॥ సత్యం వాచి దయా నిజాశ్రితజనే స్నేహ సహోద్యోగిషు
తాంతి శ్వాత్యపకారిషు ప్రియ మహో నిర్వాజ మాప్తవజే
భక్తి ర్గో ద్విజ సంచయే పర వధూ ద్రవ్యేషు నిర్లిప్తతా
సాధో సాధు వితన్యతే సచివ సుబ్బారాయ శాస్త్రి స్త్వయా

కళావతీరాగము - ఏక తాళము

౧॥ ఫేర్వోర్ ఫేర్వోల్ సుబ్బారాయశాస్త్రి
గుర్వఘాద్రీ భీదురాస్త్రి

అ ఉర్వినిను బోలెడు సదుద్యోగియుంట యరుదు గద వెదకి జూచినను
భళి భళి భళిరా నీసుజనత

౧ సాధు విధేయ. లలిత వచన సముదాయ
ఆంగ్లేయాంధ్ర భాషార్థ హేలా. అంచితైక పత్నీ వ్రత పాల

౨ నీదు శత్రు వగు దుర్వ్యసనమ్ము - నీకు నాగర్వము సొమ్ము
పేదలయెడ నీ యాదరమ్ము - విబుధులతో నీ సావాసమ్ము

౩ గరికిపాటి కుల జలధి ముత్తియమ
కలుగుత నీకు విజయమ - మరి నీకున్ గుడ్డేయని పల్కెడు
హరిదాసుని స్నేహంబు మరువకుమ ॥ భళి భళి భళిరా ॥

21. బ్రహ్మర్షి రఘుపతి వేంకటరత్నం

కం॥ వర! రఘుపతి వేంకట ర

త్న! రమ్యగుణ! సాంద్ర పండితవరా! దీనో

ద్ధరణ నిపుణ! బ్రహ్మర్షీ!

ధరలో నీతో నె చెల్లె ధర్మము తండ్రీ. [జనవాణి. ది. 29-5-1939]

22. స్వర్ణీయ చంద్రశేఖరశాస్త్రి

సీ॥ ఏదినంబున శోక మెఱుంగని బుధు లెల్ల

కన్నీటి వరదలు గార్చినారు

చీమ బారులవలె శిష్యు లేదినమున

నెండలో బడి పరు వెత్తినారు

గ్రహణ దినము పోల్కి గనుపట్టె నెద్దిన

మఖిల జనస్నాన మతిశయిల్లె

నెద్దినంబున బ్రతు కెల్ల నీపురిలోన

దుర్దినమై యేమి దోచకుండె

నెద్దినంబున మనబడి యేపు దరిగె

నెద్దినంబున గురువుల ముద్దు చెల్లె

నెద్దినంబున శ్రోత్రియం బేపు దొరగె

తద్దినంబా యిది విబుధ వివద్దినంబు.

మ॥ స్మితపూర్వాస్యసరోజ, మున్నత భుజా శ్లిష్టంబు, నాజాను లం

చిత బాహుద్వయ మబ్జ నిర్మల శిరోవేష్టంబు, సత్యామృతాం

చిత వాక్పూర, మఖిండ వక్ష, మరుణ స్ఫీతంబు, శిష్యాశి బ్రో

వుత మంచు న్గురు చంద్రశేఖర మహామూర్తిం బ్రశంసించెదన్.

23. కీ॥ శే॥ కిళాంబి రామానుజాచార్యులు

శ్లో॥ పూర్ణ చంద్రాంశ సంభూతం వాసుదేవ నిభం గురుం
కిళాంబి వంశ భరణం రామానుజ మహం భజే॥

గీ॥ వేంకటాద్రి వలన నంకురించెను బడి,
ఫల్ల వించె నరుణ పర్వతమునఁ,
బూచి కాచె జంద్రభూషుచే, రామాను
జన్ముచేతఁ గల్పశాఖ యయ్యె॥

గీ॥ పౌరుష జ్ఞాన కీర్తులఁ బరగె నేని
వానిజీవన మొక్క పూటైనఁ జాలు
నాఁడు శ్రీరామచంద్రుఁడు నేఁడు నీవు
సరి కిళాంబిరామానుజాచార్య వర్య॥

గీ॥ మంచి రూపు, మంచి మాటలు, మంచి ప్ర
వర్తనంబు, మంచి కీర్తి, మంచి
యనుభవంబు, మంచి యాలు బిడ్డలు, మంచి
బ్రతుకు జూరఁ గొన్న ప్రాజ్ఞుడీవె॥

కం॥ ఒప్పవు మెప్పున కీవు
న్నప్పు డిప్పుడు తప్పకీవె యాచించెదవో
యప్పా దేవగురుండే
చెప్పెడు నీగొప్ప నీకు శిష్యుండగుచున్॥

గీ॥ తప్పనాడు తెఱుంగ వప్పు జేయుతెఱుంగ
వెప్పుడైన లంచ మిడుతెఱుంగవు
అడుగుతెఱుంగ వయ్య లంత గొప్ప కుటుంబ
మెట్టు లుద్ధరించు తెఱిగినావు॥

సీ॥ ధర్మమూర్తి! నీకుఁ దర్పణ తోయము
 భక్తి నేపారు మా బాష్ప ధార
 పరమ పావన! నీకు పార్వణపుష్కద
 లకలంకములగు మా త్రికరణములు
 పండితోత్తమ! నీకుఁ బ్రచ్ఛాదనం బచ్చ
 నిజమున కలరు మా నిర్మలాత్మ
 అగ్రజాగ్రణి! నీకు నాబ్ధిక కర్మము
 పరువై న మా సత్ప్రస ర్తనంబు

తే॥ గీ॥ డెబ్బదై డేండ్లు బ్రతికినా వబ్బ యుభయ
 తారకంబుగ నీవలె గౌరవంబు
 కాచుకొన శక్య మెవని కిక్కలియుగమున
 సత్కిశాంబి రామానుజాచార్య వర్య॥

గీ॥ వన్నె గంపెడు పిల్లల న్గన్న తండ్రి
 కడుపు శోక మెఱుంగని పుడమి వేల్పు
 ఏ కొఱంతయు లేని యదృష్టశాలి
 సత్కిశాంబి రామానుజాచార్యుఁ డొకఁడె.

గీ॥ అయ్య రామానుజాచార్య యక్కటకట!
 యెగ్గు విజయనగరమున కెంతవచ్చె
 మంచి మర్యాద నడిచి బోధించు నిన్ను
 వంటి బ్రహ్మణ్యు డింక మా కంటఁ బడడు.

గీ॥ డెబ్బదాతేండ్లు బ్రతికినా వబ్బ యుభయ
 తారకంబుగ నీవలె గౌరవంబు
 గాచుకొన శక్య మెవనికి కలియుగమున
 సాధుచర్య! రామానుజాచార్య వర్య!

24. కీ॥ శే॥ వ్యాసుల జగన్నాథరావు

గీ॥ పవలు రేలు రాధాకృష్ణ -భజన గాంచి
గరిమ నవ విధ భక్తి మా-ర్గముల మించి
నాకమునకు వ్యాసుల జగ-న్నాథుఁ డరిగె
విజయనగర నివాసుఁ డు- ర్వీసురుండు.

మంజరి. నా స్తి వ్యాసుల జగ-న్నాథుని వెనుక
విజయనగరమున -విష్ణుభక్తుండు.

25. శ్రీ వల్లూరు సూర్యనారాయణరావు

సీ॥ కడగి రెంటాల వెంకట సుబ్బరావు ప్రా
పగది బియ్యే బియ్యలైతి వీవు
పార్వతమ్మను ధర్మపత్నితోడన్ గూడి
కొడుకుల న్నూతులఁ బడసినావు
బందరులో న్యాయవాదివై లక్షకు
మించు రూప్యముల గడించినావు
వ్యసనము లెవ్వియు నంటక స్వేచ్ఛతో
హాయిగా డెబ్బదేం డ్లలరినావు
కొనకుఁ గొవ్వూరిలో నెలకొంటి వీవు
సంస్కృతాంధ్రములకు బడి సల్పినావు
పౌరుష జ్ఞాన కీర్తుల బ్రతికినాడ
వార వల్లూరి సూర్యనారాయణుండ!

26. శ్రీ గంటి లక్ష్మన్న పంతులు

(ఆంధ్రపత్రిక 6-12-40)

శ్లో॥ న్యాయవాదాగ్రణీః సాధుగ్రామణీ గ్గంటి లక్ష్మణః
త్రిలింగదేశే నాస్యైవ తాదృశః కోఽపి భాగ్యవాన్.

వస॥ జ్ఞానీ వదాన్యః స్మిత పూర్వ భాషీ
సనాతనా ఒచార రతః ప్రసిద్ధః
శ్రీగంటి వంశాంబుధి పూర్ణచంద్ర
స్సలక్ష్మణ స్సర్వ జనోపకారీ.

గీ॥ ఈడున న్వాసి నీకు నీ-యింతి కలఁతి
హాయిగా మీరు కన్నవా-రలరఁ దొల్త
నరిగె నీచెల్వ పండుము-తైదు పిదప
వేల్పునగరునకు న్గతు-వేసి తీవు.

గీ॥ మిగులఁ బొడవైన నెమ్మేను-నగవు నోరు
నిండు చూపుల మేల్మి ప-సిండ్లి మెఱుఁగు
గొప్ప తెల్విఁతేటలు కల్పుఁ -గోలుతనము
మెచ్చఁదగు వాఁడు మాగం టి-లచ్చనుండు.

కం॥ తబ్బిబ్బు లాడ నొప్పవు
డబ్బునకై వెలితి పడవు -డాబెఱుఁగవు నీ
వబ్బ లచ్చనుఁడా యే
మబ్బుఁగనని నిన్నువంటి-మగవాఁ డేడీ.

సీ॥ ఏ వదాన్యోత్తము నిల్లాలు మిక్కిలి
పెట్టుపోతల పట్లఁ బేరు మించె
ఏ మహాదారుని సామే నఱువదేండ్లు
ముత్తైదు క్రొత్తడి బొట్టునుంచె
ఏ మాన్య చరితు పెండ్లాము పల్వర మగ
యాడు బిడ్డలఁ గని హాయి బెంచె
ఏ పురుషాగ్రణి కై పట్టు చిలుకల
కొలికి యందఱిలోన గొప్ప గాంచె

మగఁడు కొడుకులు కూతులు- మనుమ లెల్ల
కూర్కిఁ గొలువగ నెన్నఁడే - కొదువ గొనక.
గంటి లక్ష్మన్న చెలువ ము- క్కంటి ముదిత
యందు పొందుగ డిందె నా-సుందరమ్మ,

27. శ్రీ దండెమురాజు భగవాన్లు పంతులు

ఉ॥ ధన్యులు నిన్నఁ గన్న తలిదండ్రులు, దండెము రాజు వంశమూ
ర్ధన్యుడ, వర్క-భ క్తుడ, పుదార చరిత్రుడ, వారువేల స
మ్మాన్య నియోగి భూసుర సమాజ విభుండపు, రాజమాన సౌ
జన్య పవిత్రమూర్తివి, రసజ్ఞుడ వో భగవాన్లు నీవోహో..

28. తత్తా శ్రీరంగనాయకులు

శ్లో॥ బ్రహ్మ పాదోద్భవ స్సాధుః తత్తా శ్రీరంగనాయకః
ఉన్నతోద్యోగ చతుర శ్చిరం జీయా ద్యధాసుఖమ్॥

కం॥ తొట్టల గాచిన నందుని
కుట్టని చరితామృతంబు- గొనకొని చెవులన్
జుట్టుచుఁ దనివి న్గొనఁడి
తత్తా వంశాంబునిధి సు-ధాకరుఁ డౌరా.

కం॥ చిలునగవునఁ బను లన్నియు
నుటిది న్జేయించుఁ గ్రింది యుద్యోగులచేఁ
దెలు వెఱిఁగిన యజమానుఁడు
గుటిగా శ్రీరంగనాయకులు నాయఁ డిదో.

కం॥ పరుషంబు లాడ నొల్లఁడు
సరసుండు న్నత్కుటుంబి- చదువరి సుగుణా
కరుఁ డీ తత్తాకుల భట
గురుండు శ్రీరంగనాయకులు నాయఁ డిదో.

కం॥ కనఁ బ్రభువుల విశ్వాసము
మనుచుండు న్సుంతయైన - మాట పడక వే
తన మభివృద్ధిగఁ బనిగై
కొని కను శ్రీరంగనాయ-కులునాయఁ డహా॥

కం॥ మఱి యేఁబడేండ్లు నీవే
కొఱంతయు న్లేక యెల్ల కోరిక లలరన్
గఱివేల్పు కరుణ మనుమా
గుఱుతుగ శ్రీరంగనాయ-కులు నాయండా॥

29. శ్రీ ముప్పన సోమరాజు

సీ॥ అడుగ లేదని చెప్ప -దాలస్య మొనరింపఁ
డౌదార్యమున కల-యంగరాజు
న్యాయముగా లక్ష-లార్జించి నిజకుల
కర్మ శూరులఁ బెంచు -ధర్మరాజు
సంగీత సాహిత్య -చతుర విద్వాంసుల
పాత్రెప్పుడు న్గోరు -భోజరాజు
ప్రతిపక్ష మత్త ద్వి-రద మద భేదన
శౌర్య ధైర్య ప్రళ-స్త మృగరాజు
దుండగీడులకు నైప్పు-దోసిరాజు
పేద పెన్నెల పులుఁగుల -నృపంచరాజు
బొజ ముప్పన వారిలో -రాజ రాజు
సోయగంబున వలరాజు -సోమరాజు.

30. శ్రీ అవసరాల జగన్నాథరావు పంతులు

గీ॥ అవసరాలాస్యవాయ దు-గ్ధాబ్ధి చంద్రు
డాడి తప్పని మేటి వి-ద్యారసికుఁడు

గొప్పయుద్యోగి దైవభక్తుడు నిగర్వి
న్యాయవర్తనుఁ డీజగ-న్నాధరావు.

31. శ్రీ చుండూరు నారాయణరావు

సీ॥ ఎనలేని తన గొప్ప -తన మేడు నాల్గంత
రవుల గుమ్మటము రేబవలు పెంప
చల్లని చేతుల న్దల్లి పిల్ల న్వలెఁ
గాల్వల గోదారి కాఁగిలింప
వేయి తీరుల కూర -గాయల నింపారు
కమ్మతోటలు చవు ల్లుగ్గుఱింప
తిని పెట్టఁగల మేటి -తెగువరి తగువరు
లిరుపేదలన్దని-యించిపంప

వన్నెవన్నెల సన్నని -వలువ లల్లు
సులువుగా బేరములు చేసి -కలిమినొల్లు
నెఱ చదువరులకుఁ బసిండి -విరజల్లు
పాడిపంటల పుట్టిల్లు -పాలకొల్లు॥

శ్లో॥ చుండూరు నారాయణార్య -కవి గాయక బాంధవ
వదాన్య మూర్ధన్య మాన్య -త్వం జీవ శరదాం శతమ్॥

గీ॥ ఆహూయ విజయఘంటా
కంకణ మత్యంత సమ్మదేనాదాః
కలిరపి కృతాయతేహా
చుండుర్నారాయణ త్వయా చిత్రమ్॥

సీ॥ కోరు మిచ్చెద నంటి -వొర నీసరి యీవి
కాఁడు నాకెందున -గాన రాఁడు
నీచూపు చల్లన -నీమాట మెత్తన
నెమకిన న్నిచేతి -కెముక లేదు

ఎందఱనో తిర్చె - మెత్తిన కానుక
 నీ వొంటి నిడు నగ - కీడురాదు,
 నినుగాంచి పెంచిన - నీ తలిదండ్రుల
 స్వేల్పు ప్రోలున నెల-కొల్పినావు
 నెగడి తొడపుట్టువుల పర్వు - నిల్పినావు
 చాల చుండూరు వంగడ - మేలినావు
 పాలకొల్లున హాయిగా - వంద యేండ్లు
 బ్రతుకుచుండు నారాయణ - రావు నీవు॥

కం॥ ఎగ్గెన్నక యందఱికి
 న్నగ్గున నీపాలకొల్లున న్నడు తెంపున్
 దిగ్గున నీవి న్నేర్పిన
 జగ్గయ మనుమఁడవు నీకు - సాటి యిఁకేఁడీ॥

[28-1-34 తేదీన పాలకొల్లులో దాసుగారికి విజయఘంటాకంఠణ సమర్పణ సందర్భము]

32. శ్రీ ఇనగంటి బుచ్చితమ్మయ్య

-1 స్వరజతి - కాంతోజి - చత్రస :-

ప॥ సానిదపమగసా! రిసనిపదసా! సమగరి! గదపమ! గనిపధరి ॥సా॥
 సామిచెలి గనరా! కరుణ గొనరా! మగువ ను!సు రిడుట!

తగదు సుమి॥

ల॥ పాధానిపాదమపమాపదమగపదగారిసీధమాగాపదరి
 కామించి యున్నది రమా పొలతు!క యినుగంటి బుచ్చితమ్మయ్య
 దొర॥

33. శ్రీ కరిడేహాల శ్రీనివాసరావు

శ్లో॥ కర్డాల శ్రీనివాసేన ముద్రితా పక్షపత్రికా
 ప్రసిద్ధా సేతుశీతాద్రి భూయా దాచంద్ర తారకమ్.

34. శ్రీ పాలంకి సూర్యనారాయణ

శ్లో॥ సర్వ సంపద్యుతః సాధ్వీ భర్తామృతకరః సుధీః
ద్వితీయదాన్యః పాలంకి సూర్యనారాయణో భిషక్.

35. విజయనగరము సబ్ కలెక్టర్ మెహర్

శ్లో॥ ముహూ రహరహ రిహ మెహర
మృహోన్నతం జనహితం దయా సహితమ్
పాలక బహుకృతం గుణ
మహితం పాయా దహో మహాదేవః.

36. బి. రాఘవేంద్రరాజు

గీ॥ వితరణంబున సంగీత విద్యయందు
రామభక్తిని భోగ సామ్రాజ్యములను
మిక్కిలి రసజ్ఞతన్ నిన్ను మించ నేర
డెవ్వడై నను బి. రాఘవేంద్ర రాజ

37. శ్రీ జుజ్జవరపు బ్రహ్మన్న

శ్లో॥ సమస్త విభవోపేతో విష్ణు భాగవతాగ్రణీః
దాతా భోక్తా జుజ్జవర్పు బ్రహ్మన్నః స్యా చ్చిరం సుఖీ॥

38. విజయనగరం - శ్రీ పేర్లసత్తెయ్యసెట్టి

గీ॥ ధర్మ మార్గము నప్పక - ధనము గూర్చి
అగ్రహారము లొనరించి - యఖిల సంప
దలను మించు పేర్ల సత్తెయ్యకు సాటి
కార వైశ్యులయందునఁ - గాన రాధు.

39. గజపతి నగరము శ్రీ పొట్టా అచ్చయ్యసెట్టి

క॥ పెట్టె నేబ్బదల కన్నము
పుట్టెడు బలగమున సకల - భోగములకడన్
ముట్టెన్ వైశ్యుల లోపలఁ
బొట్టా యచ్చన్నవంటి పురుషుం డేడి.

40. శ్రీ చిన్నారావు

గీ॥ అన్నవరపు సత్రమందు ధర్మము గాయ
ధర్మవరపు వేల్పు దాటులేయ
నీవె దగుదు పసిడి నెమ్మికి దలపోయ
చెలుల మేలు వ్రాయ జిన్నరాయ

41. నాయక ప్రశంస

ఆ॥వె॥ కోడె రామమూర్తి - గొప్ప బలాధ్యుడు
రామదాసు నాయు - రణ చతురుఁడు
జనులఁ గాచు పైన - సన్యాసినాయఁడు
హనుమ మల్లనాయఁ - డమితదాత.

42. వివిధవ్యక్తులు

గీ॥ ఘనులు సోమంచి భీమశం - కరుడు, కొమ్ము
రెడ్డి మూర్తియుఁ, జాగంటి - త్రిపురసుంద
రయ్య, బాదము వేంకట - రత్నగుప్త,
పైడ వేంకట చలపతి, - బసివిరెడ్డి.

43. శ్రీ సొలసా వెంకటరామయ్య

పిలిపించెన్ నన్ను వణి
క్కుల మణి సజ్జనవిధేయ గుణనిధి పాల్కోల్

శాలనా వెంకట రామయ

కలుముల చెలి మగని పెండ్లి కత లాలింపన్,

44. శ్రీ జూపూడి వెంకన్న

గీ॥ మేనరికము వావి-మిసమిస నూనూగు

ప్రాయము కులగుణ-వై భవములు

సుబ్బమాంబ మఱియు-జుప్పూడి వెంకన్న

యలరుచుండ్రు కొత్త-యూలుమగలు.

45. శ్రీ జూపూడి సుబ్బన్న

సీ॥ కన్యావరణ వేళ ఘన సదస్యము తఱి

ద్విజులకుం దగిన సత్కృతు లొనర్చి

ఐదు దినంబు లహర్దివముం బేద

సాదల కన్నవ-స్త్రము లొసరి

ఆబాల గోపాల మందఱానందము

దవుల నూరేగు నుత్సవము సల్పి

ప్రియ బంధు మిత్రులం బిన్న పెద్దల నెల్ల

నర్హముగా గడు నాదరించి

అగ్రజుడు పెండ్లికొడుకున కాకివీడు

నందు నెలకొన్న గౌరవైశ్య ప్రభుండు

శక్తికొలది ధర్మము కొనసాగ నిచ్చి

పేరు జుప్పూడి సుబ్బన్న జూరఁ గొనియె. 19 - 3 - 25.

VI విద్యుత్ప్రశంసా స్తవకము

1. శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శ్రీ ఆకొండి వ్యాసమూర్తి

గీ॥ ఆంధ్రమున భారతంబుల - నాచరించి
కీర్తిఁ గైకొందు శ్రీపాద - కృష్ణమూర్తి
పండితాగ్రణి యాకొండి వ్యాసమూర్తి
వారి సాహస మేమనవచ్చు నొర!

2. తంగుటూరు శ్రీరాములు

గీ॥ ఆంగ్ల భాషను సుకవిత్వ మాచరించు
వ్యసనరహితుండు, సూన్యతవాక్కు, విమల
హృదయుండు, పరోపకారి, పాపదమనుండు
తంగుటూరి శ్రీరాము తెంతయు ఘనుండు.

3. శ్రీ ఓరుగంటి రామారావు

చెండు॥ మా యోరుగంటి రామారావు తెలుఁగు
పెరుమాళ్ళ పాట యొప్పిద మలరించు.

4. శ్రీ బంకపల్లి బాలకృష్ణదాసు

ఆ॥ వె॥ నీకు విజయవాడ - నెలపు నీ వేలుపు
స్వర్ణదుర్గ భాగవతుండ నీవు
నిన్ను వంటి దాత నెమకిన న్నేడిటు
బళిర బంకపల్లి బాలకృష్ణ॥

5. శ్రీ మద్ది రంగనాయకులు

ఉ॥ వాసిగ యక్షగానముల-భక్తిరసం బలరారఁ బెక్కులన్
జేసి యశంబుఁగన్న సర-సీజభవాంఘ్రిజవర్యు సద్గుణ్

భాసితు రంగనాయకులు-దాసుని మద్దికులాబ్ధిచంద్రునిన్
శ్రీసుదతీమణివిభుఁడు-శ్రేయము లెప్పు డొసంగికావుతన్.

6. శ్రీ గోరు వీరభద్రదాసు

గీ॥ నాదు శిష్యోపశిష్యుఁడై నా రచించు
హరికథల నెల్ల నేర్చి సభ్యాళి మెచ్చ
నాట పాట మాటలఁ గడు నారితేరి
దొడ్డ పేర్గోరు వీరభద్రుండు కొనెడు॥

7. శ్రీ కొమ్మూరి బాలబ్రహ్మానందదాసు

శ్లో॥ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తేః కలాప్రపూర్ణ కవిసార్వభౌమస్య
శిష్యో మహామహోపాధ్యాయస్యానందనామకః జీయాత్.

గీ॥ ఇంపుగా శ్రీహరికథవిన్దింపఁ గలుగు
చలువుమై నాంధ్రకవనంబు చెప్పఁదగును
నతము కొమ్మూరు వంశాబ్ధి చంద్రుఁడలరు
వాసి బాలబ్రహ్మానంద దాసుఁ డితడు.

8. నాటి హరికథక శ్రేష్టులు

గీ॥ హరికథకుఁ గుప్పసామినాయుండు, నాది
భొట్ల నారాయణుండు, చేబ్రో లెఱకయ
వాజపేయ సుబ్బయ్యయు బాలకృష్ణ
దాసు నేమానివరహాళు తగిన వారు.

9. శ్రీ బుట్టా శేషగిరిరావు

కం॥ బుట్టగల వారి లోపల
బుట్టా శేషగిరిరావు - ముఖ్యుఁ డతఁడబుల్

జట్టున దివి కేగంగాఁ

గుట్టలకు న్గవుల కూతకోల యిఁకేదీ!

కం॥ పరువగు బుట్టా శేషగి

రిరావు తగు నాటక మొనరిచె బుధు లలరన్

మరి యేడి యిట్టి కపి

శ్వరుండు సముచిత పదార్థ భావజ్ఞుడిలన్.

గీ॥ తెలుఁగునాడునకు న్గొప్ప - దెచ్చినాఁడు

మంచి చదువరి యను పేరుఁ - గాంచినాఁడు

విజయనగర ప్రభుల పేర్ని పెంచినాఁడు

సాటిగానని బుట్ట శేషగిరిరావు.

10. శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రి

శ్లో॥ వేంకటేశ్వర శాస్త్రితు శ్రీరామస్వామి శాస్త్రిణః

వావిళ్ళ వంశక్షీరాబ్ధి రాకాపూర్ణ సుధాకరః॥

శ్లో॥ వస్త్రేణ వపుషా వాచా విద్యయా వినయేనతే

కోపి నస్యాత్ సమోఽత్యంతం వేంకటేశ్వరశాస్త్రిణః

11. శ్రీ రుద్రాభట్ల రామశాస్త్రి

శ్లో॥ పండితగ్రామణీ రుద్రా

భట్టాగ్రజ కులాగ్రణీః

సహస్రమాస జీవీ శ్రీ

రామశాస్త్రి దివంగతః

గీ॥ అడుగ నిక్కమె మెత్తగా - నుడివినాఁడు

మంచియే తీసికొని హెచ్చరించినాఁడు

చట్లఁ దనుమించు చదువర్ల సలిపినాడు

బ్రతికినా డెనుబది యేండ్లు - రామశాస్త్రి.

12. శ్రీ దంటు సుబ్బావధాని

శ్లో॥ శ్రీ దంటు సుబ్బావధానీ వాగ్మీవై దిశసత్తమః
కవి ర్వదాన్యః సర్వశ శ్చతుర్భాషావిశారదః.

గీ॥ వాసికెక్కిన చదువుల - పంటచేని
యుల్కు కుల్కుల తీయని - పల్కుతేని
ఎఱుఁగుఁ దెవులులకు న్నందు - లెన్నియేని
యే వెఱపు లేని దంటు సుబ్బావధాని.

శ్లో॥ వైదికాచార సంపన్నః! సర్వ విద్యాధురంధరః
స్వర్గస్థః సుబ్బావధానీ! దంటు వంశాబ్ధిచంద్రమాః

గీ॥ తెలుఁగునాడునకు న్వాసి - తెచ్చినాఁడు
మంచి చదువరి యను పేరు - గాంచినాఁడు
ఏబడవ యేటఁ బెంద్రోవ - కేగినాఁడు
మేవడి న్బాని దంటు సుబ్బావధాని.

13. శ్రీ వెదురుమూడి రామారావు

శ్లో॥ త్రైలింగ సంస్కృతాంగ్లేయ పార్శ్వ భాషా విశారదః
న్యాయవాదీ వెదుర్మూడి రామారావ్ వైష్ణవోత్తమః

మంజరి॥ గొప్పగాఁ గొడుగులు - కూతు లింపలర
మనుమలు, మునిమనుమలు కొనసాఁగ
నిండు చదువరులు - నిన్ను గొండాడ
మాయమైనావ రామారావ యయ్యో!

14. నగర్కొయిల్ డాక్టరు

శ్లో॥ పియానో వాదనచణా
వీణావాద్య విచక్షణా!

ప్రాచీనార్యాచీన గాన
సమానేయంసరస్వతీ॥

15. శ్రీ తిమ్మరాడ్వేంకట శివరావు

గీ॥ పేద విద్యార్థులకు బడి వేతనములు
శాశ్వతముగఁ బలుపుర కొసంగినాఁడు
సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల భాషా విశారదుండు
తవరయా తిమ్మరాడ్వేంకట శివరావు.

16. శ్రీ వల్లూరి జగన్నాథరావు

గీ॥ వితత సంగీత సాహిత్య - చతురతయును
ఘనతరోద్యోగ మఖిలసౌఖ్యములఁ గాంచి
ఆంధ్రశారీరకగ్రంథ - మాచరించె
నవ్యకీర్తి వల్లూర్ జగన్నాథరావు.

17. తిరువళ్ళూరు రాజాయిపాట

గీ॥ జిలుగు రతనాలపేట పూచెండులాట
క్రొంజపుల యూట అమృతంబు కొలను మోట
వలపు ముద్దులమూట పువ్విల్లువేట
హాయి నొడపోయు తేట రాజాయిపాట.

18. శ్రీ పంతుల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి ధ్వన్యాలోకము

శ్లో॥ త్రిలింగ భాషయా ధ్వన్యాలోక మన్వవదీ దయమ్
పస్తలాన్వయ రాకేన్దు ర్లక్ష్మీనారాయణః కవిః॥

గీ॥ నాటు తెలుఁగున వేలుపు మాట గుట్టు
తెలుపఁజాలిన చదువరి కలుగు టరుడు;

ఈ నుదుల కూరుపరి పిన్నయైన గాని
పెద్దపని చేసి మిక్కిలి పేరుపొందు॥

19. శ్రీ కానుకు ర్తి లక్ష్మీనరసింగరావు పంతులు

సీ॥ తంత్రి వాయించు సుధారస మొల్క నెం

తేనిఁ బ్రసంగించుఁ జేనెచిల్క

నలువారఁగా వ్రాయు నాల్గైదు భాషలఁ

బరుల కెల్ల పుడువకృతులు చేయు

ఆగర్భశ్రీమంతుఁడై విరాజిల్లు స

త్సంగతికి న్నడు సంతసిల్లు

ఆత్మలాభము మాని యధిపుల సేవించు

మఱిమఱి రామనామము జపించు

విజయరామ మహారాజ గజపతీంద్రుఁ

గరముఁ బ్రోత్సహ మొనరించి గానపాఠ

శాల స్థాపింపఁజాలిన సకలరసిక

శేఖరుఁడు కానుకు ర్తి నర్సింగరావు.

సీ॥ చల్లని కుత్తుక న్నరసంబుగాఁ బాడు

నింపుగాఁ దంత్రి వాయింపఁ గలఁడు

హితమిత మృదుభాషి - యెవరికి న్లోంగఁ దా

గర్భశ్రీమంతుఁడు - గర్వికాఁడు

ఇంగ్లీషు హిందీ తెలుగుల జాణ శ్రీ

రామకోటి వ్రావూ - ధీమహితుఁడు

రమణీయమూ ర్తి పరద్రవ్య మెఱుంగఁడు

రసికుఁడు బంధుమిత్రపరవశుఁడు

కానుకు ర్తి వంశాబ్ధి రా కావిధుండు

చెల్లిపోయె లక్ష్మీనరసింగరావు

అటువదారేండ్లు బ్రతికి బుధాళి పొగడ
ఇచ్చకములాడ నొల్ల డా బుచ్చిబాబు.

20. శ్రీ ఎనమండ్ర నారాయణమూర్తి పంతులు

సీ॥ ఆంధ్రాంగ్ల భాషల నధికసాండిత్యము
మధుర ప్రబంధ నిర్మాణశక్తి
ముత్తియములవంటి పుత్రుల గూఁతుళ్ళు
బలుపురఁ గన్న యశావనధనమ్ము
హితమిత వాక్కులు హృదయమా వేష మ్ము
దారత్వము పరోపకారబుద్ధి
ప్రభువుల యెడల నపారవిశ్వాసము
మచ్చ సుమంతము లేని మంచినడత

వెలయ గానకవిత్వాభివృద్ధి చేయ
శ్రీ విజయరామ గజపతి భూవిభుఁ బురి
కొలిపి యెంతయుఁ గవిగాయకులకు గార
ము నెనమండ్ర నారాయణమూర్తి కూర్చు.

21. శ్రీ కోడుగంటి రామదాసు పంతులు

మంజరి॥ రామ జోగారావు ప్రథమ పుత్రుండు
కోడుగంట్యన్వయ కువలయేశుండు
గొప్ప భారద్వాజ గోత్రోద్భవుండు
దైవభక్తుఁడు రామదాసనాముండు
వైణికాగ్రణి హోయి బ్రతుకు నూరేండ్లు.

22. శ్రీ పసుమర్తి యజ్ఞనారాయణ శాస్త్రి

మంజరి॥ బందరుపురవాసి - పసుమర్తివంశ
జలధి చంద్రుండు కాశ్యపసగోత్రుండు

వెలనాటి వైదిక-విప్రుడు సూర్య
నారాయణుడు జన్మబ్రహ్మచారి
యనఘుడు యజ్ఞనారాయణశాస్త్రి
సర్వకళావేది - జగదుపకారి
శివభాగవతుడు వాసిగఁ బ్రచురించు
వరచిత్రకళ స్థిరప్రఖ్యాతి నలరు. (7-8-39)

23. శ్రీ ముడుంబ నరసింహాచార్యులు

గీ॥ అఖిల లోకోపకారార్థమై రచించెఁ
గావ్యములఁ బెక్కులన్ మతగ్రంథములను
కవిశిఖామణి వైష్ణవగ్రామణి నర
సింహుఁడు ముడుంబ వంశాబ్ధి శీతకరుఁడు.

24. శ్రీ కొంపెర్ల సుబ్బారాయ శాస్త్రి

గీ॥ సకల సిద్ధాంతముల బృహస్పతిసముండు,
సంస్కృతాంధ్ర భాషా విచక్షణుఁడు, రసిక
శేఖరుండు, వదాన్యుండు, శిష్టవిప్ర
నాయకుండు కొంపెర్ల సుబ్బారాయశాస్త్రి.

25. శ్రీ పరవస్తు రంగాచార్యులు శ్రీ బులుసు పాపయ్య శాస్త్రి

గీ॥ జగతిఁ బరవస్తు రంగయాచారి వంటి
బహుముఖప్రజ్ఞ గలిగిన పండితుండు
బులుసు పాపయ్యశాస్త్రినిఁ - బోలినట్టి
నిఖిలవేదార్థవక్త జన్మించఁబోఁడు.

26. తిరుపతి వెంకట కవులు

గీ॥ ఉభయభాషా కవులలో సమున్నతిఁ గని
సకల రాజసభల యందు జయముగాంచి

శతవధానంబు సల్పు పండితులులేరు
భళిర తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు దక్క-

27. మహామ హోపాధ్యాయ-శ్రీ క్రొక్కొండ వెంకటరత్న శర్మ
తరువోజు|| అలరె మహామహోపాధ్యాయుఁ డౌచు నాంధ్రభాషా పండి
తావతంసుండు| సలలిత వాక్కుభాసార సంప్రీత సకల సజ్జన
సభాచయుఁడు క్రొక్కొండ|కుల పయఃసాధోధి కువలయేశుండు
కోమలహృదయుఁ డకుటిలవర్తనుఁడు| కలుషదూరుండు
శంకరమతశాలి కవికుంజరుండు వేంకటరత్నశర్మ.

గీ|| సాంఖ్య శాస్త్రంబు చేతను సర్వశబ్ద
వితతి నోంకారమయము గావించినాడ
వే మహామహోపాధ్యాయ! విబుధగేయ!
ప్రచురసత్కర్మ! క్రొక్కొండ! రత్నశర్మ

28. మహామ హోపాధ్యాయ శ్రీ తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రి

(పష్టిపూర్తి సమ్మాన సభ)

మంజరి|| తెఱగంట్ల నుడి తీరు - తెలిసి తెల్పుటకుఁ
దగువాఁడ వీవె తా - తా సుబ్బారాయ
హాయిగా నిఁక నెన్ని - దై దేండ్లు మనుము
పేరూరి యరవల - పెంపు నిలుపుము
నీ వంటి చదువరి - నేలయం దరుదు
పాఱులకన్నాక - *వహితోడునీడ!
దొరల మెప్పించు పం - తుల మేటి వీవు
వేలుపునుడి బడి వెన్నెలగాయ
నెలనవ్వున స్వేచ్ఛ - దే చదువైన
కన్నట్టెదవు పైకి - గఱకుగాఁ గాని

* వహి = వృద్ధకము.

జాలిగుండెవు నీకు - సాటి యెవండు
చిన్నలకు న్నంది - సెబ లెటింగి
వెరవు మప్పుటకు నీ - వే యాటపట్టు
నాకన్న చిన్న వ - న్నానిన్ను బొగడి
నాటుమాటలు మఱి - నా నోట నూర
నాటసాటలమేటి - నగుచు దీవింతు.

29. శ్రీ ఆర్యసోమయాజుల పార్వతీశ్వరావధానులు

శ్లో॥ ఆర్యసోమయాజివంశ! భరవ్యాజగోత్రజాత!
పార్వతీశ్వరాభిధాన! యజుర్వేదవిద్యరేణ్య!

కం॥ నడువడి దిద్దు పనులఁ దగు
*మిడియల చదుపరులలోన మేటి, నుడువు త
ప్పడిదిగొ మావాడియ్యెడఁ
గడుఁ బొగడిటు గొనుట మాకుఁ గన్పండువుగా.

కం॥ తొలిమినుకులు దిన్నఁగఁ బం
తులు చెప్పినయట్లు పలికి దొడ్డచదువరుల్
సలిపిరి మే లిప్పటి వా
రలు నాలుక మెదపలేని వ్రాయసకాండ్రే.

30. వివిధ విద్యారంగ ప్రసిద్ధులు

సీ॥ గంటె సీతన నీల - కంఠావధాని ప్ర
ముఖులు నిశమశాస్త్రములకు ఘనులు
ముఖ్యులు జ్యోతిషం - బున దండిభట్ల రా
ముండును బిడపర్తి మూర్తిశాస్త్రి,
నాయకు ల్వైద్యము-నన్ మండలీక వెం
కన్న మంగయ్యనాయఁడును మిగుల

న్యాయవేదాంతము-లందాదిభట్ల మూ
 ర్తియును గూరెళ్ళ సూరియు నధికులు
 వ్యాకరణమున నోరి బ్ర-హ్మణ్యశాస్త్రి
 పేరి వెంకటశాస్త్రియుం-బెద్దవారు
 పేర్కొనిరి స్మృతుల న్నడి-వింటి రామ
 జోగిశాస్త్రియుఁ జిరపూరి-సోమయాజి.

గీ॥ ఆంగ్లభాషఁ గిళంబి రా-మానుజుండు
 సంస్కృతము తాత సుబ్రహ్మణ్య-శాస్త్రి విజయ
 నగరమున నేర్పి బడులలో-నన్ గురువుల
 గురువులై గొప్ప ప్రఖ్యాతి-గొనుచునుండ్రు,

సీ॥ ఉద్యోగులై పండితోత్తము లగు వారు
 పంతుల శ్రీరామ-పండితుఁడు, జ
 యంతి రామయ్య, జం-ద్యాల గౌరీనాథ
 శాస్త్రి, హర్షాగభూషణుఁడు, గిడ్డు
 రామమూర్తియును, గు-ర్జాడ యప్పారావు,
 వావిలాలా వాసుదేవశాస్త్రి,
 ఆత్మకూరి నృసింహ-యజ్ఞ, ధర్మవరపు
 కృష్ణమాచారి. కూరెళ్ల సుబ్బ
 రాయగుప్తయు, దాసు శ్రీ-రామకవియు,
 మచ్చ వెంకటకవియును, -మండ సూరి.
 దేవగుప్త నన్యాసి, నా-దెళ్ల పురుష
 మణియును, జల్లేపలి హను-మంతరావు.

సీ॥ సంస్కృతాంధ్రములం దసములు శ్రీ రామకృ
 ష్ణకవులు శతవధానకరులు శివ
 రామచిదంబరుల్ శ్రీ మండపాక పా
 ర్థతుఁడు మల్లాది యచ్యుతుఁడు పంతు

బ్రహ్మయ్య యాకొండి - వ్యాసమూర్తియుఁ దెలుం
గందు శ్రీ మంత్రప్రగడ భుజంగ
రావు, వడ్డాది సుబ్రహ్మణ్యుడు, పాన్లంటి,
చెట్టి, చిలకమర్తి సింహు, లాది
పూడి సోమనాథుడు, బేతపూడి సుభగ
వానుఁ డాచంట శర్మ, త్రిపాన తమన
రాయకవి, మామిడన్న భద్రమ్మ, బుట్ట
సూరమయ్యను, గుండచ్చెమ్మ నారులందు.

సీ॥ న్యాయవాదులలోన నాయకుల్ మారెళ్ళ
చలపతియున్ బుట్ట శంకరుండు
కూరెళ్ళ వెంకన్న గుండాల చంద్రుఁ డా
కెళ్ళ సూరయ బజ్జెళ్ళల్లి సూర్య
నారాయణుండు బయ్య నరసింహ చల్ల పే
రయ్యయు సోమంచి శ్యామలుండు
గంట సుబ్రహ్మణ్య లక్ష్మన్నలు పేరి నా
రాయణమూర్తి పురాణ వెంక

టప్పయ్యయు మండ సూర్యనారాయణుండు
ఓరుగంటి సుబ్రహ్మణ్య వల్లూరి సూరి
దాసు మాధవరావు దుర్వాసమూర్తి
చదలవాణ్ణోపి మోచర్ల చంద్రరావు.

V దేశ ప్రశంసా స్తబకము

౧

మనదేశము మనసీమ

1. భరతమాత

గీ॥ సరిగ మాపని ధర్మము - జరిపి మమ్ము
గరుణ నేలుము భారతి - భరతమాత
భారతీయుల కెల్ల నీ - ప్రాపుదక్క
కలుగునా వేటు శరణ మో - కన్నతల్లి.

కం॥ సరిగ మని సరిసరిగ మా
పరిధానము* లుంచుకొనెడు - స్వాతంత్ర్యముతో
దిరిగించు మమ్ముఁ గావ్యేం
దిర భారతి మేము భార - తీయులమమ్మా.

[మదరాసు సంగీతసభలో చదివినది]

2. భరతవర్షము

(ద్వితీయ ప్రపంచ సంక్రామాంతరము)

సీ॥ ప్రతివ స్తువు న్నాల్లు - వంతులు ధర హొచ్చె
నెంతటి దుర్దశ - యిప్పువచ్చె
సంక్రామమునకునై - సకలభనము చెల్లె
భటునికరము పరం - పదమువెళ్ళె
వర్ణములకుఁ బర - స్పర కలహముమించె
బ్రాచీన మర్యాద - లంతరించె
కలుపు, వింతతెవుళ్ళు - మఱిమఱి కొనసాగె
బ్రజలకెల్ల న్నాస్వర్థ - పరతరేగ

* పరిధానము = వస్తు వివిమయము.

డంబ మేసారె, దుష్టభో - గంబు మీతె
ధర్మము నశించె, స్త్రీస్వతం - త్రతలభించె
ఆ స్తికత యద్గువట్టె స-త్యమ్ము గిట్టె
కర్మభూమికి శని గూడె - జ్ఞానమూడె.

హరిణి॥ ప్రబల రిపుసంగ్రామాత్ తుమా న్మహుర్విషమజ్వరా
దననసర వేషాలంకారాన్నిరుద్ధ వణిగ్జనాత్
బహుకులమతాన్యోన్య ద్వేషాద్విదాశితవై భవా
దవతు సపునర్జాజ్ఞికర్మావనిం విజయోన్నతః॥

గీతిః॥ దుర్గమ దేశాన్గత్వా ౭ కుర్వన్ భవదాజ్ఞయా మహాయుద్ధమ్
భారత వర్ష భటా, స్తాం స్తోషయ, ద త్వే ప్సితం బ్రిటిష్ రాజ॥

సీ॥ భారతవర్ష మ - హారాజపుత్రు లు
సుఱుఁగోలు పడిరి నీ - కొరకుఁబోరి

కర్మావనీ భట - కాంతలు నీకయి
బహుఘోర వై భవ్య - పాత్రలైరి

పుణ్యభూమి న్దన - ము న్ధాన్యములు నిన్ను
బట్టి బొత్తి గనిట్లు - వట్టిపోయె

ఆసేతు శీతన - గాంచిత ప్రజలెల్ల
నీ చెప్పుసేతల - నిరుగు చుందు

రింత విశ్వాసమున నిన్ను - నెప్పుగొల్చు
హిందుదేశ నివాసుల - కీ వభీష్ట
పదవులందిచ్చి వేగఁగా - పాడఁదగవు
కరము మే లెఱింగిన బ్రిటిష్ - దొరతనంబు

3. బ్రిటిష్ పరిపాలన

మాళవగోళ - చతురస్ర

ప॥ బ్రిటిష్ పరిపాలనంబు వింతలు-

పిన్న పెద్ద మర్యాద లేక పెంచుచుండె వంతలు

అ॥ కట! మారె మంచిపొంతలు-

కొఱగాని జాతివాని గోటు లవెంతలు

చ॥ ఏల చెప్పవలయు నేటి దుడుకులు

రచ్చ కెక్కు-చుందురు కన్ననాకొడుకులు

తాళగలవ దగినవారి మిడుకులు-

తలదాకనలసె సిగ్గువలన ముడుకులు ॥బి॥

4. తెలుఁగు సీమ

సీ॥ పాడిపంటల నెల్ల నాడుల నిండిన

దనయుము మన మంచి తెలుఁగుసీమ

కలిమికి నలువనెచ్చెలి కున్నిపట్టు ని

చ్చలు మన పుట్టిన తెలుఁగుసీమ

వేయేం డైదురులేక రాయలు మొదలు తేం

డ్లలరిన మన మేటి తెలుఁగుసీమ

తిక్కన పోతన్న తిమ్మన్న పెద్దన్న

వెలసిన మన గొప్ప తెలుఁగుసీమ

చెలఁగు నన్నియిమ్ముల మన తెలుఁగుసీమ

చెలఁగు పెద్దయేఱుల మన తెలుఁగుసీమ

తనరు పొడవుగుడుల మన తెలుఁగుసీమ

పొనరు వేల్పుకొండల మన తెలుఁగుసీమ.

తరువోజ:

నలు తెఱంగుల తెన్న నలుపుగా నింట నంగక పల్కు జాణలు

తొలికమ్మ

వెలనాడు తెలగాణ్య వేగినా డాబువేలవారు స్నేలవేలుపు లందు

పెలుచఁగా పల్నాడు పెనుముర్కినాఁడు వింత కరణకమ్మ

వేపారులెల్ల

లలిఁ గోనసీమ యలరు తోట దిమిల లంకలలోన మెలంగు
ద్రావిడులు.

కం॥ మానిసు లనందగిన ప్రజ

లీనేల దైనుఁగువార లే, యేమనఁ దె

ల్లే *నేటెల్ల నుడులలో

గాన న్మాటలకొలంది గారవమబ్బున్.

మ॥ తెలుఁగు న్నన్నడ మప్పచెల్లె లటు లెంతే కై తలు న్నాతలున్

పలుకు ల్నడ్వడు లెల్ల వంటకములు న్బాటాటలు న్దొగ్గులున్

తలఁపు ల్పెయ్యులు నించుమించు వలకేల్దాచేయి చందంబుగా

వెలయు న్గాని విలాతియేలుబడికి న్వేరొటయే మేలగున్.

తెలుఁగుపలుకుచేను-వలనుగాఁ బెఱుగదు

వేల్పునుడువు కలుపుఁబెఱుకకున్న

తెలుఁగుసీమ కేల్బడిల వేఱు కాదేని

దెలుఁగువారి బ్రతుకు-తిన్నఁబడదు.

చ॥ తురితపు దాడపాట, కడు దుందుడు కెంగిలి నంగిమాట, యే

కురవలనైన నా స్తి సమకూర్చు కొనన్బడు పీకులాట, పై

దొర కెటులేని లంచమిడి దొంగిలు బల్తలపాటుపీట పొ

ర్పొరి వెలిపుచ్చు నా యజ్ఞవమోట సయించునె తెల్లుపేరిమిన్.

ఉ॥ ప్రేముడియొప్ప నొండొరుల పేరున కోరిచి తెల్లువార లెం

తే మరియాద నొక్కటయి తెన్నువిలాతికి వేఱె యేల్బడిన్

నేమముతో గడించుకొని నేర్పున నెగ్గెడు కల్మిబల్ములన్

వేమఱుఁ గల్గఁజేసి వడిఁబెంచు వెలుంగులతేడు నిచ్చలున్.

ళా॥ వారున్వీరనఁబోక తెల్లనెడు నవ్వారెల్ల నొండొర్మికన్

మేరన్మీఱక రచ్చలెక్కి తమసామ్యే వేఱుగా నేల్బడిన్

* నేటు = దృఢ మైనది, ఋజువైనది.

దాతే యుద్ధేలమాడ్కిఁ జేసికొనఁ బంతంబూనిన న్దప్ప కా
సీరాముండు బిఱాన సాయపడి లచ్చి న్నెచ్చి యిచ్చున్డుఁడి.

మ॥కో॥ పట్టుపట్టి తెనుంగువారలు బాసిసీండ్లటు గాక యా
వట్టిపోకిరి పంద తైర్వడవాండ్ర నమ్మక నేర్పుతో
నెట్టులేనియు బెల్లుసీమల యేబ్బడి న్మన చేతిలోఁ
బెట్టుకొంటకుఁ బూనుకొందము వేల్పు సాయముచేయుతన్.

5. త్రిలింగదేశ ప్రశంసా

శ్లో॥ త్రిలింగదేశభాషైవ పరుషాక్షరవర్జితా
విస్వప్తా సర్వసులభా స్వతంత్రా సార్వతాకికా॥

శ్లో॥ త్రిలింగభాషైవాస్మాకం నాండ్రభాషా కదాచన
వయం ప్రమాదతోహ్యంద్రా ఇత్యాఖ్యాతా న సంశయః॥

శ్లో॥ వేదబాహ్య ద్రావిడా ల ప్యాండ్రాస్తే మ్లేచ్ఛజాతయః
రామేశ్వరప్రాంతజనా స్తస్మాదాంధ్రాః కథం వయమ్॥

శ్లో॥ సమశీతోష్ణస్థిత్యా సంతతధనధాన్యభోగసంపత్త్యా
విద్యావినయవిభూత్యా త్రిలింగదేశ శ్చకాస్త్రివిఖ్యాత్యా॥

శ్లో॥ తృణకామజలసమృద్ధః సంతతపావనకులీన పరిశుద్ధః
శిష్టాచారనిబద్ధః త్రిలింగదేశః ప్రసిద్ధకవివృద్ధః॥

శ్లో॥ త్రిలింగదేశ వాస్తవ్యః స్వతంత్రః సూన్యతప్రతః
దానధర్మదయావీరః సర్వతోముఖపండితః॥

శ్లో॥ హ్యపజ్ఞాకృతకావ్యః స్వతంత్రనిష్క్రలుషజీవనః ఖ్యాతః
నిత్యదయాంతఃకరణః స్త్రిలింగదేశోద్భవః సురూపాధ్యః॥

శ్లో॥ శ్రీశైల కాలహస్తి ద్రాక్షరామ త్రిలింగదేశోయం
భాషాత్ర సహజసిద్ధా విభాతి శశ్వదపి లోకమాతేవ॥

శ్లో॥ త్రిలింగభూరేవ భూమిః | త్రిలింగనరపవనా
త్రిలింగభాషైవభాషా నాత్ర కార్యావిచారణా॥

....

గీ॥ తెలుఁగు మాటాడువారలు - తెలుఁగువారు
కాని చెడుగులౌ నాంధ్రులు - కారు కనుక
ఆంధ్రరాష్ట్రము మాది మే-మాంధ్రుల మని
చెప్పుకొనరా దిఁక న్దెలు-సీమవారు॥ [ఆంధ్రపత్రిక 28-11-1941]

6. ఆంధ్రుల కర్తవ్యము

గీ॥ రెండునాల్కల తైర్వడదిండ్ల నమ్మ
వలదు తెలుఁగు మాటాడెడు వారమెల్ల
కడువడిన్ దెన్లుసీమ యేల్బడి నునకయి
నుంచుకొని యెనలేని పేర్గాంచవలయు.

అ॥వె॥ పూటకూళ్లు, చాడపాట, యెంగిలిమడి
మప్పి చెఱచినారు మన కరవలు
ఇంకమీఁదనైన నేమగ కీ మన
తెలుఁగుతల్లి పరువు నిలుపవలయు. [జనవాణి-తేది 1-9-1988]

7. ఎన్నందగు తెలుఁగువారు

గీ॥ శరతవర్షము శ్రేష్ఠ మీ-ధరణిమీద
ఆంధ్రదేశము గడుతెస్స-యందులోన
మఱియు మేలు గోదావరీ-మండలంబు
నాణెము సలిపె వాయువు-రాణ మిట్లు.

గీ॥ తెలుఁగుదేశమునం బుట్టి-తెనుఁగు సహజ
ముఁగ బలుకు జగదుపకారు-ల గడియింతు

సరిగ నా యెఱిగినయంత-వఱకు గొప్ప
వారిచరిత మరయ మేలు-వచ్చు గనుక.

గీ॥ తెనుగుదేశమునందు నేఁ బెలుపకున్న
ప్రజలలోన నెందఱో గొప్పవారు కలరు
ఇప్పుడీ జనపదము ప్రత్యేకపాల
నాధికారము నందుట కర్హమయ్యె.

గీ॥ వర్ణధర్మము విడువని-బ్రాహ్మణులను
జూడఁగోరినఁ బోవలె-సుంకికిపుడు
కోవిదులు, దాతల వైది-కులను గాంచ
వలసినప్పుడు కాకట-పట్టునకును:

౨

వివిధ నగర ప్రశంసలు

1. సికిందరాబాదు

శ్లో॥ యత్ర యత్ర యథా వాఞ్ఞం
తత్ర తగ్ర తథా సరః
కిమిదం గంధర్వపురీ
కింనా కింసర పట్టణమ్॥

సీ॥ చల్లగాలుల దిడ్డి-చదువు బందెలదొడ్డి
మేలిపెట్టునకు జేజేల గిడ్డి
పాడిపంటల కిక్క - పగఱ కెదురుచుక్క-
చదలకాపుల యింటి-సగము ముక్క-
మిన్నుముట్టిన పేరు-పెలలేని బాజారు
వెల్లదొరల దండు - విడిదియూరు

* నుంకి = శ్రీకాకుళ మండలములోని యొక అగ్రహారము.

వసతుల పై మెట్టు-వలసీమ తలకట్టు
మేటి తెగలకెల్ల-నాటపట్టు

జంట యేలుబడుల సందు-కంటివిందు
దాపురంబు మంచికిఁ జేక-కాపురంబు
ఆలుమగల కూరిమితార్పు-పూలకూర్పు
చెల్లరె! సికిందరాబాదు-సిరులపాదు.

2. విజయనగరము

సీ॥ తఱుచుగ నల్లి తామరతంపరగఁ జివు
రించెడి విద్యల మించు నెద్ది
సమద గజేంద్రదాశ్య సంపద నలరారి
విజయరామ విభూతిఁ బెంచు నెద్ది
సతతము రత్నకాం-చన సమృద్ధుల మీటి
నెటి నలకారేఖ-నించు నెద్ది
ఆనందపరవశం-బై జగన్నాథ వీ
క్షణమున నభివృద్ధి-గాంచు నెద్ది

కోటపేటలకున్ బూవుఁదోటలకును
నీటుబోటుల కతిచిత్ర నాటకముల
కాటపాటల కుద్యోగి కూటములకు
ఆటపట్టెద్ది శ్రీ విజయనగ రిద్ది॥

ఉపనిషద్విహారమందిరము

బంతి॥ పాడియాడుచు నెల్ల వారు పెంద్రోవ
మలఁగుటకై పెరుమాళ్ళకుఁగాని
చలివిందలకుఁ గాని సంతకుఁ గాని
యెల్ల వారికి బువ్వ నిడుటకుఁగాని

చొప్పరికిం గాని జోగికిం గాని
 తెవులుగొంట్లకుం గాని తిరునాళ్లు కేగు
 నతనికిం గాని పుర్ణాండకుం గాని
 యిమ్ముల సమకూర్ప నిండ్లుకావలయు
 తెలిసియుఁ దెలియని దేబైలుకూడి
 యుబుసు పుచ్చుకొనుట కునికిపట్టెల
 వ్రాఁతలు బొమ్మలు వాయంపుపనులు
 తాటోటులేగాని తగువారుకనరు
 తనతల్లిదండ్రుల న్దాఁబోల్చలేని
 ద్రాబ మిమ్ములజోలి తలపెట్టఁజనదు
 కూడుగుడ్డలు కుంటిగుడ్డల కిచ్చి
 పిన్నలనెబ్బదల న్బెంచఁ దివురక
 డాబుసలుపుచు నడ్డాదిడ్డి నుడులఁ
 జదువరివలెఁ దగ సాఁగెడు పెంకె
 కొంటెల కిటు కొల్వకూటంబులిడుట
 పాముల కిరవులు పన్నుట కాదె
 పుట్టుకతోఁ దెల్వి పొడమెడు నోజ
 వేపితోఁక నిలుప నేరి తరంబు
 మిడియలు వల్లించి మిడిసినయంత
 నాలిముచ్చలకు మేల్పడత లెట్లుబ్బు
 పనసల తలతిప్పు పరువడికాదు
 కొలువుచావడియని కూర్చుండిపేరు
 పేరుపెంపుల మించి పెక్కేండ్లు మన్ను
 మాల్మి నంబెరుమాళ్ల మలపట్టి కావ
 నా మాటలకు మాటు నాలుతెలుగున
 నెవరైన నిందున్న యెడఁ బల్క వలయు॥

మహారాజావారి కాలేజి

ఆ॥ వె॥ వేంకటాద్రి వలన-నంకురించిన బడి
పల్లవించె నరుణ-పర్వతమున
పూచికాచెఁ జంద్ర-భూషుచే, రామాను
జన్ముచేతఁ గల్ప-శాఖ యయ్యె.

గీ॥ ఆంధ్ర గీర్వాణ హూణ భా-షాళి చేపు
బహులవిద్యార్థి నోముల-పంటకాపు
శ్రీమదానందగజపతి-చేతి ప్రాపు
విజయనగరము కాలేజి-వెల్లుచూపు.

భారతీ తీర్థ సభ

శ్లో॥ శ్రీ భారతీ తీర్థ సభా
దేవతా పరిషన్నిభా
దిగంత సిద్ధ ప్రతిభా
పండితేతర దుర్లభా.

కం॥ ఒకఁడు త్రివిక్రమదేవుం
ఁకొకఁడు స్వయ మాదిశేషుఁ ఁకొకఁడు నృసింహుం
డిక నేమి చెప్పవలయున్
బ్రకటితముగ భారతీ స-భా విభవంబున్.

వర ప్రముఖులు

శ్లో॥ అల్కనారాయణగజ పతిరాజాఽఽత్మజోత్తమ
మూర్ధాఽభిషిక్తో భూత్వాత్వం రాజ్యం శాధి చిరం ప్రభో.

శ్లో॥ చక్రవర్తి ప్రతినిధి రామకృష్ణాఖ్య దంపతీ -
విద్వాంసౌ గుణసంపన్నౌ భూయాస్తాం చిరజీవినౌ.

శ్లో॥ త్రత్ర కలక్ష్మ ద్విజయ నగరా స్థానపాలకః
అనంత నారాయణోయం జీయా దాచంద్రతారకమ్.

శ్లో॥ నృసింహాచారీ సంస్కృతా పాశతాలాఽధిపః సుధీః
శ్రీమా నుదారచరితా శ్చిరం జీవ్యా ద్యథ సుఖమ్.

శ్లో॥ శేష సీతారామస్వామి! పరదా నుజమూర్తయః
రాజంతే విద్యాపూర్తయః! సన్నత స్థిరకీర్తయః

.....

సె డ్ద చె ణు వు

సీ॥ పొట్టితాడుల కడు-పులు నిర్భయంబుగ
నెద్దాని మధ్యమం-దీడులాడు
ప్రతి భానువారమం-దతిమాత్రముగ జేసి
చక్కటి నృశువుల-సంతగూడు
ఎద్దాని పడమర-కేగి చూచిన నిరు
వైపులఁ గల పురి-వన్నెవీడు
వలదెస నెయ్యది-వరిపొలముల కెల్ల
నూరిచొ ముఱుగుడు-నీరుతోడు

పరఁగు నెద్దాని దరి రాచ-బండ్ల తెర్వు
స్థిరముగా నెద్ది కాపాడు-జేప పర్వు
కడచు నెద్దానికడ బయ-కాండ దర్వు
వెలయ మెట్టుసుంకపు టిర్వు-పెద్దచెఱ్ఱు॥

.....

అ య్య కో నే ణు

సీ॥ కపురము రాసిన-కై వడి నెద్దాని
యొడ్డున గాలి చేయు నృచారు
పున్నమ నడిరేయి-వెన్నెల న్గాఁకర
ననసి నల్లెద్ది త-నర్పు సౌరు

పట్టురుమాలు న-ల్లట్టుల మొగ్గంచు
వలె వెల్లయిండ్లటఁ-జెలుపుమీఱు

ఎద్దాని తూర్పున-నేనుంగుగున్నల

మిన్నలై మించెడు-న్నెట్టబారు
అయ్యకోనేఱు ము తెపుం-దియ్యనీరు
అయ్యకోనేఱు జలిబిలి-యలలసారు
అయ్యకోనేఱు చేప స-య్యాటగోరు
అయ్యకోనేఱు లెక్కింప-నాఱునూఱు॥

....

3. కాకినాడ

గీ॥ ఓడ వర్తకమున కెల్ల నున్నిపట్టు
ఘనవదాన్యులౌ వైశ్యుల కాపురంబు
నాగరకతకుఁ బుట్టి ల్లనదల పాలి
కల్పవృక్షంబు నీడ యాకాకినాడ.

సీ॥ ఒకవైపు తన సంపదున్నతిఁ దెల్పుచు
రత్నాకరంబు పరంగుచుండ
తక్కిన దెసల గోదావరి కాల్యలు
సర్వ సస్యసమృద్ధి సలుపుచుండ
తనదు వైభవ మిరుతట్టుల ధూమనౌ
కలు పొగబండి లోకమునఁజాట
నున్నని వెడలుపు తిన్నని వీధులు.
నిరత మారోగ్యము నెఱపుచుండ

శ్రీ నిరంతరమున్ విహరించు జాడ
సకల విద్వాంసులకుఁ గల్పశాఖ నీడ

అలరుచుండెడు నిఖిలసౌఖ్యములతోడ
నాకపురికి సమానమై-కాకినాడ॥

4. రాజమహేంద్రవరము

సీ॥ పరమసావనులు నీప్రజలౌదు రనంగ సుం
దరతరాఖండగౌతమియె సాక్షి
నీ వాలవాలము-దైవభక్తి కనంగ,
శ్రీరామ నవమీ ప్రసిద్ధి సాక్షి
నీ నరు లేశాభిమాను లనుటకు వం
దేమాతరం బను తెంపె సాక్షి
దిక్కుమాలిన వారి దిక్కు-నీ వనుటకు
నార్తులఁ బెంచు గృహాభిసాక్షి
ఎల్ల చదువుల కీవె పుట్టిల్లనంగ
నఖిలదేశీయ విద్యాలయంబె సాక్షి
పుడమి లోపల నిన్బోలు పురము గలదె
ఎన్నఁదరమ నిన్ రాజమహేంద్రవరము॥

సీ॥ నగునోటి నాలుగు తెగల మగలు మగ
నాండు బిడ్డలు మాట లల్లువారు,
చదువరి మొనకాండు సాటిగానని యీవి
కాండు, పెన్నీయని గడుసుదొరలు,
తార్కాణు సల్పని తగవరు లేర్చిన
పనుపరు తీర్పరు ల్పాటకాండు,
తడిపొడి తెర్వుల స్పడచు తేపలు బండ్లు,
కాపుర మురింపఁగల వసతులు,
మేటియెపులఁ దొలగించు నేటియొడ్డు,
తిరుగఁ బెండ్లాడు పడుచుల కిరవుపట్టు

నేలయందెల్ల వీడుల మేలుతరము
హెచ్చు నికరము రాజమహేంద్రవరము॥

5. శ్రీకాకుళము

గీ॥ తనరు నాగావళి నదీ-తటమున నెది
అరసవల్లి సూర్యునికడ-నలరు నెద్ది
పాడిపంటల కెయ్యది-పట్టుకొమ్మ
ఆకర మది దాతలకు శ్రీ-కాకుళంబు॥

6. బందరు

గీ॥ అధిక భూసురసంఖ్య వి-ద్యారసికత
తమలపాకు పొగాకు వా-ర్తాకములును
తీయమామిడి మిగుల వి-స్తీర్ణ గృహము
బందరం దటుమల్లె మ-తెందు లేదు॥

గీ॥ మచ్చరము లేక బహుమతు-లిచ్చు చోట
నెల్ల విద్వేల సారము-నెలుగు పట్ల
తెలుగుదేశంబె జగతిలో-పలను లెస్స
బందరే యాంధ్రజనపద-మందు మేలు॥

7. నందిగామ

సీ॥ నీ జను ల్మిక్కిలి నిర్మలు లనుటకు
నీ దరి మునియేటి నీరె సాక్షి
ఆ స్తికు ల్ని ప్రజలనుటకు నీయందు
జరుగు ముక్కోటి యుత్సవమె సాక్షి
నీ కీర్త్యరుండు సన్నిహితుఁ డనుటకు నీ
యందలి దేవాలయంబె సాక్షి

గానకవిత్వాభిమాని వీ వన నీ మా
రికధా పరీక్షా సభ కద సాక్షి

అవిరళప్రేమ విహితార్థ యవనధామ!
శ్రిత బుధస్తోమ! భువన ప్రసిద్ధనామ!
అఖిల గ్రామలలామ! నగాభిరామ!
సుందర రసాల వనసీమ! నందిగామ॥

శ్లో॥ ధిగ్ధి గాత్రమ్మచానన్యాన్
నా స్తికాన్, స్వ స్తిర స్తువః
హరేః కథాతిరసికా
నందిగ్రామ నివాసివః.

8. విశాఖపట్టణము

గీ॥ నీలగిరి మించు నెటఁజల్వ-వాలతేరు
రెండు రాజసంస్థానంబు-లుండు నెచట
ఎల్ల పొగయోడల న్నావ-నెద్ది రేవు
స్వర్గతుల్యంబు వై శాఖ-పట్టణంబు॥

9. గుంటూరు

గీ॥ ఆయురారోగ్యములతోడ-సఖిలజనులు
సకలసౌఖ్యంబుల న్మనఁ-జాలు తావు
సుస్వరంబుగ మాటాడు-చోటు నిశ్చ
యముగ గుంటూరుకన్న నెర-దైన లేదు॥

10. పీఠికాపురము

గీ॥ కుక్కు-తేశ్వర మాధవు-లోక-రక్ష లిడఁగ
నెచ్చటన్ రావుదొర లభివృద్ధి-గల్గెడు

తెలుపుఁ జన్నిపూఁదేనె జనులయెదనెట
కల్మికాపురమా పీఠికాపురంబు॥

[సంస్కృత పారసీకాంగ్లేయాంధ్ర చతుర్భాషాసీసము]

సీ॥ భాజతే కుక్కుటేశ్వర మాధవాలయా
భ్యాం నభశ్చుంబి సా-ధాంతరేణ
హాసిల్లామీషజ-హతాబ్జమూసవి
హిమస్తుసాఫీర్జి-హీరసాల
రావు సూర్యారాద్వి-రాజా బహదుర్ది
చారిటబిల్వాల్-జంట్పురేవి
చదువుల పుట్టిల్లు-చల్లగాలి న్వేద
జల్లుఁ బొగడ్త లి-వెల్లఁజెల్లు

మేటి పంటలఁటెంకి క-ల్మి మెడలంకి
బెస్టుటా ని న్నొడావరీ-యీస్టిసీజె
మర్జపీర్వజవాల్జనాల్-మిర్జనాన
పీఠికాపుర ముస్తి త్రి-విష్టప మివ.

(19-5-1931)

11. సింహాచలము

సీ॥ నిర్ఘర మదధార నిగుడఁ బైపట్టుక
త్తళము వలె న్నేఘ మలముకొనఁగ
పుత్తడి గోపురంబులతోడి దేవళం
బులు పైఁడిహౌదాల చెలువుచూప
చెందిరము నూబయు చందమునన్ గైరి
కాదిధాతువులు చెన్నారుచుండ
అమరవర బ్రాహ్మణార్చక తైర్ధిక
వినుత నృహర్యుపవిష్ట మగుచు

జానుగానుండు ఫలవృక్షసంకులంబు
 లలిత బహువిధ భగమ్మగ కలకలంబు
 పూర్వవేలా సమాప సముజ్జ్వలంబు
 అఖిలపురుషార్థకలిత సింహచలంబు.

12. తుని

సీ॥ జనవందితో తమ క్షత్రియప్రభు పరి
 పాలనంబునఁ గీర్తి ప్రబలుచుండ
 ప్రథిత గోదావరీ వై శాఖమండలం
 బుల మొదలు తుదయై యలరుచుండ
 ఎడమవై పునఁ గొండకుడితట్టు మున్నేరు
 తన సంపద న్గావఁ దనరుచుండ
 బహుసమృద్ధిగఁ బాడిపంటల న్బెంపారఁ
 జేయు తాండవనది నెలగుచుండ

బహుళ ధనధాన్య సకల సంపదలకు గని
 నలువ సృష్టి నెల్లను నెన్నఁదగిన పని
 మనసు కింపై నపండ్లకు నందనవని
 చెలువుగా వినికని తీరవలయును దుని.

(10-11-38)

13. పార్వతీపురము

సీ॥ వీనాదము*నకు మూఁడే నామడల దవ్వు
 వేలుపునగరుతోఁ గాలుదువ్వు
 పొలములు మివుల నిర్మలకుల నొప్పారు
 కారుదిన్నుల పంపకపు కొటారు

* వీనాదము = సముద్రతీరము.

పలురకంబుల నాటుపలుకులఁ దులకించుఁ

బాడిపంటల బరాబరిక మించు

ననయము వాసికెక్కిన చదువుల బుట్టి

గుంపముక్కంటి పెన్నూర్ని పట్టి

దాపురం బీవి కీ పార్వతీపురమ్ము

మూపురము మంచి కీ పార్వతీపురమ్ము

గోపురము తెల్వి కీ పార్వతీపురమ్ము

కాపురము కల్మి కీ పార్వతీపురమ్ము.

14. పాలకొండ.

ఆ॥ వె॥ ఘోర కాననమునఁ - గుటిల పర్వతపంక్తి

నొక్కప్రక్క నది మఱొక్క వైపు

తనరు నడవినరుల తథ్యవాక్యంబులఁ

జారనాగరకతఁ బాలకొండ.

15. ఏలూరు

గీ॥ కృష్ణ గోదావరియును జెఱియొక వైపు

కాల్వల నభయకరముల కరణిఁ జాపి

జీవనంబిడ నభివృద్ధి చెందుచున్న

నగర మేలూ రది ధనధాన్యములకు గది.

కం॥ ఆల న్బాల న్జేలనిఁ

కే లావునక్త న నేల - నెల్ల వేడుక నీ

యేలూరు సాటిరాఁగల

దేలూరే శ్రీలజాల - నేలలవాడన్.

16. తణుకు

సీ॥ ఈసున నిడ నీకుఁ - గాసైన నొకగవ్వ
 కలుములచెలువ నీ - కన్నయవ్వ
 ఈవికి ననుబోలు - టెట్టు వేలుపుత్రువ్వ
 పుట్టెన్న డెరుగవు - రట్టురవ్వ
 కుడిపెదు పేదకుఁ గడుపునిండగ బువ్వ
 విన్నంటిమోగు నీ - పేరుమువ్వ
 పెంకెవారలకు నీ - వే పేపరువ్వ నీ
 వైపుల నెదురగుఁ - బాలగువ్వ
 అన్ని తెవులు నీమాట - యన్నవణుకు
 నీయెడం బాడిపంటలు నిండితొణుకు
 చెలఁగి నీలోన నెరజాణ - పలుకుచెణుకు
 వీడులందున నెద్ది నీ - యీడు తణుకు.

17. సింగరేణి

ఆ.వె॥ మిగుల నేల క్రిందుమీఁదు లరయఁజాలు
 నాణెకాండ్రు సింగరేణివారు
 వెడఁగు మాటకారి వీరలన్ మెప్పింపఁ
 గలఁడె వేల్పుతోడుఁ గానకున్న.

18. పెద్దాపురము

సీ॥ మన్నెముదిన్నులు-మంచిబెల్లము పట్టు
 పంచెలు చొకగాఁ-గట్టుబెట్టు
 సత్తరపులఁ బెంప-జలివిందల న్నింపఁ
 బడిగుడు ల్పన్నింపఁ బట్టువట్టు

నలువగు మగవాండ్రు-నాడెమా నిల్లాండ్రు
 నన్ని తెగలలోన-నంటఁగట్టు
 కోటల యిరువులఁ-గొమ్ముల వాడల
 మేడల గోడల-న్నిన్నముట్టు
 ఆపు నలినీపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము
 చూపు గోమూపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము
 కాపరుల దాపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము
 కోపలరు కాపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము॥

19. పాలకొల్లు

సీ॥ కాల్యలన్ జల్లనికరములుఁ జాచి గా
 తమి నీ జనచయ ప్రదాన మొసఁగు
 నీ యందె నెలకొని నిన్నె పోషించు నీ
 శ్వరుఁ డని గొప్ప గోపురము చాటు
 మిన్నంటు తలలెత్తి యన్నార్థుల స్తుంపు
 కూడి నీ కొబ్బరుల్ కోరి పిల్చు
 సిరియు సంపదయు రసికత నీ సొమ్మని
 నీ దివ్యభవనముల్ నెగడుచుండు

బహుళ వాణిజ్యముల కీలు-పాలకోలు
 ఫలరసంబుల చవిదేలు-పాలకోలు
 పండితుల నెల్ల దయనేలు-పాలకోలు
 స్వర్గపురి కెన రాజాలు-పాలకోలు.

20. మూలపేట

సీ॥ పవలుమాపు-స్తదు-వరుల *కిర్పట్టువు
 పదంద మేటులు వడ్డించు-కూటిచేట

* కిర్పట్టువు = ద్వీజుఁడు (త్రాహ్మణుఁడు)

నిగ్గుసరిగె నూలు - మగ్గము లల్లుచుఁ
 గొచుముట్టని నేత - కాండకోట
 * ఏనాడమున కేగి - * యెడవలన్గొని యాడు
 బలిజవారలు సల్పు - పరిగెవేట
 మఱుమా టనక తమ - మగలఁ గొల్పెడి మంచి
 కొత్తడు లలరెడు - గొప్పబాట
 పోటుపోటుల జట్టుప్పు - పేటియూట
 దొడ్డ టెంకాయ సరుగుడు - దోటపాట
 నివ్వలులు కడలినులుగు - నవ్వులాట
 గాలి ముద్దులమూట యీ - మూలపేట.

21. గొల్లలమామిడాడ

గీ॥ ఎన్న గొల్లలమామిడా - డ న్నెలకొను
 గొప్ప భూమంచిరెడ్డుల - స్తోర్కెకొలది
 మిగుల నేటేట జాతర - ల్దిగిలి యిడుచు
 నెపుడు నారాయణులు ముప్పు రేలుచుండ్రు.

గీ॥ దేవతా గో మహీసుర - దివ్యభక్తి
 సాధుల నేదల న్గాచు - సత్ప్రసక్తి
 ఇండ్ల నాముదపు న్దివ్వె - లిడెడు రక్తి
 కృతయుగము నిల్పు భూమంచి - రెడ్లశక్తి.

22. ఎలమంచిలి

ఉ॥ కొంచెము గొప్పచేసికొని - కొల్పిన వీడుల నించుమించుగా
 మించిన పాడిపంట తెలమి న్బనిపాటలఁ బేరుపెంపుల
 న్గాంచిన పిన్న పెద్దలు గొ - నన్దగు కోరనికోర్కె తెంతయుం
 బంచి గడించి పెంచు నెల-మంచిలి మంచి దలంచి యెంచెదన్.

* ఏనాడము = సముద్రతీరము : ఎడవల = ఉకరకము పల.

23. నెల్లూరు

సీ॥ పెన్న నీట న్నున్ది - వన్నెవాసులఁ గన్న
 పిన్న పెద్దలఁ బెంచి - పెంపుమీఱు
 చేతికందిన మంచి - నూతనీభుల నెట్టి
 తెవుభుల న్దవులక తెమ్మదేఱు
 ప్రానుడువులఁ దెల్లు-పల్కుల మేల్కొల్పు
 తీయని దర్వుల-నెల్లవాఱు
 పేదసాదల నెఱ-వాదిమిన్నలఁ గూర్మిఁ
 బ్రోచిన రెడ్ల కాపురము గోరు
 వీడులం దెల్లెడ న్గాంచు-వెడదపేరు
 పొగడఁదగు వేల్పుతోడ నె-ప్పుడలరారు
 అన్ని చదువుల నిగుల-నారితీరు
 మిగుల నెల్లూరు జేజేల-నగరుగేరు॥

24. బొబ్బిలి

మంజరి॥ లాఠి పొతేళ్ళ ప-ట్లనెబ్బబ్బలి రొద
 కలిమికి మేల్మిబం-గరుగుబ్బలి తుద
 ప్రేతల వెన్నుఁ డూ-పిన ప్రబ్బలి పొద
 రంగరావుల కాపు-రము బొబ్బిలి కద.

25. ఉప్పాడ

సీ॥ పట్టుకోకలు కడలిమీ-ల్పంపుజాడ
 చెలఁగు నేయడఁ జల్లని-చెట్లనీడ
 కలిమి యీవుల దేవాంగు-లలరుమేడ
 నెగడు నుప్పాడ మిక్కిలి-నీటుతోడ॥

26. క్రొత్తపేట

గీ॥ క్రొత్తపేట సారమ్ము జ - గత్తునందు
శ్రీ హరికథాభివర్ధనీ - క్షేత్ర మగుట
ఉత్తములు క్రొత్తపేటవా - రుర్విలోన
హరికథామృత పానతత్పరులు గాన.

27. అకివీడు

గీ॥ అఖిల విద్యల నాటాడు - నాకివీడు
ఆర్యయవనానుల సయిదో - డాకివీడు
నాకసంపదల స్థూడు - నాకివీడు
అద్దిర తనకుఁదానె యీ - డాకివీడు.

28. చెన్నపట్టణము

శ్లో॥ సమసితోష్ణస్థిత్యా
నిర్వాహిత సమధి కారస్రంగత్యా
అప్యతి ధనసంపత్త్యా
చెన్నపురీ రాజతే త్రిదివ భూత్యా!

కం॥ కనుతెప్ప మూయనేరరు
మినుచక్కి న్గాని నేల-మీదఁ దిరుగలే
రనయము వేలుపు లీ చె
న్ననగరున నలరెడు మీ కె-న యగుదురొక్కో॥

సీ॥ లీలమై హీజెక్క-లెన్ని గవర్నరకృ
పన్నరి పాలించు-భవ్యపురము
రసికాగ్రగణ్యులు-రాజులు వర్తకు
శ్రేణి యుద్యోగులు-మెలఁగునగరు

సకల విద్యాపాఠ-శాలలు సర్వాధి
కారస్థలంబులు-న్ద్రాణుప్రోలు
అన్ని మతములవా-రన్యోన్య మైతితో
గలసిమెలసి హాయి-గాంచువీడు

అతివిశాలము సతత సౌ-ఖ్యాకరంబు
వార్ధి తీర రమ్య మఖిల-వస్తుయుతము
పలుకుఁ దెలుఁ గెక్కువుగఁ జెన్నపత్తనంబు
భరతవర్షపు భాగ్యదేవత మకుటము.

29. నీలగిరి

సీ॥ వేసవి యెండైనఁ బ్రియమగుచుండు ని
ల్లాలి చూపుల పొలయల్క-మాడ్కి
హితమయ్యెడు సకాల హిమపాతమయ్యు వి
వాహ మందలి యుపవాసమట్లు
పరుషప్రకృతి యయ్యు బహుఫలదం బగు
ననవరతంబు పి-త్రాజ్ఞకరణి
అభ్యున్నతం బయ్యు నతిసులభం బగు
సాధులన్ భగవత్ప్రసాదమువలె
చెమటపట్టనితావు, సౌఖ్యములప్రోవు
అలసటలగొట్టు, దొరలకు నాటపట్టు
క్రూరజంతుల వేర్వీర్తు, ఊరేగిన త్తు
కనుక నీ నీలగిరియె స్వర్గంబు తునుక॥

సీ॥ మూడువంతులు మిన్నముట్టితి మంచు మ
బ్బుల నెగదన్ను క-ప్పురపుచెట్లు
మా యన్నిరకములు-మఱి యెట న్లేవని
వేడ్కఁబూచిన వింత-వింతపూలు

శ్రమకరంబయ్య నూ-ర్థ్యగతియె స్వర్గము
 గొనునను నెక్కుడు-నునుపుత్రోవ
 పున్నమి వెన్నెల-కన్న నింపయి తుద
 మొదలు జూపని నడు-ప్రొద్దుమొండ

గీ॥ మలయుచుం బొగవెల్పు కం-బముల గములు
 తెఱపి మఱపించి రేబవ-ల్లరియు వాన
 పంక మెఱుంగని పంటలం బండు నేల
 వేసవిన్ నీలగిరివాసమే సుఖంబు.

80. బెంగుళూరు

నీ॥ అలరుతేనియ లూరు, దలరుల జిగి మీరు
 విన్నఁ గఱవుదీరు, బెంగుళూరు
 చిఱుతమబ్బుల కారు, చెమటరాని పి.కారు
 వేడుక లింపారు బెంగుళూరు
 చెఱకు తీయని నీరు చేలపచ్చనిబారు
 వేల్పునగరుఁగేరు బెంగుళూరు
 ఆవుల పాలేరు తావుల వేమూరు
 బిలువఁదగిన కేరు బెంగుళూరు

వింత నగనాఁజెముల నారు బెంగుళూరు
 కెను తెవుళులకు మందువే ర్చెంగుళూరు
 వెల్లదొరలను రాగోరు బెంగుళూరు
 వే నుడువులేల బంగారు బెంగుళూరు.

81. మైసూరు

శ్లో॥ వార్తాకో నాగవల్లీచ! వనభోజనపైభవం
 స్త్రీ పాశశాలా గోజాతిః! మైసూరీవ నకుత్రచిత్ ।

దండకం॥ జయ జయ జగతి శీతానిలోద్భూత రంగ త్తరంగావళీ
 రమ్య కాసారకేళీ చరన్మత్త శుండాల శుండోత్థి తాంభః
 కణాస్వాదనోత్పల్ల సూనాంచి తారామవల్లీనికుంజా;
 లులాయాసుర క్రూరసమ్మర్ద నాంఘ్రిద్వయస్ఫార
 దుర్గాలయాలంకృతా శేషభూమిధర భాజితాగ్నేయభాగా;
 ముహుర్బాల సూర్యాంశుదీప్తాయుధస్తోమవేషా
 లసత్సైనికాజ్ఞానుకూల ప్రచండప్లుతప్రాపిత స్వేద
 పూర్ణాభిషిక్తాంగ విభాజమానాశ్వరింఖా
 సముద్ధూతధూళీ పరివ్యాప్త దిబ్బండలా;
 లోహాయంత్రోజ్ఞితస్కాదునీర ప్రపూర్ణస్ఫురత్కుంభ
 భారోచ్ఛలన్మధ్య వత్సోజవేణీ నితంబాంచితాంభోరుహక్షీ
 కటాక్షేషు మూర్చ్ఛద్యువప్రాప్త వాతాయన
 ప్రోన్నతస్థితసాధాగ్ర సంభాసురా;
 పాతశాలా గతానేక బాలామణీవార సల్లాప
 మంజు ప్రతిధ్వానవత్కూజ దుత్కంఠశాలీ శుకీయుక్త
 నానావిధాలోల భూమిజ పంక్తి కనన్మార్గ
 పార్శ్వోరువీధీ మనోజ్ఞా రమావిష్ణు దాంపత్యశోభాయమాన
 క్షమాపాల చూడామణీ శ్రీమహా చామరాజేంద్ర
 వాణీ విలాసాధి వాసప్రియా;
 సర్వకర్ణాటదేశోత్తమాంగీకృతా
 రాజధానీ మహీశూర నామ్ని

౩౨. పుదుక్కోట

గీతి॥ భూలోక నాకవాటః

శ్యాత వర్ణ్య పరాస్త జనకూటః
 స్యాతవగండ భూపటః
 పురీకిశోరోఽచకాస్త పుదుక్కోటః

33. రవణ సముద్రము

శ్లో॥ రవణసముద్ర గ్రామ
స్సహ్యాది సముత్థిత సరిదభిరామః
పావన విప్రస్తామ
స్సమస్త సంపూర్ణ వైభవోద్దామః

శ్లో॥ ఉత్తర పశ్చిమ దక్షిణ
దిశాసు సాంద్రాది సన్నిరుద్ధాపి
రవణసముద్ర గ్రామః
సమశీతోష్ణః కరోతి జనసౌఖ్యం.

శ్లో॥ రాజ్యాంగ నీలకంఠాది
వదాన్య బ్రాహ్మణోత్తమైః
సదా విభాతి రవణ
సముద్రగ్రామ తల్లజః

శ్లో॥ దూరస్థా విప్రవీధీతో
మైచ్ఛాంచ జనవాటికా
సమీచీనతయా ధూమ
శకటాధ్వ విరాజితా.

(16 - 8 - 38)

34. బళ్లారి

శ్లో॥ తెలుఁగు కన్నడముల నెద్ది కలుపు సంధి
పెండ్లి కూతు సొమ్మెటఁ బైడి వీసెల కొల
లేదు పూలు ముడువని ముత్తైదు వెచట
అలరు బళ్లారి సరసుల కదియె దారి.

VI సంగీత సాహిత్య స్రవకము

1. సంగీత ప్రశస్తి

సీసమాక॥

చవర్తికిఁ గూడ-సంగీతకోవిదు
 నకుఁ బుట్టు నానందము కలుగదా,
 విభంసుఁ డెంతయున్-విధిగ నృత్యముచేయ
 వలయు నతఁడె దాన-పాత్రమగును,
 సిరిఁ రు నాతని-చెంగట మ్రోగించఁ
 బడెడు వీణియ యజ్ఞ-వాటమందు,
 వాగ్గేకారులౌ-బ్రాహ్మణక్షత్రియ
 వైణికు ల్తప్పక-పాడవలయుఁ
 దమ రచిన సత్క-థలని శ్రుతులును; ద
 ణకర్ణమునఁ బుత్ర-శిష్యహితము
 వలచి స్వరం-బుల నుపదేశింప
 యు నాచార్యుఁ, డ-పస్వరమగు
 నాశీర్వచోత-లశనిపాతంబు, లం
 గుందు స్వరపద్ధ-తు లగుపర్చు
 నతఁడె వేదార్యుఁ డనఁబడు, స్వరవై ప
 రీత్యచే జెడున్-వృత్తు పగిది
 ననుచు వేదాయుల్; స్వాధీనమగును సం
 గీతవేళు ము-క్తి యని స్మృతులు;
 అన్నవస్త్రములు-మౌళి కుపాధ్యాయ
 లకు నెఱముల్-సరిగనిచ్చి
 నాట్య వేదమును-నాయకుల్ నేర్పించ
 వలయునానము-వలె మతెదియు
 గావింపఁజాలదు-గకున్ దృష్టి
 యని పురుషులు; తౌ-ర్యత్రికజ్ఞ

గాయనాధ్యక్షుగాఁ-జేయక తీరదు

రాజంచు నీతిశాస్త్రములు; మఱియు
సంగీతసాహిత్య-సారానభిజ్ఞుఁడు

కడు మొండి పశువని-కావ్యములును;
పలువిధంబులఁ జాటు-బయకాంక్షకు న్నెచ్చి
జను లాదరింతురు-సంతసమున

మాపట్టుఁ దఱుచుగ-శ్రుత్యుక్త "నై" ధాతు
పునకు స్తవన మర్థ-మనియును, మన

సోద్యాయతి యుచో-నుల్లమున న్నెచ్చు
కొనుట మాత్రమెయని-యును, మనుజుల

శామ్మకై కూని దీర్ఘములఁ గొనియాడు
వారలు మాత్ర మపాత్రులనుచుఁ

బల్కు శ్రుతులనియు-వర్ణ సంకరులకు
గాయకనటవిటా-ఖ్యలు స్మృతి యెడ

సంజ్ఞ లనియు నెన్ని-సమ్మతి నాట్యప్ర
చారకులకు గొప్ప-సలుపుచుండ

భక్తి నేటేట గానసభలను జరిపి
నృత్య గీత వాద్యంబుల రేబవల్లు
దై వసంకీర్తనమున గాంధర్వవిదుల
సత్కరింతురు మీవంటి సభ్యులెల్ల॥

2. వాగ్గేయకారుఁడు

గీ॥ స్వయముగాఁ బూర్వరాజర్షి-చరితమల్లి
పాడి యాడుచు వినిపించు-భాగవతుఁడు
నిక్కమగు పండితుఁడు గాని-తక్కువాఁ
చదువరివలె దంభముఁ జూపు-పదరుబి

గీ॥ ఆటపాటల నేర్పు త-నంత గలుగ
వలయుఁగాని చదువుకొంట-వలన రాదు
వ్రాతకూతలు మంచివా-రలకుఁ జవక
కొంటెలకుఁ గొయ్యద్రిప్పుల-కుం బనుపడు॥

గీ॥ హరికథాగాన మొక విద్య-యా యటంచు
జ్ఞానలవ దుర్విదగ్గుఁడు-చాటుచుండు
సహజ సంగీత కవితావి-శారదుఁ డగు
వాచకుని కన్న గొప్ప వి-ద్వాంసుఁడెవఁడు॥

గీ॥ ఆటపాటమాటల చేత--నఖలజనుల
భక్తిలో ముంచగల్గిన-శక్తి లేక
హరికథాగాయకులఁ జల్క-నాడుకొంటె
వ్రాతలం జాటు నల్పవి-ద్వాంసుఁడెపుడు॥

3. లయకాఁడు

[27 - 6 - 1931 తేదీని గుంటూరులో జరుపబడిన ఆంధ్ర
గాయక మహాజన సభలో అధ్యక్షోపన్యాసము]

ఆ॥నె॥ ఆట పాట మాట-మీటలఁ దననోటి
పాటివారిఁ గూర్చి-పాటుపడుచు
బ్రదుక నెంచు మేటి-చదువరి లయకాఁడు
పొందఁగలడు మంచి-యెందునైన॥

కం॥ కన నింపుకాని దాటా
విస సొంపొదవింపని గడ-బిడ యొక పాటా
తనివి నె్బించుటకన్న
న్బులులకు మఱి తేనిపోని-పడికట్లేలా॥

సీ॥ తేటతీయని మంచి-తెలుఁ గల్లఁజెల్లని
 కట్టడి కలగూర-గంప పన్ను
 గొంతెత్తి యందము-ల్లరియింపఁ జాలని
 మోట యరప దాడ-పాట పాడు
 మువ్వడి నొయ్యారముగ గుల్క నేరని
 జేబ కక్కుర్తి తె-తెక్కలాడు
 తన పుట్టుతెల్వి చం-దము చూపలేని తా
 టో తెర్చుతెక్కల-గోలుచూపు

మీట పాటాట మాటల-మెలపుతోడఁ
 గలుగవలయు నొగులు నేర్ప-వలనుగాదు
 అరుదు లయకాండ్లు నాడెకాం-డ్రంతకన్న
 మిగుల నబ్రము వేలు పె-ఱుఁగు నిజంబు॥

సీ॥ ఆటపాటల యెడ-నందరు నొక్కటే
 యొక్కొక్క పల్కున-కొక్కొక చవి
 ఎవరంత వారు వా-రెవ్వారి పడికట్లు
 వారి వొకరొకరి-దూరరాదు
 కుత్తుక విని నేర్చు-కొనవలయు న్నాట
 చెలువము కనిపట్ట-వలయునాట
 వ్రాతలు పనిముట్టు-మోత లుసుఱుతెల్వి
 తేటల యందము-నైలుపలేవు

తన్ను గన్నవారి-నెన్నఁ జాలక తన
 నాటుమాట సరిగ-ఁజాటలేక
 పిక్కపెట్టు నాల్గు-ముక్కల దెగనీల్లు
 కొంటె ములుచ బ్రతుకు-కూటిచేటు.

క॥ దుడ్డు గడించుకొనుటకై
యడ్డడ్డగ వ్రాత గొలికి-యదనుకొలందిన్
దొడ్డలవలె దలలూపెడు
నెడల నాయూటపాట-లెటు మెప్పించున్॥

సీ॥ ఎవని నడత చూచి-యెల్ల వా రడకువ
కొందురో వానిదే-గొప్ప యాట
ఎవని కుత్తుక విన-నెంతురో యందఱు
వానిదే కడులెస్స-యెన పాట
ఒరుల మేలున కెవ-దొడ లప్పగించునో
యావానిదే నిజ-మైన మాట
ఎవఁ డిర్లుపొర్లుల-నెల్ల మెప్పించునో
యవానిదే సుళు-వైన మీట

మాట పాటాట మీట లెచ్చోట నైనఁ
దెల్లముగ విని కనువారి-కెల్ల నెపుడు
పిన్న పెద్దలకు న్వేన-వేల కెవఁడు
సలుపునో హాయి యట్టివాఁ-డె లయకాఁడు॥

సీ॥ కుక్కతోఁకం బట్టి-గోద రీదినయట్లు
తడబడి మరగాళ్ళ-నడచినట్లు
పడుచు పెండ్లాముతో-బడుగు గూడినయట్లు
గుడ్డి *ముక్కద్దము-గొన్నయట్లు
బోసి కొండచెరుకు-ముక్క నమలినట్లు
చెవిటి తీగెలమీట-దివిరినట్లు
ప్రాజదువుల మూఁగ-వల్లె వేసినయట్లు
గొడ్డాలు నొప్పుల-గొల్పినట్లు

ముక్కద్దము = సులోచనము.

గోటునకుఁ గాని కూటిక-కూర్తిఁ గాని
యొరులఁ జల్కనఁజేయుట-గుటిచికాని
పాట మాటాట మీఁటల-పను లొనర్చు
వాఁడు నిక్కపు లయకాఁడు-కాఁడు కాఁడు॥

గీ॥ నెమలి బసవడు *చింబోతు-నీటికోడి
కోయిల *యరబ్బి యేనుంగు-కొదమల వలె
ఆటపాటలు హాయిగాఁ-జాట లేసి
వాఁడు నిక్కపు లయకాఁడు-కాఁడు కాఁడు॥

కం॥ తప్పో యొప్పో చెప్పెద
నెప్పటి కే యాటపాట-లింపగునో యా
చొప్పెటిగిన లయకాఁడే
పప్పునఁ గాలిడక యడఁకు-వ న్మెప్పందున్॥

కం॥ లేనిది రా దున్నది పో
దేనెలవుల యాటపాట-నెప్పటి కవియే
మేనెఱుఁగని లయకాఁ డెటు
కానీ యవ్వాని కొగుల-కట్టడులేలా॥

సీ॥ ఆడఁజాలని వాఁడు-పాడు, బాడనే నీ
వాఁడు చదువుఁ జదు-వోడువాఁడు
మాటలు చెప్పెడు, మాటలు నేరని
వాఁడు మీటంబట్టి పనియొనర్చు,
కొలువుగద్దెయ నెక్క-నలవి గాకున్నవాఁ
డందముల న్మెచ్చు, నదియుఁ జేత
కానివాఁడు తనకుఁ-గలకొలంది న్లయ
కాండకు న్దగిన కా-న్కల నొసంగు,

* చింబోతు = మేకపోతు, అరబ్బి = గుఱ్ఱము (అరేబియా తొడిది);

ఆటపాటల చవిలేని-మోటకొయ్య
కయ్యమునకు మున్నుందుగాఁ-గాలుదువ్వు
ఉబ్బర న్నెక్కి-యందఱ-నుసురు పెట్టు
నెల్లరికి లేనిపోని త-ప్పెన్నుచుండు॥

సీ॥ క్రొత్తగాఁ గవగూడు-కొన్న యాల్కగల స
యాటకు మించిన యాటయేది
లేయాడున న్గోరె-లేకయే వెలువడు
పాటకు మించిన-పాటయేది
తల్లిదండ్రుల యొడి-న్నిల్ల ల జలిబిలి
మాటకు మించిన-మాటయేది
కూటమి ముద్దుల-గుసగుస లీలల
మీఁటకు మించిన-మీఁటయేది

కూటికై దేవులాడెడు-కొంటెయాట
పాట లవియెల్ల వెలయాలి-వగల మాడ్కి
పూటకూళ్ళింటఁ గొసరిడు-బువ్వలాగు
తోక్కము న్వచ్చపెట్టుఁ బ-ర్వచెడఁగొట్టు॥

సీ॥ వలచిన పంటలు-పండించుకొని తిని
తోటివారల కిచ్చు-దొడ్డవాఁడు
వానగాలులకు లోఁ-బడని యిల్పిన్ని తా
నుండి యొరుల నుంచు-నోర్కొకాఁడు
మాటుగోరక మందు-ప్రమాకులనెల్ల తె
గుళ్ళు పోఁగొట్టెడు-గొప్పవాఁడు
ముందువెన్నలు చూచి-ముప్పుతెప్పించి యం
దటి తొందఱ న్నాన్పు-తగిన వాఁడు

ఏల వే పల్కు లెల్లరి-మేలుకొఱకుఁ
 బాటుపడి యెంతయు గ్నాటి-వారిలోనఁ
 బాటికెక్కిన చదువరి-మాటకారి
 గట్టి లయకాఁడె కంటి క-గపడువేల్పు॥

గీ॥ తేలుకుట్టిన కుక్క గ-గోలు మాడ్కి
 చిచ్చుదొక్కిన తిమ్మని-చిందులాగు
 కూటికకూర్చి నిడు మొట్ట-పాటకాదు
 గోటుచూపెడు త్రుళ్ళుపా-టాటకాదు॥

గీ॥ ఆటపాటలు మప్పట-కలవికాదు
 ముక్కు సెవులట్లు మేనితో-బుట్టవలయు
 మొద్దురొద వాలకము తోలు-బొమ్మలాట
 వెక్కిరింపు లల్లరిమూఁక-వింతజోక॥

గీ॥ ఈవు దంచుము ప్రక్క లే-నెగురవై తు
 నన్న సామెతఁగాఁ బాడు-చున్నవారి
 కన్న నెక్కువ తలదిప్పు-కొన్న కల్ల
 మెప్పురుల నల్ల లయకాఁడు-తప్పనాఁడు॥

గీ॥ వ్రాలు నమలరాదు-వడి రవళుల తోఁడు
 తప్పరాదు నెత్తి-త్రిప్పరాదు
 చెప్పుకొన్న ముక్క-లప్పగించనాడు
 దుడ్డు కోరఁగూడ-దు లయకాడు॥

గీ॥ డొంగతన మెన్నడుఁ నేయఁ-దు లయకాఁడు
 వెలితి మాటాడఁ డెప్పుడైన లయకాఁడు
 తినఁడు నంజుడు చంపఁడెద్ది లయకాఁడు
 గొప్ప చదువరిమిన్న యగు లయకాఁడు॥

జంట|| ఎదిరిపట్టు న్నను-టెట్టు నా కోడి
పదనుకొలంది నా-వాల్చాపువాడి
నాటుపల్కుల గుట్టు-నన్నిటవాడు
పాటెఱింగిన చదు-వరి లయకాడు||

గీ|| ఆటపాటల మరులుకో-న్నట్టివారు
కాపురమునకుఁ గొఱగారు-కనుకఁ గోరి
మగువలకు మైకపు చదువు-మప్పరాదు
తెల్వి తేటలు గల నాల్గు-తెగలమగలు||

గీ|| వ్రాల నర్వుల కొల్వొపై-వారికొఱకు
తలఁపు వేలుపునుడులతోఁ-దెలుపవలయు
వడిరవళు లింపుగాఁ దన-వారిపట్ల
నాటుమాటలతో నాట-పాటచాలు||

గీ|| ఆటపాటలు వెలయని-చోటు లేదు
తలఁపులకొలంది మంచిచె-డ్డలు వెలువడు
ఒరుల మేలోర్చి యడకువ-నొప్పువాడు
వెలితిచూపఁబోని చదువ-రి లయకాడు||

గీ|| గొంతు లేవదు మంచు మి-క్కుట మగునెడ
కడిది వేడి కుత్తుక నిలు-కడ నడంచు
పాళమా చలియెండల-స్పరఁగుఁ గనుకఁ
దెలుఁగునాటు చాపలి-చోటు-పలుకునేటు||

గీ|| అందరికి మేలు సల్ప ముం-దంబ వేయు
నొప్పిదము నడిపింపఁ గే-లూతచేయు
పాటుబడి యెల్ల చదువుల-పర్వమోయు
తెనుఁగుపట్ల గుంటూరు పె-ట్టినదిపేరు||

* జంట=ద్విపద (దీనినే దాసుగారు వేషాకచో "అడ్డుదోయి" అని పేర్కొనిరి.)

కం॥ వ్రాసితి నా తోచినటులు
 కోసితి గోతములు చెడ్డ-కో మేలునకో
 దాసరితప్పులు దండము
 తోసరి మన్నింప వేడు-దు న్జదువరులన్॥

4. ఆట పాట

సీ॥ ఆట కింపగు మేని-యందము, పాటకు
 న్దగిన కు త్తుకపాడి-దనరవలయు
 గాని నేరుచుకొన్న-కట్టుపాటులఁ దిన్నఁ
 గాకుండెడు న్వేషి-తోకకరణి,
 జాకలియే మేలు-చదువుకొన్న యతని
 కన్న ననెడు సుబ్బు-కల్లగాదు,
 తెలివి తేటలు మప్ప-వలనుపడదు, వెక్కి
 రింపు నిక్కమువలె-సాంపెటులగు,
 అఱవలటు నిక్కపుఁ దెలుగు-అఱవనేల
 ఎరవునగఁ దాల్చుఁ దనకున్న-పరువుపోవు
 కొలఁది సేపుండు సంతించు-కొన్నరంగు
 కనుకఁ దగువాఁ డొరుల వాల-కముల గొనఁడు॥

తే॥గీ॥ ఆటపాటలు రాక కొ-య్య *సలి సల్పి
 యబ్బకాండను *బెల్లించి-డబ్బులాగు
 నాలిముచ్చ నంజాడుదిండి-చీల్చిపేగు
 గీచు బయకాఁడు చదురు నె-క్కింపఁదగఁడు॥

ఆ॥వె॥ వేల్పునొడులఁ గాని-విడిగ నాలుతెనుంగు
 నుడులుగాని కూర్చు-కడిమి లేమిఁ

* సలి = సంతతి; బెల్లించు = బుజ్జవముతో మోసగించు;

బదరి చూటలల్లు-వాడు నేనే చదు

వరి నటంచుఁ గొంటె-వదరుచుండు॥

*కోయిల॥ పిన్న పాపల ముద్దుపల్కులు-పెక్కు దిన్నల నమ్మువా
ర్కిన్న ముట్టఁగ వేయు కేకలు-మించుబోడుల గున్నులు
నన్నుగిల్పుల నవ్వుమాట లె-గాదిగ న్ననుకుల్కు లా
యన్నపిల్పుల కన్నమప్పిన-మాటపాటలు నేలులా॥

*మూపు॥ చచ్చినవారల మెచ్చు

నచ్చిక బ్రతికున్నవారి-మఱుగునఁ బుచ్చున్

నచ్చి యవిటి యెరు పన్నిక

నచ్చొత్తింపించి తనదె-యనిచాటుకొనున్॥

తరువోజ॥ కులికి పరంగిప-ల్కుల వెల్లి నగుచుఁ-గొలుపుబానిసె

గోటు-కొనియాడుకొనుచు

తలఁదిప్పుకొంచునం-తయు నెట్లినలులఁ-దనకుఁజెల్ల నిగొప్పఁ-

దాఁజెప్పుకొన్ను

దులువల న్బొగడుచు-దొడ్డవారలకుఁ-దొసఁగులూరక

మోపి-దూఱుసలుపుచుఁ

దెలిసిన బెద్దల-నెగడుచు మంచి-దిగనాడు చులిపి యెం-

తేఁ దెగనీల్లు॥

ఆ॥ వె॥ అందమైన అవలి-మందికు త్తుకల లే

దలులఁ గాన నెమలి-యాలపోతు

చింజి, బాతు, మావి-చిగురుమేపరి, తేజి

యేన్లు గొంతుక లేడె-యెన్నవలసె॥

గీ॥ కూటికక్కూర్తి నాడిన-దాటకాదు

పాడినది పాట కా దెవో-చీడగాని

* కోయిల = మత్తకోకిల; పరంగి = పాశ్చాత్యులు, విజాతీయులు. * మూపు = కంఠ
నదళము (నం. ప్కంఠము)

లాఠికి న్నొంగి కడుఁ దగు-లమునఁ జిక్కు
మందికన్న మిగులఁ గాఱు-పంది నయము॥

*బంగా॥ వెలుఁగులతేనికంటె మఱి-వేఱగు నేదియు లేదు కావున
నల్లఁవఁగ నెల్ల దిన్నులు ప-దంపడి వేలుపెయ్యంచుఁ బ్రాతప
ల్కులు కల వందువల్ల మన-లో మనకేమియు వాసి కానరా
దలమటమాని యందఱము-హాయిగనుందుము తన్ని నెప్పుడున్ ॥
(అడ్వర్టైజర్, 1-3-1944)

5. విణియ

పూలగు త్తి (మంజరీ ద్విపద) :

ప్రాఁబల్కుల నైప్ప-బడియెను వీణె
వాయింఁచు చిద్దరు-బాపంద్రు పాడ
బాఱుఁ డొకఁడు పాడ-వలయు నటంచు
కలిమిచెల్వగు వీనె-గావున నిద్ది
పుడమియేలిక చెంత-మ్రోగింపఁబడును
మువ్వదుల స్వీణె-మొరయించు దరువు
పెరవెఱిగిన గాణ-పెన్ద్రోవ కరుగు
బల్కవలయుఁ జదు-వరి మాటకారి
లయకాఁడు పాతర-ల న్ద్రొక్కవలయు
నా యాటకానికే-యందఱు న్నూడు
గుడ్డ లొసఁగి కొల్చి-కొనియాడుచుండ్రుఁ
బాపనిచేఁ దప్ప-బై వానివలన
బాడించుకొనెడు దే-బలు కొఱగారు
చదువులకు న్దగు-జన్నిగట్టొకఁడె

* బంగారము = చంపకమాలావృత్తము. చంపకకథమునకు సంస్కృతమొద
బంగారమును సర్థమున్నది.

కడమవారికి విదై-కామించు చేటు
 అడుగుపుట్టువునుండి-యాటపాటలను
 వీణెమీటులు గొన్న-వెంబటి చెడును
 పరఁగు నాల్గు తెగల-వాదైము లెల్ల
 గంట తాళము దొట్టి-గట్టు రకంబు
 చివరల న్సరిబిగి-చినతీగెదినసు
 చిల్లుల న్గాలిపో-సెడు పనిముట్లు
 దట్టపుతో ల్కూసి-తట్టు జంతరము
 అన్ని వాయిదముల-కా వీణె రాజు
 పట్టరాద దిక్కొండు-బాపండు దక్క
 వీణెకుఁ బనస సం-పెగ కట్ట లెస్స
 యతుకులేకున్న న-య్యది మ్రోయు సరిగ
 కుండకుఁ దగుదండె-కొనకు నాదోఁక
 వాటమై నెఱసరి-వాయి నొప్పరి
 హెచ్చుతగ్గు రవళి-నిరువదినాల్గు
 కంచుమె ట్లుక్కుతీ-గలు మూడు పిదప
 నితడితివ్వ రహి నిర్బరదాల
 దొలకడుగుక డెము-దొండ్లు నాల్గింటఁ
 గొక్కెము కొండీల-కు నీసికట్టి
 ముడివైచి బాటుడు-పూస లమర్చి
 కుండమీఁద నీట-కుదురుగా నిల్చి
 యద్దాన నుక్కురే-కమరించి మెట్ల
 పైనుండి మేరువ-పట్టియ న్వరుస
 వెడలించి తగునట్లు-బిగియించవలయు
 నొకదానికంటె నిం-కొక్కటి హెచ్చు
 తగ్గురవళితీగ-తరబడి నెసఁగు

ప్రక్కతీగెలు మూడు-^{*}వలము సన్నములు

సుతి కటు కూటిల-జొప్పించి ప్రక్క

పీటవాపున నిల్పు-పిడికట్టు రేకు

దాటించి కొండుల-నగిలించవలయు

మేరువ కవ్వలం-బిరడాల కిరవు

కావించు కుత్తుక-నగి వెతోడి గ్రిది

బెడ్జముతోడి తి-కిరి గుబ్బకాయ

జవళి మాక్రొగ్గింప-జంపిల నలయు

మయినంబు నీలిసాం-బ్రాణి గుగ్గిలము

కరగి నీటనోసి-గట్టిగాఁ బిడిచి

సెజూపి దండెకుఁ-జెరివెపు గాడి

పుడిచి మెత్తని-మద్దపై మెట్లు

రవళి యిర్వదినాల్లు-రకముల హెచ్చు

తీరుగా పై నాల్లు-తీగెల నిల్పు

కుఱుచ తెడంబగు-గొప్పటా జేర్పు

దరబడి న్దండె మొ-గన్విప్పు గనక

లావుసన్నముల కొ-లతఁ బ్రక్కతివ్వ

తిగమూడు బొగడల-దిండ్లాని యొళిగు

ప్రక్కల న్దూసి వె-ల్వడు బిరడాల

దొలకల బిగిసి సు-తుల జంట నిచ్చు

దండియ కడ్పుపైఁ-దనరు తనాచి

కిగువంక మెట్లు మ-యినము మొదళ్ళ

నాల్గుతీగెలు నంటి-నాటి దిరముగ

దండియ వెదురిగు-తట్టుల నిపిరి

కావింతు వీణె డా-కడ్డబయకాండ్రు

* వలము = (శ్రీకాకుళం మాండలికము) = స్థూలము, తాపె.

చెలఁగు వీణియ మానిచే జేయబడును
 లాగుల వెదురునూ న్లగువుల లెస్స
 పదుగాటు అనఘల-స్పృగు దర్వులను
 లయకాఁడు మువ్వఘ-ల న్దసరించు-
 అందఱ నెల్లెడన్-హాయి జొక్కి-ము
 నెటనైన వీణెకాఁ-డే మగవాఁడు
 ఆఁబరాటలమేటి-యా మాటకారి
 వీణెకాఁ డైనచో-విన్నాణ మెసఁగు
 వబదియేండ్లలో-పే విద్దెయైన
 బండియెల్లరకుడు-వ స్వీలుకాదు
 పాటకొలఁది లోకు-నకు వచ్చు విద్దె
 పచ్చిపచ్చిగనుండుఁ-బడుచునాయితము
 నలువదియేండ్లక్రిం-దట నాకుఁ గట్టు
 మొసగె నీ వీణె మై-సూరేలు రాజు-
 తడమీటుజోడ్మీలు-దాఁటులులాగు
 జంటక తైరమీటు-జాచ్చిముప్పట్టు
 విడుపులనడ్చునవీ యన్ని వేళ్ళ
 దాపలచేతివే-ళ్ల నోళ్ల పనులు
 వడుతీగలు గల్పు-నెక్కటిమీటు
 నలువేళ్ళ దీఁగలు-నాల్గు నున్నెట్లఁ
 గీలించి రవళి ప-ల్కించెడునేర్పు
 పదివేళ్ళు గోళ్లతోఁబనిచేయఁదగిన
 వాద్యము వీణె త-ప్ప మతేది కాదు
 వాద్యము లన్నిటన్-బాదుసా వీణె
 నెఱవాది వీణెకా-నికి మించి లేదు
 అరచేతుల వెడలు-పాదోత్రవేళ్ళు

గోళబింకము వీణె-కు న్బిన్ని-వచ్చు
 అన్ని మెట్ల రవళి-కందిన గొంతు
 కలవాఁ డొకఁడె వీణె-కాఁడు నిక్క-ముగ
 మెట్ల నన్నిట సుతి-మెలగింపలేని
 కొయ్యగొంతుక వీణె-కుం బిన్ని-రాదు
 అమ్మబ్బల నెఱుంగ-నట్టి యింబేద
 పొట్టిగిడన మూతి-ముడ్చు సన్నాసి
 నిరుపేద చాకిరి-నీలుగుఁబోతు
 కోణంగి వెకలి వె-క్కురుపెల్ల కాయ
 నొట్టవా డడిబండ-సుద్దులమారి
 సుడిగోరుదాల్పు నం-జాడుతినుకూళ
 డబ్బాసతోడ తం-టాల్చుడు కొంచె
 మెల్ల కనులవాఁడు-మిడిగుడ్లవాఁడు
 కొఱవినలుపు తిరు-గుడుగుడ్లవాఁడు
 దిబ్బవాఁడు న్దల-త్రిప్పెడు వాఁడు
 పోకిరి వీణియ-న్మోగింపఁదగఁడు
 గట్టు వాద్దెములజే-గంటయే తెన్న
 చిల్లి వాయిదముల -న్జిందమే మేలు
 డప్పేనయంబు తో-ల్దాపు వాద్దెముల॥

6. దెబ్బకుదెబ్బ

గీ॥ తెలుఁగు కిట్టని యటవల-వెలి యొనర్ప
 వలయు నన్నిట నిగ్గున్న-తెలుఁగువారు
 అద్దె యిచ్చి యేడ్పించెడు-నటవకొయ్య
 ద్రిప్పు చొడపాటకుఁ దేట-తెనుఁగు పడదు॥

గీ॥ అనిక రవంతయు న్నేని-యజవగోల
యేల మా తెలుగుదొర-లాలకింతు
ఎఱుకగలవారలయ్యుఁ దా-మివిపట్ల
దప్పు పట్టకుంట తెనుగు-గొప్పపాడి॥

గీ॥ పిక్కుచిట్టవల్లింపు త-బిబ్బిబ్బపాట
పొసఁగ గొంతు తెఱవలేని-ముక్కుమాట
కంపుతీఁగ పరంగి వా-యింపుతాట
యనువుకాదు తెనుగుచోట-నజవయాట॥

గీ॥ రెండునాల్కల తైర్వడ-గాండ్ర పాట
వారి చేచమురంటని-బాతుచేట
మనము తెలుగువార మిఁక నే-మఱక యజవ
బొల్లి యెకిరింత వాలక-మొల్లదగదు॥

ఆ॥ వె॥ తెలుగుపాట లడ్డ-దిడ్డముగాఁ బాడి
యబ్బకాండ్రవలన-డబ్బలాగి
యిప్పుడు తెనుగుమాట-లేవగించెడు పాఁచి
తిండిపోతు చెంత-నుండవలదు॥

గీ॥ ఆటపాటలు తమయంత-నబ్బనలయుఁ
గజ్జమోతలు వ్రాతలు-కానిపనులు
పోతుతట్టువముగలాని-పోరుగునల్ల
యంటయజవలకుఁ దెలుగు-కంటసంబు॥

గీ॥ పలుకు వ్రాతల పోలిక-నబ్బట్టి తెలుగు
కన్నడం బప్పచెల్లెండ్ర-కరణి గలసి
మేలుగా రెండు సీమల-నేలవచ్చుఁ
గాని యజవలతోఁ బోతు-కానిమాట॥

శం॥ తెలుగు తమకు మప్పిన పం
తులు త్యాగయ యతని మంచి-మడుపుల దూట
నలకొన్న యటవపెయ్యెల
తొలంగదోలునది తెలుగు-దొర లింకమీదన్॥

గీ॥ దాటితివి నీ వటవ తుక్కు-నోటి బోను
నలగవా తోరెనాగాండ-నాల్కల నింక
నుండు మాయంట నీ యడ్డు-లొత్త వలయు
జెలగి నేడెల్లి మా తెల్లు-పలుకుతల్లి॥
(అడ్వర్టైజ్మెంట్, 1-4-1942)

7. కుదురుచుక్క పేరు*

("వాగ్దేయకార హర్యక్ష" శ్రీకట్టా అచ్చయ్యకవి ప్రణీత
శ్రీకృష్ణావతార భారత-గ్రంథపీఠిక)

గీ॥ నన్ను గొనియాడు నినుగాని నా యడుగుల
నొత్తు బవరదాసుంగాని-మెత్తు నట్లు
నేటి చదువరులందు మీ-పాటి యాట
పాటమాటల నేర్పరు-ల్పరగు టరును॥

ఆ॥పె॥ తెన్నునాడు తెల్విశేటలు లేకున్న
తెలుగువాడు వేల్పుపలు కెఱుగఁడు
ఇంటి నాల్గుమూలలే తెలియని ముల్పు
యెటుల మింటి తెన్ను తెన్నుగలఁడు॥

గీ॥ ఏలఁ దనుదానె మెచ్చుకొం-చెల్ల వారు
నీయనెడు చింకిచేఱును-చెత్త వాత
బ్రమె పోతన్న పన్నని-బారతంబు
కొఱత నీతోడ సచ్చయా!కొంత తీత॥

* కుదురు = పీఠిక; చుక్కపేరు = సక్షతమాలిక.

అ॥వె॥ అట పాట మాట-లందఱు మెచ్చున
ట్లాడలి సాంపులేని-చెడుగు లెల్ల
వ్రాతకొయ్యమోత-వాలకంబులచేత
*నబ్బకాండ్ర చెంత-నుబ్బుచుందు॥

అ॥వె॥ ఒడలు వంచి పాటు-పడ కాటపాటలు
చేతఁగాక మీట-చేతఁ గొంటె
గొప్ప చదువరివలె-బొప్పండ్ర చెంగటం
గూటికొఱకు డాబు-కొట్టుచుండు॥

అ॥వె॥ ఓజ నలువనోట-నూడిపడిన పాటు
లేము వ్రాతఁకూత-లెఱుఁగుదుమని
అబ్బకాండ్ర యొద్ద-డబ్బు లంకించెడు
కొయ్యఁ ద్రిప్పు బ్రతుకు-కూటిచేటు॥

గీ॥ అట రాకున్నవాని కెం-దైనఁబాట
వ్రాత చదువులు మంచి న-డ్వడులు లేవు
కడఁగి యూడిన పిదప ము-క్కంటి డవిణ
వలన మ్రోగించె యబదునాల్లు-వ్రాలనూళ్లు॥

గీ॥ ఒడలు బింకముకా నాడ-కున్నయెడల
జెల్ల + దొఱపరికింగాని-చిందుపరిగ
తెలివి తేటలు మెచ్చెల్లు-కలుగఁజాల
వెంతనేర్చుకొన్న నేర్లు-పిడనియెడల॥

గీ॥ కలుగు నెన్నఁదో యే రెండు-కాళ్ళదొరకొ
యాటపాటలు మాటలు-నల్లు నేర్పు

* అబ్బకాడు = మాడుడు; † లంకించు = తేరగాగైకొను; ‡ వదునాల్లువ్రాల
మాళ్లు = చతుర్థశ మా హేళ్యరసూత్రమాలు; † ఒఱపరి = సుందరవిగ్రహండు.

ఎల్ల చదువులు సాగసు నూ-తేండ్ల బ్రతుకు
పేరుపెంపులు నేలపై - గోరెనటులు॥

గీ॥ పంట సమకూర్చుకొను టిండ్లు-పన్నుకొనుట
వలిపెదుస్తు వేసికొనుట-వండుకొనుట
మందులెఱుఁగుట యదనుల-మార్పుఁగనుట
తోడివారలఁ బెంచుటే-దొడ్డచదువు॥

గీ॥ ఒక్కొక్కని కొక్క నేర్పుపెం-పెక్కుచుండు
నొకని మించిన గొప్పవాఁ-డొకఁడు గలఁడు
తూలనాడఁ దెవనినై న-దొడ్డవాఁడు
వేలు పందట్లొపల-వెలయుఁ గాన॥

గీ॥ బారతము వేల్పునుడువులం-బట్టి తెలుఁగు
ముక్కకున్నుక్క దోపిరి-ముందు గాని
త్రొక్కఁజాలరు నీవలె-న్గొత్తతోవ
నచ్చయా! యట్టి నేర్పు నీ కచ్చివచ్చె॥

గీ॥ నీ నుదుల కూరుపెంతయు-న్నే నరసితి
తెల్వి తేటల నెవనికిం-దీసిపోవు
అందరు న్మెచ్చుకొనునట్లు-లాడి పాడి
చదివి వినిపింప నచ్చయా! చాలునద్ది॥

గీ॥ ఆటపాటలలోనివే-యరసి చూడ
నింగినేలల పనులెల్ల-నిక్కముగను
తీరుపేరులఁ జెందని-దినుసె వేదు
పలుకు లందములు న్వేల్పు-పట్లు గనుక॥

కం॥ బెప్పుగ నీమపలుకులం
జెప్పంజాలరు కలుపక-జేజేనుడులన్

జప్పరయని తప్పెంతురు
దొప్పచెవుల కన్ననాకొడుకు లంద టిసీ॥

గీ॥ వేల్పులం గొల్పుకొనుటకు-వీలుకాని
యాటపాట చదువు లెల్ల-బూటకములె
కూటికై దేవులాడుటా-టోటా టంకు
బొంకు టకటొంకు బడిముని-ముచ్చాదనులె॥

గీ॥ ఆటపాటవలనఁగాని-మాటలల్లు
కొనుటచేఁగాని *దుడ్డు గై-కొనెడువారు
యిట నటన్ రెంటఁ దాముచే-డుటయె గాక
తోడివారికి వేటువి-త్తు లగుచుండు॥

ఆ॥పె॥ ఆటకాఁడు, కల్ల-మాటలల్లెడువాఁడు,
పాటకాఁడు, కొయ్య-మీటువాఁడు,
ఎఱుకఁ జెప్పవాఁడు-చెఱపనిచేటలు
తంబళి బవినీఁడు-తార్పువాఁడు॥

కం॥ *ముడికాఁడు, నంబివాడు
నృదుచులనమ్ముకొనువాఁడు, పలువ, పీసిడియున్
జెడుగులని చెప్పనేలా
పడినేలు న్నన్నగాఁడు పాదసివాఁడున్॥

కం॥ ఈ యుసురు లేని వ్రాతలు
వాయింపులు టవళికాండ-పన్నిక లే వే
ల్పియక సుంతయు రాబో
వేయెడఁ దగు నాటపాట-లెవ్వరికై నన్॥

* దుడ్డు = దబ్బు; * ముడికాఁడు = తార్పుడుకాఁడు;

కం॥ అట పాటమాట-లందఱు న్మెచ్చంగ
 పెక్కు వేలమంది-క్రిక్కిరిసిన
 గొప్పకొలుపు చూరఁ-గొనువా డొకండె ని
 క్కముగ మేటి చదువ-రి మొనకాడు॥

గీ॥ రంకు రామాయణంబు, బా-రతము బొంతు
 చియ్యదిండి యగరుగుండె-యయ్యవార్లు
 తొలుచదువుల నిగ్గ ని తల-తోక లేని
 దబ్బుల న్గూర్చి బొప్పండ-డబ్బుఁ గొంద్రు॥

సీ॥ చచ్చినవారల న్మెచ్చెడి తుంటరి
 తనగొప్పఁ దాఁ జాలు-కొనెడి తులువ
 పెంచెడివారల-న్ద్రొంచెడి యడిబండ
 నాసినోమునఁ దోచు-నాలిముచ్చు
 నేను చదువఁనిగా-నై న నామాట ని
 క్కువ మని తెగవాగు క్రొయ్యదిప్పు
 పాటలల్లెడు పని-పల్చన యని బోడి
 మాటలు కూర్చు టా-టోటుకాడు
 వ్రాతకూతల డబ్బు రాఁ-బట్టుకొనెడు
 మందికన్న నెన్నో రెట్లు-పంది నయము
 ఎఱుక గల మంచివాడు నో-రెత్త కెల్ల
 వారి మేలునకై పాటు-పడుచునుండు॥

ఆ॥వె॥ అట పాట మాట-మీటులు తోచిన
 టైల్ల సలుపవచ్చు-నెగ్గులేదు
 కోరి వేల్పుఁగొల్పు-కొనుపట్ల దప్పులే
 యొప్పు లగుచునుండు-నోడకలిమి॥

కం॥ పాట కనదరం బగునే

యాట విన స్వీలుపడునె-యద్దర యేమీ

బూటకపు వ్రాతకూతలఁ

డాటోలులు ॥ వెంబరలక-డ స్వీలుగుటల్॥

గీ॥ దొడ్డ చదువరి కన్నాకు-తోటిపాటి

వారి మేలునకై పాటు-పడుచునుండు

యిరుగుపొరుగులకు స్వంతు-సరిగ పంచి

యిచ్చి యడఁకునతోడ నూ-తేండ్లు బ్రతుకు॥

ఆ॥ వె॥ తోటివారికొటకు-పాటుపడెడివాఁడె

నిక్కమైన చదువు-నేర్చినాఁడు

ఒరులఁ జెఱచియైన-నొక్కఁడే కుడిచెడి

తిప్పకాయబ్రతుకు-తిండిచేటు॥

కం॥ *ఎంబన్న నిట్లు గూర్చితి

నమ్మరొ ముక్కు-మొనలేని-యలఁతి తెలుఁగు నీ

యెంబదవపడి న్నాయై

పున్నున్నించిననుఁ గావు-మో యిలువేల్పా॥

8. తెలుఁగు గొండ్లి

(సంగీతము గొప్ప)

మరజరి॥ ఎలమిఁ బాటాట వాయించుల కెల్ల

బోగాల జంగాల బుట్టించె నల్వ

కనుక వారల గొంతు-కై గాలినుల

నొరెంత తన్నుకొ-న్న స్వక్కు తెగల

కెన్నఁడు రాబోవ-దిది నక్కువంబు

॥ వెంబర = అవిదేరి; * ఎంబన్న = అసమర్థుఁడు,

సరిగ నా తెలిసిన-జంగాలలోనఁ
 గడఁగుకాల్గుంటి వేం-కటసామి పాట
 కోటయ్య దేవర-గొంతు, పిడేలు
 మావ్వాడ దమ్మని-మద్దెల సాగసు
 ముగ్గు నీలయ్య యిం-పులుగుల్కు మ్రోతె
 యంపోలు తమ్మన్న-దా కు తుకుల్కు
 పాన్గంటి వీరేసు-వడిచాటుమీటు
 మాపొద్దుసుందరి-మాలిమిపాట
 సాలూరి చిన్నమ్మి-చౌకమా కూత
 యల కోటిపల్లి సూ-రమ యంజమలుకు
 బొబ్బిలి మాలచ్చి-బుల్బుపోకడలు
 బావనారాయణ-ప్రన్నని పాట
 కలికి వంగోలు వేం-కటలచ్చి హాయిలు
 నెరి మండపేట మా-నికము సోయగము
 మద్దెలవారు జం-పావారు సరిది
 వారు కొమరగిరి-వార్చేటపట్టు
 వారు, డెబ్బదియేండ్ల-పడి దెల్లుసీను
 నేఁగన్నవారు మ-తెండతో; ముసలి
 నాట ముఱచిన నా-యై పోర్చవలయు
 నే చదువులనై న-నీ తెనువారి
 కన్నఁ గన్నాకు లె-క్కడనై న లేరు
 ఏలూరు రాగవు-నెక్కు బోచాలు
 బందరు సోముని-వరుస రేటింపు
 ఏనుగెక్కినవాని-యిరువే పు ట్టు
 బెడవాడ రత్తయ్య-పెనుపు తీరికలు
 భాస్కర్ల రత్తయ్య-వరుసల పెంపు

అడి కుమారస్వామి-యానిక సాంపు

బాస్సెకారుల బిగి-పన్నిక కోపు

గడ్డిబొద్దుల బొట్టె-కడవడి యడుగు

నిగుడు నురట్ల మా-ణిక్యము గొండ్లి

రేపాల కొండనా-రీమణి హాయి

మంచి చదల్వాడ-మధురము జలుగు

మావ్వాడ దమ్మని-మద్దెళి గొప్ప

కోటయ్య దేవర-గొప్ప వాయింపు

గరుడాచలంబు బం-గారంపు రవళి

ఈ తెల్లుసీమలో-నే గని విన్న

లయకాండలోన మే-ల్బంతులా బోంట్లు

పొందమ్మిత లో-డ్డుపాడవునా మేను

చిఱునగు సుప్పాణి-చేరు పల్చాలు

ముంగురు లుంగ్రాలు-ముద్దురు నోరు

డిల్లపో వెపుడు చా-డికోరు కావు

చదువరులం దెల్ల-చావడులందు

నన్మెచ్చుచుండు పి-న్నవుకద నీవు

నీ యింటిపేరును నీ పేరు గొప్ప

హొంకితి వేలక బా-డుగు రామమూర్తి॥

గీ॥ తెల్వి తేటల తోడుత-న్దీగె మీటు

చెలువమెల్ల నీ తోడనే-చెల్లి పోయె

ఇంక నీవలె వీసే పా-యించువాడు

రచ్చ నగపడడోడ పొడ్డు-రామమూర్తి!

9. "తదరనా" అను తిల్లానా

కన్నడరాగము - ఖండ జాత్యేకతాళము.

ఉద్గాహము॥ పల్లవి॥

గమ్మరి సారినిరిస॥ నిద్దపమ పగామప ॥గ॥
 తద్దిరి నారె దిరిన తానదిరి తదారిస ॥త॥
 రిరిగ మరి సనిరిస॥ పమ పనిధప సనిధప ॥గమ్మ॥
 దిద్దిరి నత నదిరిన దిన తనరిన తదిరిన ॥తద్ది॥

మేలాపకము॥ అనుపల్లవి॥

పన్నిధపమగామప॥ సరిగమరిసనిధప॥
 దిద్దిరినతదారిస తద్దినతదిరితదన
 మప్పమనిధపధమప॥ మధమపమగమరిసరి॥గమ్మ॥
 తద్దిరినతనదిరిన తదనతరినతదిరిన ॥తద్ది॥

ఆభోగము॥

సా స స స స ప ప ప ప ప ప సా స స స స స॥
 తద్ది ర త స స త త స దిన ది ర్ద స రి న ద న
 సా రి స నీ స ని దా ని ధ పా , , , , ,
 సనిధప నిధపమ సానిధపమ రిగరి సనిధమాధని సరిగామధపమ
 ధిరుగుడు ధిరుగుడు తాటతక ధరిటతక ధేటతక ధోట తక
 రీ గరి సనిధని॥ సపాగమ గమగ నిధానిసగరిసనిధమధనిస
 ఝంతరి టతక॥ ధళంగు తకడధి గిణతోం టతక ధళంగుతకధధి
 రి గ మా రి గా రి స ని ధ మ ప మ రీ॥
 గిణతోం ధళంగు తకడధిగిణతోం ॥గమ్మనిసా॥
 ॥తద్దినా॥

ధ్రువము॥

పగమరీస నిసరిగమపా మానిధాపా॥

విజయరామ గజపతి మహారాజ సంస్థా

మపధాప మాప సానిరిస నిధాపమాప ॥గమ్మరి॥

పితగాన పాఠ శాలవెల రామచంద్ర ॥తద్దిరి॥

ధ్రువాభోగము॥

సరిరి పపగా మపపగా పగామ రిసని॥

సరిగ్గా మపని ధనిపధమధపధమ పస

నిసధని రిసరి సనిస ధనిపద మపగ మరిస॥

సన్నిధ నిర్ధప ధప్పమ పమ్మగ +మరిస+

ధిర్గుడు ధిర్గుడు ధిర్గుడు ధిర్గుడు ధిర్గుడు

రీగమ నిధనిస రిగామ రిసపమ గమరీ॥ గమ్మరి॥

ఝుంతరి కీటతక థళంగు తకదధి గిణతొం ॥తద్దిరి॥

[రచన : 19-7-1920]

10. చల్లవల్లి సువర్ణఘంటాకంకణ కీర్తన

[ఈ కీర్తనను నేకరించిన శ్రీ గూడూరి నమశ్శివాయగారు దీనిగుఱించి యిట్లు వ్రాసిరి :
“చల్లవల్లి సంస్థానములో గండపెండేరము తొడిగించుకొన్న సమయమున ఆశువుగాచెప్పి
అభినయించారు శ్రీ దాసుగారు. చల్లవల్లి రాజావారు రాగము తాళము నిర్ణయించి తనపేరు,
దార్యపేరు, తన తండ్రిపేరు, ఊరిపేరు రాచాలని, చలానా అక్షరములు నిషిద్ధమని పాట
పాడుతూ అభినయించాలని చిక్కునమస్యను ప్రతిపాదించి యివ్వగా దాసుగారు వెంటనే ఆశు
వుగా ఈ కీర్తనపాడి అభినయించి రాజావారిని సంతృప్తిపరిచారు. రాజావారు దాసుగారి
పాండిత్య ప్రాగల్భ్యానికి మెచ్చుకొని 24 నవరసులతో బంగారుతోడ చేయించి రత్నాలు
భాదిగి దానికిరువైపుల బంగారుగంట లేర్పరచి కాలిక స్వయంగా తొడిగారు.”

ఈ సన్మానము 1914 సం॥లో జరిగినట్లు తెలియవచ్చినది. అదే వత్సరమున బందరులో గూడ దాసుగారికి గండపెండేరపు సత్కారము జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. సం.]

కేదారగౌళ రాగము-రూపకతాళము

అవరోహణ

సరిమ పనిప-సనిదప మగరిస

పల్లవి

మల్లికార్జున ప్రసాద! శ్రీమంతు రాజశేఖరా!
తల్లిమాడ్కి సంతతులను దయతో పోషించె దీవు

అనుపల్లవి

సల్లలిత యశోనిధి-రిమాగరీ-విశాలాక్షీ
వల్లభ! సరి మగరిస-చల్లపల్లి నగరీశా! మ॥

చగణము

కల్లగాదు-పసనిదప-చల్లగ-సరి-నీపే
రల్లగరిమ వెన్నెలవేళ గమప మిత్రము లెల్ల
రుల్లసిల్లు మాప చకోరము లగుదురోయి అహితు
లెల్ల ఘూకములౌదురు-సారి-అంకినీడు పుత్ర!
తారితాండ ఝణు సరిమ పపనిసరి ఝంతరి

ఝణురిం రిసీదప మగరీ తహరి తహఝం
రిసానిధ పమప ఝంతరి కీటతక మపా నిధప
దధిగిణతోం రినిధపమ పామగరి దధిగిణతోం
సనిదపా మమగరి దధిగిణతోం ॥మల్లికా॥

11. కావ్యనక్షత్రమాలా

శ్లో॥ రాధామోహన రాజేంద్రదేవ ఏష సభాపతిః

శతవర్షాని జేతీయాత్కవితా ప్రాణవల్లభః॥

- శ్లో॥ సమస్త విద్యాకూపారాస్సభాస్తారాః కవీశ్వరాః
శృణ్వన్తు కృపయా కావ్యతత్త్వం వచ్చి యథామతి॥
- శ్లో॥ కవి స్సాక్షాత్త్రయీమూర్తిః కావ్య మేతచ్ఛరాచరమ్
న కశ్చిద్వస్తుతో భేదఃకార్యకారణయో సయోః॥
- శ్లో॥ శబ్దార్థరూపకా కావ్యవిశేషా సంప్రదాయతః
రంజనాయ ప్రయుక్తాచేల్లోకస్యేతా సలక్షణౌ
- శ్లో॥ దివ్యమర్త్య విభేదేన ద్విధా కావ్యం నిగద్యతే
దివ్యం ప్రకృతिसంసిద్ధం మర్త్యం భవతి కృత్రిమమ్॥
- శ్లో॥ వైదికం లౌకిక మితి ద్విధా కావ్యం విభిద్యతే
వైదికం దేవతాస్తోత్రం లౌకికం మర్త్యవర్ణనమ్
- శ్లో॥ సంస్కృతం ప్రాకృత మితి ద్వివిధం కావ్య ముచ్యతే.
సంస్కృతం పండితాలాపః ప్రాకృతం బాలభాషితమ్॥
- శ్లో॥ కావ్యం త్రిధా చ్ఛాందసార్ష భాషారూపేణ కీర్తితమ్
సామ శ్రీరామచరిత గీతగోవింద నామకమ్॥
- శ్లో॥ లయాంతర ప్రయోగేణ రాగైరపి వివేచితం
నానారస సువిర్వాహ్యం కథం కావ్య మితిస్మృతం॥
- శ్లో॥ తస్మాద్విద్వాన్స్వేవ వచేత్ వీవస్వత్యే దితిశ్రుతిః
కవిస్సంగీతసాహిత్యో భయవేత్తైవనేతరః॥
- శ్లో॥ సంగీతమపి సాహిత్యం కవిపండిత శబ్దవత్
పర్యాయ పదతాం యాతి కావ్యత్వముభయోర్యతః॥
- శ్లో॥ సంగీతహీన సాహిత్యం యఃప్రయోక్తుంయతేతచేత్
హాస్యాస్పదో భవేదన్ధ వన్నేత్రాభి నయోత్సుకః॥

- శ్లో॥ స్వకృతే నై వకావ్యేన నృత్యన్గాయస్సభానదః
న శక్యతే రంజయితుం కవినామ న సోఽర్హతి॥
- శ్లో॥ నృత్యన్గాయన్ స్వరచితం కావ్య మాలాపయన్కవిః
స్వయం తీర్త్వా తారయతి సంప్రదాయా త్పరావపి॥
- శ్లో॥ యఃకోపి ప్రతిభాశాలీ కవిర్లోకే విశిష్యతే
మహీయతే నభస్యేక ఏవాయం లోకబాంధవః
- శ్లో॥ సమస్త విద్యా నిపుణః కులీన సుందర శృచిః
ఘన గంభీర మధుర స్నిగ్ధకంఠః కవిర్భవేత్॥
- శ్లో॥ క్రూరాశనః పరాధీనో నిస్త్రపోఽధోనిరీశ్వరః
బహిష్కృతో విగ్రహదో న కావ్యం సంప్రయోజయేత్॥
- శ్లో॥ స్తువన్పురాణ మజ్ఞాతం కవిం జీవన్త మూక్షిపన్
అత్యంతం పండితమ్మానీ వికత్తయతి మాదృశః॥
- శ్లో॥ ధర్మార్థ కామ మోక్షాణాం కావ్యమేకైక సాధనమ్
ప్రత్యక్షా జీవతామూర్తిః కవిరేవన సంశయః॥
- శ్లో॥ సంగీతం పుష్ప ముద్దిష్టం సాహిత్యం తద్రజః స్మృతమ్
ఆస్తికశ్చోం ఫలం ప్రోక్తం కై వల్యం రస ఈరితమ్॥
- శ్లో॥ లోకసామాన్య వేద్యం స్వ భావాలంకార శోభితమ్
.....
- శ్లో॥ కవిస్స ఏవయః కర్మ కరోతి జనరంజకం
నామరూపాత్మకం సర్వం కావ్యమేవన సంశయః
- శ్లో॥ సరసం సందర్భ శుద్ధ మపూర్వం లక్షణా నిర్వితమ్
సాహిత్యం సుప్రసన్నం స్యాత్ గుణాలంకార భూషితమ్॥
- శ్లో॥ కావ్యం త్రిధా ప్రాకృతం సం స్కృతం వైకృత మిత్యపి
స్యాల్లోక రంజకం యచ్ఛే త్కృతం సహజ పండితైః॥

శ్లో॥ ఇంద్రస్వయం సభాధ్యక్షః! ప్రధానోఽపి బృహస్పతిః
సామాజికాః సుమనసః! సుధర్మా భారతీసదః॥

శ్లో॥ కావ్యనక్షత్ర మాతేయం! కృతామందధియామయా
కవిప్రబోధాయ పాయా! దపాయాన్మాం జనార్దనః॥

శ్లో॥ అద్యశ్రీ భారతీతీర్థ! వసంతోత్సవ పోషకః
జగన్నాథ నృపాలోఽయం! జేజీయాచ్ఛరదాం శతమ్॥

12. చదువులు - కవితలు

కం॥ పదునెనిమిది చదువుల నఱు
వది నాలుగు నెప్పుల నెఱ-వాది యొకండే
చదువరి మొద్దులనైన
నదలించినపట్ల మాట-కారియనఁదగున్.

సీ॥ తెలుగు మొదలు నాట-పలుకులు పడుచుల
లాగు పెన్మిటి పేరు-లాటఁ గనవు
*సోమిసానులు వేల్పు-సుద్దులు గడివడి
కట్లకు లోనయి-పాట్లుపడును
పుట్టుతెనుఁగు దయ్య-పుంబెట్టు నుడులతో
నరుకఁడు తగుమాట-లల్లువాఁడు
తల్లినుడ్వొలుఁగని-ద్రాబకు జేజేల
నుడి గ్రుడ్డి కద్దము-వడువగుఁగద.

తెల్లముగఁ దేటతీయని-తెల్లు గాని
చదువరికిఁ దెఱగంట్ల ము-చ్చటలు గాని
అచ్చముగ నెంచుకొన్నట్టు-లల్ల లేని
కడమవాఁడెల్ల నొక మాట-కారి కాఁడు!

సోమి సానులు = సోమిదమ్మలు.

ఆ॥ వె॥ వాతనుండి కాని-వాతపలనఁ గాని
తలపు సరిగఁ దెలుప-వలనుపడదు
మొండికెత్తి నన్ను-బోటి తెల్సి తెల్ప
నట్టి వెడగు డాబు-కొట్టుచుండు॥

ఆ॥ వె॥ కూటికొఱకుఁ గాని-గోటునకు న్గాని
కాక వెట్టి చేతఁ-గాని మాట
కారి పోలిక లయకాని తీరునఁ దెగ
నీలుచుంట మనిసి-నెత్తి వ్రాలు॥

ఆ॥ వె॥ పాటలల్లువారు-కోటానకో ట్లాట
పాట మాట మీట-చాటువారు
చదువుపిచ్చి యిప్పు-ముదురుచున్నది కుక్క
మూడె పిందె లిట్లు-పుట్టె దుదకు॥

తరువోజ॥

తొల్లింటివారు చ-దువుకొను టెల్ల-దోడివారలకుఁ జెందోవ
చూపుటకు
మళ్ళి పుట్టెడు తెవు-ల్లాన్నించు మంచి-మందిచ్చి నిచ్చలుం-
బ్రతికించుకొఱకు
అల్లరిచేయుచి-క్షణ తులెల్ల-నల్లి బిల్లి గమాట-లల్లువా రగుచుఁ
జిల్లరమూఁగలం-జెల్లరే! పొగడి-చిక్కించుకొని డబ్బు-
చెలరేగుచుందు

పూగుత్తి*
*

అక్కర తరువోజ-యాట వెలంది

* పూగుత్తి-గ్రంథమునందే వేటొకచో 'జంతి' యని పేర్కొనఁబడినది.
మఱియొకచో "చెందు" అని. "మంజరికి" కివి యన్నియు మారుపేర్లు.

సీసము కందము-చెండడ్డుదోయి
 తేటగిరి రగడ-తెలుగు కూర్పులకు
 ననురెడు వడి తొలి-యక్కరమునకు
 రగడ కందం బక్క-ర యడుగుదోయి
 తప్పక వెండియున్-దరువోజ కెపుడు
 కాళ్ళ రెండవ వ్రాయి-కారాదు వేలు
 పూవుచెండే తొలి-పుట్టిన దరువు
 వళిగాని రెండవ-వ్రాయిరెట్టింపు
 గాని వాలాయము-నలుగు సామెతల
 ననువగు నేలయం-దచ్చతెనుంగు
 *దయ్యపునుడువు మీ-ద నిద్రిద్దె లల్లు
 దిన్ననివా డచ్చ-తెలుగునఁ బల్కు-
 డక్కరి వేల్పుమా-టల డాబుచేయు॥

ఆ॥వె॥ మొలక తేతటికము-తలిరుల నవకము
 మొగ్గ సోగతనము-పూవు తావి
 అలరుతేనె తీపి-తెలుగునకే కాని
 మోట లాఁలి నాటు-మాటకేడి॥

అడ్డుదోయి॥*

ఎదిరిపట్టు నేరు-పెట్టు నాకోడి
 పదనుకొలంది నా-వాల్చాపు వాడి
 ఈ యడ్డుదోయిలా-గిం కొక్కదాని
 జేయఁజాలిన మాని-సే నల్వసాని॥

*అడ్డుదోయి = ద్వివిధ క'జంట' యన్నను నిద్రె))

* దయ్యపు నుడువు = సంస్కృతభాష.

నడియక్కరము॥*

సరిగ నా తీర్మాకుఁ జూప-జాలు నద్దంబులు మీరు
పరికించి మీలోన నన్ను-బాగుగాఁ దెలిసికొన్నాఁడ
అరిది నేను న్నూడ మాట-లల్లువాఁ డనుకొని యుబ్బి
యరడింతు మీ ప్రాపుచేత-నో చదువరి మిన్నలార!

సీ॥ కొలువునకే చదువులు పాటలాటలు

ప్రాతలు వాదెము ల్పనికివచ్చు
గావునఁ జదువరి-కడుపుకక్కూర్తితోఁ
దొల్లి మానిసికొలు-వొల్ల కచ్చ
జేజేల నమ్మి కొ-ల్చి తన మంచిబతు కీ
జేతించుకొనె నిప్పు-జేతీ కాని

కూళ్ళు కుడిచి మూఁడు నాళ్ళ ముచ్చట కండ
కావరమునఁ గన్ను-గానలేక

విజ్ఞవీగుచుఁ బెద్దల-పేరు చెఱచి
వావివరుసలు కనని పా-పాలముద్ద
*విక్కపెట్టి వల్లించిన-వేల్పునుడుల
నబ్బకాండఁ దలంద్రిప్పి-యుబ్బుచుండు

రగడ॥

అన్ని విద్దెల-నారి తేరిన, జన్ని గట్టులు-సాటిగోరిన
తొంటిపెద్దల-దొడ్డ నడ్వడి, నంటుచుం ద్రన-యంబుమువ్వడి
కల్ల మెప్పులఁ గాచిపొంగరు, లొల్లెగాండయి-లోనఁ గుంగరు
నంజుడున్దిని-నట్కులాడరు, పుంజుసందెము-పోరుచూడరు

* విక్కపెట్టు = కంతస్థముచేయు (పోదాబుద్ధి గోలినరె - ఇది శ్రీకామక మాండలి
కము):

తప్పువట్టరు- తాల్మిదూలరు, తప్పునాడరు-తాగిసోలరు
కొల్పునన్నెయి- క్రొవ్వడంతురు, వేల్పుముచ్చట-వెల్లడింతురు
తగ్గి చీకటి తప్పుచేయరు, మగ్గితుంటరి-మన్నిడాయరు
పిల్లలంబెను-పేర్మిబిల్లురు, తల్లిదండ్రుల-శన్నికొల్లురు॥

సీ॥ కోటనో నాటనో-మాటకారి యొకండు
గాని యర్దుగఁ పాట-కాఁడు గాని
జగమంతయు న్మోచ్చ-సాగెడు న్మదిసిన
వఱకు ముందెందేని-గొఱతలేక
ఇప్పు డూరూర నింటింటను కన్న నా
కొడ్కులు కూటిక-కూర్చి తోడ
వెలువడుచున్నారు-వేనవే ల్కెసరు
ల్లాణలు చదువరు ర్వణైకాండు

బాపురె యనిటి కడవాడ-వాఁడు-చెవిటి
*క్రిక్కలై చదరునఁ బయి-కెక్కుచుండు
అచ్చు చవకయ్యె బొప్పండు*-మెచ్చుటయ్యె
౪లపకకు న్విదైలెల్ల గు-లాములయ్యె॥

తే॥గీ॥ రాదు వ్రాతకు నుడిగాని-*రవళిగాని
౪పుడుక కుత్తుక యందము-ల్నుడువలేదు
*అంకు లలరించు నిక్కము-లరయలేక
డబ్బు వెచ్చించి బొమ్మలా-టఁ గను వెడఁగు॥

కం॥ తొలుచదువుల వేల్పునుడి
నైలివిస్ఫరికింప నారి-తీరినవాఁడే

* క్రిక్క = బట్టువాడు, వంది: ౪ లపక = ధనము; * రవళి = రాగము;
౫ పుడుక = గంటము, లేఖిని: * అంకులు = దేవతలు; * బొప్పండు = మార్పులు.

౪ కొలువునఁ దన యూరినొడువు

పలుక నతని మాటకారి-పల్కు నిలఁబడున్

తే॥ గీ॥ తెల్లునాడునఁ దీయని-తేట తెనుఁగు

వేల్పునుడు లొండుచోలులఁ-దెల్పుచుండు

బిన్న బెద్ద తెల్లడఁ గడుఁ- * విచ్చలింప

నాటపాటల మేటియా-మాటకారి॥

తే॥ గీ॥ ఎల్ల రెవరంతవారు వా-రెందునైన

నొక్కొకని కొక్క నేరుపు-దక్కియుండు

నిండుచూపునఁ గొఱవడు-నీల్లుఁబోతు

తన్నుఁదా మెచ్చుకొనుచుండు-నన్నునలెను॥

తే॥ గీ॥ ఎందుకో పెద్దలు * పడిక-ఘేర్పఱచిరి

యాటపాటలు కొల్లున-కనువగునటు

తెల్లముగనున్న నలిగిన-తెన్నుమాని

త్రొక్కుఁ బెడత్రోవ నావంటి-నిక్కుఁబోతు॥

సీ॥ పెద్దలంబేద లి-ష్టే తెల్వి తేటలు

పెంపారు తటి కన్క-వింతవింత

త్రోవలు కనిపెట్టి-క్రొంగ్రొత్త చవుల వే

డ్కల నోలలాడమి-ములుచతనము

వాడుకనుడులఁ గ-బృహులఁ జొన్నరచేల

నన్ని తెగల వాసి-నెన్న నేల

వారువీరనక యే-వారలైన న్నోడు

కూడి యుండొగు కూడు-కుడవరేల

౪ కొలువు = సభ; * విచ్చలించు = ప్రశంసించు; * పడికట్లు = సమయములు, మరియుదలు.

పంచుకొని యాస్తి యందఱు-స్నభతుక రేల
మనిసి కొండొరిమిక కంటె-మంచియేది
యనుచుఁ దోచినయల్లెల్ల-నటచు వెకలి
మింటి నెగదన్ను తీతువు-వంటిచెడుగు॥

గీ॥ అనుగు తలిదండ్రులు నెబ్బద-లయ్యవార్లు
రాజులు స్వేల్పు లేర్పర్పు-నోజ నడుచు
నాటపాటల చదువరి మేటిమాట
కారికి న్గోర్కె లెల్లఁ జే-గూరుచుండు॥

గీ॥ ఇంతకు న్మానిసుల చేత-నెదియులేదు
వేల్పుతలఁపుల మళ్ళింప-వీలుకాదు
తోడివారలతో నెదు-రాడరాదు
తెలియ మేమాదుమో యికెం-దేనిమీఁద॥

కం॥ తెలిసియుఁ దెలియక పెరమా
టల డాబులు కొట్టునట్టి-టాటోటులు న
వ్వులపాల్గారే తమతమ
నెలపుల వాఁడుకగు మాట-నే పల్కు-నెడన్॥

కం॥ చీట్లాటకుఁ దిట్లాటకుఁ
బోట్లాటకు బేరసార-ములకు న్గరిడి
పట్లకుఁ జీవాట్లకుఁ బడి
కట్టుడిగిన మాట వ్రాత-పనిగొనవలయున్॥

అ॥వె॥ ఆట పాట మాట-మీట చదువు పడి
కట్లఁబట్టి జఱుప-గాదు వీలు
వేల్పుకొల్పునందు-వెల్లడిగాఁ దప్పు
లొప్పు లగుచు మేలె-యప్పతిల్లు॥

సీ॥ అంకుల కొల్పున-కంకింపకున్నచో
 నాటకాదది పేరు-లాటగాని
 జన్నపుడిండుల-నెన్నఁబోవనియెడఁ
 బాటకాదది *బంగి-పాటగాని
 వేల్పుల గొప్ప తో-పింపనేరని చోట
 మీటకాదది మోట-మీటగాని
 జేజేల నెపుడు కై - సేయని పట్టున
 మాటకాదది కాని-మాటగాని

మోలఁ దెలుగంట్ల రావింపఁ-జాలనపు
 చదువుకాదది నెఱి గ్రుడ్డి-చదువుగాని
 జియ్యల న్మది నెలకొల్పఁ-జెల్లనపుడు
 వ్రాతకాదది చెదపుర్వు-వ్రాతగాని॥

గీ॥ చదువరులకయి కబ్బము-లొదవుకాని
 సంతకము చేయలేని ము-ల్చలకుఁగాదు
 అట్లుకావుననే మాట-లల్లువాఁడు
 పద్దెములఁ గూర్చునొల్లఁడు-పల్లెమాట॥

గీ॥ యుడియఁడ *చుక్కపేరు ని - మ్మాడ్కిఁ జేసి
 నాఁడ నేఁగూడ నొక మొన - కాఁడ నగుచుఁ
 గనికరంబునఁ గైకొని - కావు నన్ను
 నేలనింగుల నేలు నా - పాలి వేల్పు.

చెండు॥ నా యాటపాటల - న్గారవించుటకు
 రప్పించితివి నన్ను - రాణతో నిటకు
 తెలివితేట లలరు - తిత్తి బ్రలామ

* బంగిపాట లేక భంగుపాట = భంగు నూరుకొను కాశీ నన్నెకల్లు.

యమడియఁడు = మూర్ఖుఁడు; * చుక్కపేరు = నక్షత్రమాల.

♦ చెండు = మంజరీద్వీపద (స్థలాంతరమున నిది 'బంతి' యని వ్యవహృతము).

బ్రతుకు హాయిగఁ జదు - పరిచందమామ॥
 బారువ *మేరువ-పల్కువీశియకు
 బారువ యసారువ-పైడితాణియకు
 బారువ చేరువ-పాడిపంటలకు
 బారువ పారువ-నాబగుగాఁబట్టు॥
 తేటతీయని యచ్చ-తెలుఁగల్లువాఁడు
 సాటిగానని కయి-సరి మొనకాఁడు
 తియ్యని తెలుఁగన్న-దే పల్కు వెరవు
 దయ్యపునుద్వ గో-తాలోకయుతెరవు॥

13. కవిత్వము - కవులు

గీ॥ సాఁగి కమ్మెచ్చున న్వచ్చు-తీఁగ కరణి
 సాలెపురుగు కడుపులోని-నూలువలెను
 దబ్బున నొబ్లిపడు కొండ-ధారమాడ్కి
 సహజకవిత బయల్వెడి-సన్నుతిఁగను॥

ద్వీ॥ కొతికి యాడుపుకాళ్ళ గుట్టపుతట్టు
 గతి-బల్మిలాగిన కవన ముండెడును॥

గీ॥ కావ్యదోషంబు లరసి జ-గదుపకృతిగ
 నుల్లసము నీతి ప్రజ కుప్ప-తిల్లునట్లు
 వింతవలెఁ బాఁతసంగతి-నెల్లడించు
 వేడబము మాని సహజక-విత్వశాలి॥

కం॥ కనుపర్చు నెల్లముగాఁ

దన కావ్యాదర్శమునఁ బదార్థము లెల్లన్

* మేరువ = వీణాగ్రము: య సారువ = దిబ్బ: * పైడి రాణియ = బంగారము లభించురావు;

జనములకు నృశ్క-వి యా

తనివలె మేల్గుల్పుటకు నితరుల వశంబా,

గీ॥ అతుకు లుంచక పద్యము లల్లవలయు
యమకము నైప్పవలెను ర-సము చెఱపక
అనవసరముగఁ జొన్నరా-దాంధ్రకృతుల
రచనచేయు కవి తన గీ-ర్వాణమెల్ల.

కం॥ పదముల పొందికచే రస

మొదవించియు-శ క్తిచూపియు నసత్కావ్యం

బు దెలుపరాదేకవియున్

గదుకొని “తారాశశాంక” కారుని మాడ్కిన్.

గీ॥ చదివినానని ప్రాస విశ్రమము వ్యాక
రణము తప్పక యాశువి-రచన చేయఁ
గలననుచు నీరసముగ నూ-కవలెఁ గబ్బ
మల్లి మూఢుల లోఁగొను-నతఁడు కవియె.

గీ॥ కాళిదాసుని రఘువంశకావ్యముఁ గను
గొనియు భవభూతినాటకమునుఁ జదివియు
బాణు గద్య మరసియుఁ గవనము చెప్ప
వెఱవఁడద్దిర నావంటి వెఱ్ఱివాఁడు.

గీ॥ పూర్వకపు లందరున్ గడు పూజ్యు లందు
భాగవతులయి గోస్తనీపాకముగను
గృతులొనర్చు నధికుల సంస్కృతమున-బయి
దేవుఁ దెనుఁగునఁ బోతనం దెలిసి యెంతు॥

సీ॥ పూర్వప్రబంధము పోల్కికై చచ్చిన
యీగ నంటించెడు హీను డొకడు

ప్రౌఢకల్పనలని పన్ని తనకుదానె
 యర్థం బెఱుంగ లేని వ్యర్థుడొకడు
 కృతిని నిఘంటువు వెతకి ముదురు తాటి
 ముంజవలె నేయు మూర్ఖుడొకడు
 తేట తెల్లంబని తెన్నబాసకు బట్ట
 తెరచి చూపించెడి దేబె యొకడు

కలివశంబున శాగద కలుషయయ్యె
 బిదపకాలంబున దలంపు పిచ్చియయ్యె
 అచ్చు చవకయ్యె మూఢులు మెచ్చుటయ్యె
 అహహ యెందుకు కవులైరి యాధునికులు॥

సీ॥ ఘనశంఖమో యన కంఠంబు పూరించి
 మేలుగా శ్రుతిలోన మేళవించి
 నియమము తప్పక నయఘనంబులఁ బెక్కు
 రాగ భేదంబుల రక్తి సలిపి
 బంతు లెగిర్చిన పగిది గాలజ్ఞతన్
 జాతి మూర్ఖున లొప్ప స్వరము బాడి
 చక్కని నృత్యమున్ సర్వరసానుకూ
 లమ్ముగాగ నభినయమ్ము చేసి

స్వకృత మృదు యక్షగాన ప్రబంధసరణి
 వివిధదేశంబులన్ బిన్న పెద్దలు గల
 పలు సభల హరిభక్తి నుపన్యసింప
 లేని సంగీత కవితాభిమానమేల॥

ఉ. సంతసమొప్ప నాదికవిస్సన్నుతి సేసెద వేయిసారు ల
 ర్పింతును దేవభాష యను కీరసముద్రము త్రచ్చిత్రచ్చి శా

కుంతల నాటకామృతపుండ్రును దీసిన వాగ్విలాసు నా
శాంత యశోవికాసుని మహాకవి భాసునిఁ గాళిదాసునిన్.

14. సీమపల్కు

చెండు॥ వ్రాలు నాల్గైన్నిది - పగడలు సీమ
పలుకున కంకుల - వలె గొంతునొరసి
యయియు యె యెలు పొట్టి - వయిదు రెట్టించి
యైయాలతోడ నే-డాలు హ కలుప
నాల్కతో రెండేన్లు - నణటడ తదక
చగజయర అలశ - సల్పొమ్మిడేడు
పుట్టువ పబమలు - మోవిపై నాల్గు
నాటు మాటల కెందు - నన్దలపోయ
నులియైనఁ దెఱగంట్ల - నుడిఁ బోలిలేదు
కావున నాకుఁ ద - క్క నిఁకెవరైనఁ
జెప్పలేకుండి రీ - సీమ నొవుడుల
నిదినఱకేనియు - నీ మీఁదనైన
నే మాట లల్లువా - రెచ్చటఁ గలరు
మాటల కూర్పు నీ - మనుడులతోడఁ
జెప్పలేకున్న ని - స్సీ చదువేల॥

[మినెన్ ఎ. వి. ఎన్. కళాశాలా ప్రిన్సిపాల్ సంచికలో]

Vol. VII] Mid Term 1938-39 [No. 3.

15. నాటు తెలుగు

ఆ॥ వె॥ తేట సీమ తెలుగు - మాటాడఁ జాలని
తెలుగువాఁడు వేల్పు - పలు కెఱుగడు
ఇంటి నాల్గు మూల - లే తెలియని ముల్పు
మిన్ను వెన్ను కొప్పు - నెన్నఁ గలఁడె॥

క॥ వెలయా లిల్లాలగునా?
యలుకులుకులకోడె యింటి-యాతండగునా?
అలవాపు *వలంబగునా?
కలగల్పు తెలుంగు వాడుక తెనుంగగునా?

సీ॥ తన కన్నవారు వీ-రని చెప్పఁజాలక
*వలితండ్రి మిద్దెల - సలుపుకొంటె
బ్రతికున్న గొప్పవా-రలఁ గొని యాడక
*మిన్నేగు క్రిక్క-ల-న్నెచ్చుతులువ
తన లోటుల న్మాటు-కొని తగువారల
నూటక దూతెడు-నుడుకుఁ బోతు
తేటతీయని సీమ-తెలుఁగు పలుకు కూర్పు
కొఱకానిదని వాగు-౪కొయ్యదిప్పు
ఆట పాట మాట-లం దాటితీరిన
మేటియే చదువరి-మేలుబంతి
కలుఁగఁ డట్టి *రెండు-కాళ్ళకన్నా కెందు
నేనిఁ దెనుఁగునేల-యెడలఁ దప్ప॥

కం॥ వేలుపునుడులం బుట్టిన
వే లాఁతి ౪విలాతిపలుకు-లెల్ల యనుచుఁ దా
మేలాగో తొలిచదువరు
లీలేత కలఁక తెలుంగు-నెన్నిరి తుదకున్॥

ఆ॥వె॥ వేల్పునుడులఁ దెలియ-వేలుపు న్నొడగన
న్గొదరంబె రెండు-కాళ్ళమేటి

* వలము = లావు; స్థౌల్యము (శ్రీకాకుళము, విశాఖ మాండలికము); * వలి-
తండ్రి = గారి తండ్రి (తల్లికి ఉపభర్త); సలుపు = కాలమువెళ్లబుచ్చు. * మిన్నేగు =
స్వర్గస్తులగు; క్రిక్క = వంది, బట్టు; ౪ కొయ్యదిప్పు = దుర్విదగ్ధుడు; * రెండు
కాళ్ళ కన్నాకు = నరశ్రేష్ఠుడు; విలాతిపలుకులు = దేశ్యశబ్దములు.

అందరాని పండ్ల-కట్టసాపక తన
సీమ తెలుగు పల్కె-చెప్పవలయు॥

ఆ॥ వె॥ మొలక లేతటికము-తలిరు పిదపిదన
చెలగు తీగె చెలువ-మలరు తావి
తేనెతీపి సీమ-తెనుగునకే గాని
తవులబో దిక్కి ను-డువులకై న.

సీ॥ వాడిరి వేలుపు-పలుకులు తెనిగించు
నప్పుడు తొలి మాట-లల్లువారు
కాని తమంతట-న్గావించు కూర్పుల
నానాటికి నెల్లు యనవురు గనుక
ననలు తాలు నేర్చు-పొనరించునటు తెన్లు
వేల్పునుడి బెడద-పెట్టు కొనిరి
చదువరు లేమని-చాటుకొంచుండిరి
గోటుతోడ నొబ్బట్ట-కూటికొఱకు

ఆ॥ వె॥ ఆడలేనివాడు - పాడనేరడు పాడ
జననివాడు మంచి-చదువెఱుగడు
చదువుకొననివాడు - కుదురుగాఁ బల్కుడు
పల్కుడగనివాడు-వ్రాయఁ గొంకు.

క॥ ముక్కంటి యాడి *డవిణ
న్గ్రక్కునఁ యబదునాల్లు నూళ్ల-వ్రా ల్మొఱయించెన్
మిక్కిలి యాడక పాడక
నిక్కముగాఁ జదువ వ్రాయ-నేరఁ డెవండున్॥

ఆ॥ వె॥ ఆట పాట మాట-లా | వాతచదువులు
కూటికొఱకు నెఱపు-కొంటె చెడును

యనవురు = మృదువైనది. * డవిణ = డమరుకము; యబదునాల్లు నూళ్లు = చతుర్థమా హేశ్వర సూత్రములు;

చదువరై నవాఁడు-జంజాట మొల్లఁడు
వేల్పుకొలుపునందె-వెలయుఁ గాని॥

తే॥ గీ॥ వెలయు నేలవఱకు బొడ్డు-తెలుఁగునీమ
యెందునై నఁ దెలుంగున-కీడులేదు
తెనుఁగువారికిఁ దెల్వి-పెట్టని *హవణిక
నొక్కిచెప్పెద నిక్కము-నిక్కమిద్ది॥

తే॥ గీ॥ జతి తనర్పఁగఁ దెలుఁగుసా-మెతలయందు
గడియొ రెండవ వ్రాఁయియో-తొడగుచుండు
తెలుఁగుతోఁ బుట్టె జెలువ మిం-పలరు నడిక
యెల్లెడఁ దగుఁ దెనుఁగుమాట-లల్లువాఁడు.

తరువోజ॥ పలుకవచ్చు న్నోడి-వారితో, జాబు-వ్రాఁయునప్పుడు, పసి-
పాపల చెంత,
కలయికల, న్నంత-కము సల్పలేని-కాపులయెడ మల-
కలచెంత, సరకు
విలుచు తఱిన్, దిన్న-వెలకిచ్చునపుడు,-బేర కాండ
యెడల,-బెనకువ పట్ల,
నలుకున నగతాళి,-నంగడిలోన,-నాపాటి యీపాటి-
యల్లరి తెలుఁగు॥

కం॥ పాడవలయుఁ బాఱుఁడు తగ
నాడవలయుఁ జదువరి యని-యని తొలుఁబలుకుల్
పోడిమిగఁ జాటు మాటల
నాడుకొనెడు తెలుఁగువార-౪లడిబండలొకో॥

సీ॥ వడి గోరువెచ్చ గు-బ్బలఁ గ్రుమ్ము కాగిలి
బెట్టుగ మొదలంటు-బట్టు మోవి

* హవణిక = అలంకారము. ౪ అడిబండలు = పనికిమాలినవారు.

యనుచుఁ దీయని సీమ-తెనుఁ గల్ల లేనివా
 ని కెడమయడుగు పెం-డేర మేల
 తన నాటుమాటల-న్దాఁ గూర్చి వినుపని
 ద్రాబ కు తు త్త కి-తాబు లేల
 కూడుగుడ్డ లొసంగి-తోడివారలఁ బెంప
 జనని కొంటెకు వ్రాత-చదువు లేల

బ్రతుకు కొనసాగు వలనుల-వెతకికొంచుఁ
 బాడిపంట పెనుచు చిండ్లు-పన్నుకొనుచుఁ
 బాడుచాడుచు వేల్పుల-న్వేడుకొనుచు
 మనెడు హాయిగ నూతేండ్లు-మంచివాఁడు॥

ఆ॥వె॥ కొయ్యమ్రోత వ్రాత-కొఱగాని టక్కరి
 పనులుగాని వేల్పు-పనుపుకాదు
 ఎఱుక కలుగువార-లీ టక్కులకు లొంగ
 రెన్నఁడై న నిక్క-మెన్నుచుండు॥

క॥ పనుపరియగు మగవాఁడున్
 గనిపెంచని యాఁడుది కొఱ-కా రెట్టనైనన్
 తెనుఁగు విలాతి న్దొలిచె
 ల్లి న యా చదువరులె *మూద-లిక నా నుడికిన్.

తే॥గీ॥ అడుగు కాపు, కోమటి తొడ, -యొడయఁ డెఱక,
 మూతి పాగు, ఛండోరిమిక-నొబ్బదవి లాఁతి
 నాటువారలకన్నఁ గ-న్నాకు లగుచుఁ
 దెలుఁగు తల్లి నేల-పరుపు నిలుపవలయు॥

ఆ॥వె॥ కలవు తలలు కాళ్ళు-గాని జబ్బలు తొడల్
 కలికమునకు నై నఁ-గానరావు

* మూదలిక = తార్కాణ: ఛ ఛరిమిక = ఐకమత్యము.

పెంచ దెట్టు లీ య-విటిబిడ్డల న్గని
కరము నోమ తెలుగు-కన్నసీమ.

[విశాఖ ఎ. వి. యన్ కళాశాల షష్టిపూర్తి సంచిక సం - VII - సం 3
1938 - 39]

(అనుస్థానము)

తిరిపం బెత్తికొనుచు నా
మరియై తినమరిగి క్రొవ్వి మతకరియై క
ల్లరియై చదువరి ననుకొను
బరికాయకు నాటుతెలుగు-పలు కెటులబ్బున్ ||

గీ|| వదలుఁబోతునకే గాని-చదువు వ్రాత
బంక, నిక్కముగా మంచి-వానికేల
దొడ్డవాఁడు నోరెత్తక-తోటిపాటి
వారలకుఁ గూడుగుడ్డలు-పంచిపెట్టు||

గీ|| నేలనెంతో తెనుగుదొర-లేలినారు
తెలుగువా రిర్వురు గవర్న-రు లయినారు
పాఁడిపంటలకు ద్వెల్లు-నాడుతోడు
తెలుగుపలుకు నిక్కంబుగఁ-డే నెలొల్కు||

VII వర్ణన స్తబకము

1. శృంగారచాటువులు - సమన్యలు

- ఉ॥ వీడిన రైకతో సగము వీడిన కొప్పున రాలు పూలతో
 బేడిసమీల కన్గవను వింతగు నిద్దరమబ్బు నొక్కతో
 వీడిన నీవి నొక్క కయి వెల్లంగబట్టి మహానుభావనన్-
 “గూడుము ప్రాణముల్నిలిపి గొబ్బనఁ బ్రోవుము చేడఁ జంపగాఁ
 గూడదటంచు నాడు పలుకున్వినవా యది నీవెఱుంగవా
 వేడి తమి న్బయింబడిన వెట్టగగూడినఁ బాపమున్నదా
 కూడు”మటంచు నన్ను మునుకొంగున లాగు నొయారమైన నీ
 జాడలు గంటిఁగాదె యిఁకఁ జాలదె స్వర్గము వేఱయున్నదే!
- ఉ॥ “చక్కని నవ్వుమోము, కడుసన్నపుఁ గౌను, వెడందరొమ్ము, బల్
 నొక్కులకొప్పు, సోగయగు నున్నని చామనచాయ మేను, పె
 న్నిక్కు బుజంబులుం, జివురునిగ్గుల మోవి, దయారసంబు నల్
 దిక్కులఁజొక్కు వాల్గనులు, తీయని మాటలు, మొల్క మీసముల్
 గ్రక్కునఁజట్టిరా బవిరిగడ్డము దిద్దిన జెప్పనంబుతో
 నిక్కడి కేగుదెంచి నను నిట్టుల మాటల బాటలం గడున్
 జొక్కఁగఁజేసి నా మనము జూరఁగఁగొంటివి, భూసురేంద్ర! నే
 దక్కితి నీకు నన్నెదను చాలెదో మారుని కప్పగించెదో
 నిక్కము జెప్పమా యిపుడు నిన్ బ్రతిమాలెద” నంచు వేడు నా
 చక్కదనాలకుప్ప! నిను సంస్మరియించెద జీవితేశ్వరీ!
- చ॥ వలపుల మీరిమీరి నునువారెర తేనియ లానియాని గు
 బ్బల నెద గ్రుమ్మిగ్రుమ్మి పలుభంగుల ముద్దులు వెట్టివెట్టి ‘నే
 వలచిన వన్నెకాడ యిక వద్దర జాగని పైకిలాగు నిన్
 దలచిన గుండె యుల్లుమని తల్లడమందుగజే తలదరీ!

ఉ॥ సన్నపు మోటిక ల్గులుగు చక్కని చన్నులఁ బైట జారఁగా
చెన్నగు వీణ మోపి శ్రుతిచేయుచు మెట్టులమర్చి తీగలన్
క్రొన్నెలవంక లొప్పు కొనగోళ్ళను మీటుచు నీదుచెంత నా
చిన్నన వాద్యగానముల సేత దలంచెద భీమశంకరా!*

చ॥ క్రమ మెఱుంగంగలేని విధివ్రాత బలమ్మునఁ దమ్ము మోయు మ
ధ్యముపయి నీదుచన్ను లిసుమంతయు నక్కటికంట మూని యు
బ్బి మదకతోరభావమున విస్తరమంది చలింపజేసి జృం
భము నటుజూపకున్న క్షితమర్దనబాధలపాలుగావుగా,
అమితవిజృంభణమ్ము లబలా! తగునా? సుజనాళికెప్పుడున్.

సీ॥ వలిపపయ్యెదలోన నిలువక వలిగుబ్బ
చనుదోయి మెరుగులు చొకళింప
పగడంపు వాతెరపై నొకించుక దాగి
మొగమునఁ జిలునవ్వు మొలకలెత్త
కొలఁకుల నునుగెంపు జలికించు క్రొవ్వాడి
దిట్టచూపులు తలచుట్టి రాగ
నునుకొప్పులో నునిచినయట్టి పువ్వుల
తావి పైకొని తుమ్మెదలను బిలువ
తొడపులకు నెల్లఁ దొడవైన యొడలితోడ
వలపులకు నెల్లఁ దనమేను వలపుదెలుప
చిన్నిపాటలతోడ చినన్న నిన్ను
వలచి కొల్పుట కన్నులపండు వయ్యె.

* వీరు శ్రీ సోమంచి భీమశంకరంగారు. రసికాగ్రేసర చక్రవర్తి; నాడు ఏలూరులోను, తదుపరి విశాఖలోను ప్రముఖన్యాయవాది. దాసుగారికి పరమా ప్తులు. వీరి వలపుక తై పేరు 'చిన్నన'. ఈపద్యములన్నియు శంకరంగారి శృంగార కూరత్వ సంకీర్తనములే. కొన్ని శంకరంగారు చేయించిన అష్టావధానములలో నారాయణదాసుగారు పూరించిన సమస్యలు. కొన్ని పద్యములు, ఊహలు శంకరంగారి పాత్రకు చెందునట్లున్నను అసలదంతయు నొక "శంకరనారాయణ దీక్షనరీ" సం.

మ॥ ధనమా రాదు, దురాశ పోదు, పరతత్వజ్ఞానమా లేదు, కృష్ణనియందా మది నిల్వఁబోదు, సుమఖాణు న్నోర్వగారాదు నిన్నెనయన్ లోకములోన వాదు, విరహం బిట్లుండగానీదు, పావనవంశంబు స్వతంత్ర మీదు చెలియా! వాంఛ ల్లుదల్కుట్టునే.

గీ॥ మరుఁడు క్రొవ్వాడి శరముల మనల రొప్పు
బ్రాణములు రాలిపోకుండఁ బట్టె నాశ
పువ్వులను గాలిచే రాలిపోవనీక
పట్టు*తాళికనలెఁ గాక బ్రతుకగలమె.

గీ॥ కెంబెదవి గంటువరపు సీత్యతులఁ గరపు
మయి గగుర్పాటుసేయు బైపయిని డాయు
రేయి జెలరేగు బవ లెడబాయ బాగు
జెలియ పోలిక జలియును దెలియ వెలయు.

గీ॥ చిగురుకెమ్మోవి తేనెలఁ జిందుదాన!
గునిసియాడెడు చక్కని కొప్పుదాన!
గండుమీలనుబోలు వాల్గనులదాన!
మనసు నిన్నెడబాయదేమె నెఱజాణ!

గీ॥ ముద్దు గులికెడు చిన్నారి మోము, గండు
మీలదల్కారు కన్నులు, పూలచెండ్లఁ
బోలు చన్నులు, తీయనిమోవి, చిన్న
నడుము గలదాన నిన్ను నే విడువగలన?

ఉ॥ కోరికదీరదాయె, నిను గొబ్బునజూడగ దూరమాయె, నీ
వారికి భారమాయె, సుమఖాణుని వైరము ఘోరమాయె, నీ
నేనుపు నేరమాయె, మరి నిందలు నారులునూరులాయె, నా
పేరున లోపమాయెగద భీతమృగాక్షి యిఁకేమివ్రాయుదున్.

* తాళిక = పేరాకులుగల శ్రీరాశవృక్షము.

గీ॥ తొలుత నీ చూపు తూపులతోడఁ గ్రుమ్మి
కడగి యొయ్యారముగఁ గొన్ని యడుగు లరిగి
నిలచియున్నాన యని నన్ను నీవు తిరిగి
తిరిగి చూడగ నేలనే తీశెబోడి.

ఉ॥ నీ దయఁబొంది మారుని తృణీకృతు జేసిననాఁడు మెచ్చి రో
హో ధృతివంచు నిప్పుదోహోహో యని నవ్వెద రెంత వెఱులో!
యే దురమం దనంగుని జయించుట లెట్టులు నిన్నుఁబాయగాఁ
గాదె క్షణంబు వత్సరముగాఁ బ్రకృతి నివృత్తు లెలంగెడున్.

ఆ॥ట॥ పల్లెటూరి మాట లల్లువాఁ డొక్కఁడు
వానినట్టెఁ దిట్టువాఁ డిఁకొకఁడు
సిద్దెకొఱుక నొకఁడు చెప్పుకొఱుకు నోఁడు
వ్రాతకూత లిట్లు బూతులయ్యె॥

కం॥ తత్సమమా తద్భవమా
మత్సదృశు లికెవ్వరనుచు-మత్సరమతులై
యుత్సాహంబు చేఱచి విచి
కిత్స స్తుత్సితము వ్రాయఁ-గేలెటువచ్చెన్॥

శ్లో॥ చక్రభ్రమణకరత్వా త్కుదృష్టిభి ర్ద్ధారం వర్జ్యమానత్వాత్
శ్రుత్యంతభేలనత్వాత్ మశక త్వామేవ మాధవం మన్యే.

శ్లో॥ రామేతి ద్వ్యక్షరం నామమానభంగః పినాకినః
గర్వభంగో భార్గవస్యశౌర్యభంగశ్చ వాలినః

శ్లో॥ అంగుశ్యాభరణం తే, చిత్రతర మమూల్య మిందువడస ఇదమ్
భవదీయ హృదయమివ మాం, రంజయతి రాగసంయు క్తమ్.

శ్లో॥ ఏతచ్చిత్రపటంభాతి, శాద్వలాభం సువిస్తరమ్
తస్మిన్ తనోపి భో విద్యన్, ఫలవృక్ష ఇవోన్నతిమ్.

గీ॥ తల్లిదండ్రుల వలెను నా కెల్ల గతుల
చేసి రా వారణాసి లక్ష్మీనృసింహుఁ
డాతనికి భార్య కామేశ్వరమ్మ గూడి
వారి చెంగట నున్నంతవఱకు సుఖుఁడ.

కం॥ గానకవితాపథానని
ధానముల న్నాథుజనుల దయగొనువాఁడన్
నే నారాయణదాసుఁడ
నా నెగడిన యాదిభట్ల నారాయణుఁడన్.

[ఈ పద్యము లన్నియు అప్పుడప్పు డాశువుగా ఉర్లాము
ఒక్కలి, బందరు, ఏలూరు, రాజమహేంద్రవరము మొ॥ పలు తావు
లలో అష్టావధాన సందర్భములందుఁ జెప్పినవి]

2. వయ్యారిపిల్ల

(మాళవ - చతురస్ర)

ప॥ వారెవా దొరికింది-వయ్యారిపిల్ల
నేరుపున దీనిదరి బేరమునకొల్ల
రారమ్మని కొట్టిందిరా పెంకెజెల్ల
కోరికోరనట్లు దాచుకొంది ముంతచల్ల॥

౧ దీని కనుదామరలు తేటి గనుకల్ల
ఆనవలె దీని మోవితేనియలు చెల్ల! వారె॥
మేనిహొంబాయ గెల్వ మెరుపున కొల్ల
మానుమని మానదురా మాటకారిగుల్ల॥వారె॥

౨॥ ఆటపాటలకెల్ల యద్దే పుట్టిల్ల
తేటముగ దీనిపొందు దీపిఁ జిరుపుల్ల
కూటమికి దీని గోరుకొందురే యెల్ల
కాటుకల దీని చూపు గాలాపుముల్ల॥వారె॥

3. వీరోత్సాహము

సీ॥ బ్రతుకుసుంకము లేని బలమె చాలును శర
భములకు వేతె కై వారమేల
కట్టుబా తెఱుంగని దిట్ట మొక్కటె చాలు
సింగంబులకు వేతె చిన్నెలేల
కష్టంబు తెఱుంగని ఘనత గల్గినఁజాలు
బెబ్బులులకు వేతె విరుదులేల
పన్ను తెఱుంగని పరువొక్కటియె చాలు
వడిడేగలకు వేతె పదవు లేల!

వీర భరతభూమి స్వైరవిహారుల
పేరఁ బుట్టితి మను పెంపె చాలు
లాతికొలువు గోటులాగేల యేనుఁగు
నెక్కి దిడ్డి దూర నేగునట్లు.

ఆ॥వె॥ మనదు శక్తి యైకమత్యము బొందక
యలఁతి పగతునైన నడచు తెట్లు
తెన్నునందు బడక రెండుజాముల యెండ
కడఁగి దూదినైనఁ గాల్చుఁగలదె॥

గీ॥ మీసములు రోసములుగల మేను మనది
ఇల్లు వాకిళ్ళు పై పోటు లెల్ల మనవి
ఆటలుం బాటలుం బలుగోటు మనవి
బలుపు పెనుదిండి సోమరిపాటు మనది
కాని మన తల్లిదేశము కాదు మనది॥

ఆ॥వె॥ పన్నుటొంప మెడకుఁ బై యేలుబడి పూజ
లగుతలందు మోయునట్టి మనల

నింగిలీషు కాపు లేమరి నప్పుడు
పగతుపులులు రేగి పట్టుకొనవె॥

గీ॥ తేనెపట్టగు నిండియా జేశమునకు
తెరపపగతురు వేమరు చురుకుఁజూప
నీగలత్తునఁ బోలుల రేగఁబోక
కతుకుచున్నాము సోమరి యతుకుమెతుకు॥

కం॥ తలిదండ్రు లరణ మిడి కో
వెలచేతన్ గొన్న సొమ్ము వీరభరతల
క్ష్మీలవముగ లాగుకొని కై
ట్టులు స్వచ్ఛందబిరుదు నెగడుదు రిచ్చోటన్॥

4. ఖరవత్సరపు కఱపు

సీ॥ మింటఁ బవలు బొల్లి - మేఘంబులున్ రాత్రి
తోకచుక్కయు నెప్పు - దోచుచుండె
వాన యొక్కితయు - లేని కారణమున
నేళ్ళు చెర్వులు నూతు - లింకిపోయె
పోతనీటన్ జవి - వోయి కొంచెములగు
కూరగాయల వెల - గొప్పదయ్యె
నిలువచేసిన ధాన్య - ములు కొట్లలోనుండి
యంగళ్ళు చేరక - యణగియుండె

ధాన్యవర్తకు లడియాసఁ - దగులుచుండ
నగల వర్తకులకుఁ బెద్ద - దిగులుపుట్టె
పొలముకాపుల నాగళ్ళు - మూలపట్టె
పశువు లెంగిలియాకుల - పాలబడియె॥

కం॥ త్యాగము చెడఁ బేదలు కా
రాగృహము నిండికై చొ - ర న్గడఁగిరి బల్

తీగలు చెట్లు న్మాడెన్
క్రాగిన చమురువలె నెండ-కాయుచునుండెన్.

సీ॥ వారుణ జపములు-పలుమాలు చేయించి
చేయించి తుదకు వి-సిగెడువారు
తాయి లింగము గాఁగ-వేయికుండల నీళ్ళు
వెలిపించి పెదవులు-విఱుచువారు
భక్తితోడ విరాట-పర్వపారాయణం
బాచరించి నిరాశ-నందువారు
గొప్ప పిరంగులు-కొండమీఁద న్నిన్ను
గుఱిపెట్టి పేల్చి వే-సరెడువారు

కలియుగాంతం బిది యనుచు-దలకువారు
పాలకుల దోస మిది యని-పలుకువారు
రేఁగి సిద్ధాంతులను వెక్కి-రించు వారు
నగుచు నన్నియెడల జన-మడరఁజొచ్చె.

ఆ॥ వె॥ పగలు డాఁగి రాత్రి-పడిన తోడనె తోఁచు
చుక్కలవలె స్త్రీలు-సొంపుమీఱ
గములుగట్టి నీళ్ళ-కై బయల్పెడలుట
వయసువాండ్ర కన్ను-పండువయ్యె॥

కం॥ అంగనలకు శ్రమ యయ్యెన్
*గంగాధరులకును మిగుల-గర్వంబయ్యెన్
రంగుచెడె స్నాననిష్ఠలు
ఎంగిలి భాండముల శుద్ధి-యిసుకయె చేసెన్॥

* గంగాధరులు = నీళ్లకావిక్కుమోసి జీవించువారు.

సీ॥ తొమ్మిది నూతులు-తోడితిఁ గుండకు
 సగమైన గాదని-వగచు నొకతె
 తాటిచేదకు మడి-దక్క-మిఁ దేనైతి
 ముంత మునుఁగ దంచు-మూల్గు నొకతె
 బిందె బోరగిలంగఁ-బెట్టి కూర్చుండి సీ
 రెప్పటి కూరు నం-చేడ్చు నొకతె
 ఇంత దూరము వచ్చి-యింక నెట్లు లూరక
 పోగలెద ననుచుఁ-బొగులు నొకతె

 కాలు జాతీయు బావిలోఁ-గూలకొడ్డుఁ
 బట్టి బ్రతికి వచ్చితి నని-వడఁకు నొకతె
 కడవ నడిదారిలోఁగ్రిందఁ-బడిచెడ శివ
 మెత్తినట్లార్చు చింటికి -నేగు నొకతె.

సీ॥ చీలు లంటించి పోషింపజలక పసు
 లెచ్చటికై నఁ బోనిచ్చు వారు
 వర్తకున్ నెత్తినో రాబదుకొనుచునుండ
 దొమ్మి ధాన్యపుకొట్లు దోచు వారు
 నీరయినను గడ్పునిండఁ ద్రావులకు లే
 కెండి వర్గయి పడియుండు వారు
 ఇదిగో వీసెడు పైడి యిండు చేరెడు జొన్న
 లైననం చింటింట నడుగు వారు

 అన్నపానములకు నేడ్చు నర్భకులను
 గాంచి యెంతయుఁ గన్నీరు గార్చు వారు
 మీకె బానిస లాదుము మాకు గంజి
 పోయెడని వీధులందు వాపోవు వారు.

చ॥ తలుపులు మూసి లేవెచటఁ-దాశము పెట్టెకు వేసిలేదు, కు
క్కలయిన బంటులై న మఱి-కావలియుండుట గానరాదు, వీ
ధులఁ బడియుండిన న్ధనము-దొంగిలఁబో రెవరైన సుంతయున్
భళిభళి రాజెవండు పరి-పాలనము న్గఱవట్లు చేసెడున్.

5. నందన వత్సరపు సువృష్టి

సీ॥ తొలి తెల్లకొండల వలెనున్న మొగిళులు
గొప్పలై నీలిరంగులఁదనర్చె
మాదిపింజెల లాగు దొడ్డ మబ్బుల నేకి
కరువలి పఱపులుగా నొనర్చె
వెండి చబుకు ద్రిప్పి వేసినయట్టులు
మెఱుము తోడుతఁబెద్ద యుఱుము పుట్టె
నేలఁ గమ్మని తావి నెగడించు చందంద
వలుదలై లెక్క చినుకులు మొదలిడె

మింటికి న్మంటికిఁ దఱచుమీఱ వాస
ధార లను తీఁగెల బిగించి యాటవ వడి
వీణె వాయించు నెఱజాణ గాణ మాడ్కి
నందముల గుప్పి గాలి పాడం దొడంగె.

సీ॥ పల్లంబు నంకఁ బ్రవర్తించె నీ ర్విశే
ష్యము జాడఁజను విశేషణము భంగి
అడవి కార్చిచ్చుల కాదేశమై కొండ
వఱద యాగమ మయ్యెఁ జెఱువులకును
గమిఁ బ్రకృతిప్రత్యయము లట్టు లన్యోన్య
మెడయ కేళ్లుం గాల్య లేకమయ్యె
కర్మభావ ప్రయోగములందుఁ దప్పని
యాత్మనేపద మటు లలరెఁ గప్ప

వడి సలాకిక విగ్రహవాక్యము గతి
 గోకిలరవంబు వాడుక న్నేకయుండె
 పల్లవిత బహుప్రీహి సంపటల మగుచుఁ
 బ్రబలి వ్యాకరణము వలె వాన వెలిసె॥

ద్విపద॥ అంత నానందరా-జ్యాభిషేకంబు
 వింత తీరున సలి-పె ఘనలోకంబు
 నందనకొక క్రొత్త-నవకము దోచె
 పొందమ్ములుం గల్వ-పూవులు పూచె
 కారుమబ్బుల చూలు-గనుపట్టె మింట
 నేరుపుతో నాడె-నెమలుల జంట
 పచ్చికబయలు తి-వాసి దలిర్చె
 మచ్చిక నావుల-మంద లెలర్చె
 సల్లలితముగ గొ-జ్జంగులు వీడె
 నెల్లెడల న్భేక-బృందము పాడె
 మొదట ము తెప్పుడల్లు-పువ్వులసోన
 పదపడి వడగళ్ళ-పటపుల వాన
 పిదప నెంతయుఁ బొల్చె-వెలినీటి డాలు
 ఎదిరి త్రుళ్ళింతల-నిడెఁ గ్రొత్త మీలు
 బింక మెడలి దుక్కి-పెల్లులు విచ్చె
 కుంకముపుర్వులు-గునగున వచ్చె
 కోరి తొల్కరిపండె-గోనేళ్ళు నిండె
 బేరులకు న్గుండె-బెదరుచునుండె
 కూరగాయలు చవి-గొని మెండుకొల్పె
 గౌరమ్మ జాతర-కడు వేడ్కసల్పె
 ఆలుమగలఁ జలి-యంటఁగఁ జేసె
 సోలి బంగరువరి-చూలును మూసె.

శ్లో॥ జ్ఞానావలంబనాః కేచిత్ | కేచి త్కర్మావలంబనాః
వయంతు హరిదాసానాం | పాదరక్షావలంబనాః॥

శ్లో॥ శూద్రస్యచ శుచిత్వంచ | శిష్టోపద్రవ కారణమ్
ఉపోషితస్య వ్యాఘ్రస్య | పారణం పశుమారణమ్॥

సీ॥ ప్రీతిగా భోగవతీతరంగిణీ! నీను

పిల్ల తరంగ మంపించు మమ్మ!

గంగాభవాని! నీ కరుణకుఁ బాత్రులఁ

జేసి మమ్మెపుడు రక్షించు మమ్మ!

భూదేవతా! నీదు బొజ్జలోనున్న య

మృతముచే మమ్ముద్ధరించు మమ్మ!

జగదీశ్వరీ! దుర్గ! చయ్యన న్గోరిన

జీవన మిచ్చి పోషించుమమ్మ!

వరుణదేవుడ! త్వరగ మా బావిలోన

నీరు నుబికించు నీకు జోహా రొనర్తు

గణపతీ! విఘ్నములఁ బాపి కడు బిరాన

సెలలు పుట్టించు మా మాతి చేరువుగను.

గీ॥ చాటుగా నుండియైన నీ సఖుని సేమ

మరయుచున్నావు హా ప్రేమకడ్డుగలదె!

మబ్బులో నుండి యైనఁ బద్మమాల మేలు

దెలుపఁజాలెడు సూర్యుని వలెను మిత్ర!

6. గోదావరీనది

సీ॥ ఏయెడఁ బెట్టని యెరువు వండునఁగ్రొప్పు

చేనిలంకలఁ దనలోన నిల్చి

మొలనూలువలె సేతు వులియఁగ లేచి కా

ల్వలకేలు చాచి జీవనము లొసఁగి

సంసాగము న్నడుపు స్వతరంగముల వంటి
పడవల న్దరులకుఁ బ్రజల నడిపి
పెరిగిన కొలఁది స-త్పురుష జీవిత మట్టు
లెల్ల ప్రాణుల కుపకృతిగఁ దిరిగి

దాతయటు లన్నిచోట్లఁ బ్రఖ్యాతి వడసి
పండితునివలెఁ బూజ లెప్పట్లఁ గాంచి
ఆర్యుగతిఁ బూర్వమర్యాద ననుసరించి
సప్తఋషి పద్ధతుల గోద-జలధి నెనసె॥

7. కృష్ణానది

సీ॥ కుంభినీకాంతకు-గుబ్బితౌ మెట్టల
నతుక గరుడపచ్చ-పతక మగుచు
తనపేరు దక్షిణో-త్తరదిక్కుల ప్రేబ
వళ్ళు పాఱుచుఁ బొగ-బండి చాట
సతతము సేతువు-సందుల న్దోసిల్చి
రవికి మంత్రాన్వితార్ఘ్యంబు లిడుచు
ఎలనవ్వు నురుఁగుల-నల లను చేతులం
దాపంబు వాప జనములఁ బిలిచి

కనకదుర్గాంబకు నైలి-క తై పగిదిఁ
జల్లగాలులు వీచుచు-స్నానమాడు
ధన్యులకు నాయురారోగ్య-ధనము లొసఁగుఁ
దీయనీర్ జల్లి కృష్ణాన-దీమతల్లి.

8. త్రివేణి

సీ॥ ప్రాచికి యమున, యవాచికి గంగ, యు
దీచి సరస్వతి-యేగు చెనసి

మప్పిరిజడ పోల్కి- * మొనరుచో బేరంది
 తెలి నీలి రంగులఁ-గలసిమెలసి
 నిత్యప్రయాగ కా-గ్నేయమున న్బాటు
 చెల్ల తీర్థములకుఁ-దల్లి యగుచు
 పిన్ననాఁ డొనరించు-కొన్న పెండిలి దంప
 తుల కాది తెచ్చి సం-తుష్టిమీఱ

మగలకడ నాండ్రకు నెలుల-పొగరు దుల్చి
 బలిమిఁ దనలోనఁ బడి ప్రాణ-ములు విడచిన
 యాత్తులకు శాశ్వతైశ్వర్య-మందఁజేసి
 క్రాలుచుండు త్రివేణి ము-క్కంటిరాణి.

9. కాల్యలు

ఆ॥ వె॥ పానగోష్ఠి నెమ్మి-వలెఁ గొన్ని కాల్యలు
 వాన కురియునంత-నరకుదోచి
 పంక శేషము లయి-యింకెడున్ మఱి కొన్ని
 మన్ననపుడు సుజన-మైత్రివోలి॥

10. కొండధార

సీ॥ మీఁదుక్రిందుల దవ్వు మేరఁ ద్రుళ్ళిడుచోఁ జ
 తుర్విధ వాద్యమాధురి వహించు
 చెలఁగి చరాచర జీవులఁ బెంచుచో
 సదయ బౌద్ధ ప్రశాసనము మించు
 సుడిగొని తిప్పి వస్తువు ముంచి తేల్చుచో
 డాఁగురుమూతలాట మఱపించు
 పై కుబ్జి బండల బంతు లాడించుచో
 గారడీని కరలాఘవముఁ గాంచు

* మొనరు = ఒప్పు.

నిగుడు కార్చిచ్చు పాటి నిధనతార
తీరపుష్పిత సకల థాత్రీజవార
కలితడిండిర ననమధు తులితనీర
స్వచ్ఛముక్తా ప్రభాపూర యద్రిధార॥

11. నూతులు

ఉ॥ నూతులు కొన్ని సజ్జనమనోగతిఁ జేయుఁ బరోపకారముల్
ప్రీతిగఁ దీపులై, సులభరీతిగ జీవనదాయకంబులై
యేతఱినైనఁ; గొన్ని కడనేవగఁ, జేదుగ, నంటరాశ, దు
ర్జాతులశాసనం బటు లెసంగెడు నప్పుల, గప్టకారులై.

12. దిగంతరేఖ

గీ॥ అగపడు నిర్గుణం బయ్యు సగుణము వలె
వై పరీత్యముగాఁ జూపు వస్తువులను
కలదనుచుఁ గాని లేదని కాని చెప్ప
నలవియే మాయమాడ్కి దిగంతరేఖ॥

13. కొండల వరుస

గీ॥ పిన్నపెద్ద లెనయు నేన్గు పిండు మాడ్కి,
మేలి మచ్చుల బారట్లు, మేఘపం కి
వలెను, గన్నట్టెడు న్గొండవరుస దవ్వు
వలన నల్లగ, నున్నగఁ, గలసినట్లు॥

14. మైదానము

సీ॥ అలడెక్కల నంటి యాడెడి మిడతల
నేటాడు గోరల మాటులకును

ఆఁబోతు మూపుల నలరు నేటింతల
 వలన నూరెడు నీలపాటలకును
 గూళ్ళలోఁ బరపులకొఱకు నాఁదోకల
 వెంబడు కాకుల వేటలకును
 చిరుజాలపై జలజలబారు సెలయేటి
 నీటిపై లగుముకి దాటులకును

చెలఁగి యుబ్బుచు నిసుకతినైలను గంతి
 బరుగులిడుచుండు బసులకాపరులు గలిగి
 చుట్టు చెట్టులు నొకవంక చిట్టివంక
 బరగు పచ్చని పచ్చికబయలు గంటి.

[రాజమహేంద్రవర-అష్టావధాన సందర్భము]

15. అడవినేల

సీ॥ నాగరులకు రవంతయుఁ బోల్పు శక్యము
 కాని తీరు మృగఖగముల నిండి
 దుక్కి గ త్తంబు లదును పదనులు లేక
 వలసిన యెల్ల పంటలను బండి
 అక్కడి కక్కడే-పెక్కు వంకల్కయెండ
 వేడి తాఁకని యేళ్ళతోడ నిండి
 స్వర్గనరకముల న్బరిహసించెడు మెట్టు
 పల్లము లందెప్పు పోళ్ళ మండి
 అలరెదో పాపతిమిర దవాగ్నికీల!
 అఖిలరోగఘ్న దివ్యౌషధాలనాల!
 సంతత స్వైరసంచార సౌఖ్యమూల!
 కడలి యుప్పెఱుఁగని కొండ యడవినేల!

16. వేగుఁ జుక్క

ఉ॥ 'వెన్నెల కాచికాచి నన-విల్తుని మామ చనంగ నీవు నీ
చిన్నెలఁ జూపనేల కడు-సిగ్గునుమాలినబేల!' యంచుఁ ద
న్మన్నన చేయరెవ్వ రని-మంచి చెలింబలె వేగుఁజుక్క హొం
జెన్నుల లేతయెండ యను-చిచ్చునఁ జొచ్చె ననంగఁ గ్రుంకెడిన్॥

17. శ్రావణమాసము

సీ॥ తేనెపట్టులవలె వానమబ్బులఁ గ్రమ్ము
బైరుపంటల కెల్లఁ బ్రాపకమ్ము
జాజి చెంబేలి గొజ్జఁగి తావులం జిమ్ము
నేరెడు తాటి పండ్లూర రెమ్ము
ఏళ్ళఁ జెర్వుల నీళ్ళ కెఱ్ఱరంగుల తీమ్ము,
ద్రోవలందు నడంగఁద్రొక్కు దుమ్ము
నెఱయు నాఁగాఁకర నేతిదొండల కిమ్ము
మఱపించు ముసురుల మన్నుఁగ్రమ్ము
చవక పచ్చికలుం, గ్రొత్త జన్నిదమ్ము,
పరి నుడుచు పాట, గుగ్గిళ్ళ వాయనమ్ము,
జాడలిడు వేట, క్రొవ్వెలచేడె సొమ్ము
పావకోళ్ళమ్ము హాయియా శ్రావణమ్ము॥

18. శీతకాలము

శ్లో॥ నీరపిపాసాఽతిమితా | గతిరివశీతే కఠోరగర్భిణ్యాః
స్వప్నావస్థాబహుళా | సందర్భవిహీనకావ్యరచనేవ.
శ్లో॥ శ్యామాగాఢపరీరంభం | యూనాంహర్షాభివర్ధకమ్
నిర్మలా కారహైమంత | మహాశీతాంశుదుర్భరమ్॥

VIII హితోపదేశ స్తవకము

1. విజ్ఞాపనమ్

- శ్లో॥ కిం బ్రాహ్మణః శ్వవృత్తిస్థః! కిం రాజాఽఽజి పరాజ్ఞుభిః
కిం వై శ్య స్సంతతాఽలస్యః! కిం శూద్రో దాసవర్జితః॥
- శ్లో॥ కిం స్త్రీ సంస్కారరహితా! కిం కవి ర్గ్రంథతస్కరః
కిం దేశ స్తీర్థరహితః! కిం పశు ర్వా్యాధిపీడితమ్॥
- శ్లో॥ కిం గృహీ గతపత్నీకః! కిం సతీ ద్విర్వివాహితా
కిం యతి ర్విషయాఽఽసక్తః! కిం శిష్యో ధనలోలుపః॥
- శ్లో॥ కిమాయు ర్యోగరహితం! కిన్నా విశ్వాసఘాతకః
కిం దేవో భక్తవిముఖః! కిమహం దురహంకృతిః॥
- శ్లో॥ సుకృతం కిం కలావ స్తి! దీనసంరక్షణం వినా
అతీంద్రియార్థ కథనం! గగనాంబుజ వర్ణనమ్॥
- శ్లో॥ విష్ణుభాగవత స్సాధుః! శివభాగవతోఽధికః
దేవీభాగవతః పూజ్యో! వేదాంతీ విప్రలాఢకః॥
- శ్లో॥ జీవితేచ్ఛా యావద స్తి! తావత్సాఽద్వైత వాసనా
సర్వే వృథా శ్రమారంభా! వినా కేశవకీర్తనమ్॥
- శ్లో॥ నజ్ఞాయతే తథా బ్రహ్మ! యథా సూర్యో నదీప్యతే
తస్మాత్సర్వేషు యోగేషు! భక్తి రేవ గరియసీ॥
- శ్లో॥ మద్యం మాంసం త్యజేయశ్చే! ద్వదేయ స్సాన్యతం యది
అన్యోస్య మైత్రీం కుర్వన్తో! భవేయ స్సుఖినో జనాః॥

[ది అడ్వర్టైజర్, 1-6-1942]

2. విచారణ

శ్లో॥ పండితంమానిభిః క్రూరైః । రపి స్వాఽర్థపరాయణైః
మంత్రార్థః కథితో నూనః । పశుహింసా విధాయకః॥

శ్లో॥ సర్వ ప్రాణ్యుపకారాయ । దై నసృష్టిః ప్రవర్తతే
సదా స్వపరనాశాయ । నిర్మాణం జాయతే నృణామ్॥

శ్లో॥ స్వభావ ప్రతికూలం న । చరే త్త్రిర్యగపి స్వయమ్
కుర్యాదేవ జగద్ద్రోహం । సర్వ విద్యోఽపి మానవః॥

శ్లో॥ మాంసాశనం మద్యపానం । మృగయాఽపి దురోదరమ్
వృద్ధోద్వాహో వచోదండ । పారుష్యం నాశకారణమ్॥

శ్లో॥ వృథా శ్రౌత స్మార్త కర్మ । వ్యర్థం వేదాంతచింతనమ్
ఇతి మత్వా సహస్రాంశుం । నమస్యతి విచక్షణః॥

శ్లో॥ ఉల్లాఘో నభవే స్మర్త్యో । వినౌషధ నిషేవణమ్
నానుకూలం భవేద్దేవ । మంత్రేణాఽపి పారుషమ్॥

శ్లో॥ ఈశ్వరధ్యాన విషయే । స్వతంత్రోఽఖిల ఏవనా
సర్వధర్మానపి త్యక్త్వా । సృభిర్భేద్యో దివాకరః॥

శ్లో॥ కిం రాజ్యేనాఽస్వతంత్రస్య । దుర్జనస్య కులేన కిం
కిం ధనేన కదర్యస్య । కులటాయా ప్రతేన్ద్రకిమ్॥

శ్లో॥ స్యాదాస్తికో నాఽఽస్తికోవా । సర్వ లోకహితే రతః
యస్సనవ జగత్పూజ్యో । నాఽత్ర కార్యావిచారణా॥

[అడ్వర్ట్ యిజర్, 1-7-1942]

3. దుః స్వభావః

(గ్రహమాలిక)

శ్లో॥ నక్తంచర ప్రేత భూత । పిశాచాంశ సముద్భవాః
సర్వేఽపి ప్రాణిన స్తేషు । నికృష్టా ఏవ మానవాః॥

శ్లో॥ అత్యంతదుర్బలాః క్రూరాః ధూర్తాః కుటిలమానసాః
విద్వన్మన్యాః స్వార్థపరాః లోకోపద్రవకారిణాః॥

శ్లో॥ భీరవ స్తస్కరా లుబ్ధాః పరస్పర విరోధినః
గేహే శూరా జంజపూకా ఆత్మస్తవ పరాయణాః॥

శ్లో॥ కృతఘ్నాః స్త్రీజితా మూర్ఖా వృధాసంసారలంఘనాః
కర్ణేజపా వైతణ్డికా అన్యోన్యకలహప్రియాః॥

శ్లో॥ న బ్రాహ్మణా న రాజన్యా న వైశ్యానాఽపి శూద్రకాః
సర్వేఽపి సంకరా ఆత్మాభరయః కేవలం నరాః॥

శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతిచ్ఛలేనైవ పంచయంతే మిథో నరాః
నిష్కామతో దైవభక్త్యా నహి కోఽపి ప్రవర్తతే॥

శ్లో॥ శుకోవా వామదేవోవా మర్త్యో దేవాంశసంభవః
జీవన్ముక్త స్తాద్భుతోఽపి నభూతో నభవిష్యతి॥

శ్లో॥ పరోపకారార్థమేవాఽవత్యచ్ఛేతోఽపి మానవః॥
స్వయంక్లిశ్యన్నపి ముహుః రభవిష్య జ్జితేంద్రియః॥

శ్లో॥ కరబద్ధా అస్వతంత్రా నాస్తికా అపి యాచకాః
నిరర్థకా నరా ఏతాన్ సృష్ట్వా ధాతా కలంకితః॥

(అడ్వర్ట్ యిజర్, 1-9-1942)

4. దేశారిప్తమ్

శ్లో॥ శ్వవృత్తి రపి శర్మణాం వర్మణా మస్వతంత్రతా
గుప్తానాం మఖదీక్షైవ దాసానాం తత్వచింతనమ్॥

శ్లో॥ అధికార స్సంకరాణాం స్వైరతా కులయోషితః
కవిత్వ మవ్యుత్పన్నానాం బాలానాం రాజ్యపాలనమ్॥

శ్లో॥ సంన్యాసోఽపి కిశోరాణాం యాజనం సర్వలింగినామ్
భైషజ్య మబ్రాహ్మణానాం భిక్షూణాం దారసంగ్రహః॥

శ్లో॥ ఆర్యాణాం మేచ్ఛసాంగత్యంపునర్భా పాణిపీడనమ్
హీనజాతి నమస్కారఃకదర్య ధనసంచయః॥

శ్లో॥ మాంసాశనం మద్యపానంమఖేషు పశుమారణమ్
వరకన్యా విక్రయణంగో మహీసుర నిందనమ్॥

శ్లో॥ స్త్రీ పాఠశాలా గమనంవాద్యచిత్రానురక్తతా
అధర్మ సంఘామచర్యాసాధు దీనాఽఽర్థ హేలనమ్॥

శ్లో॥ అత్యంత స్వార్థ పరతాసామరస్య విహీనతా
పరధర్మానుసరణంశిష్టాఽఽచార విదూషణమ్॥

శ్లో॥ అనార్యదేశ సంచారఃస్వబంధు పరివర్జనమ్
అపాత్రదానం నాస్తి క్యంవితండావాదచాతురీ॥

శ్లో॥ స్వవర్ణాఽఽశ్రమ సంత్యాగఃశుష్క గ్రంథావలోకనం
అనర్హోద్యోగాధిపత్యంపుణ్యభూమి వినాశనమ్॥

(అడ్వర్ట్ యిజర్, 15 - 11 - 1942)

5. వై పరీత్యమ్

శ్లో॥ కయాఽపి క్రూరపద్ధత్యా బ్రహ్మకర్మ వినాశితమ్
రజస్వలా ర్థవం కవ్యం పితృపాత్రే ప్రహరితమ్॥

శ్లో॥ స్వామిద్రోహీ గురుద్వేషీ కృతఘ్నః సాధునిందకః
ధర్మధ్వజీ మాంసభోజీ మద్యపాయా విశిష్యతే॥

శ్లో॥ మేచ్ఛాచాగః పుణ్యభూమ్యాం ద్విజైరప్యవలంబితః
అపాస్తం సంస్కృతం దాసీ పుత్రోఽప్యధ్యాపయత్స్వయమ్॥

శ్లో॥ వార్ధకేఽపి వ్యవాయేచ్ఛా సుభిక్షేఽప్యతిలుబ్ధతా
బాల్యేఽపి వేదాంతచర్చా సంన్యాసేఽప్యర్థసంగ్రహః॥

శ్లో॥ త్రయ్యాఃప్రాయః స్వాఽర్థపరైః । రపాఽర్థః ప్రతిపాదితః
దేవస్వమపి గో భూమిః । ర్దుష్టై రాఽఽక్రమ్యతే జనైః॥

శ్లో॥ కలికాలవశాదార్యావ ర్తే సర్వేఽపి సంకరాః
చాతుర్వర్ణ్య వ్యవస్థాఽపి । మృషా శశవిషాణవత్ ॥

శ్లో॥ నవయావన ప్రమత్తాః । కృతా రాజ్యాఽధికారిణః
స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం ప్రతిజ్ఞాతం । నష్టం భాగవతం మతమ్॥

శ్లో॥ ఉదరంభరయోఽల్పజ్ఞా । ఆత్మస్తవ పరాయణాః
స్వీయధర్మ పరిభ్రష్టా । బ్రహ్మవ ర్తే ద్విజాతయః॥

శ్లో॥ యదాఽఽస్తికో జంజవ్యతే । నాఽఽస్తికోఽపి స్వభావతః
కిం వక్తవ్యా భారతీయ । బహులీకృత దుర్దశా॥

(అడ్వర్ట్ యిజర్, 15 - 1 - 1943)

6. నిర్ణయః

శ్లో॥ రజస్తమ స్స త్వగుణైః । క్షీడత్యాత్మా యథార్థతః
ముక్తోఽపి లీలయా బద్ధ । ఇవ భోభూయతే స్వయమ్॥

గీతి॥ ఆత్మైవేదం సర్వం యద్యాతం యచ్ఛ భవ్యమితి శ్రుతయః
యతివిషయాః సంసారీ కథం తరతి న యది విష్ణుభాగవతః॥

1-8-43

వర్ణభేదనిరాసకానాం

7. సిద్ధాంతః

శ్లో॥ యదా శ్రౌతం స్మార్త కర్మ । సర్వం సంత్యజ్యతే తదా
పరస్పరానురాగేణ । భవేయుః సుఖినో జనాః॥

శ్లో॥ న మాత్సర్యం న విద్వేషో । న స్వార్థపరతా భవేత్
యద్యత్సృజ్యతే మనుష్యై ర్వివాహోఽనర్థదాయకః॥

శ్లో॥ సమానభోగభాగ్యాః స్యుః | సంతుష్టాః స్వైరజీవనాః
జాతివ్యవస్థాం సంత్యజ్య | సదా సర్వత్ర మానవాః॥

శ్లో॥ వైధవ్యం న స్త్రియః క్వాపి | పుంసో విధురతా నహి
ధూరైః స్వార్థపరై రేవం | సచార్థః కల్పితః శ్రుతేః॥

శ్లో॥ సంతుష్టః స్వర్గసోపానం | వినయః కార్యసాధనమ్
అహింసా పరమోధర్మః | స్త్యాగః కై వల్యకారణమ్॥

శ్లో॥ భార్యా శత్రు ర్నానుకూలా | లుబ్ధ ఏవ నిరర్థకః
ఆలస్య మేవ వై యర్థ్య | మశ్రద్దైవేహ పాతకమ్॥

శ్లో॥ అనాయాసేన మరణం | వినా దై న్యేన జీవనమ్
స్వర్గః సోఽసా, వనారోగ్యం | నరకో నాఽత్ర సంశయః॥

శ్లో॥ ప్రత్యక్ష దేవతా మాతా | మిత్రం ప్రత్యక్ష దేవతా
ప్రత్యక్ష దేవతాఽఽచార్యః | సూర్యః ప్రత్యక్ష దేవతా.

శ్లో॥ పరోపకారః కర్తవ్యో | యావదాయుః సమాప్యతే
న దీర్ఘసూత్రతా కార్యా | ధర్మస్య త్వరితాగతిః
[అద్వైత యిజర్, 15-9-43]

8. వేదపాఠకః

శ్లో॥ త్రిస్థాయిగాత్ర స్తాలజ్ఞ | శృంఙ్ఖో భాషా విశారదః
సుందరః ప్రతిభాశాలీ | బలవా న్వేదపాఠకః॥

శ్లో॥ అసభ్యోఽభాజనః క్రూరః | సమ్యక్వేదం న యః పఠేత్
సాధ్యే సై న భజేన్నూనం | యా సూతే శ్రుతిపారగమ్॥

శ్లో॥ గాయ స్మృత్యే ద్వదే ద్విద్వా | నితి వేదే విధియతే
త్రయ్యాం ప్రయోక్తుం శక్తశ్చే | ద్గాయకోపి కవిః స్వయమ్॥

శ్లో॥ దిగంత విశ్రాంత కీర్తిరప్రహ్మతేజో విరాజితః
ధయాంతఃకరణః సత్యః | వాగేవ శ్రుతిపండితః॥

- శ్లో॥ సంతుష్టః సద్గుణగ్రాహీ! సర్వభూత దయాపరః
సర్వతంత్ర స్వతంత్రోయః! స ఏవ వామ్నాయకోవిదః॥
- శ్లో॥ రంజకం కర్మ సంగీతం! సాహిత్యం తత్ప్రయోజకమ్
గీత సాహిత్యోభయ! విత్స్వయం మంత్రం సముచ్చరేత్ ॥
- శ్లో॥ వేదవిద్వా స్వయంతీర్ణః! పరాం స్తారయితుం ప్రభుః
దానపాత్రంబహ్మవిద్యః! శిష్టాచార పరాయణః॥
- శ్లో॥ వేదాధ్యయన సంపన్న! సైవ మాతా పతివతా
యదృచ్ఛాల్లాభ సంతుష్టః! స ఏవ శ్రోత్రయోత్తమః॥

9. యథార్థకథనము

- గీ॥ కూడు కూరుకు కూటమి-పాడిగనుక
నూపి రున్నంత కెవరై న-నాపలేరు
ఎదియు నక్కఱలేదను-వదరుబోతు
నింటిలోపలికి నొర-నివ్వరాదు॥
- ఆ॥వె॥ ఆలుమగల పెండ్లి-యూస్తిఁ గొంటకు గాని
పడుచుచేత మాన్పఁ-బనికిరాదు
అందఁ టొండొరిమిక-హోయిగా మనఁగల్గు
నాఁడు పు సైముడుపు-వేడబంబు॥
- గీ॥ ఎపుడు కోమటులు న్గాఁపు-లే *నికంబు
తక్కు రెండు తెగలవారు-*తప్పకాయ
పాడిపంటలు సమకూర్పు-వారు దక్కఁ
దెల్లముగఁ గుండగొయ్యలు-తిండిచేటు॥

* నికము = నిక్కిము; తప్పకాయ = విత్తుపట్టనికాయ, ౪ కుండగొయ్య =
దుష్టుడు.

గీ॥ కాని పగవారు తముఁబట్టి-కట్టిపెట్టి
యేమి చేసినఁగాని నో-రెత్తలేక
మేము పాటుండ్రమం చెకి-మీండ్ర మనుచు
సిగ్గు విడిచిన చెడుగొట్లు-చెప్పుకొందు॥

ఆ॥వె॥ మేలు కీడు, క్రిందు-మీందు, కలిమి లేమి,
వంత జోక, కలిసి-బ్రతుకు చెల్లు
చెప్పి తూచఁ దరమ-కప్పలతక్కెడ
తప్పు లొప్పు లెపుడు-తప్పుకుండు

గీ॥ చెడ్డకుం జెడ్డ, మంచి మం-చికిఁ గలిగెడుఁ
గోరి తాఁ జే సికొన్నట్లు-కుడువవలయుఁ
గనుక నందఱియెడ మేలు-గా నడిచెడు
వాఁడు మిక్కిలి తన్నితో-బ్రతుకుచుండు॥

ఆ॥వె॥ వ్రాత చదువు మాట-పాట యాట లివెల్ల
కొయ్యదిప్పు తెవులు-గొంటుపనులు
హెచ్చు తగ్గు లెంచ-కెల్లరికి నేమిలు
కొలుపువాని తల్లి-క్రొత్తడి యగు॥

గీ॥ వేల్పుపన్నిక యంత కా-వించు మేలె
కోరి ముప్పు సలుపుకొందు-కొంతమంది
కలుపుఁగోలుతనము చవి-కంటు చిలుము
నెట్టన న్నిక్కు-వము తుద-కిట్లు తేలె॥

గీ॥ తెలిసియు నెల్లకే తప్పు-సలుపు మమ్ము
గావుమా వెలుఁగులతేడ-కన్నతండ్రి
అనుచుఁ బగటివేల్పు న్నొల్పు-నట్టివారు
వలసినన్నెండ్లు హాయిగా-బ్రతుకగలరు॥

గీ॥ ఒకటి గల్గినవాని కింకొకటి లేదు
రెండు కల్గినవానికి దిండిలేదు
ఇన్ని గల్గినవానికి యీవి లేదు
కవులకును గాయకుల కేటి గారవంబు.

గీ॥ మూఁక పుస్తకముల నాల్గు-మక్కలేర్చి
చచ్చిచెడి సున్నమై జ్ఞప్తి-తెచ్చుకొంచు
నిఖిల మెఱిగిన యట్టుల-నీల్గుచుండు
చెనఁటి తన కన్నవారలం-జెప్పఁగలఁడె॥

సీ॥ కూళజంతుల కెండ గాలివాసలకు లో
గనియట్లు గృహములు కట్టవలయు
పసుల బాధింపక పను లన్నియున్ యంత్ర
ములచేత మాత్రమే సలుపవలయు
మనుజుల నే నెపముననైనఁ జంపరా
దెట్టి యిక్కట్టుల నెట్టరా
భోజనసామగ్రి పుష్కలంబుగఁ గూర్ప
వలయు నగలు నాణెములను మాని
మద్యమాంసము లెంతయు న్మానవలయు
వావివరుసలు తప్పక బ్రతుకవలయు
సకల లోకోపకారము సల్పు నీతి
కొలది నాచారములు మార్చుకొనవలయును.

10. విద్య -

సీ॥ రిష్టక్షరుం బోలి రెట్టిజేయును నైజ
మగు తెల్విదీపము నంటి విద్య

కష్టకాలంబునఁ గడు బీదటికమున
 నుల్లము నోదార్చుచుండు విద్య
 దుర్వార దుర్మోహ గర్వాభిలో మున్లు
 నప్పుడు పైఁదేల్చు తెప్ప విద్య
 సర్వోపకారంబు సలుపఁగఁజాలెడు
 నెల్ల యంత్రముల పుట్టిల్లు విద్య

యట్టి విద్యలఁ బ్రతిఫల మడుగఁబోక
 బోధ చేయుచునుండు నీ మూగ గురుల
 పొత్తముల నిట్లు పబ్లికు సాత్తుగాగ
 నిచ్చు నాతని శ్రేష్ఠిగా మెచ్చరాదె॥

శ్లో॥ అన్నవస్త్రాది దానేభ్యః! విద్యాదానం హి గౌరవమ్
 ప్రాప్నోతి విద్యాభివృద్ధిం! నశ్యంత్యన్నానయః క్రమాత్॥

11. భాగవతుఁడు

గీ॥ ప్రజలు వినఁదగినది యొక్క భాగవతమె
 భాగవతునకు మించు పావనుఁడు లేఁడు
 భక్తియెడ నెవ్వఁ డెఱైన-బలుకవచ్చు
 విరము కాదు వేదవ్యాస-మతమె యిద్ది॥

గీ॥ పారవశ్యము కా దాడి-పాడకున్న
 భక్తిపరవశుఁ డొక్కఁడే-భాగవతుఁడు
 ఋషికిఁ దప్ప శాస్త్రంబు ప్రా-కృతునకేల
 గొంతు లేకున్నవానికే-కొంగజపము॥

గీ॥ వేలకొలఁది జనులు రక్తి-నోలలాడఁ
 బాడియాడగ లేనిప్రా-ధ్యాకుఁడెల్ల

బోడిమాటల తోడుత-నొబ్బిద్దుపుచ్చి
డాబుచేయు దేబలకడ-డబ్బులాగి॥

గీ॥ బ్రాహ్మణుండ శిష్టాచార-పరుడ నంచు
తెలిసి తెలియని వేదాంత-ములఁ బలుకుచు
కూడుగుడ్డలకై దేవు-లాడుచుండుఁ
బోతరంబున నాషాఢ-భూతిగాఁడు॥

ఆ॥ వె॥ నెపముఁగొన కెవరి క-డుపుమీఁదఁ గొట్టక
నంజు డెట్టులె న-నమలబోక
హెచ్చుతగ్గు లెన్న-కీశ్వరుదాసులై
పాడియాడువారె-భాగవతులు॥

సీ॥ సకల జనములకు-స్సంతోషకరముగా
నాటపాటలలోన-నారితీరి
నలుదెస లృధురకం-రధ్వని న్నాఁర్మోగఁ
గృష్ణ నామామృత-వృష్టి గురిసి
భామవేషమునఁ బుం-భావసరస్వతి
యనఁ జతుర్విధముల-నభినయించి
బృందగాయకుఁ డయి-యందంబు కాపాడు
కొనుటకై సాధువ-ర్తనము నెఱపి
అంగుదార్లు మద్దెలకాఁడు-హాస్యగాఁడు
తనకు బాసటయై నిల్వఁ-దన్మయుఁ డయి
జంకుగానక తెరమీఁద-జడను వేయు
భాగవతునకు మించు వి-ద్వాంసుఁ డెవఁడు॥

గీ॥ కొసరి సంగీత సాహిత్య-రసికులెల్ల
హాయి హాయి యనంగఁ దా-నాడి పాడి

అఖిల దేశంబులందుఁ బ్ర-ఖ్యాతి గన్న
భాగవతుకన్న సమ్మాన-పాత్రుఁ డెవఁడు॥

శీ॥ పతిగ భావించి కృష్ణుని-భామవేష
మలరఁ దాల్చి సిద్ధేంద్రుఁడు-గొలిచెఁ దొల్లి
ఆ మహాయతి మతము తా-మనుసరించు
భాగవతు లెల్ల సమ్మాన-భాజనములు.

శీ॥ భామవేషముతో విష్ణు-భాగవతుఁడు
పాడియాడఁగఁ బుణ్యంబు-ప్రజలకబ్బు
చూడఁదగిన దాదుది, మగ-వాఁడు కాఁడు
తరుణియై గాని హరి యమృ-త మిడినాఁడె.

శీ॥ పాడునది యాడవలయు వి-ద్వాంసుఁ డనుచుఁ
జాలు వేదవిద్యుక్తుల-స్మరకుగొనక
బోడిమాటలతోఁ బ్రొద్దు-పుచ్చు నాలి
ముచ్చు సోమరి కెటువచ్చు-మెచ్చు పెచ్చు.

12. ఉగము నరయిక*

చెందు॥ ప్రొద్దుతోఁ గూడిన-గ్రుడ్డి సొట్టలును,
బగటివేలుపునకుఁ -బది పదకొండు

* టిప్పణి:- ఉగము=ఆయువు

ప్రొద్దు, పగటివేలుపు=రవి.

గ్రుడ్డి=కురుడు. సొట్ట=శని.

నని=, శని. తల=రాహువు. తోక=కేతువు.

జాబిల్లి=చంద్రుడు. నేలబిడ్డడు=కుజుడు.

నెలపట్టి=బుధుడు. వేలుపుటొజ్జ=గురుడు.

వడుచు=కన్య. ఎద్దు=వృషభము.

త్రాసు=తుల. కవగది=మిథునరాశి. గాము=గ్రహము, కలువరితేడు=

చంద్రుడు, మిన్నానికము=రవి. ఇలుదొర=శ్రేత్రాధిపతి.

మూఁ డాటు రెండు తొ-మ్ముదుల యందున్న
 సనిచుక్క, తలతోఁక, -జాబిల్లి, నేల
 బిడ్డఁడు, నెలపట్టి, -వేలుపుటొజ్జ
 పందొమ్మిదిరువది, -పదునెన్నిదేండు
 పది, యేడు, పదునేడు, -పదియాటువరుస
 నిడుదురు తమతమ-యేండ్ల యుసులులఁ;
 బడు, చెద్దు, త్రాసు, క-వగదుల నున్న
 యెల్ల గామాలు తమ-యేండ్ల నిచ్చెదరు;
 తలతోఁకలందుఁ దొ-ల్తనొకటి యిడినఁ
 దక్కినయది పోదు; - తక్కుగాములకుఁ
 గలుగ దిన్నాటీవి; -కలువలజేని
 యెదుటఁ బదింట, నా-ల్లింట, నొక్కంట
 నెసఁగు మిన్నానిక-మిడుఁ దనవంతు;
 తొడరు రాబడి యిలు-దొరఁ బట్టి కలిమి.
 వెలలేని బంగారు-వేకువరాణి
 వెల్లడించుతమిట్టి-వింత లెల్ల పుడు

13. పెండ్లిగోడు

పెంద్రోవకు న్దవ్వు-పెండిలిగోడు
 వేల్పుఁ గొలువలేరు--పెండ్లాడువారు
 పెరగొప్ప కోర్వదు-పెండిలి గొడవ
 పెండిలి వెలిచవి-నెప్ప గావించు
 తనయిల్లు తనయాస్తి-తనయాలుబిడ్డ
 తా వేటు తక్కునం-దటికంటె ననుచుఁ
 బెండ్లియాడినవాఁడు-పెడదారిఁ ద్రొక్కుఁ
 దోడివారలకుఁ దా-దొరగాఁ దలంచు

దెబ్బన నెక్కువ-తిని క్రొవ్వి నీల్లుఁ
 బొందుగ మూనాళ్ళ-ముచ్చట బ్రతుకు
 గడచు హాయిగఁ బెండ్లి-కట్టు తేకున్న
 మగ లాడువారికి-మగవార లెల్ల
 కోరిన కూటమి-కూడుగూడుకులు
 మానఁదరమ యెట్టి మానిసికైన
 చెప్పన దొక్కటి-చేయున దొకటి
 యొడలితో మానిసి-కొద వెడు తెగులు
 మగువయో జగజాణ-మగవాడు మొద్దు
 మగవాని దన యిచ్చ-మైఁ ద్రిప్పు నెలఁత
 వెంగలి మగవాడు-వెలదుక న్నమ్ముఁ
 జేయుఁ గుల్లాముగాఁ-జెలి మగవాని
 నాడుదానికి లొంగి-యబ్బకాఁ డెపుడు
 కానిగడ్డిఁ గఱచుఁ-గడు తెల్విమాలి
 పెండ్లియాడనివాఁడె-వెలఁదికి మగఁడు
 సమకూరు క్రొంగ్రొత్త-చవు లేవగించి
 ప్రాతతుక్కు న్నాడు-వాఁడు త్తదేబ
 పనికిరాని ముసలి-పల్కుల కులికి
 బ్రతుకుహాయి న్నాను-వాఁడు త్తదేబ
 మడికట్టుకొన్నట్లు-మగువలుతక్కి
 పొందు హాయి న్నబా-ముగ* మానుకొనరు.
 పెండ్లియైన న్గాని-వెట్టి కుదురదు
 వెట్టి మానక గాని-పెండ్లి కాబోదు
 వేదుతోజ నగు నొ-వ్వేయనవచ్చు
 కోరికోరి తగుల్చు-కొనుముప్పుపెండ్లి

* సభాము = స్వభావము.

నేర్చినవారు పెం-డిలి నాడఁబోరు
 ఆ స్తికొఱకుఁ బెండ్లి-యాడెడు నృదుచు
 పాడినద్వఁగ మగ-వాఁడు పెండ్లాడు
 పెనిమిటి న్జాఁటిడి-వెలఁది కులికెడు
 మున్నెఱుక నృట్టి-పొగులుచునుండు
 కానిగడ్లు కఱచుఁ-గలికికై మగఁడు
 ఎఱైన మగఁ డాలి-కే లొంగవలయు
 మగువ లావెక్కెడు-స్మగవానిఁ గూడి
 పడఁతిఁ గవయు మగ-వాఁ డెండిపోవు
 *కాల్దొక్కు వేయి యి-క్కట్ల పుట్టిలు
 పెండ్లి లేకున్న నొ-ప్పి కడుఁ గొంచెంబు
 నీరాము లేమయ్యె-నీదఁపైఁ దగిలి
 దమయంతి నలుఁగోరి-తల్లడపడదె
 ఎటు కుడ్చె గ్రోవది-యేవుర న్నూడి
 గౌరు జలందరుకారియ న్గొనదె
 యమి యన్న నే కవ-యఁ దివుర లేదె
 కూతురి న్గవకూడఁ-గోరఁడా నలువ
 పంతుల యాలినే-పయికొనండ నెల
 ఎనసె నహలైతో-౪నింతికౌపుంజు
 పెనఁగరా కొడ్కుతోఁ-బెరుమాళ్ళ యాండు
 జమదగ్గి తనయాలిఁ-జంపించలేదె
 తన పెన్నిటి న్గాళి-తాఁ ద్రొక్కుకొనదె
 పెండ్లి యెవ్వరికై నఁ-బెట్టని చిలుము
 ఆటపాటల వేడ్కి-నణఁగించుఁ బెండ్లి
 చిన్ననాటి చెలిమిఁ-జెడగొట్టుఁ బెండ్లి

* కాల్దొక్కు = పెండ్లి; ౪ ఇంతికౌపుంజు = ఇంద్రుడు.

కొన కోర్వలేమిఁ ద-గులువడుఁ బెండ్లి
 కాణాచి యెల్ల యి-క్కట్లకు నెప్పండ్లి
 కంటె బొట్టెఱుఁగని-కడమమిడుకులకుఁ
 గానరాజేమి యె-క్కడనైనఁ గొఱత
 ఓజగాఁ గ్రొంజవు-లూరించు నోరు
 తీఁట గోకుకొనక-తీట దెట్టెన
 ఆకలి వేసిన-యప్పు డేదేని
 మ్రొంగకుండఁ దరమ-మేనితొల్పులకు
 కనుక నొండొరులకుఁ-గ స్తి సలుపక
 కలసిమెలసి పొల్తు-కలు మగవాండ్రు
 కోరుకొన్నట్టుల-నూటమిన్దేలి
 హాయిగా మనుచుంట-యెపు కాదెపుడు
 సీదలే నికముగాఁ-జెలువ లందఱును
 మఱియు సీరాములే-మగవార లెల్ల
 ఒండొరువుల కయి-యొదవుచున్నార
 లింతులు న్మగవార-లెల్లరు న్నూడ
 పాడిమైఁ దోఁతెంచు-పను లాఁపరాదు
 వెలిచవు ల్గోరుట-వింత కాఁబోదు
 ఆకలి దప్పిక-లణఁపరానట్లు
 కలయికకోరిక-నట్ట వీల్కొ-దు
 ఎవ్వారి పెండ్లి వా-రేయాడుకొండ్రు
 నడుమఁ బైవారు సం-దడిపడ నేల
 కుడుపు కూటమి కూరు-కుల చేప లేని
 బొప్పండ్రె యీ లేని-పోని చదువుల
 నుబుసుపుచ్చుకొనెద-రూర్కొనలేక
 లాతి మైతాలుపు-లకు లేని తెల్వి
 తేట లెవ్వారి కెం-దేనియు న్గలనె

గాలిగాఁడు1 న్నడ-గఁడు2 పోలిగాఁడు3
 సాలీఁడు గిజిగాడు-సన్నగాఁడై న4
 మనిసికంటె న్వేయి-మాఱులు నయము
 తెఱవకు లేదు ము-దిమి యెన్నఁడై న
 ముప్పదేండ్ల కె తీసి-పోవు మగఁడు
 కూడు కూడిక కూరు-కుల యిమ్ము గొంట
 కంటె మేలేదియు-న్గాదీ బ్రతుకున-
 లతివకు మగఁడు పెం-డాడని వాఁడు
 నెలఁత మగల మార్చి-నెలతప్పవచ్చు
 ఆల్మగ ల్జతపడు-టరు దెందునైన
 ఆఁడువారలకుఁ ద-ప్పన్నది లేదు
 చేతకాని మగఁడు--చెలువ నెగ్గించు
 పిల్లల న్గనుటయే-వెలఁదుల పాలు
 మందిని బెంచుటే-మగవారి వంతు
 కడమ పెండిలి వేడు-కలు బూటకములు
 ఆఁడువారలు మగ-లై దేండ్ల యీడు
 మొద లొండొరువులతోఁ-బొందు సల్పెదరు
 కీలారిపడ్చుర కె-గేల్వట్టె నలువ
 యాకెయే గాయత్రి-యై వాసిగొనదె
 తొడుసులేక దదీచి-తొత్తు సుబద్ర
 పిప్పలాదు న్గని-పేరెక్కలేదె
 మాలని కూఁ తచ్చ-మాలి వసిష్టు
 నంటి యరుందతి-యై వాసిగొనదె =
 యెవరి పిల్ల నయిన-నేలొక్కనవచ్చు

1 గాలిగాఁడు = గాడిద; 2 నడగఁడు = గుఱ్ఱము; 3 పోలిగాఁడు = పక్షివిశేషము.

4 సన్నగాఁడు = (సన్నలకుఁ దగినట్లు వర్తించు కుక్కయని అర్థము గావచ్చు). 5 కీలారి = గొల్ల; 6 అచ్చమాల = అక్షమాల - ఇది అరుంధతికి మొదటిపేరు.

దాఁ గోరి వచ్చిన-దానికెగ్గేది
 దొడ్డవారికిఁ దెగ-తోఁ బనియేమి
 క్రొత్తడి యగుఁ బెండ్లి-గొడవయే లేక
 వలచిన చెలువ నె-వ్వఁడు కూడఁగలడు
 కూడుగుడ్డలఁ బంచు-కొనుచుందురేని
 చాటుమాటులు లేక-జరిగెదరేని
 డబ్బుకై యాట పా-ట చదువు వ్రాఁత
 బడికొల్వుబానిస-పని చేయరేని
 కొఱగాని నగలు తొ-డ్లులు చాల్పరేని
 అదనుపదను లెర్గి-యర్గెదరేని
 ఒండొరిమికతోడ-నుండెదరేని
 పాడిపంటల కెల్ల-వా రొడ ల్వంచి
 పాటుపడెదరేని-బ్రతుకు లిమ్మగును
 తరమ యా కప్పల-త్రాసుము ల్నిల్ప
 *తటి యోజమై సల్పు-తబ్బిబ్బు మాన్ప
 పాడితప్పింప నె-వ్వారితరంబు
 ఆఁడువారలు పెండ్లి-యాడకున్నపై
 మగవారలకు లొంగి-మన్ను చుండెదరు
 ఆఁడువారలకుఁ బ-దాతేఁడ్లు వాఁడి
 యీడగు, న్మగవాండ్ర-కిరువదొక్కేఁడ్లు
 కడ కాఁడు పోతు తె-గలు రెండె మిగులు
 పెండిలికట్టుల-స్థిగియింపఁబోక
 వదలుట నయమగు-నబ్బడుచుల న్మగల
 నాటి నీదనుచుఁ దం-టా తెచ్చుకొనక
 కుఱ్ఱుల న్గనిపెంచఁ-గోరువారెల్లఁ

* తటియోజమై = సమయానుకూలముగ.

తమతెగ పదుగు ప-దవు లెన్నుకొనక
 యొండొరు కోర్కెపై-నొప్పుగాఁ గవయు
 చుంటయే పాడిమై-నొడఁగూడు పెండ్లి;
 మగవారికంటె న-మ్మగువల కోర్కె
 యోజమై మెండుగా-నుండుటవలన
 గడిమీఱ *కుగ్గుడు-న్దాపాడుకొంద్రు
 వెతకి కోరిన మంచి-పెనిమిటి న్దప్పఁ
 దిలకింపఁబోరు లాఁ-తిమగవారలను
 వాకిట నిల్వక-బ్రతుచుండెదరు
 పెనిమిటి పోలిక-నిబడ్డల న్దంద్రు
 తమతమ తెగల సా-దరు నెలకొంద్రు
 క్రొత్తడు లనుపేరఁ-గొమరారుచుందు
 రందందఁగొంద టి-ల్లాండ్రుందురేమొ
 కాని నిండుమగండు-కలుగఁ డెందై న
 పడుచుతనము వడి-పరుగిడుచుండు-
 ముప్పదిరెండేండ్లు-ముగిసిన పిదప
 నలవాటుపైఁ బ్రాఁకు-లాడుచుండెదరు,
 ముదిసినకొలఁదిఁ జూ-పుల నుడ్లతోడ
 దేవులాడెదరు, బ్ర-తికినంతదాఁకఁ
 బడుచువారలపయి-బాళిగొనెదరు,
 వావివర్సలు కట్టు-పాట్లు తగవులు
 నగలు పగలు దుడ్డు-నయగార మెల్ల
 కలయికకు న్గొఱ-కాని పన్నుగడ
 ఎలప్పు డొకరితో-నే యేడ్వనేల!
 పండుగ నాడునుం-బాఁతమగండ?

* కుగ్గుడు = మరియుద.

మూనాశ్శబ్రతుకున-ముచ్చటదీరఁ
 గ్రొంగ్రొత్త చవులెల్లఁ-గుడిచినవారె
 నేర్పరు ల్గాని పెం-డిలి కట్టుపాట్ల
 దురపిల్లు వారి బ్రతుకు తిండిచేటు
 నేల యందటి తల్లి-నింగియే తండ్రి
 తక్కు వావుల యాక-తాయ పన్నికలు
 మైతాల్పునకు నడు-మన్దొడు సేల
 1 ఒండొరిమిక నూపి-రున్నంతదనుకఁ
 దమ హెచ్చుతగ్గుల-నలపోసికొనక
 కొఱగాని తొలుఁబలు-కుల జోలిఁగనక
 యెదిరించుకొని యూర-కే చనిపోక
 కూడుగుడ్డలు పంచు-కొను నెల్ల వార
 లెవరికి వారలే-యెక్కువ వారు
 హెచ్చుతగ్గు 2 లడిగొ-ట్లెంచుకొనెదరు
 కూడు కూటమి కూరు-కుల వసతికయి
 పాటుపడుచు నెల్ల-వారుండ్రుగాక!
 కొంటెతనము మాను-కొందురుగాక!
 3 అరుజుతినుట 4 కోపు-నానుటఁ దొఱఁగి
 యందఱు మందరు-లై ముండ్రుగాక!
 కనికర మోర్పు ని-క్కము గండ్రుగాక!
 ఎండదొరకు మ్రొక్కు-చెంతేనిఁ దెల్పి
 మీఱఁ 5 బెంద్రోవలో-మెలఁగెదర్గాక!
 వాయింపు వ్రాతల-స్వదులుకోవలయు
 నాటపాటల వేడ్క-నానుకోవలయు

1 ఒండొరిమిక = పరస్పరైకిమత్యము; 2 అడిగొట్లు = కుత్సితలు; 3 అరుజు =
 మత్స్యము 4 కోపు = మద్విము 5 పెంద్రోవ = మోక్షమార్గము

నంద తొక్కే-మాట - నాడుకోవలయు
 బొదుపుగాఁ గాపుర - ము నేయవలయు
 తేకువమై నిట్లు-తేటతెల్లముగ
 నికరమా నాటుతె-నే తెల్పనెంచి
 యెల్లవారలకు మే-లే సల్పఁగోరు
 నా కోర్కు లీడేర్చు-నా యిలువేల్పు॥

(అడ్వర్టయిజర్, 15-3-1944)

14. శిశుసంరక్షణము

[శ్రీ గవర్నమెంటువారి కోరికపై చెప్పినది]

బిలహరి - త్ర్యశ్రగతి

1. తల్లులార! కులస్త్రీమతల్లులార! వినుఁడి
 పాధని సరిగ రిసనిధా సాని ధాప మగ సారీగ
 పిల్లల మెలకువ తోడ న్బొంచి మంచిపే ర్గానుడి
 పాధ పాపాప మగరి సాసరీరి గాపా
2. చూలు గ్గాపాడుకొనెడు చొప్పు చూచుకొండి
 పాధ సరిగ సనిదపా ధరి సనీధ పాదా
 మేలి పదవి సుతులకన్న మించితేదు సుండి
 సనిధా పామగ రీసని ధాససారి గగపా
3. పతిసేవ స్థలకాంతకు వన్నెవాసు లలరు
 ధరిసగ రిస నిద పాధ సనిధ పాద గగధా
 సతీపతి సుతులె మొగంబు సభల నె త్తగలరు
 సానీధప మాగరీస సారిగాప ధనిపా
4. సంతోషము దైవభక్తి స్వచ్ఛమైన యుడుపు
 ధాసధగా రీసని ధనిదా నిపా మగపధా

ఇంతులకు న్గోరినటు ఫలింపంజేయు గడుపు.
ధాస నిదప మాగరిగ ధపామ గరిసాసా

5. గొడ్డుతనము వీగుకొన్న కులాంగనయె బాణ
నీపథ సారిగా పమగ పమగారి సధసా
అడ్డును గర్భరోగముల నల కస్తురివీణ
గాధా పామాగ రీగ పామగరి సారీ

6. సంతానం బిచ్చు నుగ్రవష్టి సేతుయాత్ర
సారిగా సధాస నీధ సరి ధపమ గరిసా
ఇంతి కత్తమీది భక్తి యెపుడు తామ్రపాత్ర
ధదపా మగపా మగరిగ ధాపమ గారీగా

7. నెలతప్పిన యాపెకుఁ దగు నిత్యము సంతుష్టి
రిసరిగ రీసని ధాపా ధససనిధాప మధా
సలలిత గీత పురాణ శ్రవణ మన్న పుష్టి
రీసనీ ధపా మగారి సారి గాప ధాసా

8. మేను నీరువట్టి తక్కుమీఱి దృష్టితాకు
రీగారి మనీధసా ధరి సానీ ధాపమగాధ
పోనొప్పదు పై కిఁ బ్రాయపుం గ్రంజాలాండ్రు మీకు
పాధాపమ గారి సరిగ పామగరి సరీగ

9. సీమంతపు నాటి సాగసు చెప్పందరము కాదు
పాధసానిధనీ పధారి సనిధప ధారీ
వీమిటారియు నప్పు డింటింటఁ దిరుగరాదు
పధా సాని ధరీ సనిధప దప మగరిగాపా

10. మితాహార విహారముల మెలఁగవలయు మీరు
గపధసా నిధపదనీ పధాగరి సానిసా

కతుకరాదు పడనికూడు గర్భిణులౌ వారు
సనిదపా మాగరిగరి సనిధసా రిగాపా

11. కడుపుతో నుంటినునుచు కదలకుండరాదు
మగపథ సరిగా రిస నిధరీస నీధపాధా
బలువగు పని గూడదు తడిబట్ట వల్ల కాదు
సానిద పామగరి సని ధసారి గాప ధసీపా

12. అంతయు లోని శిశువులకు నబ్బుఁ దల్లి గుణము
మాగారి ససాగరి సరిసనిధపా మగదా
సంతానాభివృద్ధి యెడ జననియె కారణము
రీసనిధాపమా గరిస సారి గాపధా సనిధ

13. రేపవ లొంటి నుండకుండు రెండు జాములై నపుడు
రీగారీ సానిధ పదరీ నిదప మగ పాగరి
వపీడై న న్నిము జడిసింపఁ జేయు నొకప్పుడు
గపథ సనిధ పామగారి గాపధాస నీధా

14. వలయును నియమంబు పాలుబడ్డ నాటినుండి
రిసగరిగప ధరినిధపా దాస నిధా పాధా
కలయఁదిరుగు శిశువునకు న్నప్తమగున్ జండి
ధాసనీ ధపమగరిసరి గాధపమగరి సా

15. కార ముప్పు పులుసు మిగుల గర్భిణి తినరాదు
రీసని ధాప మగా పధరి నీధ పమ గాధా
ఓరిమి లేమియెఁచూలున కుపద్రవము పాదు
సనిధపా ధపామగారి సా సరిగాగా పా

16. మునుగరాదు నీట నిండుప్రౌద్ధుల చూలాలు
ధగరిసా నిధ నిపాధారి పాధగరిస నీధ

తనివిదీఱఁ బురిటివేళఁ ద్రావవలయుఁ బాలు
మాగప మాగారి సారిగారి గపా మదపా

17. నొప్పులకు న్దాశలేక నొక్కుకొనున్ గడుపు
ధాసని ధాపధా ధాప ధరిసా రిసరిధా
ఎప్పుడు నిండుచూలాలి కేతంబె చెడుపు
గపదస నిధరి సని దపా ధపా మదా పధా

18. కడుసాగసుగఁ బురిటి లలంకరించి యాపైని
రిసని దపద సానిధ నిపదారి సానిధారీ
సలుపపలెఁ బ్రసూతికుఁ బరిచర్య మంత్రసాని
సానిధాప మగరి సారి గాపాధస నీదా

19. బొడ్డుకోసి తుడిచి వెచ్చపుట్టంబుల మూసి
రీసగరి సరి నిధప నిధ పధ నీధ పాద
బిడ్డనునిచి కడుగవలయుఁ బిదప నూనెరాసి
గాప మగరి సారిరి గధ పమాగ సా

20. పుట్టినపుడె గట్టినేలఁ బురిటిపిల్ల - బెట్టి
ధాపధసరిగ సరిగమ ధసనిధ పాదా
బట్టకప్పకు డదిచిరము బ్రతుకడు చలిబట్టి
ధాపధా గధా పమగరి గాపమా గరీగా

21. నూనెరాసియైన నొడలు నొవ్వఁ దోమరాదు
సారిగరిస నీదపాద రీని ధాప ధారీ
పూని మిగులవేడి నీరు పోయ వల్ల కాదు
పానిదాని పాధపామ గాపమ గారీసా

22. మేన గోరువెచ్చనీరు మెత్తని పొత్తిళ్ళు
సానిధా సనీధ పాధరీ రిస నీధా

నూనెపూత తల్లి పాలునుం బిడ్డకు మేఘు
ధాసనీ ధపా మగారి సారిగా ధపమ

23. తల్లి ముట్టుపాలె యాముదంబుకన్న నయము
గాప పాధ ధాసని ధారీ నిధాపమా గపధరి
ఉల్లిపాయ కాటుక పోనూడ్చు కంటి రోగభయము
పానిధానీ పాధ పమగ పామరి రిసారీ

24. పోతపాలు చీకటిగది బొగ్గులకుంపట్లు
గారిసాని ధపదానిపథాగరి నిధారీ
రోతగాలి పసిపాపల రోగపు పనిముట్లు
పాధ పమాగ పామగారి సారిగాప ధాసా

25. గంటవలె ఆముదపు దివ్వె కాలుచుంటమేలు
రీసగరీ సగరీ సని ధాపాధాస నీధ సాధా
కంటికి రెప్పలు బిడ్డన్నాచు వైద్యురాలు
పదపా మాగా రీసరీ గాపధాస నిదపా

26. వలయు న్బాలెంతలకున్ బధ్య మేటివఱకు
మగపద సారిగ రిసనిదరీ సానిధపదరీ
బలపడు పాపకుఁ దన చనుబొలుండుటకొఱకు
నీధపదా పమాగరిగఁ సామాగరి సారీ

27. ఏమరరాదు పిల్లల నొకింతేనియుఁ దల్లి
గారిసారి నిధ పాధని పాదా సనిధరీ
ఆమె తేదరమె పోయిన ప్రాణంబుల మళ్ళి
ధరిసనీ ధసానీ ధప ధానీ పధ పాపా

28. కనక బాలసూర్యోదయకస్తూ రుల ప్రాపు
మగపధ సరిగారిస నీధప మగపా దారీ

గను బుడుతల నంటపు రోగములు పవల్కాపు
సాని ధాపధా పమగ పామ గారి సాసా

29. బొడ్డు దేనితోడనైన మూయు పెగ్గుతెచ్చు
రీసగరిగ ధపమగారి గాపధాస రినిధపాధ
బిడ్డకనులు గడుగకున్న వేగ గ్రుడ్డితనము వచ్చు.
సారిగారీ గాపమగరి గపధసనీ ధాపా

30. పాలు రెండుగంటల కొకపరి పవలు, ప్రేయి
మాగ పాద సానిధపద రిసరిగారి సనిధా
వేళ మూడుగంటల కొక విడుత గ్రోల హాయి
పధపధ నిపధ సనిధాపమాగ రీస రీగా

31. కడుపు సడలవలయు రేబగళ్ళు మూడుసార్లు
గపధసా నిధా రిసని ధప మగారి గాధా
కుడుపరాదు పా లేడ్చినకొలది బెక్కుమార్లు
పధరిసాని ధాప మాగ పద సరిగరి సాసా

32. పగలురాతి రించు మించు పడుకొనునది బిడ్డ
రిరిగగ పపధా ధాసస రిరిసస నిని ధాధా
దిగవిడిచిన గాలి న్మఱి దిసమొల నగుఁజెడ్డ
సరిగా పధ సనిధా పామగరి సరిగ పాపా

33. జననీజనకులు సర్వేశ్వరకరుణ సతమ్ము
ధధప సనిధరీ నీదపదాస నీధపా ధా
తనయుఁ బెనుప నారాయణదాస దీవనమ్ము॥ తల్లు

15. చదువరి బాపడు

తేట నాటుపలు కు-తెల్పుట గాని
యచ్చ వేలుపుమాట-లల్లుట గాని

వేల్పుపొగ డ్డ కా-వింపంగఁజాలు
 కడిమి లేకున్ననా-కన్నకొడుకులు
 కడుపుకక్కు ర్తితోఁ-గలగల్గు నుడుల
 బొల్లి కబ్బము వన్ని-బొప్పండు మెచ్చ
 నీల్లుచున్నార లెం-తే సిగ్గుమాలి
 తొమ్మిదిరెట్టి చ-దువుల నన్నింటఁ
 జదుర గాని యతఁడు-చదువరి కాఁడు
 వెల్లడిగా నెల్ల-విద్వేలలోన
 నారితీరని బ్రతు-కన నెంతపాటి
 పెంచు పదెన్నిది-విద్వేల నేలఁ
 గలవాఁ డొకండె-నిక్కముగు బాపండు
 బాపనివలన నె-వ్వరికై న మేలు
 బాపఁ డొక్కడె చదు-వరి యనఁదగును
 ప్రానుడుల నేల్పు-పల్కుల న్గాని
 వేతె పదెన్నిది-విద్వేలు లేవు
 ప్రాఁజదువులు వేల్పు-పల్కులు రాని
 వాఁడు నిక్కముగ బా-పండు కాఁబోఁడు
 తెఱగంట నుడి నారి-తీరినవాడె
 పన్నఁగలడు నాటు-పల్కు కబ్బముల
 లన్ని విద్వేలు తన-యంత నేర్చుకొని
 నేరుపఁగల జాణ-నికపు బాపండు
 నేలవేల్పు తన ప-న్నికఁ దప్ప నొరుల
 యెంగిలిముక్క లెండే జాటుకొనఁడు
 నాల్గు తెగలు గల-నాడులం దెల్ల
 బాపండు వేల్పుల-ప్రాపని యొరులు
 మ్రొక్కుకొనుచు నుంట-మొదటి నాయంబు

బాపండపట్లఁ గ-ప్ప న్నాఁతివాండ
 పజ్జఁ జదువుకొను-వా డెల్లఁ జెడును
 జన్నిగట్టులు తప్పఁ-జదువుకోరాదు
 ఆడువారలకు మ-ఱడుగుపుట్టులకు
 జూత్తిగానేచదు-వులు పన్నిరావు
 తాము చెడుటగాక-తక్కినవారి
 చెఱుతురు విద్దె నే-ర్చిన నట్టివారు
 పెనిమిటి న్గొలుచుట-వెలదికిఁజదువు
 బాపండఁ బెంచుట-పై వారి చదువు
 చదువుసందెలు చెల్లు-జందెగట్టులకు
 తగ దాడువారికి-నక్కువారలకు
 నిక్కఁపుబాపఁ డెం-దేఁ గడు నరుదు
 జన్నిగ ట్టుసుఱుల-జంపనొల్లండు
 నంజుఁడు కలనైన-నమలఁ దలఁపఁడు
 ఎవరికైనఁ దనంత-నెగ్గు చేయండు
 నేర మొప్పుకొనెడు-నికపు బాపండు
 తోటివారికయి చ-దువరి పాటుపడు
 నేలవేలు పొకండె-నికపు చదువరి
 కడమవారి చదువు-కడు బూటకంబు
 కూటికై పాఱుఁడు-కొలువఁబోఁ డొరుల
 బాపఁడు వేల్పుఁద-ప్ప న్నేడుకొనఁడు
 చదువు చెప్పవలయు-జన్నికట్టొకఁడె
 యొజ్జలు కాఁగూడ-దొరు లెన్నఁడైన
 డబ్బు బాపండు పొ-లచుతిండి కిడఁడు
 అరుజ మెక్కఁడు. విద్ది-యలు పన్నిరావు
 ఆడువారికి మఱి-యడుగుపుట్టులకు

జేటగు న్జదువులు-చెప్పటవలన
 కోర్కెతో నొలులఁ దాఁ గొల్వొండుకాని
 యందఱు న్దనుగొల్వ-నలరుఁ బాపండు
 కల్ల లిచ్చకము పల్కఁడు నేలవేల్పు
 నికపు చదువరి మా-నిసికి లొంగండు
 నేలవే ల్పెల్ల మానిసులకు మేటి
 కల్లపుట్టువు జన్ని-గట్టు నెదుర్పు
 బాపని కగ్గికిఁ-బడఁతి కెందేని
 నేరము లెన్నరు-నికపు మానిసులు
 వాసి బంగరువంటి-వాఁడు బాపండు
 విఱుగు తఱుగులేక-వెలయు నెల్లపుడు
 పరగు విద్దియ లెల్ల-బాపని సొమ్ము
 బాపని నెగ్గించు వారు చెడెదరు
 వేల్పుముచ్చట నేల-వేలుపు దప్పఁ
 బాడియాడుచు విను-ప నొరుఁడు తగఁడు
 బాపండు వీణియఁ-బట్టనొఁ గాని
 తోలు వాయిదము లం-దుట మంచి కాదు
 బాపనివలనఁ దప్ప న్నేల్పుకతల
 నాలించువా రిందు నందు చెడెదరు
 కనఁ గళ్ళు,వినఁగుత్తు-కలు మేలు గాన
 బొమ్మలాటలు కొయ్య-మ్రోతలు కీడు
 మంది నాడుతెగయు-మగ తెగ రెండె
 యైన వావివరుస-నరయుట తగవు
 చదువరిబాపఁ డిజ్జగమున మేటి
 తక్కుమానిసులయందఱిలోన నంచు
 చెప్పఁజాలినయట్లు-చేయలేకున్న
 నా తప్పుల న్నాచు-నా యిలువేల్పు.

16. కోమటి గొప్ప

(సింగరేణిలో హరికథా సందర్భమున చెప్పినవి.)

సీ॥ విక్రమాదిత్య పృథ్వీపతికి న్మంత్రి
 యైనట్టి భట్టి వైశ్యప్రముఖుఁడు
 కాళిదాసుఁడు తన కావ్యము న్నొనియాడ
 సల్పు మాఘకవి వైశ్యప్రముఖుఁడు
 జన్మభూమికి స్వరాజ్యప్రాప్తి సమకూర్చ
 శ్రమపడు గాంధి వైశ్యప్రముఖుఁడు
 పరమకారుణిక శేఖర నిరాడంబర

స్వామ్యుపాసుండు వైశ్యప్రముఖుఁడు

అద్దిరా! కుబేరుండు వైశ్యప్రముఖుఁడు
 చాఁగు! ఆంజనేయుండు వైశ్యప్రముఖుఁడు
 ఔర! నందనందనుఁడు వైశ్యప్రముఖుఁడు
 వైశ్యకుల ముత్తమము నాల్గువర్ణములకు.

కోరిన దినుసులఁ- గోటానఁగోల్లు
 పాటించి యొసఁగు సం-పాసారు1 లార
 అడుగుకొం తెలుఁగని-యయ్యల్లలార!
 గొనబుగా బ్రతికెడు-కోమటులార!
 వాసికెక్కిన మేటి-వానీఁడు2 లార!
 నగరున మెలఁగెడు-గాణెకాండ్రార!
 యలనల్ల నయ్యలా-రా! మీరు నాల్గు
 తెగలఁ గన్నాకులై-తిరి నిక్కముగను
 గొప్పయేలిక చంద్ర-గుప్త మీవాఁడు
 విక్రమార్కుని వజీ-రెద్ద మీవాఁడు

1. సంపాసారి = కోమటి. 2. వానీఁడు = కుబేరుడు.

గురువు, చదువరి మా-గుండు మీవాఁడు
 పొగడందు శార్ఙ్గదే-వుండు మీవాఁడు
 గద్దటికాఁ డల్ల-గాంధి మీవాఁడు
 తెప్పమూయని నుడ్డు-తేఁడు మీవాఁడు
 జాబిలితాల్పు నే-స్తంబు మీవాఁడు
 వాఁడిమగడు గాలి-పట్టి మీవాఁడు
 మీ పిన్నపాప సా-మి న్నన్న తల్లి
 మఱి పెక్కు లేలఁ బె-ర్మాళ్ళు మీవాఁడు
 పొదుపుగాఁ గాపుర-ము న్నల్పి కూడు
 కుడిచి మీ రొరువుల-కు నెబ్బట్టుచుండ్రు
 సాదరు న్గాపాడఁ-జాలిన నేర్పు
 కలవారిలోఁ దల-కట్టులు మీరు
 మందిలో మీవంటి-మంచివా రేరి?
 మేనితాల్పుల కెల్ల-మేల్బొంతు లీరు
 తక్కువారెల్ల మీ-తరువాతి వారె
 తక్కినవార లం-దఱు మిమ్ముఁ బట్టి
 బ్రతుకుచుందురు తొలుఁ-బలుకఱు నమ్మ
 దగును “నారాయణ-దాసు”ని మాట॥

(అడ్వర్టైజర్, 1-5-1942)

17. కాపు గొప్ప

గీ॥ అడువుపుట్టువులకు మొక్కు లిడఁగవలయు
 దండ మంజలికే కాని-తలకుఁ గాదు
 ఉలికి మినువాఁక సైదోడు-లలఁతు లనుచు
 తిండిబోతులౌ ద్రాబలు-తెగడఁజనదు॥

గీ॥ పాడిపంటలకై తగు-పాటుపడక
 మెల్లవారల కన్న దా-నెక్కువనుచు

ఊబవాడయి చదువుల-డాబుచేయు
నాలిముచ్చుకంటె న్నడు-మేలుకాపు॥

కం॥ తమ యిరుగుపొరుగు పేదల
కు మేని చెమరూడ్చి మిగుల-కొదవలు తీఱన్
గమతములకుఁ దలకొని పె
క్కు మార్లు పని సల్పఁదగిన-కోపు ల్కాపుల్॥

గీ॥ అన్ని రకముల యిమ్ముల-కాపు కాపు
తగిన యిటుఁబుట్టువుల మేలు-దాపు కాపు
పాడిపంటలు సమకూర్చు-ప్రాపు కాపు
రేపుమాపుల సత్పుఁ డే-యైపు కాపు॥

గీ॥ నలువ యిల్లాలు గొల్లది-నల్ల వేల్పుఁ
గలిసి కడతేరె గూను.బు-క్కాపడుచుది
వేడ్క ముక్కంటి తలకెక్కె-బెస్త బొట్టె
కడఁగి పెరుమాళ్ళు సాపడె-న్దాపు కూడు॥

తరువోజ :-

పలుచని కడుపులు-బటువులౌ తొడలు-వలుద మూపులు బీరి-
వడిన యెఱకలు
బలసిన తొమ్ములు-వడఁకు నడుములు-వంగని యటుతలు-
వాడి మోకాళ్ళు
మెలివడు మీసలు-మిలమిల చూడ్కి-మేటి ముక్కులు మేల్కి-
మించు మైదాలు
కలకల నగవు ల-గ్గలిక పరువులు-గల పంటకాపు మ-న్నడలె
మా బాగు॥

(ఆంధ్రప్రదేశ్ సారస్వతానుబంధము)

18. మందలింపు

బంతి॥ వారక యొరుల కొంపలు దీయు చెడుగు
 దొంగ సంతకము ల-తుకు కల్లరీడు
 ఆస్తికై చుట్టాల-నంపించు చెనటి
 ప్రాజదువుల దూఱు-ప్రాచీనవిత్తు
 ఆలి విచ్చలవిడి-నరిగించు కొజ్జ
 పాఱుల నెగ్గించు బానిసకొడుకు
 చేసిన మేల్మొఱ-చెడు కొయ్యద్రిష్ట
 కోతిపిడికిలి నె-క్కొను పిసినారి
 ఒరు వ్రాలు మార్చెడు-నులిపిరిగొట్టు
 నవ్వుచుఁ గుత్తుక-ల్నటికెడు తులువ
 కూడని బిరుదులఁ-గొను దుక్కిముచ్చు
 చదువరివలెఁ దెగ-సాగెడు పెంకె
 గొప్పకై మ్రొక్కించు-కొను దుండగీడు
 తగువాని పనిలాగు-తంటాలమారి
 తెలిసినయట్టుల-నెగనీల్గు గడుసు
 కొండెముల నైప్పు-కొని మను పలువ
 తగవరిలాగున-తలత్రిప్పు లండు
 పై వారి పెంపు సై-పని రాలుగాయ
 తెగవాసి కోర్చని-దేవురుగొట్టు
 ఒరువ్రాత తనదని-యిలిసెడు ములుచ
 పంతుల పేర్కొందు-వలుకని యటవ
 తబ్బిబ్బు మాటాడు-తాటదమ్మండు
 వట్టి నేరము పన్ను-పాపాలముద్ద
 పగడి మేయుచు దీర్పు-వ్రాసెడు కొండె
 తగవులఁబెంచి వ-దరెడు తాటోటు

కడు మదిసియుఁ గన్ను-కానని ద్రాఁబ
 తరుణము వేచి మం-దట సల్పు చిలిపి
 నోమించి కుత్తుక-నులిపెడు దుడుకు
 దోపుడు కావించి-దొరయగు తూట
 మాటకూర్పరి వలె-మలసెడి గోపు
 కీడొనరించి తూఁ-గెడు నాలిమచ్చు
 తనతప్పు నొరుల మీఁ-ద న్రుద్దు పలుగు
 ప్రాడ్వాకులకుఁ దన-పస యిడు దేబ
 ఆడుది చెప్పిన-ట్లగు నపసంతి
 దొరప్రాపున న్గడు-ద్రుల్పెడు పంద
 కడఁగి యెంగిలికూడు-కతికెడు లేకి
 కోరి గొప్పనైప్పు-కొను నీల్లుబోతు
 మేలు చేసిన వాని-మెచ్చని బండ
 తిన కీక దుడ్డు పా-తెడు పీతిముచ్చు
 తమ పాటు లిఁకనై న-దలపోసికొనుచు
 కైలాటము న్మాని-కడ తేటవలయు॥

19. నిరుకు

చెండు॥ కలవలెఁ గల్గ ని-క్కముగ నిదెల్ల
 నరసినకొలఁది మా-యమగు నోచెల్ల
 ఇది యిట్టులని తెల్పు-నెవరికిం దరమ
 యొండొరిమిక మను-చుండుట మేలు॥

IX అనువాద స్తబకము

1. "India's Glory"

PREFACE

When I heard the children of the Home School at Bangalore sang India's praise composed and set to music by Miss Robinson, its founder and teacher, my heart gave some extra beats and I decided to have it translated into Telugu and Sanskrit. To find one who could do this job was difficult. Prof. Narayana Das, the retired Principal of the Maharaja's Music Institution was the nearest approach to this task. The grand old Maharaja of Jeypore would have been the best, but I felt diffident to ask him for such a trifle. The old artist of Harikatha sang both his translations to us yesterday (16 Nov. 38). I wish we had a free system of notation to which his way of singing could be noted down. I asked my friends if they would say something about it. Then the revered old Pandit, 'Mahamahopadhyaya' Tata Subbaraya Sastry said "It is Narayanadas alone who can sing it like that"; such is the charm of the Telugu Harikatha performer's power.

Fort Vizianagram,
17th Nov. 1938

}

Lalita Kumari Devi.

INDIA'S GLORY

(Original Song)

Let us sing of India's glory
Of our native land
Let us hear her fame in story
India, Mother land !

Lofty are her walls and mountains
 Famous are her sons,
 Glorious are her river fountains
 Fair her story runs.

Refrain.

2. India, hear thy children's promise
 That they make to thee
 Help us keep our honour stainless,
 Make us great and free.
 All I have and am and can be,
 Life and strength are thine,
 All I offer to thy service
 Mother land of Mine !

3. Heroes who have gone before us,
 Strove and fought and died
 Counting not the pains they suffered
 for their country's pride.
 Valliantly they bore the burden
 Till their latest breath
 Seeking neither praise nor guerdon,
 Faithful unto death. (Refrain)

4. When we children have grown older
 To our task will bring
 Love that shall make all the greater,
 India's strengthening
 Hope our star, and truth, our glory
 Honour that endures,
 These shall send fair India's story
 Ringing down the years. (Refrain)

దాసుగారి సంస్కృతాంధ్ర గేయానువాదములు :

౧. హిందూ దేశ మహాత్వమ్

[రాగిణి భైరవి - ఏకతాళః]

ఉద్ఘాతాః॥ గాయామ వయ మస్మదీయ జన్మ
భూమి హిందూ దేశ మాహాత్వమ్॥

ధ్రువః॥ శృణువామ తస్యా యశశ్చరితే
భారతఖండ మాతృజనపదమ్॥

ఆభాగః॥ ఉన్నతా భి త్తయోఽపి పర్వతా-
స్తస్యా సుతాః ప్రసిద్ధా భవన్తి॥

మేలాపకః॥ మహితా స్తదీయ నదీప్రసాతా
రమ్యమ్ తచ్ఛారిత్రమ్ ధావతి॥

॥హిందూ॥

చరణమ్॥ పుణ్యభూమే ప్రతిజ్ఞామ్ శృణు త్వమ్
త్వదీయ ప్రజాస్వద్య యాం కుర్వన్తి॥
పాహినః, స్వచ్ఛక్తి ర్మ స్థాపయ,
కుర్వస్మాన్న హత స్వచ్ఛందాన్॥
మమ సర్వమహః సాంప్రతం భావి
జీవనం బలమపి తవైవ సన్తి॥
దదామి తేఽఖిలం సపర్యాయై
మామకీన మాతృవిశ్వంభరే॥

॥హిందూ॥

౨. వీరా యేఽయాసిషుర్నః పురా
ప్రాయాసిషు రయుత్సత శర్మాస్థివత॥
నవిగణయ్య కష్టా న్యసహిషతా
ప్యాత్మీయ విషయాభిమానార్థమ్॥
తై ర్యేణాభృషత తేఽతిభారమ్

తేషా మన్త్యశ్వాసమ్ తావత్॥
గవేషయన్తో నను కిమివా ప్రతి
ఫలం శ్రద్ధయా వ్యయపర్యంతమ్.

॥హిందూ॥

5

వయ మర్భకా యదై ధిష్ణహి వయ-
సా నేష్యామోఽస్మాకం కృత్యం!
ప్రియం కరిష్యతి సమం యదధికం
బ్రహ్మవర్తోత్సాహవర్ధకం॥
మనోరథోఽస్మద్యోగ్యతారాపి
సూన్యత మస్మదీయం మహత్త్వం!
హ్యేతాన్యద్యోషయన్తు సుందర
సుకర్మభూమివృత్తం వర్షేషు

॥హిందూ॥

2. ఇందూ విలాతి గొప్ప

నీమతెలుగు పాట

(దర్బారు రవళి - వగడ దెబ్బకైముడి)

ఎత్తుగడ॥ ఇందు మాగాని గొప్ప పాడుదమ
యింపెసలార మన పుట్టుకనేల,

నిలుకడ॥ విందుమా దాని పే రుబుసునందు
వేడ్కమీఱ నిందూర్ తల్లి నీమ,

నిండు॥ మందములు పొడుగు లాయా యలవలు
మలలు పేర్గనిరి దాని పాపండు

మేళగింపు॥ నందే పొంగి పాటునేటి యూట
లెగసి పరుగిడు నద్దాని ముచ్చట

ఇందూ = హిందూ; విలాతి = దేశము; వగడ = ఒకటి, కైముడి = తాళము
(వగడ దెబ్బ కైముడి = ఏకతాళము) రవళి = రాగము.

౧ అడుగు॥ వినుమ న లైగల యాణెమ నీకు నీ

బిడ్డలు కావించుకొనెడి మనవిన్,

మనుచు మమ్ముల, న్నాకుఁ దోడగుము-

మచ్చలేని మా పరువు నిల్పునూ,

యొనరుచు మెక్కువ విచ్చలవిడి నా

కున్నదెల్ల నేనుగాగల కలిమి

మనుగడ లావు నీవె నీకిడెదం-

బా! కలయంతయునాకన్ననాడ!

ఇం.

౨ అంజ॥ మాకు మునుముందు చనిన మొనకాండ్రు!

మార్కొనిరి మగుడఁబోరిరి చెల్లిరి,

జేకువఁ, దమ యెఱుకకూరిమి న్గుఱు

తింపక, తామోర్పుకొన్న నొప్పులు;

వీఁకమీఱఁ దాళిరితమ కొసయూ-

పిరి వఱకు న్నార్దు తగని పూటము2

పోకడదనుక న్నమ్మికతోడన్

బొగడికఁగాని మాత్రై న నలయక.

ఇం.

౩ కాలు॥ పిల్లల మీడున, మే మెదిగిన యెడ-

వెల్లడిగాఁ బనిపట్టించెద మిఁకఁ,

బెల్లుగ నాదట నాడిక చేవ

నృంపలరింపన్ జాలు సరాగము

చెల్లఁగల కోర్కి మా మేలుచుక్క3

చెలువగు నిక్కంబు న్నా మెఱవడి,4

నల్లపు డేడాదుల మ్రోగించునిఁ-

కిందుమాగాణి మేల్పొలుపొందు.

ఇం.

1. అణెము = దేశము, 2. పూటము = భారము. 3. మేలుచుక్క = తేమతార.

4. మెఱవడి = అతిశయము, గౌరవము.

2. The Seven Ages of Man

— *Shakespeare*

All the world's a stage,
 And all the men and women merely players;
 They have their exits and their entrances;
 And one man in his time plays many parts,
 His acts being Seven ages. At first the infant,
 Mewling and puking in the nurse's arms;
 Then the whining School-boy, with his satchel
 And shining morning face, creeping like snail
 Unwillingly to school. And then the lover,
 Sighing like furnace, with a woeful ballad
 Made to his mistres' eyebrow. Then a Soldier,
 Full of strange oaths, and bearded like the pard,
 Jealous in honour, Sudden and quick in quarrel.
 Seeking the bubble reputation
 Even in the Cannon's mouth. And then the justice,
 In fair round belly with good capon lin'd,
 With eyes severe and beard of formal cut,
 Full of wise saws and modern instances;
 And so he plays his part. The sixth age shifts
 Into the lean and Slipper'd pantaloon,
 With spectacles on nose and pouch on side;
 His youthful hose, Well sav'd, a world too wide
 For his shrunk shank; and his big many voice,
 Turning again toward childish treble, Pipes
 And whistles in his sound. Last scene of all,
 That ends this strange eventful history,
 Is second childishness and mere oblivion;
 Sans teeth, sans eyes, sans taste, sans everything.

[From 'As You Like It' - Act II - Scene VII]

అనువాదము :

మానవదశా సప్తకము

చంపకమాలిక :

అరయఁగ నాటకంబు జగమంతయు నందలి నాటకుల్ నరుల్
 పొరిఁజారి వారికిన్ గలవు పోకలు రాకలు నొక్కఁడొక్కఁ డి
 తైరఁగున నేడు వేషములు దెల్పెడు నాతని కాలమందు, క
 న్దేవక దాదిచేతులనో నెక్కొని యేడ్చెడి కందు ముందు పై
 మురియుచు లేతయెండఁబడి మోమునఁ జెన్నలరారఁ జంకలన్
 జరుపుచుఁ బుస్తకంబులిడి సాగని డెందముతోడ నత కా
 యరహిని బ్రాఁకుచుం బడికినేగెడు కుట్టఁడు; వెన్నఁగొల్పిపై
 నొరసినమాడ్కి వేండచుగు నూర్పులఁబుచ్చుచుఁ జొక్కిసొక్కియ
 త్తటి తనలేమ కన్నొమఁబదంబున పాడెడి వన్నెకాఁడు; పై
 దురమున గోరమీస మెగదువ్వుచు బల్బిరుదంద బాసలన్
 నెరపుచు నీటిబుగ్గవలె నెగ్గెడు కీర్తిపిరంగి నోటిలో
 నటిముటి దేవులాడు మగ డాపయి మీదికి బొజ్జ లేచి బల్
 దఱచుగ వింతతీరు ముడతల్వడ దిద్దినగడ్డ మొప్పఁగా
 విరివిగ గన్నులందున గభీరత మించఁగ మంచిపదతు
 ల్గఱపుచు లక్ష్మ్యముల్ దెలుపు న్యాయవిచారణకర్త యంతఁబెం
 పరి వదులై న నల్వతోడవాపయివేలఁగ ముక్కునందు డా
 లొరసి సులోచనంబు లిరవొందఁగఁ బక్కను సంచియుండ న
 క్కఱమయి చిన్నినాట నిడు కాల్రొడ వొక్కెడ నొప్పుమీఱబొం
 గురుమగగొంతు సన్నవడి కుట్టతనంబున నుండుపోలికన్
 మఱిమఱి కీచుకీచునయి మాఱఁగ నాటవవేషమేగు; నం
 త రయముతోడుతన్ పసితనంబు పదంపడివచ్చె నామయిం
 దొరగిన కన్నుపల్లుచవితో తుద కెవ్వియు లేక నెవ్వియున్

గుఱుతు లెఱుంగరాని యొక గొబ్బున నేడవ వేష మిట్టులం
దఱు కడువంతగా తన కథల్ నుడువంగ ముగింపుఁ బొందెడున్.

[‘ఆంధ్రభారతి’ నుండి.

దీనికిముట్టారు కృష్ణారావుగారు సంపాదకులు. 2వ సంపుటము. 2వ సంచిక-జూలై, 1911.
ఇది శ్రీ గూడూరి నమశ్శివాయగారి నేకరణ. వారికి మా కృతజ్ఞత. సం.]

3. షేక్స్పియరు సొగసులు

[గీర్వాణాంధ్రములలో అనువాదము]

మూలము :

To guild refind gold, to paint the lily
To throw a perfume on the violet
To smooth the ice, or add another hue
unto the rain bow, or with taper-light
To seek the beauteous eye of heaven to garnish
Is wasteful and ridiculous excess :

౧. శ్లో॥ శా॥ స్వర్ణే హేమవిలేపనం సమధికే రక్తోత్పలే రంజనం
చాంపేయప్రసవే సుగంధకలనం హైమోపలే స్నేహనమ్
దేవేంద్రస్య శరాసనే సముదితే వర్ణాంతరప్రాపణం
దీపే నార్కరుచిప్రదీపన మతివ్యర్థమృహాసాస్పదమ్.

౨. ద్వి॥ బంగరుపూత మే-ల్బంగారమునకుఁ,
జెంగలువకు రంగు-సేత, నెత్తావి
సురపున్న కెరవుతె-చ్చుట, మంచుగడ్డ
మఱి నున్నుసేయుట, -మరియొక రంగు
నగవైరి వింట నొ-నర్చుట, పట్ట
పగలు వెలింగెడు-భానుని కాంతి
హెచ్చింపఁ జేవ త్తి-నె త్తిపట్టుటయు
నచ్చపు నగుఁబాలు-నధికము వృథయు.

B. He was a man, take him for all in all
I shall not look upon his like again.

(Hamlet-Act 1. Sc. ii)

౧ శ్లో॥ సోఽభూత్పుమా స్సర్వధైవ
సంపూర్ణ సుగుణాకరః
నాహం కదాపి వీక్షిష్యే
తస్య ప్రతినిధిం పునః

౨ ద్వి॥ పురుషుః డాతండు సం-పూర్ణ గుణుండు
నరయః బోవ నిఃక నే-నతనికి సాటి.

C. O, She doth teach the torches to burn bright!
It seems she hangs upon the cheek of night
Like a rick jewel in an Ethiop's ear
Beauty too rich for use, for earth too dear!
So, shows a snowy dove trooping with crow
As yonder lady O'ur her fellows shows.

(Romeok Juliet - Act I-Sc.2)

౧. శ్లో॥ అత్యంతప్రజ్వలితు మబలా శిక్షతేఽహోప్రదీపాన్
రాత్రౌ కాళీశ్రవణ విచలదత్నభూషేవ భాతి
సౌందర్యంచానుభవితు మతిశ్రేష్ఠ ముర్వ్యా అమూల్యం
వాయస్యోఘే చరతి వరటావ శ్పటిమండలే సా.

౨. గీ॥ చిలుకలకొలికి దివిటీల - వెలుంగ నేర్పు
గలిగి వజ్రంబు పగిదిఁ జీ-కటిని మెఱయు
నందమంద నత్యధికంబు-నవని కరుదు
కాకులం దంచ యది తోడి-గరితలందు.

D. The world is grown so bad
That wrens make prey where eagles dare not perch.

Since every jack became a gentleman
There is many a gentle person made a Jack.

అను.గీ. జగము చెడె, జేగ వాలఁగ సాహసింప
కున్నచో జీనువ యెఱ తిన్నునుండె నెల్ల
నీచుఁడున్ ఘనుఁ డౌటచే నెరపఁబడిరి
తక్కువారుగఁ బల్వురు తగు మనుసులు.

....

4. కాళిదాసుని సొగసులు

[అంధ్రాంగ్లములలో అనువాదము]

A మూలశ్లోకః॥

తస్మి శ్యామా శిఖరిదశనా పక్వబింబాధరోష్ఠీ
మధ్యేక్షామా చకితహరిణీః పక్షిణా నిమ్ననాభిః
| శోణీభారా దలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యాం
యా తత్రాస్తే యువతివిషయే సృష్టిరాద్యేవ ధాతుః.

[మేఘ సందేశము - ఉ. భా. 21]

౧.సీ॥ పల్పని మైదీగఁ బరగెడు నెలనాగ,

నడుబవ్వనంబున న్దనరుచామ,

సూదిపల్పలున సొంపగు ముద్దియ,

నిండారఁ బండిన దొండపండు

నగెడు పాతెఱఁ గల ననఁబోడి, సన్నని

కౌను కుక్కెడు మచ్చెకంటి, బెదురు

లేడి చూపుల వన్నెలాడి, లోతైన పొ

క్కిలిఁ గల్గు చిలుకలకొలికి, పిఱుదు

బరువుమై నడ్చు మెల్లన, వంగు సుంత
చన్నుఁగవ వ్రేఁగుతోడ నే యన్నమిన్న
యలరుచుండెడుఁ జెలువల సలుపఁ దలఁచి
నలువ యొనరించు తొలిచుచ్చు నాఁగ నచట

౨. She who is there, a lovely and delicate woman of middle-age, sharp toothed, scarlet lipped, tender waisted, gazzle eyed, deep navelled, slow footed on account of heavy loins, slightly bent down by breasts, is like the first female creation of the Creator.

B శ్లో॥ ఆకారసదృశప్రజ్ఞః | ప్రజ్ఞయా సదృశాగమః
ఆగమై సదృశారంభః | ఆరంభసదృశోదయః॥

[రఘువంశము - I - 15]

౧.గీ॥ సాగసునకుఁ దగినట్టి తెల్విఁ గలవాఁడు
తెలివికిం దగు చదువుల వెలయువాఁడు
చదువులకుఁ దగిన పనిని సల్పువాఁడు
పనికిఁ దగినట్టి పెంపునఁ దనరువాఁడు.

౩. He is as intelligent as beautiful, as learned as intelligent, as engaged as learned, as famous as engaged.

C. శ్లో॥ ఆభరణస్యాభరణం ప్రసాధనవిధేః ప్రసాధనవిశేషః
ఉపమానస్యాపి సఖే ప్రత్యుపమానం వపుస్తస్యాః.

[విక్రమోర్వశీయము : II-3]

౧.కం॥ తొడవులకుఁ దొడవు, వేసం
బుల చందంబునకు వేసముల చందం బో
చెలికాఁడ! దాని యందం,
బలరారెడు రూపు పోల్కియాఁ బోలికకున్.

౨. Ornament of ornaments, decoration of decorations,
simile to simile, friend! her beauty is.

D.శ్లో॥ సితాంశుకా మంగళమాత్ర భూషణా
పవిత్ర దూర్వాంకుర లాంఛితాలకా
వ్రతాపదేశోజ్జిత గర్వవృత్తినా
మయి ప్రసన్నా వపుషేవ లక్ష్మ్యతే.

[వికమోర్వశీయము : III-12]

అను.గీ॥ తెలివలువ యైదువతనంబుఁ దెల్పు తొడవు
గరికిపోచల నలరు ముంగురులు కల్గి
నోముకట్టున బింకము నొరగు మేన
కలఁక దేరినయలు నాకుఁ గానఁబడియె.

[గమనిక : ఈ షేక్స్పియరు కాళిదాసుల సౌగంధ్య మచ్చు లివి యేవో అవధాన
సందర్భములందు దాసుగారు చెప్పినవి. ఆ మహాకవుల కావ్యనాటకముల అంతరంగ వైభవ
మును చతురస్రమైన అనువాదమున సమగ్రముగా దర్శింపవలె నన్నచో దాసుగారి “నవరస
తరంగిణి” చిత్తగింపవలెను. హేమా హేమీల అనువాదములను దాసుగారి అనువాదములతో
పోల్చిచూడగా దాసుగారి హస్తలాఘవము ఆమోఘమనిపించును. సంపాదకుడు].

5. రామాయణరత్నము

వాల్మీకి మూలశ్లోకః॥

నిత్యం తే బంధులుబ్ధస్య తిష్ఠతో భ్రాతృసౌహృదే
ఆర్యమార్గం ప్రపన్నస్య నానుమన్యేత కః పుమాన్॥

అనువాదము :

అనయంబు చుట్టాల యందునఁ దగిలి
తోబుట్టుల స్థూర్మితోఁ జూడఁగలిగి
తగువారి త్రోవఁ దిన్నఁగ నడ్చు నిన్ను
ముగ్ధాడైనందు వెంటఁ బోవకుండు.

6. భర్తృహరి శృంగార శతక శ్లోకము

మూలశ్లోకః॥ ఉరసి నిపతితానాం స్రస్త ధమ్మిల్ల కానాం
ముకుళిత నయనానాం కించి దుస్మీలితానామ్
ఉపరి సురత భేదస్విన్న గండస్థలానా
మధరమధు వధూనాం భాగ్యవంతః పిబంతి॥

ఉ॥ అక్కున వ్రాలివ్రాలి బుజమందునఁ గ్రొమ్ముడి వీడి చిందులన్
ద్రొక్క సగంబు మోడ్పువడు తొంగలిరెప్పల విప్పి చెమ్మటల్
జెక్కులఁ గ్రమ్ముచుండ మగసేతలఁ జొక్కెడు తీగెబొండ్లలో
దక్కిన మోవిపానకము ద్రావెడువా రెటువంటి ధన్యులో!

X ఆశాసన స్తబకము

1. నభా శుభాశంసనము

కం. కేశుఁడు సురసరిదంబుజ

కాశ కరక చక్ర రూప కవి ఖగ వృషభా

ధీశాబ్జ దుగ్ధజలధి గి

రీశ నిభ దరాంకవాసుఁడిల మిముఁ బ్రోచున్.

2. శ్రీమదానందగజపతి మహారాజు

గీ. ఆశ్రితులపాలి దాక్షిణ్య మరుల యొద్ద

శౌర్యముం గోవిందులకడ సా త్త్వికతయు

నెసఁగు నేలినవారి కభీష్టజయము

లిచ్చుఁగావుత సంతత మీశ్వరుండు.

3. శ్రీ పప్ప సోమనుందరము

(చెన్నపట్టణము)

కం॥ నీ కూతురు నీ యల్లుఁడు

శ్రీ కృష్ణుని కరుణచేత—చిరజీవులుగా

ప్రాకట సంపద నలరుచు

జోకఁ గనుత! పప్ప సోమ-సుందరనామా!

శ్లో॥ తవ పుత్రీ జామాతా

భీష్ట సుఖై ర్నాత్నదంపతీ జీవ్యాస్తామ్।

శతవత్సర పర్యంతం

సుధీవినుత! పప్పసోమసుందరశర్మన్!

4. శ్రీ కోట సన్యాసయ్య

(రాజమహేంద్రవరము)

మంజరి॥ కోట సన్యాసయ్య గుణనిధి రావు
సాహేబు బీరుదందు సరసుఁ డొనర్చె
స్వగృహంబున నెబ్బిండ్లి జగముల్లసిల్ల
నార్యాపురంబున నతివై భవముగ
నూత్న వధూవరుల్ నూతేండ్లు సకల
సంపదల న్గొనసాగఁ దలంచి
హరిదాసు దీవననఖిల సుఖముల
శ్రీకృష్ణుఁ డితని రక్షించుఁగావుతను!

5. శ్రీ గొట్టెముక్కల జగన్నాథరాజు

(విశాఖపట్టణము)

గీతమాలిక॥

పగటితేడు, చాల్పేరిటి-పడఁతి మగడు1
రెంట్రతాగుడు తిండి మె-ట్టంటు వేల్పు2,
ఏడుకొండలవాఁడు కా-పాడుచుండ
సరిగ శ్రీ పూసపాటివా-ర్సాగివారు
సన్నిహిత బంధువులువియ్యము న్నెఱపఁగఁ
బ్రభమపుత్రిక సూర్యనా-రాయణమ్మ
రామచంద్రరాజునకు భా-ర్యగ నొనర్చెఁ;
దన ద్వితీయ తనయ నప్ప-లనరసమ్మఁ
జలిపె వెంకటపతిరాజుసతిగ నొక్క
నాఁడె గొట్టెముక్కల జగ-న్నాథరాజు॥

1. శ్రీరాముఁడు. 2. సింహాద్రి అప్పన్న.

6. శ్రీ గరిమెళ్ళ అప్పయ్యపంతులు

(విజయనగరము)

గీ॥ అచ్చతెనుఁగున దీవింతు-నలరుఁగాక!
 పెండ్లి కూతురు ముద్దుల పెండ్లికొడుకు
 కోరినట్టుల సిరులెల్లఁ గుడిచి, హాయి
 బ్రతుకుదురుగాక! నూతేండ్ల వఱకు వీరు॥

7. పనివారలు

చెండు॥ పంటకాపులు పంట-వారు కోమటులు
 ఓడఁ గడపు వార-లుప్పమ్ము వారు
 బండి తోలెడువాండ్రు-పండ్లమ్ము వారు
 వడంగులు నిబ్బడ్లు-వానెడు వారు
 కైకాలవాండ్రు¹ లేక-గలఁ గాఁచు వాండ్రు
 చాకళ్ళు మంగళ్ళు-చచ్చడి²వాండ్రు
 పాటకాండ్లాటర్లు-వాయించువాండ్రు
 కొమ్ముకాండ్రు నూబ్బట-కూళ్ళిడువారు
 కంసాలవాండ్లూరి-కావలివాండ్రు
 మొనకాండ్రు పలు రక-ముల కూలివాండ్రు
 కూడుగుడ్డలు సమ-కూర్చెడు పట్లఁ
 గోటివారల కెల్లఁ-దోడ్పడు వారు
 సులిమైన నెవ్వరి-న్నొప్పింప కెపుడు
 పొదుపుగాఁ గాపుర-ము న్నల్పువారు
 నుదుటి చెమట నూడ్చి-నూతేండ్ల వరకు
 హాయిగా నెందైన-నలరుచుండెదరు॥

1. కైకాలవాండ్రు - లేక - కైకోలవాండ్రు = ఒకానొక బట్టలనేతపనివాండ్రు తెగ;

2. చచ్చడి = చండాల జాతివిశేషము; 3. ఆటర్లు (ఆటరి-ఏ. వ.) = నర్తకులు.

8. దీపన

చెండు॥ ఇచ్చెద నని తుద-కివ్వని గడుసు
 ఎదుటఁజొగడి వెన్క-నెగ్గించు కొంటె
 ఇల్లాండ్రకు న్దప్పు-లెంచెడు చెడుఁగు
 నమ్మించి కుత్తుక-ల్పఱకెడు చెనఁటి
 తలకు మించిన యప్పు-తాఁజేయు ద్రాబ
 చదువరివలె దెగ-సాఁగెడు పెంకె
 ఆటపాటలఁ జుల్క-నాడెడు మంకు
 కోలనామము తో-గుడునాలిముచ్చు
 బొప్పండ చెంత డా-బులుగొట్టు బోడ
 తేరగా వచ్చు నా-స్తింద్రుల్లు తులువ
 కొఱమాలి జోగెత్తు-కొను లొల్లెగాఁడు
 దోపిడి కావించి-దొరయగు పలువ
 వేలుపు మాటాడు-వెంబరవిత్తు
 తగవరివలె నీల్లు-తంటాలమారి
 పగిడి మేయుచు నుల్కు-పార్పతై కాఁడు
 కుడువ కివ్వక డబ్బు-కూర్చెడు పిసిఁడి
 కందుల న్మదుసశ్శ-గారిండు పలుఁగు
 డొంగఱికము త్రాగు-డు న్నల్పు చిలిపి
 మగువలచాటున-మను పారుఁబోతు
 పడుపుదస్తున మను-బానిసకొడుకు
 ఏల్బడికయి పోర-నిలిగెడు వెడఁగు
 తొడుకుల న్వేల్కికై-దునుమాడు సుడియ
 మెయితాల్పుల న్జంపి-మెక్కెడు కఱటి
 తన పదుగు బడాయి-దాఁజాటు నులిపి
 వ్రాతవాయింపు కు-ట్రల మను టంకు

మినుకులనోము ల-మొడు జన్నిగట్టు
 గుబ్బెత న్నవఁగూడఁ-గోరెడు ముత్త
 తనతోడిపాటియం-దటి నెట్టులైనఁ
 గ స్తి పెట్టెడు దుడు-కం డెడఁకాఁడు
 ఒరులకుఁ జెప్పిన-ట్లుండని గొంటు
 మేల్కొని యిక్కనైన-మెలఁగెడున్గాక!
 నేనె ననిదుకొ-నెడఁగాక! యెపుడు
 నా నేరములఁగాఁచు - నాయులు వేల్పు॥

9. గుంటూరు గానసభ

అమృతవాహిని-ఏకతాళః

- ఉ॥ సర్వ భారతీయాఅపి పర-స్పరమైత్ర్యా మోదంతామ్।
 ధ్రు॥ ఉర్వీమండలేనవరతం కృత-యుగధర్మే వర్తంతామ్।
 మే॥ వాగ్దేవీ కృపయా నితాన్తమ్॥
 చ॥ ప్రతివత్సర మీదృ గ్గానసభాః-పత్త నేషు జాయంతామ్।
 సతత మాసేతుశీతసగం స-త్సంగగుణా గీయంతామ్॥
 వాగ్దేవీ కృపయా నితాన్తమ్

XI స్వవిషయ ప్రబంధము

1. నా మాట—నా యెఱుక

చెండు : అజ్ఞాడ నా పుట్టి-నట్టి 1కుప్పము
 నా తలదండ్రులు—నరసమ్మ చేన్లు
 ఆదిభట్టి టిపే-రయ్యవారేను
 పదువున2 కా బర-ద్యాజుడే మొదలు
 నాల్గేండ్ల యీడున-నాకెల్ల చదువు
 లబ్బె దమంత నే-నరసిన కొలది
 నే బుట్టులయకాడ-నే మాటకాడ
 నాట పాటల మేటి-ననిపించుకొంటి
 నా కెదుర్చేదికే-నాడుల నైన
 వేవేల మందికి-వినుచు నాగొంతు
 గజై విప్పెద రేయి-కడముట్ట బాడి
 యందగాండ్రతలక-ట్టందురు నన్ను
 ఎకిమీండ్ర కానుక-లే గొన్నవాడ
 దోడాలు మైసూరు-దొర నాకు వేసె
 నా కంకినీడు పెం-డారమ్ము తొడిగె
 గైకొందు నెలకు రొక్కము నూలు విజయ
 నగరేలు గొప్పతేండ్ల నెనరువలన
 పారసి వేలుపుపలు కింగిలీసు
 తెలుగు వ్రాసి చదువు- తెలివి నాయాస్తి
 నాయన్న పేరన్న-నాచిన్ననాటి
 నుండియు న్గలిసి నే-ను న్బాడి యాడి

1. కుప్పము - గ్రామము; 2. పదువు = గోత్రము

యింతదాక న్నట్న-మెలమిఁ గొనెదము
 పదునాలు గేండ్లపై-బడి యింగిలీసు
 మొదలిడి నే ఎప్పె-ముగియించినాడ
 పదునెన్నిదేండ్ల ప-ర్వము మొద లాట
 పాట మాటలఁ బట్టి-బ్రతుకుచున్నాఁడ
 కన్యాకుమారి క-ల్క-తాల వరకుఁ
 నటవ కన్నడి మల-యాలి బంగాలి
 తెలుఁగుసీమల మెప్పు-తెచ్చుకొన్నాఁడ
 ఈవికాండ న్దప్ప-నెవ్వరినేని
 చీరికి న్గొన మంచి-చెప్పెడి పట్ల
 నాయంత నేర్చితి-న్జదువుల నెల్ల
 నాయడ్లు లొత్తి వం-దలు మనుచుండ్రు
 ఇంచుమిం చిపుడెన్న-దేండ్లు నాయీడు
 గాని యిప్పటికి నేఁగట్టెద న్గజ్జె
 నలు మాటలల్లు వాఁడ న్నాటి మీఱ
 హరికథామృతము, కై-యాము, తారకము
 కలగల్పు తెనుఁగుగా-కాళిదా సేక్కిన్ని
 యరుల యందములు, ప్ర-హ్లాద మొదలుగ
 బదకొండు హరికతల్,-బాటసా, రూర్వ,
 సత్యవ్రతి, ముకుంద-సతకము ల్కాఁడు
 సారంగనాటి, క-చ్చ తెలుఁగుతోడ
 నూర్గంటి, వేలుపునుడి-పెరుమాళ్ళ
 వెయిపేర్ల వినకరి,-పెద్దమొక్కు-బడి
 విడిసీమ తెలుఁగున-వేలుపువంద
 గౌరుపెండిలి యుమ-ర్క-య్య చౌకట్లు
 శ్రుణముకొలఁది నా-దబ్బు తెన్నెన్నొ॥

కలిగితి 1 నెత్తురు-గంటి యేడాది
 2 తూపుచుక్క నెల యం-దున విబూదెరేయి
 4 పదికంగులకు 5 నెల-పట్టితోయమున
 నేపదుపులనై న-నీ తెన్నువారి
 కన్నఁ గన్నాకు-లెక్క-డ నై న లేరు
 తనుదాఁ బొగడుకొంట-తన్ను కొన్నట్లై
 ఊపిరిపై దీపి-యున్నంతవరకు
 నా తలవంపుల-న్జాటుకో లేను
 నా రిలయైపుల న్గచు-నా యిలు వేల్పు॥

....

మగయాడు పెండ్లిండ్లు-మానుకో వలయు
 నంజుడు త్రాగుడు-న్నానుకో వలయు
 వేలుపునుడుపుల-న్విడనాడవలయు
 పొత్తుగా నెల్ల రి-మ్ముగ మనవలయు
 వాయింపు వ్రాఁతలు-వదులుకో వలయు
 కడఁకతోఁ దమసీమఁ-గాపాడవలయు
 మైవంచి యందఱుంబొట్టడవలయు
 ముది పిన్నయ లిటులఁ-బోవఁగావలయు
 నా మాటలివ్వి వి-న్న న్మేలుకలుగు॥

....

నన్ను నే నగపర్చ-నా తరమాన
 నాకన్న వేఱు ది-నస్సులేనపు
 నన్ను గాంచెడు వారు-నాకన్న నెవరు

1. నెత్తురుగంటియేడాది = రక్తాక్షిసంతృప్తము; 2. తూపుచుక్కనెల = శ్రావణ మా
 సము; 3. బూదెరేయి = పూర్వరాత్రము; 4. పదికంగులకు = పదిగడియలకు;
 5. నెలపట్టితోయము = బుధవారము; 6. ఐపు = తప్పు.

తనకన్న వేలుపు-తటచిన నేడు
 నింగి నేల లివెల్ల-నికముగఁ దానె
 కనుఁ దన్ను దాఁ గూర్కు-కల మెలఁకువల
 నోజమై లేనిది-నున్నట్టు లుల్కు
 మేని తాలుపు కల-మెలఁకువలందు
 పసిపాపవలె నీడ-పట్టు చాటాడు
 దగులమున నిక్కి-తలడిల్లుచుండు
 నుబునునకై పొంగు-నుత్తుత్తఁ గ్రుంగు
 నాతోనె పవళించు-నాతోనె లేచు
 నాకంటె వేలు ఓ-నసులే హుళిక్కి
 నా కల మెలఁకువ-ల్నా యున్నిఁ దెలుపుఁ
 గాని నే నన నేమొ-కనఁ జాలకుంటి
 నన్ను నేనే కన్గొ-నన్నేని వెట్టి
 నాకు వే ర్కలదని-నమ్మ వీల్కాదు
 కల్లనికాని, ని-క్కంబని గాని
 యేదియు న్దెలియక-యే మనుచుంటిఁ
 ద్రావినవాని క-రణి యే దెత్తెన
 నే లేని పట్ల నా-కేదియు న్నేడు
 కనుకనే నే నిట్లు-గాంచున దెల్ల
 నేనె న న్నినింగి-నేలల పోల్కి
 నరయుచు నిట్టుల-నాటాడుకొనెద
 నాజోక నావంత-నా బ్రతుకెల్ల
 నా యాటప ట్టిదె-న్నఁగ నుత్తకల్ల
 నే నాయుడలు చూపు-నేర్పరి న్గాని
 నాకు నా తెల్వికి-న్వాసియే లేదు
 ఎఱుకువ మఱుకువ-యెప్పు డొండొంటఁ

దెమల కుండుట నాకు-దీరని పాడి
వేతేదియు న్నాకు-వెదకిన న్నేదు
తెలిసికొంటిని నన్ను-దెలివి నా చెలువు
విన్నవలె న్దఱు-విఱులు లేక
యే నుంటి హాయి నా-కింకే కొఱంత॥

2. యథార్థ రామాయణము

గీ॥ నాయొనర్చు యథార్థ రామాయణంబు
పీఠికాపురమందు విన్పించినాడ
కుక్కుఁ పేశ్వర మాధవు లోక్కఁ ర్కదీర్ప
నాఱు రాత్రులు నన్నొరు లాదరింప.

3. నందిగామ హరికథాభివర్ధనీ సభాప్రసంగము

సీ॥ ఆదరమున నన్ను నందల మెక్కించి
యూరేగు వేళ మీ కున్న వేడ్క
కథకులు రుక్మిణీ కల్యాణ మైదుగు
ర్వినిపింప మీ తన్వి గొనని ప్రేమ
వలసిన యుపచారముల నెల్ల హరిదాస
వరులకు మీచేయు వైభవంబు
ఏక దీక్షగ బదునెన్నిది దినములఁ
బ్రబలు మీ కార్య నిర్వహణ శక్తి
మిగుల మీ నందిగామకు మీరు తెచ్చి
నట్టి సత్కీర్తి యింతన నలవి యగునె
శ్రీ హరి థా పరీక్షా విశేష కృత్య
మాచరించెడి యో సభాధ్యక్షులార!

సీ॥ సన్గారవించిన నరపాలురం దేక
పత్నీవ్రతులు, భాగవతులు, సకల

విద్యా రసజ్ఞులు, విశ్రుత కీర్తులు,
 గో విప్ర భక్తులు, భావవిదులు
 పావన చరితులు, పాలన దక్షులు,
 శతజీవి యొడ్డె నిశ్శృంకవిభుఁడు
 వేంకటాచలపతి వెల్పాటి నియ్యోగి
 ప్రస్తుతంబున కృష్ణరాజోడయరు
 మేటిసంగమపురి కసింకోట నూజి
 వీడు మైసూరుల న్గొనియాడఁ దగిన
 రాణివాసంబుల న్గాపురంబు సల్పు
 వారు కృతయుగపురుషులవలె నలుపురు.

4. భంగుపాట*

మాలచ్చి భంగుపాట-నీ-ర్పచ్చుకున్న పూట-కడు
 హెచ్చునాదుపాట-జగ-మెల్ల నాకొకఝూట ||మా||
 చెలువైన నోటిచుట్ట-యొక-చేత పొడుముచిట్ట
 తొలుదొల్తనన్నపుటొడ్డు-తెలవారేదాకలడ్డు ||మా||

5. ముకుంద వందనము

కం. పొందుగ నిన్నుం బాడుట
 కుం దప్ప మఱెట్టివృత్తిఁ గొల్పింపకు న
 న్నుం దయతో నారాయణ!
 కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

* “భంగుపాట - అనగా భంగు నూరుకొను కాళీనన్నెకల్లు. పొడుగు మహాలక్ష్మి
 యనెడు నొక వేళ్యాంగనయింబ పలువురు సంగీతజ్ఞులు కలుసుకొని భంగు తయారుచేసి
 సేవించుటయు. ఆ నిషామత్తుతో నొకరినిమించి యొకరు పట్టువంతములాడి తమతమ గాన
 విద్యాకౌశల మగవర్చుకొనుచు పాడుచుండుటయు నిందు చిత్రితము. ఈ భంగునిషా సుమారు
 1908 సం॥వరకు దాసుగారు సేయుచుండిరి”. — నారాయణదాస జీవితచరిత్రము.

కం. ముం దెట్టులనో! పసితన
మందే నీభ క్తి పొడమె బాగుగ నది ని
ల్పం దగురా నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

కం. మందులమారివి నీదెస
డెంద మిటుల భ్రమముఁ జెందెడిన్ విడువక ప్రో
వందగురా నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

కం. ఇందలి తొకిక దంభము
లందున నా మనసు నిల్ప కనవరతము నిన్
జెందింపుము నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

కం. డెంద మెఱుంగని కొఱఁత గల
దందుకు గుండెదను దెల్పు మదియేదో గో
విందా! హరి! నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

గమని :- దాసుగారు 'ముకుందశతకము' రచించినట్లు వారి మేనల్లుడు శ్రీ మరు
వాడ వేంకటచయనులుగారు తమ నారాయణదాస జీవితచరిత్రమున ఉటంకించిరి. కాని యా
శతకము నేడుపల్లభ్యమగుటలేదు - ఈ అయిదుపద్యములు తప్ప

....

6. పరిదేవనము

గీ॥ కొర్నిదుక్కి కొల్వు గుదిబందము ల్పడ
నచ్చువిడుచు కోడె నైతి నేను
విజయనగర హూణ విద్యార్థు లందు నా
రాయణుండ హరి పరాయణుండ,

ఉ॥ ఎక్కడనుండి వచ్చితిని? ఎందుల నుండితి తొల్లి బామునం?
దిక్కడ కేల వచ్చితిని? ఎవ్వడ నే నిక నెందు బోయెదన్?
నిక్కము జక్కగాఁ దెలియ నేరనుగా మది నెంత జూచినన్
మొక్కెడ నీకు నా కివి సమూలముగా వినిపింపు మోహరీ!

ఉ॥ స్నానము సున్నఁ జుట్టితిని, సందెకుఁ బెట్టితి పెద్ద నామమున్,
మాన తపో వ్రతంబులకు నాకును క్రోసెడు దూర, మెంతసే
పైనను వన్నెలాండ్ర వలలందున నెమ్మది చిక్కుగాని నీ
ధ్యానము తెన్నెలుంగ నకటా నను నెట్టులఁ గాతువో హరీ!

గీ॥ నాకుఁ గల శక్తికొలఁది యీలోకమందు
గలుగు చోద్యంబు లెల్ల ను గంటిఁ గాని
యెందునైనను నిర్మలానంద మొదవ
దేమిహేతువో తెలుపుచుయ్యా ముకుంద!

కం॥ తేనెవలె మొగము మొత్తదు
మేనికి సరిపడకపోదు మితి గనపడఁబో
దానందంబున నీపయి
గానంబునుబోలు చవిని గానను గృష్ణా!

7. స్వాంతసాంత్యనము

కం॥ బౌరా లే దీలోకము
నారాయణుఁ డీవు నీగుణం బిటు నానా
కారములఁ గాంచుచుంట వి
చారింపకు వేదశాస్త్రసారంబిదియే.

శ్లో॥ మా శోచ స్త్వం వృథా జీవ
మృషైవ స్వప్నవ జ్జగత్
ఆత్మేత్థం ముదితోఽప్యేవ
లీలయా క్రిడతి ప్రభుః.

క॥ నను గని పెంచిన తల్లీ
నెన రోరుపు నీకు సొమ్ము నీనేర్పిన తె
న్నున నడిచి చెడని సిరులన్
గొనుచుంటి న్వలితివడక-గ్రుమ్మరు చుంటిన్.

8. వింతకల

గీ॥ ఆంజనేయాలయము నొద్ద-హరికథకయి
సిద్ధముగఁ జెప్పనుంటి ని-శ్చింత నపుడు
నాకు పాయస మిడె నంగ-నాచి పెద్ద
యొక్క డపుడందు వేవేగ-ఁజొక్కనొచ్చి॥

క॥ మిగుల విరేచన బాధన్
దగిలి కడున్గుందుచున్న-తరి నద్దారిన్
సొగసై న యందలంబున
నగణితముగ నొక్క-రాజు-నరుగుచునుండెన్॥

రా॥ ఆరాజన్యని ముందు వెన్కలను ఖడ్గాలంకృతుల్ కొందరున్
భూరిస్ఫారధనుశ్శరంబులను స-మ్మోదంబుగా కొందరున్
ఘోరంబై న తుపాకి చేతనమరన్-గొందర్ హయారూఢులై
బారుల్ దీరిచి యేగుచుండి రట యబ్రంబెంతయో దోచగన్॥

సీ॥ అంతట నద్దారి నరుగుచుఁగొందరి
తోడ వేంకటపతి ట్తోణివిభుఁడు
“బొబ్బిలి వెలమ లిప్పురిలోన మా త్రోవ
మలగవలయు కూతమాని మాస
వారి మోయించగవలయు నుత్తమరాజు
సరస మీకీ గోటు జన”దనంగ

ఊచలు న్గుండ్లు ప్రయోగింపు చవ్వారు
వెంటాడ మనరాజు వెరచి పార

అతనితోఁగూడ నేను జీ-వేచ్చ నపుడు
పరువుబెట్టుచునుంటి న-ప్పట్ల నెన్ని
మూలలం దాగి యొదిగినన్ -గోలవాటు
తప్ప కీ రాజు పరిజను-ల్లరణిఁగూల॥

కం॥ కట్టాషధమునకై రా
పట్టి ననుసరించి నేను-బర్విడుచుండన్
నెట్టన దనయింటిదరిన్
ముట్టి విభుఁడు కోలదాకి-బోరగిలపడెన్ ॥

ఉ॥ అప్పుడు రమ్యవేషులు జయాతతవీరరసానుభాషులున్
దెప్పున యామ్యదిక్కుగుడెంచెడు నాథుని వెంట శంఖముల్
మెప్పుగబట్టుచున్ బగర మేకలపోల్కి బిరానఁ జంపుచున్
గుప్పున నబ్బిటోత్తముల క్రోల్పులులట్టుల నాకుఁదోఁచఁగాన్ ॥

ఆ॥వె॥ వెరపుచెందు నన్నుఁగరుణించి వారిలో
నొకఁడు చంపఁదగ దొహో విడుపుఁడు
దేవదాసు డితని-తెన్నేగవల దని
తెలిపి భటులతో న-దృశ్యుఁడైన.

కం॥ అబ్బురము వెరపుఁబెనఁగొన
గొబ్బున నే నొషధంబు-కొఱకై మన దు
ర్గబ్బ యిలు వెదకుచేగన్
దబ్బున నద్దారి తప్పఁదగనాయెదుటన్ ॥

ఆ॥వె॥ బెండకాయ బొట్ల-గండుపిల్లలు కొంద
రేగుదెంచి వినయ-మెలయ పాడు

మనుచుఁగోరి యెటులో-ననుగూడి యడవిలో
నేటికాల్వలఁబడి-యీదుచుఁజన॥

సీ॥ అపుడు గోదావరి యానకట్టు మొదల
లోతైన ఖానాల రీతి పొడవు
టొడ్డు లందగరా కహో బోవుటకు నేల
దారి గల్గక మితిమీరి నీట
నిండిన కాల్వ లనేకముల్ గనఁబడ
నెద్దియుఁదోచక యింటికేగు
తొందరతో నొక్క దొడ్డికాలువఁబడి
నే బారలన్వైచి యీదుచుండ

మిగుల నిరకటమయి నన్ను-మెదలనీక
గచ్చుగోడలతో నున్న కాల్వయందు
నొకఁడు నన్నెట్టులో పట్టి యొక్క పంజ
రంబునందుంచి యింద్రజాలంబుఁ జూప.

సీ॥ ఎటువైపు జూచిన నింతులు మువ్వరు
గుంపందు నిరుపమకోమలాంగి
తాళక త్తియ యొక్క తరుణి, మద్దెలకత్తె
యసమానసుందరి, యాటకత్తె
యింకొకరితె యిట్టులెల్లరసంబుల
హావభావప్రౌఢి యలరుచుండ
నలుప్రక్కలందున్న నిలువుటద్దంబులఁ
బలు ప్రతిచ్ఛాయల పగిది వేరు

వేరు వేషంబున నివ్వంతవంత గీత
ములను నా చూడ్కి మనసు లద్భుత విమోద

వార్ధిముంచిరి నాపయి వలపుఁదెలుపు
సొలపు కన్నెగ బేడిసతళుకు మెరయ॥

కం॥ అప్పుడు నా యధికారియు
జప్పున నన్నయట దోలు సమయంబున నా
గొప్ప తమాసకు నామా
లప్పలు సుంకంబుగట్టి యరుగుచునుండన్ ॥

ఉ॥ హాయిగ బంజగంబెడలి యట్టిటు స్వేచ్ఛగఁ దారుచున్న న
న్నాయతబాహు లున్నతులు-నదృతభీకరమూర్తు లప్పుడెం
తో యదలిగిచి దీర్ఘ పటు-దుర్భరపాశనిబద్ధుఁజేసి యి
స్సీయని యీసడించి తమ యిర్వునకై కొని పోవుచుండగాన్ ॥

గీ॥ వారితోడ మంచి-వాడొండు నన్నట్ట
గనికరించి నాదు-కవిత వొగడి
వినుఁడు మనదు తురక-వేదంబులో నిట్టి
వాఁడు పూజ్యుఁడనుచు-వదిలిపించె॥

కం॥ తిరిగి ముదంబున నిటునటు
దిరిగెడు నాచెంత నంత దివిజాకారు
ల్బరువడిఁ బెంజెడదారుల్
తేరువునఁ గానంగఁబడిరి-తీక్షణవిరాగుల్ ॥

సీ॥ వారినిఁగని భయ-భక్తుల నేఁ జెంత
జేర వా ర్గాయమెఱ్ఱెరో! యంత
పిడికుచ్చులం బోలి-పిన్నవయస్సున
భూషణంబులు లేని-మోటయోగి
నులు కొంద రగుపడి-కలకల కిన్నెరుల్
వాయించుచుం బాడి-పోయి దవుల

వేయితీరుల నెలపాయంపు టొప్పల

కుప్పలు వయ్యారి-గొల్లబోంట్లు

వన్నెకాడ నిన్ను వలచినామని తీయ

పాట సోయగంపు మాట లలర

పదములొత్తి నన్ను బ్రతిమాలి కృష్ణ కృ

ష్ణా యటంచుఁ బూజసేయఁ గంటి॥

మ॥ మరి యందొక్క తె నాదు వెంటఁబడి శుంభద్రూపలావణ్య సుం
దర పద్మాస్య కురంగ నేత్ర విలసత్తారుణ్యసంయుక్త నన్
“సరియా! ధర్మమ! నాథ! యేలుకొన కీచందాన వై రాగ్యమున్
బరువెత్తంగఁ గతంబుఁజెప్ప” మని నిర్బంధింప నే నంతటన్॥

ఆ॥ వె॥ ఆపెతోడ నంటి నో పిశవాణి! నన్

బల్మిపర్వఁబోకు వట్టి భ్రాంతి

స్త్రీలపొందు చేసిచేసి విసికితి నీ

జాడఁబొమ్ము జోడు కూడ దింక॥

కవిరాజ విరాజితము :

అనుచు విదల్చి విరాగత నొందినయప్పుడు నన్గని చూపరు తె
ల్లను భళిరా యని స్తోత్రము చేయఁజెలంగిరి యంతట నే నొక దా
రినిబడి పోవుచు నొక్కటఁ బెన్గజబ్బందమునన్నడి చిక్కుకొనన్
ఘనముగఁ గాచిన నిర్గుణత త్వముకై మొర వెట్టితి నిప్పగిదిన్॥

యదుకుల కాంభోజి - మిశ్ర

ప॥ అన్నా! వెన్నుఁడ! నన్ను నీ-యందుంచు

అన్నిట మూర్ఖుడ నా మొ-రాలకించు

౧॥ చోద్యము గజ మిప్పటికిశూన్యమయ్యె

ఆద్యంతరహితా! నీ ధ్యానమె మిగులయ్యె॥

కం॥ అని పాడుచు నంతట మేల్

కొని యద్భుతమంది కలను గూర్చి యిటున వ్రా

సిన నారాయణ దాసుడ

ఘనులీభావంబుఁ దెలుపఁగల రెట్టిదియో॥

....

గమనిక : ఈ “వింతకల” పరమార్థమును “వేదాంతపారీణ” శ్రీ ఓరుగంటి నీల కంఠశాస్త్రిగా రిట్లు వివరించియున్నారు.

— సంపాదకుడు

“శ్రీ దాసుగారు ఇరువది పద్యములలో తమ “వింతకల”ను వివరించి తుదిని “ఘనులీ భావంబు దెలుపగల రెట్టిదియో” యని యనుటచే నీ వింతకల ఘనభావమును దెలుపునట్లు సూచించిరి. ఇట్టి నిగూఢ భావములను అన్యూప దేశము లుగా దెలుపుట శ్రీ దాసుగారి రచనల యందచ్చటచ్చట నగపడును. దానినిబట్టి గాంచినచో—

పూర్వ సంస్కార విశేష వశమున జీవుడు పరమేశ్వరస్తుతి జేయగోరుట, జీవునికి హితమువలె దోచు విఘ్నము లద్దానికి గలుగ నారంభించుట, అంత హార్ద ములగు సుగుణ దుర్గుణములకు పరస్పర సంఘర్షణము, తుదకు సంస్కృతుడగు జీవుడు గావున ఆతని సుగుణశక్తులకే విజయము లభించుట, అద్దానిచే పరమేశ్వర స్తుతికి అనువగు మార్గము ఏర్పడుట, కాని ఈశ్వరానుగ్రహమునకు ద్వైతరూపమగు కర్మాశ్రయణము వలన (మధ్య బాలుర ప్రేరణము) దరి గానని మహానదియగు సంసారమున (గోదావరి) బడి ఈదుకొనుచు సంసార సుఖమును పంజరమున గదలుటకుకూడ నవకాశము లేని విధమున బంధింపబడుట, ఆ సంసారము స్త్రీ సుఖ ప్రధానమనియును త్రిగుణాత్మకమగు ప్రకృతి సంగతిచేతనే పురుషునికి సంసార ప్రాప్తియగుననియు సూచించునట్లు మువ్వరు స్త్రీలు ఈ భక్తజీవునికి ప్రత్యక్షమై సర్వరసములను బ్రదర్శించుట, త్రిగుణాత్మకము (త్రికోణాత్మకము) అగు ప్రకృతియే బహుభావములనందు ననెడి ఔపనిషద సిద్ధాంతము దోప ఆ మువ్వరి స్త్రీల దర్పణ ప్రతిబింబములా యనునట్లనంత స్త్రీ స్వరూపము లగపడుట, అందు జీవుడు ముగ్ధుడగుట, అంత తన యధికారియనగా పరమేశ్వర రూపుడగు గురువు తన్నీ

సంసారమునుండి యుద్ధరింపనెంచుట (పంజరమునుండి వెడలుట), అప్పటికిని ప్రకృతి తామసశక్తులు జీవుని తమవశమున నుంచఁ బ్రయత్నించుట, ప్రకృతిగత సాత్త్వికశక్తి తామసశక్తులనుండి తన్ను విడిపించుట, అంత సాత్త్వికాతిశయముచే వైరాగ్యమునందుట (జడదారులు వైరాగ్యమునకు గుఱుతు), అట్టి స్థితిలోగూడ జీవుని సంసార సుఖములు (ప్రకృతిశక్తులు—గొల్లపడుచులు మొ॥) మోహపెట్ట నెంచుట, అనంతరము భక్తజీవుడు గుర్వనుగ్రహముచే గల్గిన సంపూర్ణవైరాగ్యముచే (బల్మి పర్చబోకు వట్టి భ్రాంతి, స్త్రీలపొందుచే విసిగితి) సంసారమును విడల్చికొని, సత్పురుషస్తుత్యుడై యుండియు సత్పురుషస్తుతిచే గర్వితుడగుట (గజ బృందమునఁ బడుట), అయినను తన బలీయమగు జ్ఞానదృష్టిచే గర్వమును నశింపజేసికొని పరమేశ్వరుని ధ్యానించుకొని వివేకియై తుదకు సంపూర్ణముగ సంసారమునుండి విముక్తి నందుట, అనగా మోక్షమునందుట, అదియే మేల్కాంచుట అని యూహింపదగు. ఇట్టిభావమే శ్రీ దాసుగారి హృదయమగునని తోచెడిని”.

9. హరికీర్తనము

ప॥ దేవా నీ చిన్నెల, భావమెరిగి చాల-విద్యామోదము గొంటిరా
మేల్కొంటిరా

అ॥ గ్రీవమున కౌస్తుభము జాల్చుట-కేవలము నిర్లభే పమె యగు, గుణావలంబితమైన యీ జగదాత్మ గలిగితివనుటగాదా॥

౧॥ ఉరమున శ్రీవత్స మున్నదనగ నిన్ను-స్థిరమై ప్రధానము
జెందెననుటకాదా

కరమొప్పు బుద్ధి పెన్దదయైయున్నదికాదా-యరయ భూతము
లింద్రి

యాదు లనెడిరెండు; రెండుతెరంగు లయిన యహంకార, ము
రాజిలగ

శంఖశార్ఙ్గరూపములు గాగ నీదు-కరంబులను భరింపలేదా ॥ దేవా॥

౨॥ అలరు చక్రము చేతనందితి వన నతి
చలమై గాలికి జవమున మీరి పెం

పలరు మనంబునఁ జెలఁగితివని కాదా

పలు భూతకారణము లయిన పంచభూత

మిత్ర॥ ముల మాలపై జయంతిగ నీ

కలరుగాదె భూతాత్మక

ములు బుద్ధ్యాత్మకము లనెడు పెక్కు లింద్రియములు నీ

శరములుగాదా ॥ దేవా॥

అంతఃకర్మము ౨౭

XII మణిప్రవాళ స్తవకము

[ఈ మేలుబంతి ముద్రణ పూర్తియగు సరికి చాసుగారి అనిబద్ధ రచనములు కొన్ని మా దృష్టికి వచ్చినవి. ఈ గ్రంథమెట్లును చాటు-ప్రబంధము గావున వాని నీ సంపుటియందుటంకించుట మంచిదని యట్లు చేసితిమి-సంపాదకుడు.]

1. రాధారుక్మిణీ సంవాదము

జెంజోటి-చతురస్రగతి

- రాధ - మిరమిర చూడ్కుల నా సా-మికిన్ దిష్టిపెట్టకే
హరిదరి నే నున్నయప్పు-డతివ! నీ పప్పుడుకదే ||మిర||
- రుక్మిణి - పరమపురుషుఁ జూడకున్న-వారి కన్ను లెందుకే
అరయఁగ జేవుని పెండ్లికి-నక్క! యందరు పెద్దలే ||పరమ||
- రాధ - చక్కని చిన్నదాన వని-చాల విజ్ఞప్తిగకే
నక్కయని నన్వేషిరించి-తక్కులాడి! నిక్కకే ||మిర||
- రుక్మిణి - మిక్కిలి హరిభక్తిలేని-మేని సాగసు లెందుకే
అక్కవైతి వమ్మవైన-నందుకే నేమందునే ||పరమ||
- రాధ - కడుం గయ్యాళిగంప-గడుసుమాట లాడకే
సడిసడి నీకును నాకున్-సంబంధం బెట్టులే ||మిర||
- రుక్మిణి - వడిగ మేనల్లు నత్త-వలచి ముద్దరాలగు నే
కడలియుప్పు నడవియుసిరి-కాయ చందమామనే ||పరమ||
- రాధ - మేరమీరి పిన్నపెద్ద-తారతమ్య మెఱుంగవే
కారు రాచదాన! చెంప-కాయ లిప్పుడు తిందువే ||మిర||
- రుక్మిణి - మీరు గొల్లవారు గాన - మేరమీరు టుచితమే
నారాయణదాసుల కె-న్నడును భయము కల్గదే ||పరమ||

(రీవా సర్కార్ శ్రీరాణి అప్పలకొండయాంబగారి సమక్షమున రుక్మిణి కల్యాణము హరికథ చెప్పుచున్నప్పు డలవోకగా ఆశువుగా

దాసుగారి కీర్తన పాడిరట. తత్త్వములందరు నాశ్చర్యచకితులైరట. అది అచ్చయిన వారి రుక్మిణీకల్యాణమునందు లేదు. అసలు రాధా రుక్మిణుల సమావేశ మొక అపూర్వసన్నివేశము. దాసుగారి కీ ముచ్చట యెందుకు పుట్టినదో మరి !)

2. బాల రామాయణ కీర్తన

[చిన్నపిల్లలయందు సైతము శ్రీహరిని దర్శించు దాసుగారు వారికోసము పట్కాండల రామాయణకథను సంగ్రహించి పది పండ్లెండు చరణముల పాటగా వ్రాసి పసివారిచే పాడించి పరవశించెడి వారట. అందుండి దొరకిన రెండుచరణముల నిట పొందుపరిచితిని. సం.]

౧॥ ఆడుదమా గుమ్మి-యాడుదమా-మంచి
కోడె కత్తియ లెల్ల-గూడుదమా
పాడి మీరగ పాట-పాడుదమా-భక్తి
తోడుత రాముని వేడుదమా॥

౨॥ దశరథ నృపతికి పుట్టినాడె, అల్ల
కుశిక సుతుని వెంట బెట్టినాడె
నిశాచరుల నెల్ల గొట్టినాడె తపసి
నెలత శాపమును బోగొట్టినాడె॥

3. పసిపాప

ఆ॥వె॥ వెక్కి వెక్కి యేడ్పు వెంటనే చిలునవ్వు
నడుమ నడుమ బుస్సలిడుట, పాల
గ్రుక్క మ్రొంగినంత గునగున లాడెడు
వేడ్క తెలిసి యనుభవించనై తి.

(దాసుగారికి 39వ యేట లేక లేక యొక్క ఆడపిల్ల పుట్టినది. అతః పూర్వము, తదుపరి కూడ వారికి పిల్లలన్న కడు ప్రీతి. బాలల దరహాసమున బ్రహ్మాండమును దర్శింతురు. బ్రహ్మానంద మనుభవించురు, గంటలకొలది పురిటింటి ససికందులను కంటి రెప్పలార్చక పరికించుట

వారి కొక పరిపాటి. అట్టి యొకానొక సందర్భమున వారి మనసు ప్రసవించిన భావమిది.

4. వేసవి

[ఈ పద్యము 1921 ప్రాంతమున దాసుగారిచే రచింపబడిన దంభ పుర ప్రహసనము అను పద్య రూపకములోనిది. ఇందలి పాత్ర లానాటి కతిపయ విజయనగర పురప్రముఖులకు ప్రతీకలట. అచ్చయిన దని వినికెడి. గ్రంథ మలబ్ధము. ఎట్లో యీ యొక్క పద్యము మాత్రము దొరికినది. సం.]

ఉ॥ కాలువ కంపులన్ బరగు గాడుపు తెల్లెడఁ, దేళ్ళు కుట్టి గ
గ్గోలుగ నేడ్చు నేడుపులు, కుక్కల వేటలు, దోమకాటులున్,
ప్రేతెడి సోదె బూచులును, రేగు విశూచులు, పొక్కు పుండ్లునున్
గాతెడి నిండ్లు గల్గి నరకంబయి వేసవి వచ్చె నిచ్చటన్.

5. శ్రీ జయంతి కామేశం పంతులు

[పంతులుగారు బరంపురములో ప్రఖ్యాత న్యాయవాది. వదాన్య మూర్ధన్యుడు, మంచి పండితుడు. కళాసురభిళ హృదయుడు. సహృదయ సమాట్ట. బాల్యము నుండియు దాసుగారి యెడ బద్ధప్రణయములు. వీరి ప్రశంస మేలుబంతిలో స్థలాంతరమున ప్రసక్త మైనది. ఇవి మరి రెండు పద్యములు. సం.]

కం॥ పొడ వాఱడుగులు మేల్చి ప
సిఁడి మేను వెడంద తొమ్ము చిక్కని నడుమున్
జడు పెఱుఁగని వాల్చూపులు
కడపుట్టులు మా జయంతి కామేశునకున్.

కం॥ తన పెనుదోసిలి తోడన్
వెను చూడక పంచిపెట్టె వేసారులు కో
రినవారి కెల్ల రూకలు
కనలే మెన మా జయంతి కామేశునకున్.

సీ॥ *పరమ భాగవతశేఖర! శ్రీజయంతి కా
 మేశ్వర పండిత ఋషభ! భూమి
 దేవతాచక్రవర్తి! దాతృమూర్ధన్య!
 వెలనాటి వైదికకుల వతంస!
 కవిసార్వభౌమ! నిష్కషటాంతరంగ! స
 ర్వస్వతంత్రా! పంచబాణరూప!
 సంతతతారక మంత్రతాక్షరద్యయ
 భ్యాస లోలాంగుళి పద్మరాగ!
 ప్రథిత సత్కీర్తి! నవరసరసికమాళి!
 సమద పంచాననబల! ఆజానుబాహు!
 న్యాయవాది ప్రధాన! ఇహపరవేది?
 ఆగమజ్ఞా! వినుము త్యాగభోగరాయ!

6. కాళింగాంగన

శా॥ నాళీకంబులఁగేరు కన్నుగవ సన్నల్ చెల్లువాటింపఁగా
 శ్రీలింతేసివ సందె చూతమనుచు నైన్నారు చందోయిపై
 గాలింబయ్యెద దూలఁగా జనులు దన్తాంక్షించి వీక్షింపఁగాఁ
 గాళింగాంగన చెర్చుఁజేరు హాయిలుంగంటిన్ మనోజ్ఞంబుగా.

(ఇది దాసుగారి స్వీయచరిత్రమునందలి పద్యము. అందు దీని
 నుదాహరించుచు వా రిట్లు వ్రాసిరి :- “కోటిపిల్లి యనుగ్రామమున
 పంతులు - అనగా పై జయంతి కామేశంగారు - నేను గలిసి యేబది
 గంటములకు చెరియొక పాదము చొప్పున నేబది పద్యములు కవిత్వము
 చెప్పితి మందులో నొక పద్య ముదాహరించెద.”

ఈ స్వీయ చరిత్ర మింకను గ్రంథరూపమున ప్రకటితము
 కాలేదు. త్వరలో కావచ్చును. దీని వ్రాతప్రతి శ్రీ కర్పా ఈశ్వర
 రావుగారి కడనున్నది. సం.)

(* ఈ పద్యము 1884 సం॥లో అనగా దాసుగారు తమ ఇరువదియవయేట బరంపుర
 ములో పంతులుగారి లోగిలిలో చెప్పినది. స్వీయచరిత్రములోనిది. పంతులుగారు దాసుగారి
 ప్రథమ దశాబ్ది జీవితచర్య నాశువుగా తెలిసికొనగోరుట సందర్భము, పంతులుగారే దాసుగారి
 స్వీయచరిత్రకు ప్రథమ శ్రోత. అసలు తద్రచనకు సంకల్ప ప్రదాత. సం.)

7. 'ఆంధ్రభీష్మ' శ్రీ న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులు

[ఆంధ్రభీష్మ బిరుదాంచితు లీ పంతులుగా రానాడు రాజ మహేంద్రవరమునకు మకుటములేని మహారాజు. నిండైన గుండె గల వారు. పండిత పక్షపాతి. వృత్తిచేత న్యాయవాదియయ్యు ప్రవృత్తిచే పరమధార్మిక పట్టభద్రులు. తమ యింట వసురాయ వీరేశలింగ ప్రముఖులతో నొకనాడు పండిత పరిషత్తు తీర్చి దాసుగారిచేత అష్టావధానము చేయించి వారి అఖండ ప్రతిభ కాశ్చర్యచకితులై ఘనసన్మానము చేసి బహుధా గౌరవించిరి. వీరి ప్రశంసయు మేలుబంతిలో వేరొకచో గలదు. ఇది మరియొక పద్యము. సం.]

సీ॥ నవనాగరికుల సంఘంబున నుండియు

పితృపంథ నెడయని చతురుఁ డెవఁడొ
కలియుగం బిట్టుల చెలరేగినన్ సాధు

వృత్తిని విడువని విబుధుఁ డెవఁడొ
దుష్టులచేత సాధుక్షోభ కల్గిన

పట్టున నెదిరించు దిట్ట యెవఁడొ
పిన్న పెద్దల నెల్లఁ బ్రియమారఁగాఁ జూచు
ధీరుఁ డెవఁడొ కర్మవీరుఁ డెవఁడొ

నిరత మన్యోన్య మైతితో నెగడె నెవఁడొ

జాతిసీతులు తప్పక జరిపె నెవఁడొ

పరువు మర్యాదలకు పాటుపడె నెవఁడొ

సుగుణముల ప్రోవు న్యాపతి సుబ్బారావు.

(పంతులుగారు దివంగతులై నప్పుడు 'వీరుడు పోయెను. రాజ మండ్రులో నిక నేమున్నది?' అని విచారించిన దాసుగారు ఆ వీరుని లక్షణ మిట్లు వక్కాణించిరి) :-

క్రూరులచేత సాధులకు క్షోభ లభించిన యపు డక్క న

వీరుఁ డొకింతయేని తడివెట్టఁడు కంట నిజాపదర్శమై

....

....

....

....

8. కీ॥ శే॥ బొడ్డు వెంకటేశము

[వీరికి నాడు విజయనగరములో కమ్మదొరగా రని పేరట. పరోపకార పారీణులు. దానధర్మదయాగుణ సంస్థానము వీరి హృదయము. దాసుగారికి బాల్యమిత్రులు. సహాధ్యేత. ఆయన నాజన్మాంతము దేవునివలె కొలిచినవారు. వీరు పరమపదించినపుడు దాసుగారి హృదయమునుండి మాసుకొని వచ్చిన వీ పద్యములు. సం.]

గీ॥ హితుల వర్జించి బంధుల నెల్ల విడిచి
యాశ్రితుల దుఃఖవారాశి యందుఁ ద్రోసి
యిహసుఖానుభవమ్ముల నేవగించి
నిష్కళంక జీవితమును నెఱయ నెరపి
వెడలితివె ముక్తిపై నాశ వేంకటేశ!

గీ॥ కాదనవు నీవలన నుపకార మున్న
పొమ్మనవు యాచకులకోర్కె వమ్ము చేసి
జీవితంబెల్ల మానవసేవ సలిపి
వెడలితివ ముక్తిపై నాశ వేంకటేశ!

గీ॥ నీ కుటుంబము వృద్ధియై నెగడుఁగాక!
కడఁగి నీ యాత్మకున్ శాంతి కల్గుఁగాక!
నీ యశము శాశ్వతంబుగ నిల్చుఁగాక!
అమల గుణధుర్య! వేంకటేశార్యవర్య!

9. పప్పు వెంకన్నగారి పాట

[వీరు విజయనగరము ఆనందగజపతి ప్రభువుల ఆస్థాన మలంకరించిన గాయక గ్రామణి. (వీరి తమ్ముడు అయ్యవారు దాసుగారి శిష్యుడు) తాను గురుకుల క్లిష్టుడై సంగీత శాస్త్ర పాఠోరాశి పారదృశ్యుడగుట వలన వెంకన్నగారు గురుశుశ్రూష లేక స్వయంకృషివల్ల సాధించుకొన్న దాసుగారి సంగీతము నంత మెచ్చకుండెను. కాని యొకపరి

భాసింకోట జమిందారు నింట కల్యాణ సందర్భమున ఆయన కచేరీ,
 ఈయన హరికథయు జరిగెను. దాసుగారి హరికథలో వెనుకపాటకు
 నాడు వెంకన్నగారే నియు క్తులైరి. రాగము, తానము, పల్లవి, స్వరము,
 ముక్తాయి - ఒకటేమిటి అన్నిటను ఇరువురు నహమహమికచూపిరి.
 పప్పువారి పట్టుకంటెను ఆదిభట్ల వారిదే పైచేయి అయినది. హరికథా
 నాతరము తిరుపతి వెంకటకవులు దాసుగారి కాశుకవితాభినందనచం
 దన మలదిరి. వెంకన్నగారును తన కన్న వయసున పిన్నయగు దాసు
 గారిని కౌగిలించుకొని - “నాయనా ! నీవు గురు శుశ్రూషవల్ల నేర్చు
 కొననక్కర లేకుండ సరస్వతి నీ నోట తాండవించిన”దని ప్రశంసించిరి.
 అప్పుడో మరెప్పుడోగాని దాసుగారు వెంకన్నగారిపాట కిట్లు ఏటి
 కోల్లైత్తిరి - సం.]

సీ॥ ఒకసారి పావుర మొదిగి వచ్చినయట్లు
 వానకోయిల పిట్ట పలికినట్లు
 ఒకపరి మేల్పటా నొడిసి పట్టినయట్లు
 మించుతో మబ్బు గర్జించునట్లు
 ఒకమారు వెన్నెల లొలికి కాసిన యట్లు
 కొలనిలో జలకేళి సలుపునట్లు
 ఒక తూరి గవ్వ గిలకరించినట్లులు
 చేడతో పూల చెండ్లాడునట్లు
 చిన్ని నా యన్న నీ పాట వెన్నముద్ద
 తేసినట్లులు జవ్వల నెగచినట్లు
 సన్న చెంబేలి జాజులు జల్లినట్లు
 చిన్నపూదేనె పై పయి చిందునట్లు.

10. లోకముపోకడ

ఆ॥ వె॥ ఎట్టచీరఁ జూచి వెట్టి యెనలు బెట్టి
 పరుగు లిడుచు నార్చు బట్టె వోలె

ప్రతిభ జూచి యొర్పు ప్రాజ్ఞతలేమి పై
కుబ్బి శక్తిహీను లుల్కుచుండె.

గీ॥ తా నెఱుంగుదు ననెడు విద్యలకు మేర
అల దిగంతపురేఖ హద్దల్లు తో-చుఁ
గాన సంపూర్ణ పాండిత్యమూఁగి తనుచుఁ
గులికి సభనాడుటలు పిచ్చికళలు గావె.

ఆ॥ వె॥ కాకిజాతి తెలుపు, కడు లంచగొండికి
న్యాయమందుఁ దలపు, నాస్తికునకు
పాప మందు జడుపు, పడుచు బోగపు తొత్తు
కొకని యందు వలపు నుండు టరుదు.

క॥ కులశైలంబులు దలఁకిన
జలనిధు లింకినను సూర్యచంద్రుల సన్మం
డలములు నేల దొరంగిన
పలుకఁ డబద్ధంబు సత్యవాది గుణనిధి!

ఉ॥ సానుల యొద్ద నిచ్చకము సల్పుచు లొంగుచునుంట కర్హమా
దానము సేయకుంటకు వృథా దినముల్ సరిపుచ్చుచుంటకున్
జ్ఞానియు జాణయైన తన నాథుని గన్గొనునట్లు భార్యకున్
మానము లజ్జ ప్రిమయును మాటికిఁబోరఁగ ప్రితిమీరెడున్.

[ఈ పద్యము లన్నియును దాసుగారు తీరికూర్చుండి కోరిచెప్పి
నవికావు. వారి జీవిత సంఘటనలు కొన్ని వీని యుత్పత్తికి కారణ
ములు నుద్బోధకములు నైనవి. అందుకోసము శ్రీమరువాడ వెంకట
చయనులు గారి “శ్రీమదజ్ఞాదాది భట్టనారాయణదాస జీవిత చరి
త్రము చూడఁదగును. చివరి పద్యము ఆనందగజపతి మహారాజుగా
రిచ్చిన సమస్యకు దాసుగారి పూరణము - సంపాదకుడు.]

శ్రీ దాస వాఙ్మయ ప్రచురణ సంవర్ధకులు

శ్రీ శ్రీ శ్రీ పి. వి. జి. రాజుగారు

[Raja Saheb of Vizianagaram]

శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారు

గుంటూరు

శ్రీ సిహెచ్. రామలింగేశ్వరరావుగారు

..

శ్రీ కె శ్రీనివాసరావుగారు

..

శ్రీ జి. యన్. చయనులుగారు

హైదరాబాదు

శ్రీ కర్రా జగన్నాథరావుగారు

..

శ్రీ పి. ఏ. గుప్తాగారు

గుంటూరు

శ్రీ చేబ్రోలు రామయ్యగారు

..

శ్రీ మల్లవరపు ఎన్నయ్యగారు

..

శ్రీ చేగు కృష్ణమూర్తిగారు

..

శ్రీ వడ్లమాని ఉమామహేశ్వరరావుగారు

..

[Rotary Governor, Dt. 315]

శ్రీ బొమ్మిడాల భానుమూర్తిగారు

..

శ్రీ నాశం నరసింహారావుగారు

..

శ్రీ జాగర్ల మూడి చంద్రమౌళిగారు

..

శ్రీ పి. ఆర్. పార్థసారథిగారు

..

శ్రీ వై. కే. యన్. ప్రకాశరావుగారు

..

శ్రీ యన్. ఎన్. జయంతిగారు

కలకత్తా

శ్రీ జె. వి. రమణగారు

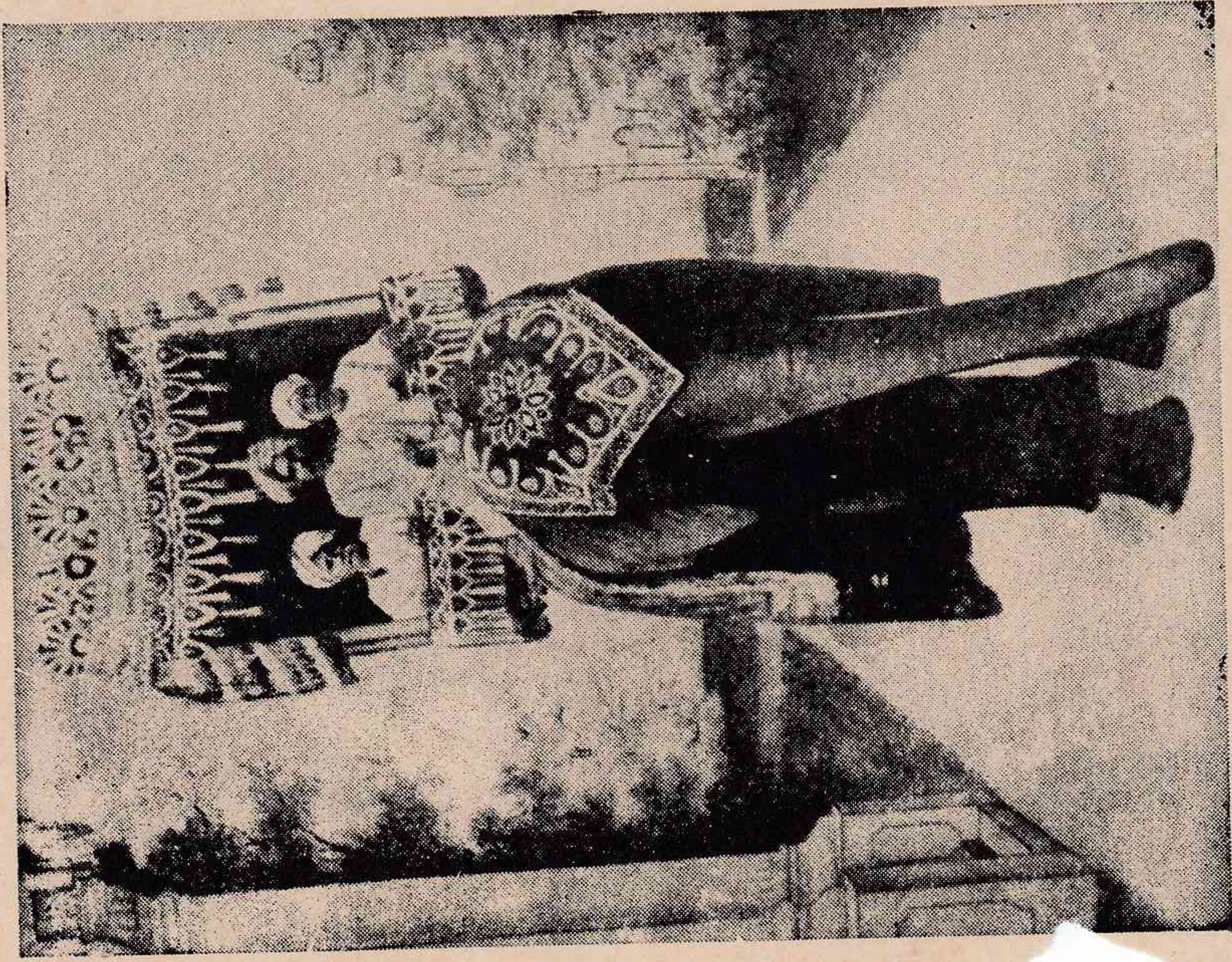
మదరాసు

శ్రీ ఆర్. భాస్కరరావుగారు	బొంబాయి
శ్రీ కె. వి. నరసింహారావుగారు	కొవ్వూరు
శ్రీ ఎన్. ఎన్. ఆర్. పంతులుగారు	గుంటూరు
శ్రీ ఎన్. రామారావుగారు	చిలకలూరిపేట
శ్రీ జి. యన్. రావుగారు	బొంబాయి
శ్రీ బెండ్రూడి లక్ష్మీపతిగారు	కలకత్తా
శ్రీ వి. యన్. రెడ్డిగారు	గుంటూరు
శ్రీ కొల్లూరి వెంకటేశ్వర్లుగారు	..
శ్రీ తడవర్తి బసవయ్యగారు	..

ఈ శుదాన్యశేఖరు లంఠరికి

మా కృతజ్ఞతాభివందనములు

-ప్రకాశకుడు

మైసూరు దర్బారు సన్మాన సందర్భము
 “గంధ సింధురముపై గంధ సింధుర మొండు
 కొల్పిదీరిన యట్టి చెల్లుచూడు” —యస్వీ.

సింహాసంహాననుడు
 “కనులకు రతిరాజు కళలకు రేరాజు
 పడగె తెరిచి అవిధుల్ల పోజు” —యస్వీ.

252

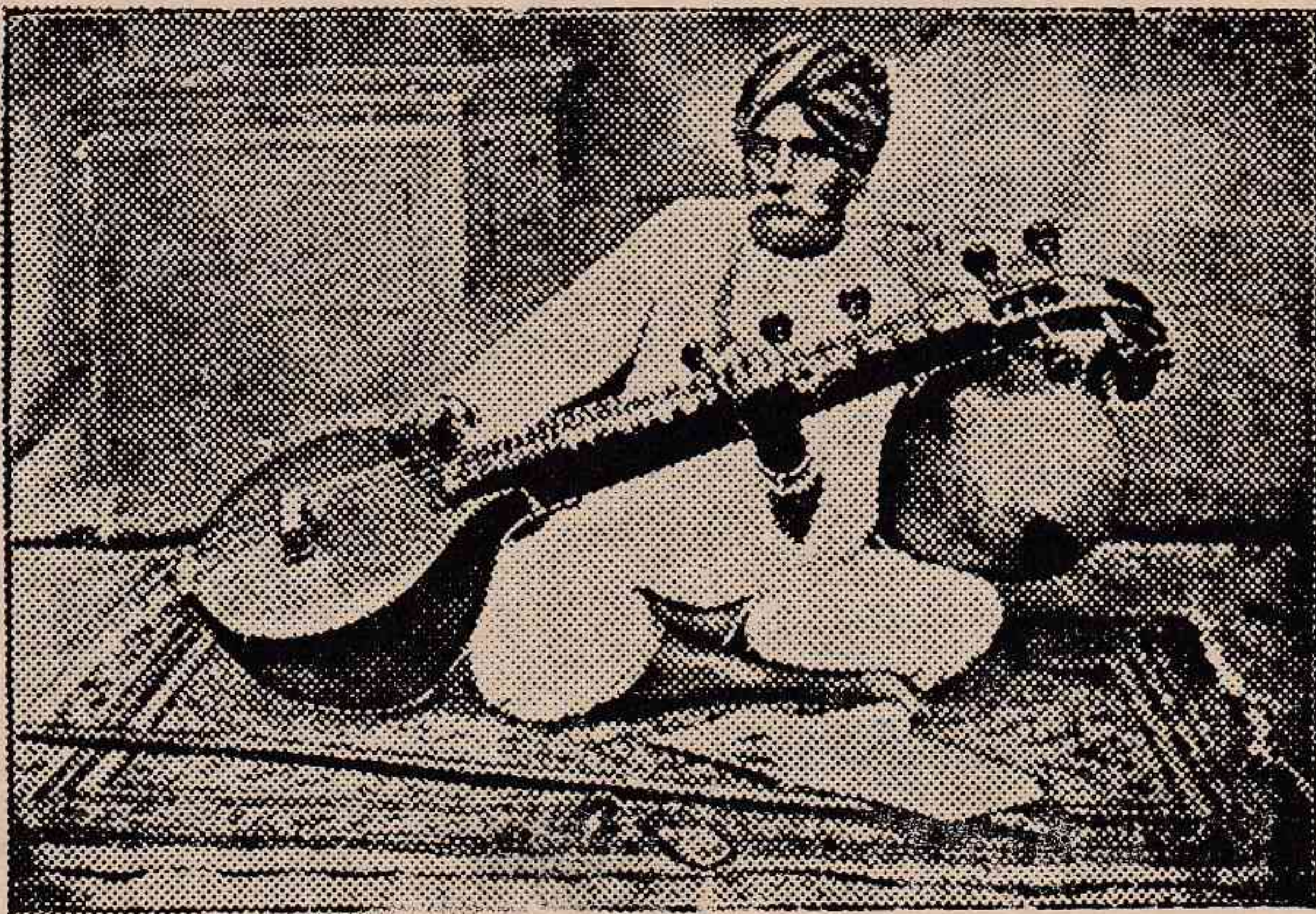

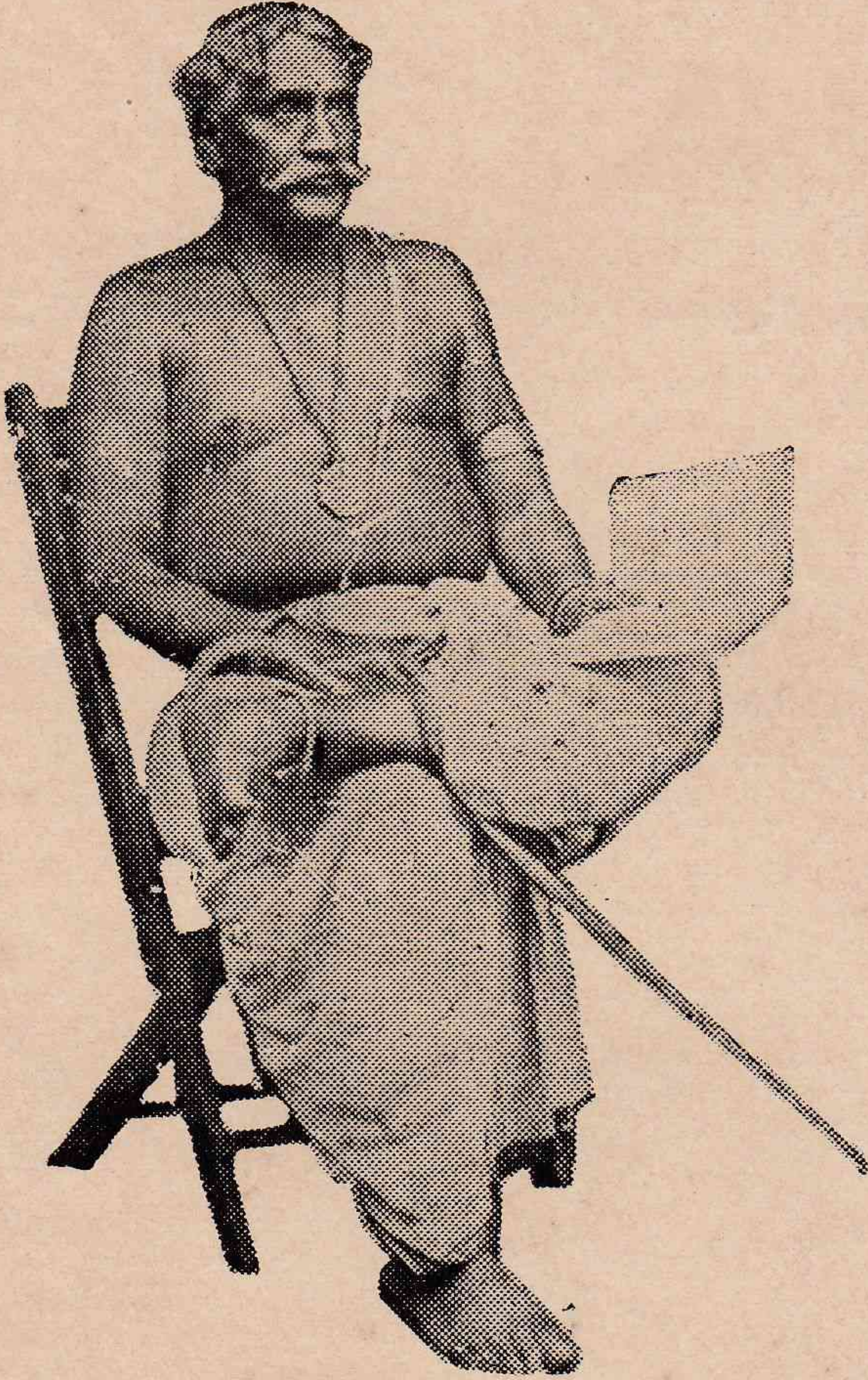
“తొండమెత్తిన మత్తకుండాల మారము
గ్గినపండ్లు నెమరువేసినది నేడు.” —యస్వీ.

254

“వాగ్వశీకృత సరస్వతి యెవ్వఁడనిన వీఁ
డను నాటకకుఁ దొడవైనవాఁడు.” —యస్వీ.

“ఒక పండితోద్దండుఁ దుద్ధతుం దొక యోధు
ఒక మహాసమ్రాట్టు నొక మహర్షి” —యస్వీ.

Faint, illegible text or markings at the bottom of the page, possibly a signature or a date.

